

Міністерство освіти і науки України
Батумський державний університет імені Шота Руставелі (Грузія)
E-SCIENCE SPACE (Польща)
Державний університет м. Піза (Італія)
Бартинський університет (Туреччина)
Азербайджанська державна морська академія (Азербайджан)
Термезький державний університет імені Ойбека (Узбекистан)
Туркменський державний педагогічний університет імені Сейітназара Сейді (Туркменістан)
Академія Державної пенітенціарної служби (Україна)
Сумський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка (Україна)
Навчально-науковий інститут історії, права та міжнародних відносин
Кафедра права та методики викладання правознавства

РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

*Матеріали
V Міжнародної науково-практичної конференції,
присвяченої Дню юриста*

7 жовтня 2022 р.

Суми - 2022

УДК 340.12:316.42 (477)

Р 38

*Рекомендовано до друку вченою радою
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
(протокол № 2 від 29 вересня 2022 р.)*

Редакційна колегія:

- О.М. Іваній* – завідувач кафедри права та методики викладання правознавства Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка, кандидат педагогічних наук, доцент
- А.М. Кучук* – професор кафедри права та методики викладання правознавства Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка, доктор юридичних наук, професор

Р38 Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні та світі: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої Дню юриста (м. Суми, 7 жовтня 2022 р.). – Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2022. – 298 с.

У збірнику викладено матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Збірник буде корисним для науково-педагогічних працівників, які цікавляться питаннями права, а також для здобувачів вищої освіти при підготовці до навчальних занять з правничих дисциплін і їх поглибленого вивчення.

*Матеріали подано в редакції авторів тез. Оргкомітет не несе
відповідальності за їх зміст та автентичність*

УДК 340.12:316.42

© СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2022

© Колектив авторів, 2022

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО	9
СЕКЦІЯ 1.	
ТЕОРЕТИКО-ІСТОРИЧНІ ТА ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ І ПРАВА	10
Білозьоров Є.В.	
Діяльнісний підхід та психологічна теорія права	10
Воронова Н.С.	
Історія україно-польських відносин: найважливіші віхи та депортація на Донбас	12
Гончаренко А.В., Зьоменко М.В.	
Позиція США в саарській проблемі на Паризькій мирній конференції 1919–1920 рр.	15
Захарчин Н.Г.	
Проект закону «Про публічні бібліотеки місцевого самоврядування» 1935 р. як один із правових шляхів регулювання бібліотечної справи міжвоєнної Польщі	18
Конєва Є.М.	
Становлення суду присяжних у правовій системі Англії	20
Кузнецова Л.В.	
Місце звичаєвого права в становленні українського права	27
Кучук А.М.	
Розсуд як категорія права	30
Мінченко О.В.	
Розсуд як спосіб виконання повноважень органами публічної влади: теоретико-правовий аспект	32
Пекарчук В.М.	
Методологія права в сучасних умовах	34
Печена Т.О., Дегтяр Р.О.	
Теологічні доктрини походження держави та права	36
Рукіна Д.О.	
Права людини: необхідність критичної складової при виведенні нових формальних визначень	39
Сердюк І.А.	
Розробка теорії правових актів – вимога часу	42
СЕКЦІЯ 2.	
СТАНОВЛЕННЯ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ	45
Ветошко К.В.	
Юридичне значення державної мови та проблема її застосування	45
Завгородня Ю.С.	
Права дитини в умовах воєнного стану	47
Корнієнко М.В.	
Забезпечення прав людини в екстраординарних умовах: пропедевтичний аспект	50
Мамалига М.В.	
Заборона абортів vs людські права	53
Олійник В.С., Ребкало М.М.	
Особливості визначення поняття форми правління	56

Шапошник А.Р. Розвиток ідей конституціоналізму: історичний нарис	59
СЕКЦІЯ 3.	
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТРУДОВОГО ПРАВА ТА ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	62
Антоненко О.А. Трудові відносини під час воєнного стану в Україні	62
Гриценко А.В. Сучасні проблеми трудового права та їх значення у розбудові правової держави в Україні	64
Леонов С, Денисюк Я. Особливості соціального захисту працівників Національної поліції	66
Пузирний В.Ф. Історія розвитку трудового законодавства України про святкові і неробочі дні	68
СЕКЦІЯ 4.	
ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ	72
Ганжа В.В. Актуальні напрями модернізації управління освітою в умовах глобалізації	72
Лисий В.В. Медіація як технологія альтернативного врегулювання спорів у взаємодії органів влади та громадянського суспільства в Україні	74
Лісова Є. Сутність та призначення адміністративних процедур	78
Павлов Н.С. Належне врядування як концепт західної правової культури: необхідність пізнання	80
Пузирна Н.С. Правове регулювання діяльності інституту уповноваженого з питань внутрішньо переміщених осіб	82
Троїцький А.М. Співвідношення понять «місцеве самоврядування» та «публічне управління» ..	86
Турецький В.В. Методологія пізнання практики Європейського суду з прав людини як джерела адміністративного права: загальні положення	88
Черненко Б.Ю. Гендерний аспект у культурі державного управління	90
СЕКЦІЯ 5.	
ЮРИДИЧНІ ІННОВАЦІЇ В ПРАВНИЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ. ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО	93
Дмитренко Т.О. Концепція відкритого банкінгу в Україні: правова природа та регулятивні передумови впровадження	93
Захарчин Н.Р. Правові основи функціонування цифрового паспорта (е-паспорта) у мобільному застосунку «Дія»	95

Корякін О.О.	
Аспекти монетизації оприлюднених на стримінгових сервісах аудіовізуальних творів в контексті авторського права	97
Легка О.В.	
Актуальні питання правової регламентація реєстрації геномної інформації людини в Україні	101
Озерський І.В.	
Врегулювання спору за участі медіатора (у розумінні п. 2 ч. 1 ст. 1 закону України «про медіацію» від 16.11.2022)	104
Пастух І.В.	
Особливості захисту авторського права на NFT об'єкти в мережі інтернет	108
Пелих А.Д.	
Загрози інформаційній безпеці. поняття та основні критерії класифікації	112
Сігалова Ю.О.	
Правове регулювання авторського права в мережі інтернет в Україні	115
Фоломєєва Н.А.	
Використання фонограм типу «мінус один» відповідно до норм авторського права	118
СЕКЦІЯ 6.	
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ. МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО	122
Касич Є.Ю.	
Інновації в системі правосуддя, шлях до збільшення ефективності суду	123
Кісіляк Д.В.	
Проблеми доступності та ціноутворення медіаційних послуг з врегулювання цивільно-правових спорів	124
Лісова Є.	
Предмет та система сучасного цивільного процесу в Україні	127
Мох Т., Ком'яга А.	
Цивільний процес в умовах воєнного стану	129
Рукіна Д.О.	
Санкції як один із засобів у механізмі регулювання цивільних правовідносин ..	132
Шейн Д.С., Дегтяр Р.О.	
Інститут медіації та цивільний процес: сучасні реалії	135
Штефан А.С.	
Чинність прав на твір, щодо якого укладається ліцензійний договір	139
Штода Д., Логінова М.	
Захист права власності у разі його обмеження з метою забезпечення позову	143
СЕКЦІЯ 7.	
ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ В СВІТЛІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ	147
Булачек В.Р., Романцова С.В.	
Терміновий заборонний припис як особливий інструмент захисту постраждалої особи	147
Дьяков М.В.	
Кримінальне правопорушення та склад кримінального правопорушення	151
Іваненко Г.В., Столяр Ю.М.	
Концептуальність інституту кримінальної відповідальності в юридичній науці	154
Іваній О.М.	

Кримінологічний аналіз булінгу в Україні	158
Івашева Т.В.	
Права представника неповнолітньої особи при складанні досудової доповіді ...	161
Красун А.Ю.	
Ризики норми пункту 9 ¹ частини першої статті 284 КПК України	165
Крисько В.А.	
Співучасть у кримінальному правопорушенні	170
Мельничук Б.Д.	
Покарання в кримінальному праві	172
Сівачинський І.С.	
Дезертирство	175
Шестопалов Р.М.	
Законодавче забезпечення підслідності кримінального правопорушення, передбаченого ст. 332 КК України	178
СЕКЦІЯ 8.	
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧА СИСТЕМА УКРАЇНИ ТА ЇЇ РОЛЬ У РОЗБУДОВІ ПРАВОВОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ	182
Жулковський В.В.	
Психолого-педагогічні аспекти утримання військовополонених в установах виконання покарань	182
Клочко І.М.	
Деякі аспекти реалізації пробаційних програм щодо неповнолітніх	184
Коваленко К.Є., Пузиревський М.В.,	
Поняття «виконання покарання» в кримінально-виконавчому праві та кримінально-виконавчому законодавстві України	187
Конопельський В.Я.	
Інститут пробації в Україні у співвідношенні до світової практики його застосування	191
Петрик Д.П.	
Деякі проблемні питання підготовки фахівців державної кримінально- виконавчої служби України	195
Трішин К., Коломієць Ю.	
Кримінально виконавча система та її роль у розбудові правової та соціальної держави	197
СЕКЦІЯ 9.	
КРИМІНАЛІСТИКА. СУДОВО-ЕКСПЕРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ. ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ	202
Волик М.	
Природно-наукові засади ототожнення особи за ознаками зовнішності	202
Іваненко Г.В., Іванова С.Б.	
Віртуальні шахраї. специфіка розслідування подібних злочинів	206
Касич Є.Ю.	
Міжнародне співробітництво у сфері оперативно-розшукової діяльності	208
Квак Ю.В.	
Судово-експертна діяльність. проблемні питання у використанні методичних рекомендацій та методик при визначенні вартості майна	210
Сиводєд І.С.	
Процесуальні проблеми проведення слідчих дій на раніше окупованій території України	214
Ченцова А., Штода Д.	

Сучасний стан оперативної обстановки у сфері розшуку безвісно відсутніх осіб	216
СЕКЦІЯ 10.	
СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ: ПРІОРИТЕТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	
Апаров А.М.	
Особливості правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних з використанням ресурсів інтелектуальної власності у сфері господарювання та підприємництва	219
Дуброва А.М.	
Особливості правового режиму воєнного стану в Україні щодо обмеження конституційних прав і свобод людини й громадянина	223
Касяненко О.В.	
Юридичні ризики в системі незалежного фінансового контролю	225
Куцик Д.В.	
Участь органів прокуратури в міжнародній діяльності України	227
Маркович І.Б.	
Аналіз податкових надходжень у 2022 році до бюджетів різних рівнів	231
Мирославський С.В., Лещенко А.В.	
Правові засади запобігання корупції у сфері публічного управління та адміністрування України	233
Прібиткова Н.О.	
Психологічне забезпечення діяльності поліції України	237
Самодай В.П., Орищенко Є.М.	
Показники стійкості підприємства та їх класифікатор	242
Снагощенко Л.В.	
Нормативно-правові засади розвитку фізичної культури та спорту в Україні ...	243
Тарандюк О.	
Дезінформація як вплив на суспільство, перспективи протидії	247
СЕКЦІЯ 11.	
ЄВРОПЕЙСЬКА ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНА ІНТЕГРАЦІЯ В ОСВІТІ ТА НАУЦІ	
Аніщенко В.О.	
Актуальні напрями реформування військової освіти у світлі євроінтеграційних процесів в Україні	251
Діденко О.В.	
Сучасні методи формування професійнокомунікативної компетенції майбутнього фахівця пенітенціарної служби	254
Лисянський Р.А.	
Право на освіту в контексті національного та міжнародного права	256
Худавердієва В.А.	
Інтеграція вищої освіти України в єдиний освітний простір Європи в контексті болонського процесу	258
СЕКЦІЯ 12.	
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВОТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ В КРАЇНАХ СВІТУ	
Карагіоз Р.С., Наумкіна С.М.	
Удосконалення нормативного політико-правового забезпечення	

державотворення як умова сучасного світопорядку	263
Литовченко І.І.	
Публічне управління в галузі охорони здоров'я Федеральної Республіки Німеччини	266
Овчаренко В.Ю.	
Проблема державотворення в Україні, як виборність влади	268
Орлова О.О., Сафонова Т.Р.	
Значення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у системі законодавства України	270
СЕКЦІЯ 13.	
СУЧАСНІ МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ	274
Dvornikova P.	
Ensuring International Security as a Stumbling Block in the Modern Concepts of International Relations	274
Биконя А.С., Биконя О.П.	
Поняття та ознаки політики європейської взаємодії	276
Моцак С.І.	
План М. Ахтісаарі – нормативно-правова база проголошення незалежності Косово	280
Розпутько О.Б.	
Еволюція курдського питання у кінці XIX - початку XX ст	285
Рукіна Д.О.	
Особливості діяльності міжнародної поліції ООН	288
Філянїна Л.А.	
Організація Об'єднаних Націй: визначення агресії	291
Ціватий В.Г.	
Вакцинна дипломатія і пандемія Covid-19 в умовах мондіалізованого світоустрою XXI століття: міжнародно-правовий, зовнішньополітичний та інституціональний дискурси (дипломатичні практики Китайської Народної Республіки)	293

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Шановні учасники міжнародної конференції!

У ст. 1 Конституції України закріплено програмну норму, яка передбачає подальше становлення України як демократичної, соціальної, правової держави.

Імплементация вимог цього конституційного припису обумовила проведення органами публічної влади низки державно-правових реформ, окремі з яких тривають і сьогодні, зокрема, судова реформа, що цілком очевидно, зважаючи на значуще високе становище судових органів в правовій державі.

Зважаючи на те, що концепція правової держави є надбанням західної правової традиції, то важливим завданням вітчизняної правової доктрини є вивчення зарубіжного досвіду імплементации принципів правової держави у державотворчі процеси, законотворчість та правозастосовну діяльність. Тому правильним є обрання організаційним комітетом конференції саме міжнародного формату, залучення до обговорення актуальних проблем формування та функціонування правової держави правників різних держав.

Не можна не відзначити і вдале приурочення конференції до Дня юриста, оскільки саме завдяки виконанню юристами покладених на них суспільством завдань і створюються можливості для розбудови правової держави, ефективного функціонування інститутів забезпечення прав та основоположних свобод людини. До того ж, ефективна діяльність юристів є показником існування розвинутого громадянського суспільства, яке, у свою чергу, є фактором формування правової держави.

У цьому ж контексті доцільно також відзначити ту важливу роль, яку відіграють заклади вищої освіти, які готують фахівців у галузі права, у формуванні правової держави. Наш університет також уже зробив свій внесок у підготовку кваліфікованих правників, які у своїй діяльності реалізують конституційні вимоги щодо забезпечення захисту прав і свобод людини, імплементации принципу верховенства права.

Бажаю усім учасникам конференції плідної роботи, напрацювання за результатами заходу пропозицій, імплементация яких буде сприяти подальшому розвитку України як правової держави!

Юрій ЛЯННОЙ

*ректор Сумського державного педагогічного
університету імені А.С.Макаренка,
доктор педагогічних наук, професор*

СЕКЦІЯ 1.
ТЕОРЕТИКО-ІСТОРИЧНІ ТА ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ
РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

*Білозьоров Євген Вікторович,
заступник директора Навчально-
наукового інституту №2
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент,
м. Київ, Україна*

ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД ТА ПСИХОЛОГІЧНА ТЕОРІЯ
ПРАВА

Вітчизняна правнича наука приділяє значну увагу психологічним аспектам правових явищ. Так, терміни «правосвідомість», «правова культура», «правовий менталітет» є складовою багатьох наукових розробок. Так, наприклад, А. Шульга обґрунтовує необхідність розуміння правового менталітету як «типової і усталеної основи змісту правосвідомості, що визначає цілісне сприйняття людьми явищ правової дійсності, особливості їх правового мислення, правового світогляду» [1, с. 147]. На думку М. Черкас пізнання правового менталітету є фактором ефективності законодавчої діяльності і правозастосування, дозволяє «збагатити правову культуру, де значною мірою відображалися справедливність, рівність, гуманність» [2, с. 95].

Хоча не можемо не погодитись з висновками А. Кучука про те, що означені терміни використовуються без урахування змісту позначуваних ними явищ (а інколи одному й тому явищу, якому необґрунтовано надається різний зміст): «правова культура висвітлюється переважно крізь призму знання законодавства та правосвідомості. Нечіткість змісту правової культури у працях вітчизняних науковців, постійне її пов'язування з правосвідомістю зумовлюють формулювання висновку про «несамостійність» досліджуваного терміну, про його тотожність з правосвідомістю» [3, с. 42].

Відтак, важливим є звернення до доктрини Л. Петражицького, яка й висвітлює психологічне сприйняття права. Мислитель визначав право та правові явища саме через їх відображення у психічних процесах, оскільки цариною буття права і є психіка. Вкажемо також те, що засновник психологічної школи права відзначав можливість гносеології права через такий метод як спостереження, що певною мірою визначає зв'язок теорії діяльності з вказаним типом розуміння права. Так, і спо-

стереження є проявом діяльності людини, і сам об'єкт, що підлягає спостереженню, це людська діяльність. Відтак, можна стверджувати і про використання психологічною школою права гносеологічного інструментарію діяльнісного підходу.

Хоча не можемо також не вказати, що сприйняття права як психічного явища дещо відмежовує теорію діяльності та психологічну школу права, якщо розглядати першу через призму взаємодії з іншими типами розуміння права. Так, у цьому контексті більш чітко такий взаємозв'язок простежується з соціологічним типом розуміння права, за якого право сприймається безпосередньо як діяльність окремих груп населення, зокрема, правників. Доцільно також вказати на те, що у праці «Теорія права і держави у зв'язку з теорією моральності» засновник психологічної школи права відзначав те, що діяльність юристів має мало спільного з розумінням права, а послуговування юристами словом «право» ґрунтується на наївно-проекційних уявленнях, на інтерпретації як дійсних правових явищ емоційних фантазій, зокрема йдеться про правила поведінки, «веління», а також «заборони», що спрямовані на суб'єктів, підпорядкованих праву, і які закріплюють їх обов'язки та права. А це, в свою чергу, спричиняє появу цілої низки проблем обумовлених мнимими дійсностями та ін. [4, с. 84].

Заслуговує на увагу також теза Л. Петражицького про те, що «правові явища складаються у двосторонній причинний зв'язок з іншими соціально-психічними процесами. З однієї сторони, право є фактором соціально-психічного життя та його розвитку, зумовлює певні подальші процеси в царині психіки і поведінки індивідів і має та їх розвитку. З іншої сторони, саме право є результатом дії певних соціально-психічних процесів: воно створюється і змінюється ними за законами причинного зв'язку» [4, с. 208].

Наведенні положення також певною мірою вказують на можливий зв'язок психологічного типу розуміння права та теорії діяльності. Так, обидва підходи, на відміну від нормативістської школи права, бачать право не в прескриптивних текстах, а в умовах життєдіяльності суспільства, в соціальних процесах тощо.

Додамо також, що використання положень і висновків теорії діяльності психологічною школою права проявляється також через сприйняття діяльності як засобу гносеології права, зокрема йдеться про такі форми моральної діяльності як самопізнання і самовдосконалення. У цьому контексті важливо відзначити, що ці форми мають важливе значення у демократичному суспільстві, основою якого право людини на вільний розвиток своєї особистості (що знову таки пов'язує психо-

логічний і діяльнісний підходи та принцип верховенство права), без якого не можливе формування вільної і свободної людини. Цей аспект вказує також на спрямованість досліджуваної теорії праворозуміння на людину (що певною мірою відповідає сучасним сприйняттям людини як основної цінності та людської гідності як підґрунтя системи права), визначає гуманний характер її змісту; вказує на необхідність зосередження уваги на переживаннях, емоціях людини.

Список використаних джерел:

1. Шульга А. М. Правовий менталітет як складова правосвідомості та об'єкт пізнання. *Форум права*. 2018. № 4. С. 141–148.
2. Черкас М.Є. Правовий менталітет як складова правосвідомості: особливості становлення та розвитку в Україні. *Право та інновації*. 2018. № 3(23). С. 92-97.
3. Кучук А.М. Правова культура: необхідність зміни парадигми. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 3. С. 42-47
4. Петражицкій Л.І. Теорія права и государства въ связи съ теорій нравственности. С.-Пб: Типографія Спб. акц. общ. «Слово», 1907. Т.1. 308 с.

Воронова Надія Сергіївна,

*доцент, доктор педагогічних наук,
професор кафедри філософії, історії
та соціально-гуманітарних дисциплін
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний
педагогічний університет»,
м. Слов'янськ, Україна*

ІСТОРІЯ УКРАЇНО-ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИН: НАЙВАЖЛИВІШІ ВІХИ ТА ДЕПОРТАЦІЯ НА ДОНБАС

Особливості історії та культури Донбасу залишаються білою плямою в розвитку історико-культурологічного знання. Саме цей факт використовує Російська Федерація для виправдання, пояснення безпрецедентного, повномасштабного та жорстокого вторгнення на територію України. Ці спроби для наукової спільноти виглядають досить безглуздо. Разом з тим, для масової свідомості, для пересічного громадянина – є авторитетними. Даний факт тлумачиться багатолітнім замовчуванням та викривленням об'єктивних фактів історії та культури Донбасу.

Досліджуючи історію та культуру будь-якого народу, слід завжди враховувати краєзнавчий аспект, демографічний, географічний тощо. Для українського народу головним результатом його тривалого, спов-

неного слави й боротьби історичного шляху стало глибинне відчуття внутрішньої свободи як сутнісної ознаки повноцінної людської особистості і повноцінної нації. Саме відштовхуючись від цього положення, можна пробувати досліджувати українську культуру як цілісність. Водночас українська культура є досить варіативною на регіональних, субетнічних, вікових, станових, професійно-освітніх рівнях. Кожен з цих рівнів вимагає глибокого дослідження, однак найбільш помітними є відмінності варіантів національної культури у різних регіонах України.

Національний центр культури на своєму Інтернет-сайті [1] опублікував звіт «Українці про історію, культуру та польсько-українські відносини», підготовлений Томашом Стриєком (Tomasz Stryjek), Йоанною Конєчною-Саламатін (Joanna Konieczna-Salamatin), Камілією Захарук (Kamila Zacharuk). Звіт представляє результати дослідження Національного центру культури та Інституту політичних досліджень Польської Академії Наук. Дослідження проводилося наприкінці 2016 року в Україні і складалося з якісної та кількісної частин, дослідження за якими проводилося паралельно. Роботу на місцях здійснювала Соціологічна група «Рейтинг» / Rating Group (Київ, Україна).

Дослідження дає змогу дійти висновків, що міжрегіональні різниці не дають підстав стверджувати, що за своєю колективною пам'яттю та ідентичністю існують або дві (по обидві сторони Дніпра), або чотири (Захід, Центр, Схід і Південь) України, загальна картина є значно більш різноманітною. Це стосується також ставлення українських респондентів до спадщини, що має польські аспекти в Україні. Відносно зв'язку між переконаннями учасників опитування та їхнім місцем проживання було відмічено тільки одну закономірність: критичних оцінок ролі Польщі та поляків в історії України було найбільше в західному регіоні, а їхня кількість та однозначність зменшувалися по мірі віддалення від польсько-українського кордону в східному та південному напрямку.

Вагомий для розуміння особливостей розвитку національної культури Донбасу факт, що протягом 1944 – 1951 років в межі сучасного Донбасу відбувалась примусова депортація українського населення із територій Західної України, що відходили до Польщі згідно радянсько-польських домовленостей від 9 вересня 1944 р. та 16 серпня 1945 р. Цей процес продовжив започатковану у 1939 – 1940 роках трудову міграцію у Донбас безробітного населення щойно приєднаних до Радянського Союзу Буковини, Бессарабії, західної України. Тоді до Донеччини прибуло близько 35 тисяч осіб, дехто з них під час Другої світової війни брав участь у роботі національного підпілля, підтримував зв'язки з

ОУН, наприклад, очільник осередку «Просвіти» в Маріуполі Микола Стасюк, провідник ОУН Маріупольської округи Степан Держак, Теодор Грицев, Михайло Кривошапка.

За даними Українського інституту національної пам'яті [2], майже 750 тисяч українців втратили рідні домівки та своє майно внаслідок депортації і примусового переселення у 1944 – 1951 роках, що супроводжувалися терором, репресіями, конфіскацією матеріальних цінностей, обмеженням політичних, соціальних, економічних і культурних прав мешканців регіонів, на які, зокрема, розповсюджувалася дія угоди між УРСР та комуністичною Польщею про «взаємний обмін населенням». Рішення про депортацію на тлі утвердження комуністичних режимів після вигнання нацистів зі Східної Європи і для встановлення радянсько-польського кордону було узгоджено 9 вересня 1944 р. Тоді у Любліні УРСР та Польський комітет національного визволення підписали документ про евакуацію українського населення з території Польщі та польських громадян з території УРСР та створили відповідні органи.

Серед найважливіших подій в історії українсько-польських відносин в колективній свідомості українців виявилися: конфлікт козацтва з Першою Річчю Посполитою; боротьба та спроби співпраці в період 1918-1921 років; трагедія на Волині та у Східній Галичині в період 1943-1944 років, а також акція «Вісла» в 1947 році; репресії, які зазнали обидва народи від СРСР та Третього Рейху, а також боротьба проти цих окупантів; допомога Польщі Україні в період після 1991 р. Ці події загалом мають потенціал, здатний більш-менш у рівному ступені об'єднувати або розділяти.

Отже, в польському освітньо-культурному просторі сьогодні спостерігається політично-медійна тенденція концентруватися у відносинах з Україною щодо минулого, передусім, на волинському питанні, яке викликає найбільші суперечки, що в значній мірі призводить до протилежних наслідків, ніж планувалося. Адже українська інтелігенція, яка дуже критично висловлюється про політику пам'яті своєї власної держави взагалі, одночасно бачить політику пам'яті Польщі відносно Волині однобокою і такою, що уникає визнання польських провин періоду до 1939 р. та не шанує гідності адресата. Всі ці питання потребують подальшого переосмислення та трансляції в масовій свідомості.

Список використаних джерел:

1. Національний центр культури. Інститут політичних досліджень Польської Академії Наук. Режим доступу: www.nck.pl/badania
2. Голос Україні: газета Верховної Ради України.

Гончаренко Анатолій Володимирович

кандидат історичних наук, доцент

доцент кафедри історії

Сумського державного університету,

м. Суми, Україна

Зьоменко Максим Володимирович

здобувач 4-го курсу

Навчально-наукового інституту права

Сумського державного університету

м. Суми, Україна

ПОЗИЦІЯ США В СААРСЬКІЙ ПРОБЛЕМІ НА ПАРИЗЬКІЙ МИРНІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ 1919–1920 РР.

Головним завданням роботи Ради чотирьох та інших органів на Паризькій мирній конференції 1919–1920 рр. була розробка умов післявоєнних мирних договорів з державами «Четверного союзу». Кожен пункт майбутньої угоди викликав суперечки і запеклі зіткнення між представниками держав-переможниць. Точки зору представників провідних країн Антанти щодо подальшої долі Німеччини та її союзників були діаметрально протилежними і це багато в чому визначило хід самої конференції та її підсумки.

При вирішенні головної проблеми конференції (німецької) США взяли курс на пом'якшення умов миру, на швидке відродження Німеччини, маючи на увазі встановлення «балансу сил» в Європі, а також використання німецького ринку американськими фірмами. Представники США наполягали на тому, що стосовно Німеччини необхідно дотримуватися поміркованих позицій, підкреслюючи, що надмірні вимоги можуть спонукати переможені країни до реваншу, і, як наслідок, до нової війни.

Однією з найбільш гострих проблем у міждержавних протиріччях під час обговорення майбутнього договору з Німеччиною стала доля Саару. А. Тардье згадував щодо цього: «Проблема Саарського басейну належить до таких... які були найгірше сприйняті американськими делегатами на мирній конференції та Америкою взагалі. Це єдина проблема, у зв'язку з якою виникали і десять днів тривали чвари між представниками Франції та Сполучених Штатів, і які переростали в справжній конфлікт» [1, с. 213]. А. Тардье та Ж. Клемансо підготували декілька пам'ятних записок, в яких заявлялося про необхідність включення Саару до складу Франції. У березні ці записки були об'єднані в доповідь, яка була представлена на розгляд главам делегацій [1, с. 214-221].

Слід зазначити, що прем'єр-міністр Франції Жорж Клемансо неодноразово натякав президенту США Вудро Вільсону, що Сполучені

Штати, в наслідок нетривалості свого існування, просто не можуть зрозуміти історичних доказів європейських країн. Можна припустити, що подібні висловлювання глави французької делегації характеризували його точку зору не тільки на різницю історичного шляху, який пройшли США та Франція, але і на той багаж дипломатичного і духовного досвіду, який ці дві країни мають. Фактично Ж. Клемансо давав зрозуміти В. Вільсону, що нові дипломатичні принципи, запропоновані американським президентом, далеко не завжди можуть застосовуватися до країн Старого Світу. І тому набагато доречніше використання постулатів перевіреної століттями європейської дипломатії.

Подальші дебати щодо Саару лише загострили ситуацію. В. Вільсон повністю відкидав всі французькі вимоги, що дало Ж. Клемансо підстави звинуватити американського президента в германофільстві і оголосити, що жоден французький прем'єр-міністр не підпише договір, який не задовольняв би претензій Франції на Саар. Після цих слів ситуація вийшла з-під контролю і переросла в пряму сварку.

Внаслідок цього глави американської та французької делегацій декілька днів відмовлялися спілкуватися один з одним. «Як я можу розмовляти з ним, – у пориві гніву вигукував Клемансо, – якщо він думає, що є першою за дві тисячі років людиною, яка все знає про мир на землі» [2, с. 221]. На наступний день після сварки В. Вільсон повідомив одному з членів американської делегації І. Боумену, що він не знає, чи побачиться ще з Клемансо і чи взагалі продовжиться мирна конференція [3, с. 465].

Характеризуючи діяльність американської делегації на Паризькій мирній конференції 1919–1920 рр., слід зазначити, що вона не завжди визначалася виключно відносинами В. Вільсона з Д. Ллойд Джорджем, Ж. Клемансо чи іншими главами делегацій. Якщо в американського президента починались проблеми у спілкуванні з своїми колегами – главами делегацій з інших країн, як це було під час обговорення долі Саару, до пошуку рішень підключалися інші механізми.

Більшість сучасників тих подій відзначали, що один з найближчих радників президента США Вудро Вільсона Едвард Хауз мав гарні стосунки з главами та багатьма делегатами європейських держав. Про це не раз згадував і сам полковник Хауз у своїх спогадах. Це багато в чому було обумовлено тим, що Ж. Клемансо, втім як і інші європейські лідери і дипломати, знаючи про вміння Е. Хауза знаходити компромісні рішення, «часто надавав перевагу вести попереднє обговорення найбільш дискусійних питань саме з ним» [4, с. 205].

На наступний день після сварки з В. Вільсоном Ж. Клемансо відправляє до Е. Хауза А. Тардьє з метою знайти компромісне рішення. Пі-

сля цього США та Франція домовляються про створення комітету, який виробив би необхідні рекомендації [1, с. 228].

31 березня відбулося чергове засідання Ради чотирьох, на якому французький прем'єр-міністр за підтримки маршала Ф. Фоша наполягав на анексії Саару. В. Вільсон і Д. Ллойд Джордж погоджувалися лише на тимчасове використання французами Саарського вугільного басейну.

Логіку подальшого розвитку подій слід розглядати з урахуванням особливостей характеру президента США Вудро Вільсона. 7 квітня за розпорядженням президента адмірал Бенсон надіслав до Вашингтона телеграму, в якій запросив інформацію про максимально ранню дату відплиття пароплава «Джордж Вашингтон» з Нью-Йорка до Бресту. При цьому спеціально було зазначено про бажання президента прискорити відправку цього судна до Франції [5, т. 57, с. 53, 68].

Внаслідок цього, серед учасників конференції поширюються чутки, що Вудро Вільсон прийняв рішення припинити свою участь в роботі форуму і повернутися до США. У спогадах сучасників тих подій можна простежити різні трактування цього вчинку. А. Тардье пояснював бажання В. Вільсона залишити Паризьку мирну конференцію відчаєм через неможливість досягти компромісу з союзниками, Е. Хауз більш обережно вказував на збентеженість президента і явне нерозуміння, яким чином йому варто поводитися далі, Бейкер зазначав, що глава американської делегації розглядав не лише варіант від'їзду з Парижу, але й можливість зробити конференцію відкритою [1, с. 229; 5, т. 57, с. 53, 48].

Проте президент США не наважився покинути конференцію, оскільки, якщо б він це зробив, подальшу діяльність конференції було б зірвано. Крім того, В. Вільсону довелося б розлучитися з думкою про створення Ліги Націй, і тоді його політичний престиж був би ґрунтовно підірваний як у США, так і в світі. Почався пошук рішення, здатного вивести конференцію з кризи.

8 квітня на засіданні Ради чотирьох прем'єр-міністр Великої Британії Девід Ллойд Джордж запропонував Франції не анексувати Саарську долину, а перетворити цю територію на нейтральну держава, «свого роду Люксембург». План британського прем'єра надавав Франції право на управління цією територією відповідно за мандатом Ліги Націй. Вудро Вільсон з'явився на засіданні тільки в другій половині дня і категорично висловився проти будь-якої форми відчуження Саару від Німеччини. Він запропонував проект, відповідно до якого влада над Сааром тимчасово повинна бути надана спеціальної комісії, яка буде діяти під егідою Ліги Націй. Після закінчення п'ятнадцятирічного терміну на цій території буде проведено плебісцит з метою остаточного визначення її долі. Ж. Клемансо погодився з В. Вільсоном, і 10 квітня вранці цей проект був прийнятий Радою.

Дійсно, більшості сучасників тих подій було очевидно, що американський президент і члени його делегації пропонували в якості базису мирного договору принципи нової дипломатії, у той час як французький прем'єр-міністр спирався на консервативні традиції Старого Світу. Проте ідеалістична зовнішньополітична філософія Відро Вільсона, яка гаряче і натхненно сприймалася світовою спільнотою перед початком конференції, виявилася такою, яку не можна повністю застосувати для вирішення конкретних практичних завдань, що стояли перед організаторами паризького форуму.

В. Вільсон, безумовно, намагався наблизити своє бачення світоустрою до реалій часу, але, по-перше, він далеко не завжди мав чітке уявлення, яким чином це необхідно робити, а по-друге, цілком очевидно, що основним пріоритетом для нього завжди залишався проект Ліги Націй і супутні цьому питання – механізми колективної безпеки, національне самовизначення тощо, в той час, як для європейських лідерів вкрай важливими були питання кордонів, платежів, розподілу колоній.

Список використаних джерел:

1. Тардье А. Мир. М.: Госполитиздат, 1943. 432 с.
2. Bailey T.A. Woodrow Wilson and the Lost Peace. N.-Y.: MacMillan, 1944. 381 p.
3. House E.M., Seymour Ch. What Really Happened in Paris Peace Conference 1918–1919. N.-Y.: C. Scribner's Sons, 1921. 528 p.
4. Романов В.В. В поисках нового миропорядка: внешнеполитическая мысль США (1913–1921 гг.). М.; Тамбов: Издательство ТГУ им. Г.Р. Державина, 2005. 504 с.
5. The Papers of Woodrow Wilson / Ed.: A.S. Link et al. Princeton: Princeton University Press, 1966–1994. Vol. 1-69.

*Захарчин Наталія Геннадіївна,
кандидатка історичних наук,
доцентка кафедри історії України,
економічної теорії та права
Національного лісотехнічного
університету України, м. Львів, Україна*

ПРОЄКТ ЗАКОНУ «ПРО ПУБЛІЧНІ БІБЛІОТЕКИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ» 1935 Р. ЯК ОДИН ІЗ ПРАВОВИХ ШЛЯХІВ РЕГУЛЮВАННЯ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ МІЖВОЄННОЇ ПОЛЬЩІ

Взявши за відправну точку юридичну природу власника бібліотек у Другій Речі Посполитій, їх поділяють на:

- державні бібліотеки;
- громадські бібліотеки, засновані різними товариствами та організаціями;
- публічні бібліотеки місцевого самоврядування, (утримувались місцевими органами влади);
- бібліотеки релігійні (церковні, монастирські, бібліотеки синагог тощо);
- приватні бібліотеки.

Відповідно, у міжвоєнний період кількість публічних бібліотек, які утримувались керівництвом повітів, міст, гмін та місцевих громад поступово збільшувалось [1, s. 25]. Динаміку зростання таких бібліотек можна побачити в табл. 1.

	1929 р.	1938 р.	Приріст в %
Загальна кількість бібліотек в Польщі	8526	9411	10
Бібліотек самоурядових	233	1033	343

Табл. 1. Динаміка зростання публічних бібліотек [2, s. 1-7.]

Слід зазначити, що основи законодавства про бібліотечну мережу вже було започатковано в ряді європейських держав, першою з яких була Чехословаччина. Як зазначає Колодзієвська Я., «наступного дня після відновлення незалежності вона (Чехословаччина – Н. З.) запроваджує бібліотечний закон, заснований на безумовному зобов'язанні місцевих влад створювати та підтримувати публічні бібліотеки» [3, s. 44]. Тому на початку 20-х рр. європейські законопроекти та викладені в них наміри стосовно бібліотечної мережі були добре відомі польським спеціалістам, які, у свою чергу, очікували від запропонованих проєктів гарантій розвитку бібліотек та читацьких потреб населення.

Одним з запропонованих на розгляд громадськості був проєкт Союзу повітів Речі Посполитої, представлений Міністру релігійних віросповідань і публічної освіти та Міністру внутрішніх справ 10 січня 1935 р. У передмові до проєкту зазначалось, що майбутній Закон про публічні бібліотеки має базуватись на декількох основних принципах. Вони торкалися питань створення та утримання публічних бібліотек; обслуговування бібліотеками населення згідно територіального принципу (обслуговування населення певного повіту та міста); оплати праці залежно від потреб бібліотек та можливостей місцевого самоврядування, яке мало б отримувати дотації з державного бюджету тощо.

Стаття 1 проєкту Закону визначала мету функціонування публічних бібліотек – вони «мають на меті підвищувати культуру та по-

глиблювати громадянську свідомість, а також професійну освіту, роблячи хорошу книгу доступною для всіх громадян». Організацією бібліотек мали займатись гмінні та повітові самоврядні союзи, тоді як підпорядковувались вони – Міністерству релігійних віросповідань та публічної освіти та Міністерству внутрішніх справ. В проєкті здійснено поділ публічних бібліотек на гмінні та повітові, визначались їх основні завдання та функції (ст. 2). Врегульовувались питання матеріального забезпечення інституцій – витрати на створення та утримання бібліотек несли відповідні союзи місцевого самоврядування, додатково передбачались державні дотації на їх функціонування [4, s. 116-123].

Потрібно відзначити, що протягом міжвоєнного періоду у Другій Речі Посполитій було запропоновано декілька проєктів Закону про публічні бібліотеки – у 1921, 1927, 1929, 1933, 1934, 1939 рр. Практично усі вони передавали обов'язок створення публічних бібліотек до державних органів влади та органів влади на місцях. Ці проєкти викликали жваву дискусію на сторінках засобів масової інформації та у публічному просторі. Порівняння та аналіз проєктів Закону «Про публічні бібліотеки» у Другій Речі Посполитій вимагає подальшого дослідження з метою використання позитивного досвіду правового регулювання бібліотечної справи.

Список використаних джерел:

1. Zofia Gaca-Dąbrowska. Bibliotekarstwo II Rzeczypospolitej. Zarys problemów organizacyjnych i badawczych. Warszawa, 2007. 200 s.
2. J. Janiczek: Bibliotekarstwo oświatowe w Polsce po dwudziestu latach niepodległości. „Bibliotekarz” 1939, s. 1-7.
3. Kołodziejska J. Publiczne biblioteki samorządowe w okresie międzywojennym. Stoirarzyszenie Bibliotekarzy Polskich 1967. 196 s.
4. *Samorząd terytorjalny*. R. VI. Zeszyt 4. 1934. s. 116-123

*Конєва Єлизавета Михайлівна,
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти Харківського
національного педагогічного
університету імені Г.С.Сковороди
м. Харків, Україна*

СТАНОВЛЕННЯ СУДУ ПРИСЯЖНИХ У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ АНГЛІЇ

Сучасному суду присяжних приділяється незмінно велика увага у світовій та державній юридичній літературі, всебічному аналізу піддаються його переваги та недоліки. Значний сплеск інтересу до суду при-

сяжних в українському кримінальному судочинстві останнім часом викликано масштабною реформою, що поширила його діяльність. У світлі невгамовних дискусій про місце суду присяжних у різних правових системах сучасності, його роль і значення як гаранта реалізації прав і свобод людини в кримінальному судочинстві, видається вкрай цікавим звернення до джерел цієї особливої форми судочинства, її багатовікової трансформації та сучасного стану в рамках англійської правової системи, що є загальновизнаною колискою суду присяжних. Тим часом, і тут у літературі відсутня єдність у думках: ряд авторів знаходять джерела сучасного суду присяжних у діяльності античних судових статутах, інші розглядають цей суд як спочатку чужий елемент, привнесений на землю Англії завойовниками – вікінгами, треті визнають суд присяжних виключно дітищем своєрідного англійського національного устрою.

Мета дослідження - виявлення джерел суду присяжних в англійській системі права, а також історичних, соціальних та правових умов та факторів, що сприяють зародженню та подальшому його розвитку; огляд організаційних та процесуальних основ функціонування сучасного суду присяжних в Англії та Уельсі.

Деякі дослідники вважають, що основи суду присяжних почали закладатися ще в античний період. Так, багато авторів вважають, що таке стародавнє грецьке судове встановлення, як галієя, є якимось прообразом майбутнього суду присяжних, хоча зазвичай і дуже далекий від звичних форм. Однак можна констатувати, що такі риси присяжних суду, як колегіальність та гласність, прямо кореспондуються із характером діяльності названої установи. Надалі суд присяжних має тривалий період розвитку, він зазнав значних змін, але його доля безпосередньо була пов'язана з англо-саксонською історичною системою судочинства.

Держава Велика Британія має багату та довгу історію. Специфічні порядки, особлива побудова правової системи, складний судовий устрій та багато іншого робить країну унікальною, у тому числі й у плані теоретичного дослідження. На думку англійського історика Дж. М. Тревельяна, модель суду за участю присяжних засідателів народилася в англосаксонський період існування Англії за часів окупації вікінгами. Тим часом на думку інших дослідників, суд за участю народного елемента в Англії почав формуватися під впливом англійського способу життя ще в IX столітті – за правління Альфреда Великого. У нормандському правовому акті "Правда Альфреда", який відносять до судовиків – історичного різновиду правових актів, вказується: «якщо хтось на народному засіданні заявить королівському графу про злочин, а потім побажає зректися, заплатить штраф...». Це дає вагомі підстави вважати,

що у період існували форми судочинства з участю представників народу. У роки свого правління король Англії Етельред Нерозумний (978-1016) видав свод законів, у якому згадувалося дванадцять знатних людей, які мали без упередженості займатися розслідуванням злочинів. Такі «присяжні» мали суттєву відмінність від присяжних у сучасному сенсі: розслідувати злочини, збирати необхідну для справи інформацію їм доводилося самотійно, а не одержувати її через суд чи інші органи [1]. У цілому нині, послідовний розвиток суду присяжних розпочався лише у XII столітті, під час правління короля Генріха II. Королем було введено роз'їзні суди – суди асизів, а Кларендонської асизи, прийнятої 1166 р., встановлювалися норми про «обвинувальних присяжних». Такими визнавали дванадцять вільних чоловіків, які спочатку приводилися до присяги, після чого викладали суду все відоме їм як про діяння, так і обвинуваченому в його вчиненні особі. Важливо наголосити, що такі присяжні мали самотійно збирати докази, необхідні для розгляду. Однак розв'язання питання про винність чи невинність особистості повністю належало лише королівським суддям. У червні 1215 року король Іоан Безземельний під тиском баронів змушений був підписати Велику хартію вольностей (*Magna Charta Libertatum*). Крім того, стаття 39 Хартії встановлювала: «Жодна вільна людина не буде затримана або засуджена до ув'язнення, за винятком випадків, коли таке рішення було законно винесено його земляками або згідно з правом його землі» [2, с. 291-302]. Водночас повноваження «присяжних» були суттєво розширені, і саме «присяжним» призначалося розв'язувати головне питання процесу – винна обвинувачена особа чи ні. Поступова поява та розвиток на початку XV століття нових правових інститутів, наприклад інституту свідочтв, суттєво змінили чинний порядок функціонування суду присяжних, зокрема останні тепер не могли міркувати про докази у справі до винесення вердикту. Цей період деякі дослідники пропонують вважати моментом формування суду присяжних у буквальному значенні цього слова. Довгий час в англійському суді присяжних існували дві різні колегії – так звані «мале журі» та «велике журі». У суді справу суттєво розглядало «мале журі» – дванадцять вільних чоловіків даного округу, які мають земельну власність. Їх відбирав для цього шериф графства. «Мале журі» розглядало справу разом із королівським суддею. Крім цього, у судочинстві брало участь також і «велике журі» двадцять чотири особи, їх обирали на основі тих самих вимог, що пред'являлися і для малого журі». Їх завдання було дещо специфічним і полягало в наступному: розв'язувати питання про передачу підозрюваних суду королівських суддів за участю присяжних або мирового судді.

Однак згодом ця функція перейшла від «великого журі» до мирового судді. Остаточо «велике журі» у Великій Британії було скасовано лише 1948 року [3].

Важливо відзначити: передбачалося, що «мале журі» буде виносити свій вердикт самостійно і незалежно від будь-кого, проте, насправді на присяжних чинився тиск із боку суддів і, крім того, існувала практика застосування до присяжних всіляких покарань за винесення «неправильного» вердикту. Найважливішим у вирішенні цієї проблеми став розгляд у справі Едварда Бушелля (Bushell) 1670 року, суть якого полягала в спробі судді винести покарання присяжним, які виправдали квакерів Вільяма Пенна та Вільяма Міда. Після тривалого розгляду в суді загальної юрисдикції було винесено рішення, згідно з яким присяжні не могли бути покарані за винесений ними по совісті вердикт, навіть якщо він не відповідав вимогам професійного судді або не відповідав поданим суду доказам. Період XVII – XVIII століть для англійських судів присяжних можна було назвати періодом розквіту, розширення їхньої компетенції. Але після завоювання та зміцнення буржуазних свобод ставлення до присяжних дещо змінилося. Так, з XIX століття, у діяльності англійських законодавців чітко простежується ідея звуження компетенції та зменшення значущості ролі суду присяжних, про що свідчить положення закону 1879 року, який надав право обвинуваченим звертатися до суду з проханням про розгляд їх справ у спрощеному порядку в судах магістратів [4]. Дійсно, розглядали справи в таких судах дедалі частіше, і ці суди ставали кращими, оскільки магістрати були дещо обмежені у мірі покарання. У результаті Законом 1925 року «Про відправлення правосуддя» [5] було розширено коло справ, за якими можна було звертатися до суду магістратів.

Сьогодні в Англії питання, що стосуються діяльності суду з участю присяжних, регулюються переважно Законом «Про присяжних» 1974 р. з наступними поправками, змінами та доповненнями [6]. Формування початкового списку присяжних доручається спеціальному судовому чиновнику, який призначається лордом-канцлером. Цей чиновник складає список, куди включаються особи, які підпадають під відповідні вимоги закону. Це повинні бути особи, які перебувають у виборчому реєстрі, постійно проживають на території Англії та Уельсу принаймні протягом 5 років після того, як їм виповнилося 13 років, не молодше 18 років і не старше 75 років, вони не повинні страждати на психічні розладами та бути відстороненими від залучення до виконання обов'язків присяжних.

У законі також перераховуються особи, які не можуть виконувати

роль присяжних. Так, не можуть бути присяжними протягом 10-річного строку особи, щодо яких набрав чинності вирок про позбавлення їх волі на строк менш ніж 5 років, застосовано взяття під варту, а також особи, умовно засуджені, або засуджені до виконання громадських робіт. Довічно дискваліфіковані особи, засуджені до довічного позбавлення волі, позбавлення волі понад 5 років, засуджені до ув'язнення для забезпечення громадської безпеки. Крім того, особи, які не здатні ефективно виконувати поставлену перед ними функцію в ролі присяжного засідателя, а саме: погано володіють англійською мовою або мають фізичні проблеми, можуть бути звільнені суддею.

Є певні категорії осіб, які хоч і зобов'язані виконувати функції присяжного, але можуть бути звільнені від цього обов'язку: особи, які проходять лікування в лікарні або іншій аналогічній установі, а також звільнені з інших медичних причин; особи, які мають термінову роботу або зобов'язання, які, будучи нереалізованими вчасно, можуть стати причиною збитків, або інших негативних наслідків для їхньої роботи; особи, які вже були на службі присяжних протягом останніх двох років, з наданням відповідних доказів; особи, які є штатними членами королівських військово-морських, військових, військово-повітряних сил за умови, якщо їхній командир підтвердить, що відсутність таких військових може завдати шкоди ефективності служби; особи, які замовили або вже сплатили будь-який захід чи свято, та деякі інші категорії осіб.

Законом «Про кримінальне правосуддя» 1988 року [7] було виключено право невмотивованих відводів кандидатів у присяжні. Вищезгаданий закон 1974 р., своєю чергою, не обмежує кількість мотивованих, законних відводів обох сторін процесу. Після складання остаточного списку службовців суду вносить ім'я присяжних у спеціальні картки, а потім шляхом випадкової вибірки їм відбувається відбір присяжних для їхньої участі у розгляді конкретної справи. Після того, як журі буде сформовано, кожен його член має скласти присягу. Крім того, сформоване журі шляхом голосування обирає зі свого складу голову присяжних.

Безпосередньо в судовому процесі розгляд починається з надання права стороні обвинувачення викласти суть обвинувачення та подати в загальних рисах наявні докази, після чого до висловлення свідчень запрошуються свідки цієї сторони. У разі, якщо суд на підставі відповідної заяви захисту прийде до висновку, що звинувачення не доведено, він може скористатися правом, яке в доктрині англійського судочинства отримало назву "there is no case to answer". По суті, це означає, що суд знаходить подані стороною звинувачення докази недостат-

німи для винесення обвинувального вироку у будь-якому випадку, тобто навіть за відсутності будь-яких заперечень із боку захисту. У такому випадку суддя вказує присяжним на необхідність винесення виправдувального вердикту. За цим винятком, в інших випадках право доведення до суду своєї позиції, допит свідків, подання інших доказів переходить у бік захисту. Необхідно окремо вказати на встановлену для присяжних заборону отримувати відомості про особу обвинуваченого, а також будь-яку іншу інформацію, яка ганьбить його (якщо, звичайно, вона не має прямого відношення до справи), у тому числі про колишні судимості. Далі сторонам надається право вимовити прикінцевий промови. Після чого суддя звертається до присяжних з так званім словом напуття, в якому він може звернути їх увагу на виявлене в процесі розгляду справи недопущення будь-якого доказу. Після закінчення промови та під його безпосереднім впливом присяжні усамітнюються у дорадчій кімнаті для винесення вердикту. Присяжні обговорюють справу складом журі у нарадчій кімнаті у таємниці. У цей час вони не можуть ні спілкуватися, ні розмовляти, ні з ким стороннім. Відповідно до положень закону 1981 року «Про розгляд справ у суді» встановлено, що той, хто спробує проникнути в таємницю дорадчої кімнати, може бути звинувачений у кримінальній справі. Журі присяжних має право винести вердикт про невинність чи винність особи, а також за наявності можливості вердикт про зміну суті звинувачення (наприклад, вони можуть винести вердикт «не винен» в умисному вбивстві, але вердикт «винний» у скоєнні ненавмисного вбивства). Слід зазначити, що Законом «Про кримінальне правосуддя» 1967 року було скасовано вимогу одноголосного винесення вердиктів присяжними. Важливою є та обставина, що суд має право не прийняти вердикт присяжних у разі, якщо голова присяжних у судовому засіданні не доведе до судді кількість присяжних, які проголосували «за» та «проти» винесеного колегією вердикту. Ще однією підставою для відмови у прийнятті вердикту головуючим може виступати визнання ним часу наради присяжних недостатнім виходячи з обставин конкретної справи.

Після повернення з дорадчої кімнати присяжні не зобов'язані пояснювати причини прийнятого ним рішення або розкривати будь-яку інформацію про те, як вони дійшли цього висновку. Якщо винесений присяжними вердикт є обвинувальним, то питання міри покарання вирішуватиметься виключно судом. Винесений присяжними виправдувальний вердикт не підлягає оскарженню. В цілому, слід визнати, що суперечки про значення та роль судна присяжних у Великій Британії, так само як і в інших країнах, зберігають свою гостроту до цього дня.

Одні вважають, що завдяки розгляду кримінальних справ у суді звичайними громадянами, випадково обраними з чисельного населення, справу такого самого, як і вони громадянина, буде розглянуто об'єктивно, що так важливо у кримінальному судочинстві, оскільки вирішується життя, гідність, репутація людини. Крім того, вважається, що встановлення фактів – це питання здорового глузду і не обов'язково мати будь-які спеціалізовані юридичні знання, навички й бути спеціально підготовленим. Думка, яку викладають 12 присяжних, набагато об'єктивніша, ніж думка одного судді. Присяжні є своєрідним «барометром законності», справедливості, висловлюють громадську думку щодо правосуддя.

Поряд із таким прихильним ставленням до суду присяжних існує й протилежний погляд на нього. Зазначається, наприклад, що присяжні, не маючи належної кваліфікації, не знаючи основ, особливостей положень закону, часто не спроможні зрозуміти суті справи та винести справедливий вердикт. Висловлюється також побоювання, що у журі може бути одна або кілька сильних осіб, лідерів, які зможуть схилити до своєї точки зору інших присяжних - це означає, що їхня думка може бути упереджена. На думку противників суду присяжних, здебільшого журі виносить виправдувальні вердикти або за нездатністю виконувати свої функції, або через симпатію до обвинуваченого, а часом і з того, і з іншого. Однак, попри будь-які претензії, про скасування суду присяжних не йдеться. Саме існування такого інструменту правосуддя здебільшого навіть не ставиться під сумнів. Як зазначав лорд Деннінг: «Нехай ніхто не думає, що народ певною мірою налаштований проти судового розгляду за допомогою присяжних. Протягом тривалого часу присяжні були оплотом наших свобод, щоб хтось із нас намагався це змінити. Коли людину звинувачують у серйозному злочині або, коли у цивільній справі вирішується питання про її честь чи недоторканність, чи навмисну брехню однієї зі сторін, тоді суд присяжних не має собі рівних». Своєю чергою, лорд Девлін 1956 року говорив, що: «Суд присяжних набагато більше, ніж просто інструмент правосуддя і більше, ніж просто штурвал конституції; це лампа, що показує, що свобода живе». Слід визнати, що й сьогодні суд присяжних у Великій Британії одноголосно визнається одним із наріжних каменів процедури загального права як у цивільних, так і у кримінальних справах .

За історією зародження англійського суду присяжних можна спостерігати протягом століть – від античності до нашого часу. На період середньовіччя в Англії вже формуються близькі до суду присяжні елементи. На цьому етапі утворюються суди з народним елементом, де

функцією присяжних спочатку є свідчення і лише набагато пізніше - вирішення справи по суті, коли присяжні стають повноправними суддями, які самостійно виносять вердикт. Суд за участю присяжних протягом усього свого існування в Англії змінювався і перетворювався, але займав та продовжує займати чільне місце в англійській системі кримінального судочинства.

Список використаних джерел:

1. Williams P.N. Narrative History of England. Gunadarma University, 2007. 168 p.
2. Stubbs W. Select Charters and Other Illustrations of English Constitutional History, from the Earliest Times to the Reign of Edward the first, arranged and edited. Oxford: The Clarendon Press, 1921. 528 p.
3. Criminal Justice Act 1948: UK Public General Acts. 1948. Chapter 58.
4. Spencer J.R. Jackson's Machinery of Justice in England. Cambridge: Cambridge University Press, 1989. 560 p.
5. Criminal Justice Act 1925: UK General Acts. 1974. Chapter 23.
6. Juries Act 1974: UK Public General Acts. 1974. С. 15–20.
7. Criminal Justice Act 1988: UK Public General Acts. 1988. Chapter 33.

*Кузнецова Людмила Валеріївна
завідувачка кафедри публічного та
приватного права
Східноєвропейського
університету ім. Рауфа Аблязова,
кандидат юридичних наук,
м. Черкаси, Україна*

МІСЦЕ ЗВИЧАЄВОГО ПРАВА В СТАНОВЛЕННІ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА

Історія формування правової системи країн романо-германської правової сім'ї бере свій початок із звичаєвого права, яке протягом багатьох віків відіграло провідну роль серед усіх джерел права, було істотним ферментом стабілізації суспільних відносин, додержанням правопорядку, забезпеченням законності й упорядкованості суспільних відносин. Зрештою й генезис правової думки починається зазвичай з аналізу звичаєвої нормативної регуляції суспільних відносин, що на певному етапі розвитку суспільства виступає індикатором найважливіших проявів суспільних відносин.

Звичаєве право як правова конструкція з'явилося й утвердилося в наукових працях представників історичної школи права ще на початку ХІХ ст., поштовхом цьому була особлива увага українського народу до

звичаїв, а, тим самим і виокремленням йому місця в системі джерел права. Термін «правовий звичай» на той час за своєю суттю не відрізняється від норм права, що були зафіксовані в нормативних актах. Взагалі звичаєве право є специфічним соціально-юридичним явищем, обумовленим природою соціального буття людини. Як регулятор поведінки, воно репрезентувалося через повсякденне життя людей та всі історичні форми життєдіяльності, а, сукупність правових звичаїв визначалася як форма права. Саме така форма мала вигляд зводу загальних правил поведінки, що діяли в межах певної спільноти стосовно всіх її членів, були об'єднані змістом цих правил, усвідомлювалися як правомірні і обов'язкові, відповідали та безпосередньо ґрунтувалися на принципах природного права, виступали як результат тривалої, однакової і постійної практики вирішення правових ситуацій, що виникали на основі типових відносин у практичному житті людей, забезпечувалися соціальною санкцією та мали захист з боку державних органів влади та суду.

Звичаєве право являє собою здатність суспільства визнавати та встановлювати певний обсяг прав і обов'язків, необхідних для нормального відтворення певних видів соціальних відносин. Воно не має конкретних меж дії в часі, просторі чи за колом осіб. Його застосування можливе у разі існування прогалини в праві. Звичаєвим правом здебільшого в юридичній науці прийнято вважати таку систему прав і обов'язків соціальних суб'єктів, що формувалися у процесі спільної життєдіяльності, закріплені у свідомості людини як правова норма, обов'язковість дотримання якої базувалася на загальному переконанні у їх правильності та забезпечувалася впливом зовнішнього авторитету її виконавця.

Сам розвиток звичаєвого права зумовлений суспільно-політичними й культурними потребами людства. Неписане звичаєве право утворилося в результаті неухильного дотримання багатовікових народних звичаїв, які регулювали процеси праці та побуту. Звичаєве право в романо-германській правовій системі функціонувало до появи писаних законів, санкціонованих державою, водночас його елементи продовжують функціонувати і наразі. Специфічною рисою звичаєвого права є те, що в основі його здійснення знаходиться суспільна думка, яка і виступає примусовою силою по забезпеченню звичаєво-правових норм у випадку їх порушення. Чинність звичаєвого права обумовлена суспільним буттям спільноти, чії інтереси та цінності звичаєво-правові норми відображають.

Кожна нація, кожен народ, навіть кожна соціальна група має свої

звичаї, що виробилися протягом багатьох століть. Народні звичаї – це не відокремлене явище в житті народу, а рух та дія світовідчуттів, світосприйняття та взаємини між окремими людьми [4, с.67]. Вони охоплюють усі ділянки громадського, родинного і суспільного життя. Звичаї, на думку відомого етнографа О.Воропая є тими неписаними законами, якими керуються в найменших щоденних і найбільших всенаціональних справах. Вони як і мова найміцніші елементи, що об'єднують окремих людей в один народ, в одну націю, що виробилися протягом усього довгого життя і розвитку українського народу [2, с.27].

Характерною особливістю українського звичаєвого права є його різноманітна яскрава обрядовість, надто багата в царині приватного права, що вимагає найбільшої активної чинності. Майже не існує процесуального дії чи дипломатичного протоколу без супроводження певним обрядом.

В Україні до звичаєвого право завжди ставилися з особливою повагою, яскравим підтвердженням цьому є давнє повір'я, що від тих батьків, які не дотримуються звичаїв, родяться діти, що стають вовкулаками. Початок національного походження звичаєвого права визнавав вчений та філософ Савін'ї; який перший звернувся до внутрішньої природи права, виклавши свої спостереження в праці «Про визнання нашого часу у відносинах до законодавства». Зокрема він говорив про природу, розвиток та функціонування права так: «Скрізь, де тільки ми знаходимо документальну історію, там цивільне право вже має певний характер, властивий даному народу, як і його мова, звичаї» [1, с.145]. Звичай за часом опереджає закон, спостерігається в усіх народів вже на перших шаблонах суспільного життя, складає первинну форму, в якій виявляється народне правове переконання, він є продуктом народного складу ума, волі та почуттів. Важливою особливістю звичаєвого права є те, що його норми сприймалися загалом як справедливі, які відповідали уявленням людей про вимоги моральності і моралі. З цими нормами мусили рахуватися всі правителі. Вони не наважувались відмовити у санкціонуванні старих звичаїв і традицій, тим самим підносячи їх до рівня джерел права [5, с. 34].

Специфіка функціонування українського звичаєвого права пояснюється тим, що воно виступало не тільки правовим регулятором людської поведінки, а й формою духовності українського суспільства, втілювало передусім первинність моральних критеріїв членів громади як своєрідного віддзеркалення їх корінних інтересів, ідеалів, характерних рис та ментальності.

Список використаних джерел:

1. Вовк Х.К. Студії з української етнографії та антропології. Київ: Мистецтво, 1995. 336с.: іл.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу. Київ, 1993. 291с.
3. Гримич М. Звичаєве цивільне право українців XIX – початку XX століття. Київ: Арістей, 2006. 560с.
4. Івановська О. Звичаєве право в Україні. Етнографічний аспект. Київ: «Екс Об», 2002. 263с.
5. Кузнецова Л.В. Особливості виникнення та розвитку основних інститутів трудового права України (XVIII – поч. XIX ст.): дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 ; Національний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2017. 273 с.

*Кучук Андрій Миколайович,
професор кафедри права та методики
викладання правознавства
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С.Макаренка,
доктор юридичних наук, професор,
м. Суми, Україна*

РОЗСУД ЯК КАТЕГОРІЯ ПРАВА

Для вітчизняної системи права інституту розсуду є відносно новим. Так, під час перебування у складі радянської держави ця тематика фактично не висвітлювалась тогочасною юриспруденцією, були відсутні фундаментальні дослідження цього правового інституту. Це пояснюється, зокрема, сприйняттям самого права і, відповідно, превалюванням юридичного нормативізму як основної (і єдиної) теорії розуміння права. Визнання як права суто прескриптивних текстів переважно властиве недемократичній владі, яка будується на особливому статусі «вождя», якому усі й підпорядковані, мають «сліпо слідувати» і безумовно виконувати вказівки, викладені у текстах законодавства. Відтак, ні про який розсуд посадових осіб органів влади на місцях не могло й бути мови. Слід наголосити, що і донині після більш як тридцяти років незалежності України, у праві (і в діяльності органів адміністрування) часто йдеться про «сліпе» слідування «букві» закону.

Доречно відзначити, що уже в цьому аспекті є значні відмінності між Україною та тими державами, що є членами Європейського союзу. Так, наприклад, вкажемо, що розсуд постійно перебуває у центрі уваги вчених. Згадаємо дослідження Х. Ласкі, у якому він ще у 1923 році дійшов висновку, що лише зробивши розсуд ефективним, ми можемо сподіватися надати сучасній державі інструменти, яких вона гостро потре-

бує» [1, с. 97]. Дж. Тревес порівнював адміністративний розсуд в англійській та французькій системах прав, заперечуючи усталений погляд на сприятливість умов для цього розсуду в англійській системі [2]. М. Сункін досліджував розсуд в публічному праві [3].

Окрім цього, додаю, що у Федеративній Республіці Німеччини ще у 1976 році було прийнято Закон про адміністративні процедури (*Verwaltungsverfahrensgesetz*), який кодифікував адміністративно-процесуальні норми, що існували на той час, уніфікувавши діяльність органів публічного адміністрування, закріпивши єдині правила усіх адміністративних процедур, закріпивши і положення про адміністративний розсуд [4].

Водночас, в Україні Лише нещодавно був прийнятий Закон «Про адміністративну процедуру» (набрання чинності цим законом відбудеться 15 грудня 2023 року) [5]. При цьому цей Закон не містить припису, що безпосередньо (системно, в межах одного структурного елементу нормативно-правового акту) стосується розсуду, хоча декілька разів використовується термін «власний розсуд», наводиться дефініція дискреційного повноваження, а також при розкритті змісту принципу законності зазначаються вимоги до законності реалізації цього повноваження.

Відзначимо також, що на сьогодні чинним є підзаконний акт (Методологія антикорупційної експертизи, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 24 квітня 2017 року № 1395/5), у якому визначається дискреція (при цьому також вказується на дискреційні повноваження).

У німецькому законодавстві один з параграфів Закону про адміністративні процедури регулює відносини щодо застосування досліджуваного інституту адміністративного права. Згідно з § 40 цього Закону якщо адміністративний орган уповноважений діяти на власний розсуд, він повинен діяти відповідно до мети повноважень, а також дотримуватися встановлених законом обмежень розсуду [4].

І хоча цей припис є доволі лаконічним, він у цілому дозволяє зрозуміти сутність, призначення та межі адміністративного розсуду. Так, цілком очевидним є те, що органи адміністративної влади зобов'язані діяти в межах передбачених законом повноважень. Однак, сам закон носить абстрактний характер, що обумовлено його сутністю. У законодавстві закріплюється модель поведінки, яка не може урахувати все різноманіття суспільних відносин та варіацій прояву поведінки людини (врешті-решт людині іманентна свобода волі). Тому у наведеному законодавчому приписі хоча і міститься вказівка про повноваження, однак, сама дискреція пов'язується із способом дії органу адміністративної

влади. В Україні ж законодавчо закріплене саме дискреційне повноваження, що значно спотворює сутність досліджуваного явища (адміністративного розсуду), яке сприймається як одне із повноважень, наприклад, як повноваження вимагати подання певних документів, а відповідно воно може бути реалізоване суто у обмежених (прямо вказаних законом) випадках, при цьому обмеженою є і свобода дій органу. За такого сприйняття розсуду бажаним (важливим) є і наявність підзаконного акту, що буде визначати порядок дій посадовця при здійсненні такого повноваження. Що, як бачимо, унеможлиблює дискрецію. Саме тому адміністративний розсуд доцільно розглядати як спосіб здійснення повноважень адміністративним органом і цей спосіб не може (як це наголошується в німецькому законодавстві) використовуватись всупереч меті цих повноважень.

Список використаних джерел:

1. Laski H. J. The Growth of Administrative Discretion. *The Journal of Public Administration*. 1923. №1 (2). P.92-100.
2. Treves G.E. Administrative Discretion and Judicial Control. *The Modern Law Review*. 1947. № 10(3). P.276-291.
3. Sunkin M. *Judicial Review: Rights and Discretion in Public Law*. 1983. № 46 (5). P. 645-653.
4. Bundestag. *Verwaltungsverfahrensgesetz*. 25.05.1976. URL <https://www.gesetze-im-internet.de/vwvfg/index.html#BJNR012530976BJNE006002301>
5. Про адміністративну процедуру. Закон України від 17 лютого 2022 року. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>

Мінченко Ольга Василівна,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії держави і
права Національної академії
внутрішніх справ,
м. Київ, Україна

**РОЗСУД ЯК СПОСІБ ВИКОНАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ
ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ: ТЕОРЕТИКО-
ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

У демократичній державі державна влада функціонує на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Цей принцип є засобом запобігання узурпації влади, обмеження свавілля державних органів. Виконавча влада, як і судова, відокремлюється від сфери правотворчості. На виконавчу владу покладається завдання реалізації норм законодав-

ства, що зобов'язує відповідні органи діяти в межах своїх повноважень. Водночас, верховенство права обумовлює органи публічної влади діяти, виходячи з пріоритету людських прав, людської гідності. Законодавство, яке не порушує людські права, не стає регулятором суспільних відносин: у демократичній державі публічна влада не може прийняти законодавство, яке буде порушувати людські права, а якщо такий нормативно-правовий акт і прийнято, то влада не може посилатись на нього як підставу порушення прав (такий закон має бути або скасований парламентом, або визнаний неконституційним органом конституційного контролю).

При цьому, як відомо, законодавство є доволі абстрактним (особливо сучасне законодавство): юридична норма передбачає модель поведінки, вона не може охопити різноманітність проявів людської поведінки. В умовах бюрократизації адміністративної сфери це може спричинити перешкоди для реалізації людських прав. Відтак, створюється наступна ситуація: якщо державний службовець буквально сприйматиме юридичні норми, не зважаючи на пріоритет людських прав, то право може бути нереалізованим (що згодом може бути визнано судом як порушення конкретного права та спричинити відповідні наслідки загального та індивідуального характеру, у тому числі й виплату справедливої сатисфакції); якщо державний службовець нехтує вимогами юридичних норм, керуючись «благими» намірами, це створює загрозу правопорядку, призводить до свавілля у діяльності публічної влади, посягає на цінності демократичного суспільства.

Таким чином, наведене вказує на перманентну актуальність такої проблеми як розсуд в діяльності органів публічної влади. Яка посилюється в умовах євроінтеграції України та, відповідно, необхідність імплементації західних правничих концептів. Діяльність органів публічної влади має відповідати європейським стандартам.

Загалом варто відзначити, що проблематика розсуду є предметом постійної уваги правників. Так, у цьому контексті не можна не згадати працю голови Верховного Суду Ізраїля (1995-2006 рр.; до цього близько сімнадцяти років був суддею означеного суду) Аарона Барака присвячену висвітленню суддівського розсуду, у якій автор, спираючись на власний досвід, досліджує проблему вибору суддею варіанту поведінки, коли можливе прийняття двох та більше різних рішень у справі [1]. Однак, державний службовець органу виконавчої влади має зовсім інші повноваження, ніж суддя, до того, він не завжди має правничу освіту.

Предметом уваги вітчизняних та зарубіжних вчених став адміністративний розсуд в умовах верховенства права. Дж. Хіт відзна-

час, неправильність законодавчих і суддівських стратегій щодо зменшення адміністративного розсуду. Автор розглядає верховенство права як засіб удосконалення адміністративного розсуду та запобігання зловживання владою [2]).

Серед вітчизняних науковців, чії праці присвячені проблематиці адміністративного розсуду, слід згадати таких як В. Авер'янов, А. Головін, А. Грінь, М. Закурін, С. Ківалов, М. Корнієнко, О. Кривецький, В. Майоров, Р. Мельник, В. Омелян, М. Оніщук, С. Резанов, О. Семеній та ін.

Водночас, наголосимо, що в умовах необхідності постійного удосконалення діяльності органів публічного адміністрування задля найкращого забезпечення людських прав, проблематика різних аспектів діяльності адміністративних органів (у тому числі й застосування адміністративного розсуду) залишається актуальною, особливо в умовах подальшої євроінтеграції України.

Список використаних джерел:

1. Barak A. *Judicial Discretion*. New Haven and London, Yale University Press, 1989. 270 p.

2. Heath J. Administrative Discretion and the Rule of Law. *The Machinery of Government: Public Administration and the Liberal State* (New York, 2020; online edn, Oxford Academic, 20 Aug. 2020). <https://doi.org/10.1093/oso/9780197509616.003.0006>.

*Пекарчук Володимир Михайлович,
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри теорії та історії
держави і права Академії
Державної пенітенціарної
служби України, м. Чернігів, Україна*

МЕТОДОЛОГІЯ ПРАВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В умовах подальшої розбудови України як частини європейського простору, як демократичної, правової держави важливого значення набуває проблематика правового забезпечення державотворчих процесів та функціонування органів публічної влади загалом. Ураховуючи це, слід вказати на необхідність адекватного сприйняття правових явищ, що обумовлює актуальність тематики методології сучасного правознавства.

Вкажемо, що нами уже неодноразово наголошувалось на важливості комплексного розв'язання цього питання, необхідності вироблення усталеного розуміння хоча б сутності та структури методологічного інструментарію. У цій роботі ми наголосимо на

значимих аспектах, які визначають пропедевтичні положення методологічних засад гносеології державно-правових явищ. Особливо в умовах, які описав А. Кучук. Так, вітчизняний вчений зазначає наступне: «Донедавна юридичні дослідження, як правило, обмежувалися формально-логічними операціями, покликаними провести максимально глибокий аналіз юридичного матеріалу для його практичного використання в процесі реалізації того або іншого закону. Це пов'язано з домінуванням в юриспруденції позитивістського (нормативістського) підходу до розуміння права. Необхідно зауважити, що юридичний позитивізм не ставить завданням встановлення глибинних зв'язків і взаємодій елементів соціально-правової системи, які виявляються складнішими, ніж формально-правовий аналіз, способами» [1, с. 62].

У першу чергу вкажемо на необхідність розмежування методології гуманітарних та інших наук. Так, наприклад, цілком очевидно, що методологія в природничих науках і методологія в гуманітарній сфері знань мають дещо різне призначення: якщо в перших – це дескрипція процесу отримання нових знань про досліджуване явище задля наступного повторного отримання таких же результатів (за допомогою тих же методологічних засобів в тих же умовах), то для других – забезпечення достовірності (максимальної вірогідності) отриманих результатів через обґрунтування позиції дослідника.

Саме тому в природничих науках важливим етапом (незаперечною вимогою) гносеологічного процесу є визначення та опис методологічних засобів. Ці засоби є важливими і у гуманітарній сфері знань, однак, використання цих же методологічних засобів іншим вченим не завжди (і далеко не обов'язково) призведе до тих же результатів, що отримані й попереднім дослідником (у природничих науках різні результати будуть визначальним чинником не сприйняття самого дослідження та отриманих результатів).

Водночас, наведене жодною мірою не применшує значення методології для пізнання правових явищ. Так, мало хто буде заперечувати той факт, що не можна сприймати як істину, наприклад, твердження адвоката про те, що його клієнт невинний у вчиненні злочину, оскільки у адвоката було одкровення щодо цього. Так само не буде сприйняте і твердження прокурора про винуватість особи у вчиненні злочину через особисте переконання прокурора у цьому. В обох випадках має бути ретельний аналіз доказів, їх оцінка тощо (що має здійснюватися за допомогою певних методологічних засобів).

Саме тому, на нашу думку, складовою частиною методології су-

часного правознавства є тип розуміння права (правова ідеологія).

Важко заперечити той факт, що кожне національне право має особливості, що виокремлюють його серед інших систем права конкретних держав (хоча, звісно, є і подібні ознаки, характеристики, що і дозволяє вченим виокремлювати різні правові родини – континентальне право, мусульманське право та ін.). Наявність цих особливостей обумовлюється, у першу чергу, тісним зв'язком права з мораллю, звичаями, ментальністю відповідних соціальних груп.

Саме ця властивість досліджуваного соціального регулятора обумовлює необхідність його пізнання як культурного явища, ураховуючи тип розуміння, що склався у межах відповідного суспільства. Так, гносеологія релігійно-правових текстів та гносеологія судової практики переважно вимагатимуть різних підходів.

Більш того, варто наголосити, що у наведених ситуаціях (рішення судів та релігійний текст) різною мірою будуть використані саме логічні засоби пізнання (які навряд чи можуть бути «переконливими» при епістемології саме релігійного тексту, якому має бути властивий сакральний зміст).

Таким чином, наведене вище є чинником переосмислення методології сучасного правознавства.

Список використаних джерел:

1. Кучук А. М. Основи теорії правового поліцентризму : монограф. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 312 с.

Печена Таїсія Олександрівна

студентка 3 курсу Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету

Дегтяр Руслана Олександрівна

викладач-стажист кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства Навчально-наукового інституту права

Сумського державного університету

ТЕОЛОГІЧНІ ДОКТРИНИ ПОХОДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

Проблема взаємодії церкви та держави у світі сьогоденних подій в Україні досліджується широким колом фахівців богословів та правознавців. Українська церква відділяється від Московського патріархату,

який активно підтримує геноцид українського народу.

На фоні такого розколу у багатьох віруючих та зацікавлених в релігієзнавстві правників постає питання щодо виникнення держави та права з огляду на теологічну доктрину. Для більш детального розгляду теми варто заглибитися в історію.

Одними з перших церковних письменників періоду I-IV століття нашої ери, які порушили питання заснування держави як правового явища були Іоанн Златоуст, Григорій Богослов, Афанасій Великий та інші. В їх працях було крайне важко знайти конкретні висловлювання щодо появи державності. На думку ранньохристиянських літераторів причиною походження держави було гріхопадіння, при чому сам факт існування держави не є гріхом. За їхніми словами, якби ця подія не сталася, то люди жили б керуючись відчуттям досконалої любові без необхідності застосовувати примус. За даною концепцією всі повинні мати рівні права, вільно користуватися природними та людськими дарами в задоволення своїх потреб. Теза віддалено нагадує основні принципи демократії. Проте реальні обставини, пов'язані з гріховним життям людства, породили негативні вади, утримувати які могли тільки встановлені владою закони – головні атрибути держави.

З тверджень богословів можна зробити висновок, що гріх був причиною створення держави та права, а отже її появу стимулював Бог, а не диявол. Св. Іоанн Златоуст також підкреслює, що держава – благо, що подароване Богом: «Немає такого строю, щоб будь що відбувалося випадково і без порядку, щоб народи носилися туди і сюди, подібно хвилям – все це я називаю справою премудрості Божої».

Наступний крок у вивченні появи держави відбувся у середньовіччі в працях вченого-богослова Фоми Аквінського. Метою письменника стало обґрунтування переваг церковної влади над світською. Його вчення базується на простій ієрархії: від Бога до матеріального світу. Всевишне походження держави пояснює її вічність та непорушність, а будь-яке посягання на мир та спокій стає проявом зради духовності та приречене на невдачу, адже саме Бог керує законами і правом, яке закріплене в святих писаннях та спрямоване на захист народу.

Подальший розвиток теологічна теорія отримала в період IX-X ст. нашої ери, коли було сформовано концепцію «двох мечів», згідно з якою було створено два мечі – церковний та світський. Світський меч Бог передав обраному, який згодом стає монархом та засновує державу з метою захисту населення. З наведеного можна зробити висновок, що духовна організація має пріоритет над світською, адже єдина влада в руках Бога. [1, с. 152-153]

Протягом століть вищеназвана доктрина була провідною на думку богословів та вчених, хоча існували ще численні концепції: теорія суспільного договору, яку просував у маси Франсиско Суарес; консервативний католицизм, підхід якого відрізнявся більше ідеалізмом, ніж всебічністю. Представники органічної теорії – Ж. де Местр і Л. де Бональд, розглядали державу як організм, якому властивий розподіл підданих. Держава розумілася як ієрархічно впорядкована на основі суверенної влади єдність того чи іншого народу. Народ володів загальною душею. Таким чином, прихильники католицизму не заперечувала участь Бога у створенні держави, але висували теорію, що теологія розглядає появу права лише у загальному виді, а основний внесок у правове життя зробили саме люди – творіння Божі – з метою упорядкувати ієрархічність населення.

Новітніми спробами поєднати церкву з державою були зроблені християнським богословом Карлом Бартом у серії його есе. За думкою вченого, не можна впевнено стверджувати походження держави від Бога, і тим паче він не згоден з теорією суспільного договору, органічною теорією та іншими, пов'язаними з потойбічним. Скоріше, до появи державності, права та влади в цілому причетні янгольські сили, які схильні демонізуватися та вироджуватися, на перевагу людям. Ця ідея була описана в Новому Завіті і на думку богослова, є найбільш перспективною. Таке розуміння держави пов'язує радикальну світську владу з Христовим пануванням. В середині системи існує вторинне утворення, яке має владне уособлення [2, с. 54-56].

Підсумовуючи вищезгаданий матеріал варто зазначити, що навіть заглиблюючись в історію неможливо скласти єдину точну концепцію створення держави. Для розуміння походження права науковці об'єднують усі існуючі теорії, пов'язані з вищими силами, в одну – теологічну, відповідно до якої держава в тому, чи іншому прояві є творінням Божим. Недолік теорії полягає у відсутності детального писання, яке б давало більш точну інформацію щодо теми. Наголошую, що для розгляду походження держави до уваги бралися виключно християнські писання, адже інші релігійні напрямлення мають свою специфіку.

Список використаних джерел:

1. Яртим Н. В. Католицькі доктрини походження держави і права. *Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія*. 2011. № 1. С. 151-155.
2. Секісов В. Ю. Церква і держава у політичній теології К. Барта та С. Гауерваса. Спроба компаративного аналізу. *Освітній дискурс : збірник наукових праць*. Київ, 2021. Вип. 33(5). С. 54-64.

Рукіна Діана Олексіївна

студентка 2 курсу ННІ права та інноваційної освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Жадяєв Денис Володимирович

к. філос. н., доцент кафедри міжнародних відносин та соціально-гуманітарних дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

ПРАВА ЛЮДИНИ: НЕОБХІДНІСТЬ КРИТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ПРИ ВИВЕДЕННІ НОВИХ ФОРМАЛЬНИХ ВИЗНАЧЕНЬ

В кожній країні, з її власним менталітетом та культурними особливостями поняття “права людини” трактується неоднаково. Для одних це набір норм, які закріплені законодавчо та мають імперативно-диспозитивний характер виконання, а для інших – це принципи, які мають настановчий характер й відображають рівень моральної культури суспільства в цілому. Через це, філософсько-правове осмислення концепції прав людини є неоднозначним, оскільки має свої особливості.

Основною проблематикою, якою цікавляться філософи та науковці під час своїх досліджень у галузі права, є диференціація – до якої ж саме гілки досліджень відносяться права людини: філософської чи правової? Проте, ми переконані, що така категорія як права людини у концептуальному плані є похідною від поняття права, адже це права, які пов’язані з людиною і функціонують як моральні гарантії дотримання демократичних принципів діяльності кожної особи. Як результат, їх порушення є вже проблемою дослідження філософії, з точки морального чи аморального вчинку.

Слід зауважити, що тематика дослідження порушення прав людини стосовно філософсько-правових доктрин є досить актуальною, підтвердженням цього є значна кількість ґрунтовних наукових праць таких дослідників: Дзьобань О., Мелякова Ю., Братасюк М., Жданенко С., Кальницький Е, Мацькевич М.

Так, досить слушне твердження висунула М. Бурдоносова, вона зауважила, що одним із першочергових завдань правової науки і філософії права є поглиблення та розробка сучасної теорії прав людини [1, с. 167-168]. З вищезазначеного можна зробити висновок, що права людини – це найважливіша соціальна цінність, адже вона виступає ідеалом

людини, як незалежного учасника суспільних відносин і саме цього прагнуть всі цивілізовано налаштовані країни. Водночас під правами людини прийнято розуміти стандартизовані уявлення, за допомогою яких відбувається критична оцінка нормативно-правової бази та специфіки функціонування виконавчої гілки влади.

Стосовно концепції прав людини, то, згідно з реаліями сьогодення, вона виходить за рамки власного тлумачення, з точки зору комплексу можливостей, які їй надаються державою. Тому згідно з цим, індивід як незалежний суб'єкт владних повноважень, формується під впливом специфічних ідей тільки однієї із культур або ідеологій, через це механізм формування особистості людини набуває унікальності свого утворення, а боротьба за права людини залежить від підтримки носіїв різних культур і релігій, тому ці підвалини є ефективними каталізаторами прав людини. Тому, доцільно зауважити й той факт, що досі залишається відкритим проблематика порушення прав людини.

Загалом, поняття “права людини” має юридичний, моральний та політичний підтексти. Під егідою Організації Об'єднаних Націй у 1948 році була прийнята Загальна декларація прав людини [2]. Вона стала поштовхом до нових уявлень про права людини, адже в ній обґрунтована ідея дотримання людської гідності та універсальності їх права через призму існування моральної реальності.

Кожна людина володіє широким спектром прав і свобод, на які не впливає расова приналежність, релігійні переконання, культура, мовні особливості, політичні та іншого роду переконання, національного чи соціального походження, майнового чи іншого становища, підтвердженням цього є стаття 1 Загальної декларації прав людини, в якій вказано, що кожна людина від моменту свого народження є вільною, рівною у гідності та правах [2]. Жоден не може бути в рабстві та/чи зазнавати тортур. Аналогічним чином ніхто не має права втручатися в особисте та сімейне життя індивіда, посягати на його честь та гідність, таємницю кореспонденції тощо. Кожному гарантовано недоторканність житла і майна. Всі люди мають право на свободу і вільне волевиявлення, соціальне забезпечення, підтримання гідності та вільного розвитку прав в економічній, соціальній та культурній сферах. Загальною метою цього є повага до прав і свобод інших, забезпечення справедливих моральних вимог, громадського порядку та загального добробуту в демократично налаштованому суспільстві правової держави.

Згідно з класичною філософсько-правовою думкою концепт правової держави пов'язаний з усвідомленням ідеї свободи та незалежності громадянина. Це можливе за умов, якщо: 1) законодавцем є сама люди-

на, а не держава; 2) держава є інструментом закону, де закон як інструмент державної влади переходить у державу, тобто держава не порушує права людини, а навпаки їх гарантує та захищає. Яскравим прикладом цього є Конституція України, статті якої пронизані принципами захисту та дотримання прав людини та громадянина з боку держави [3, с. 123-125].

Доцільно зауважити, що головною метою забезпечення прав людини є створення умов, за яких кожна особа могла б жити хоч навіть мінімально якісним життям. Слід зазначити, що при регулюванні соціальні та політичні міркування про розподіл державних ресурсів, права людини мають пріоритет над іншими соціальними та політичними питаннями. При цьому, фахівці з права загалом погоджуються щодо формальних аспектів прав людини, мети прав людини та сили прав людини. З іншого боку, набагато менше згоди щодо фундаментального питання про те, як захищати права людини з точки зору філософії, адже зазвичай тут має місце виправдання прав людини звертаючись до фундаментальних ідей рівності, автономії, людської гідності, ґрунтовних людських інтересів, здатності до раціональної діяльності та навіть демократії.

Щодо захисту прав людини у філософському аспекті саме в Україні, то на нашу думку, має бути остаточно подоланий державоцентризм саме як провідний принцип, але повинна почати формуватись гуманістична, антропоцентрична позиція щодо захисту цих прав. Адже державоцентристська політика не є суміжною з сучасною філософією прав людини через те, що вона дещо суперечить гуманістичній концепції правового захисту та її світоглядно-філософському підґрунтя (самоорганізації систем, принципу свободи волі, емерджентним підходам в пізнанні, ініціативності та підприємництва).

Таким чином, на основі вище зазначеного можна зробити висновок, що права людини – це ті гарантії захисту власних інтересів індивіда, які є моральною запорукою підтримки мінімального рівня достатнього життя людини (легко дати формальне визначення такого «рівня», проте без переосмислення значень термінів «мінімальний» та «достатній» такі визначення залишаться беззмістовними). З приводу їх концепції то вони є похідною формою самого поняття права. Вони виступають як моральні права й можуть бути філософсько виправданими, при цьому цей широкий спектр наданих можливостей, свобод та обов'язків особистості успішно регламентується як міжнародним, так і національним законодавством – це дозволяє їх розглядати як права юридичні. Тому як філософські, так і правові засади такого поняття як

право людини переплітаються, доповнюючи один одного, і як результат згідно з викликами сьогодення утворюють нові концепції тлумачення.

Список використаних джерел:

1. Бурдоносова М. А. Права людини: філософсько-правовий аспект. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2020. Том 31 (70). Ч. 2. № 2. С. 166 - 170.
2. Загальна декларація прав людини (рос/укр): Міжнародний документ від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
3. Костенко О.М. Що таке природне право? Концепція природного права у світлі соціального натуралізму. Право України. 2021. №1. С.115-138.

*Сердюк Ігор Анатолійович,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна*

РОЗРОБКА ТЕОРІЇ ПРАВОВИХ АКТІВ – ВИМОГА ЧАСУ

При підготовці тез цієї доповіді за мету автор визначив обґрунтування необхідності розробки відносно самостійної теорії правових актів як важливої складової сучасної теорії права (загальнотеоретичної юридичної науки).

Принагідно відзначити, що термін «теорія» характеризується як полісемічний, свідченням чого є такі його значення, наведені у Великому тлумачному словнику сучасної української мови за редакцією В. Бусела:

1. Логічне узагальнення досвіду, суспільної практики, яке ґрунтується на глибокому проникненні в суть досліджуваного явища та розкриває його закономірності;
2. Учення про певну сукупність явищ, галузь знань, створене на підставі такого узагальнення;
3. Сукупність узагальнених положень, які становлять певну науку чи розділ науки;
4. Загальні засади певної науки, ремесла, а також абстраговане знання цих засад;
5. Сукупність поглядів, суджень кого-небудь, з яких випливають певні правила поведінки [1, с. 1239].

У межах цього дослідження допустимими є перші три значення цього терміно-поняття, що відображають результати одного з найважливіших етапів пізнання (раціонального) із чітко визначеним предметом та найбільш досконалою формою організації наукового знання, що но-

силь системний характер.

Відповідаючи на питання про те, що в загальній теорії права являє собою окрема теорія, В. Сиріх наголошує на таких її основних і необхідних ознаках, як предметність, системність, повнота, логічна обґрунтованість і несуперечливість, а також істинність і достовірність [2, с. 130-131]. Ми поділяємо думку автора з приводу вищезгаданих рис теорії як найбільш досконалої форми наукового знання. Водночас, ці загальні риси потребують певної конкретизації по відношенню до теорії правових актів. Зокрема, остання на відміну від теорій правотворчості, джерел права, тлумачення норм права, реалізації та застосування норм права, не обмежується дослідженням окремих різновидів правового акта (нормативно-правового, правоінтерпретаційного, правозастосовного), а має значно ширший предмет пізнання, що охоплює такі питання, як методологія дослідження правових актів, термінологічна визначеність та змістовна наповненість категорії правовий акт, багатоманітність форм його прояву в правовій системі, співвідношення з суміжними поняттями, цінність правових актів та їх функціональне призначення й ін.

Системність теорії правових актів відображається в сукупності логічно та граматично взаємопов'язаних між собою ідей, які пояснюють досліджуваний предмет за допомогою загальнонаукової та спеціально-юридичної термінології, а також форм абстрактного мислення, як то поняття, судження й умовивід. Саме тому в межах визначеної теорії необхідно з'ясувати смислове навантаження та змістовне наповнення терміно-понять, які складають термінологічний ряд та понятійно-категоріальний апарат теорії правових актів.

Повнота цієї теорії виявляється в системі знань, які в достатній мірі (тобто, вичерпно) характеризують її предмет. Зміст теорії складають не фрагментарні, окремі положення про правові акти, чи окремих їх різновид, а системні знання про предмет як системне ціле, як тотальне ціле, в усій багатоманітності його сторін, елементів, зв'язків і залежностей. Лише за цієї умови теорія правових актів може досягти своєї зрілості та відповідати загальному поняттю теорії як вищої, найбільш досконалої форми організації наукового знання.

Важливою рисою теорії правових актів є логічна обґрунтованість і несуперечливість її положень. Система ідей про предмет пізнання, як і будь-яка наукова теорія, містить два види суджень: вихідні, базисні положення, а також судження, що виводяться з вихідних положень і не можуть їм суперечити. У визначених межах теорія правових актів має виступати як логічно несуперечлива система ідей та не може містити тез, що спростовують інші її положення. Наявність логічних суперечно-

стей визнається переконливим свідомством того, що існуючі теоретичні знання носять проблемний характер і тому потребують свого уточнення та розвитку. Принагідно відзначити, що розробка теорії правових актів якраз і дозволить усунути такого роду суперечності;

Щодо істинності і достовірності положень теорії правових актів, то вона забезпечується вибором сучасної методології пізнання. По відношенню до предмету цієї теорії методологія являє собою визнану науковим загальною на сучасному етапі розвитку правничої науки і обумовлену предметом пізнання – правовими актами, сукупність теорій (парадигм), гносеологічних принципів, підходів і методів, які забезпечують можливість вирішення визначених дослідницьких завдань, а також отримання достовірних і об'єктивних знань про волевиявлення праводієдатних суб'єктів.

Список використаних джерел:

1. Бусел В. Т. Теорія. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред.. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. С. 1239.
2. Сырых В. М. Логические основания общей теории права : в 2 т. Москва : Юридический Дом «Юстицинформ», 2001. Т. 1. 528 с.

СЕКЦІЯ 2.

СТАНОВЛЕННЯ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

*Ветошко Катерина Віталіївна,
студентка 3 курсу Сумського
державного педагогічного університету
імені А.С.Макаренка, м. Суми, Україна*

ЮРИДИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ ТА ПРОБЛЕМА ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ

Мова – засіб передачі інформації від однієї особи до іншої. За Еммануїлом Кантом, “людина спілкується із собі подібними, тому що так більше відчуває себе людиною”. Мова використовується як засіб ідентифікації осіб в певні спільноти, нації, народи. За допомогою мови відбувається консолідація населення в державі.

Кожній державі притаманна мова державного спілкування, тобто державна мова. Державна мова - закріплена традицією або законодавством мова, вживання якої обов'язкове в органах державного управління та діловодства, громадських органах та організаціях, на підприємствах, у державних закладах освіти, науки, культури, в сферах зв'язку та інформатики [1].

Факт того, що зараз в Україні державною мовою визнається українська є великим здобутком нашого народу. Протягом всього історичного розвитку український народ і його мова притіснялися. Проте, незважаючи на всі перепони, нині українська законодавчо закріплена.

Відповідно до ст. 10 Конституції України, прийнятій Верховною Радою 28 червня 1996, державною мовою є українська. Це означає, що держава повинна забезпечувати всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України.

Також висновок щодо тлумачення статусу державної мови зробив Конституційний Суд України: "Під державною (офіційною) мовою розуміється мова, якій державою надано правовий статус обов'язкового спілкування у публічних сферах суспільного життя"[4].

У даному рішенні також було пояснено чому такий особливий статус було надано саме українській мові: "Конституцією України статус державної надано українській мові. Це повністю відповідає державотворчій ролі української нації, що зазначено в Преамбулі Конституції України, нації, яка історично проживає на території України, становить абсо-

лютну більшість її населення і дала офіційну назву державі"[4].

У висновку Конституційний Суд України зазначає: "Положення Конституції зобов'язують застосовувати державну - українську мову як мову офіційного спілкування посадових і службових осіб під час виконання ними службових обов'язків у роботі й діловодстві тощо, органів державної влади, представницького та інших органів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, а також у навчальному процесі в державних і комунальних навчальних закладах України"[4].

Відповідно до вищесказаного, державність української мови є невід'ємним атрибутом конституційного ладу держави та атрибутом нації. Отже, ми повинні якомога більше застосовувати українську мову, розвивати її та захищати.

Проте, незважаючи на весь складний шлях української мови, навіть після узаконення її як державної, вона досі зазнає притіснення та широко не вживається в суспільному житті країни.

Можна зробити логічний висновок, що утвердження української як державної мови в суспільстві виявився недостатньо ефективним. Ми могли спостерігати, як відбувається процес звуження її застосування. Це породжувало соціальну напругу та соціальні розбіжності, які суперечать інтересам національної безпеки України.

Прикладом складної мовної ситуації є справа проти Авакова. Вона стосується порушення держслужбовцем ст. 10 Конституції України: виступ Авакова, який був опублікований на платформі YouTube був російською мовою, що обурило викладача інформатики та громадського активіста Святослава Літинського.

Святослав Літинський в серпні 2015 р. подав позов проти міністра внутрішніх справ Арсена Авакова із звинуваченням про порушення мовного законодавства та з вимогою дати йому автентичний переклад даного відеозапису міністра. Після отримання відмови активіст звернувся до суду та виграв його у вересні 2015: суд визнав протиправною відмову у видачі перекладу виступу Арсена Авакова [2].

Після цього МВС подало апеляцію намагаючись скасувати рішення про зобов'язання міністра вести державну діяльність лише державною мовою. Однак, апеляційне засідання мало відбутися у День української писемності та мови, після чого МВС відкликало апеляцію на попереднє рішення суду, і рішення суду набрало законної сили[2]. Все це привело до того, що відтоді всі промови Арсена Авакова перекладалися українською мовою.

Схожих ситуацій є багато: від порушення мовного законодавства

працівниками магазинів до його невиконання депутатами чи навіть Президентом. Отже, мовна ситуація є доволі складною, так як мовне законодавство порушують навіть держслужбовці, які мають бути прикладом для громадян.

Здебільшого суспільство не приділяє багато уваги мовному питанню, через те, що не бачать важливості в ньому. Це породжує нестабільність в державі, яка може спричинити катастрофу. Саме через це ми маємо дати зрозуміти, що мова є важливою, ми повинні і можемо її захистити. Для цього необхідні механізми реалізації правових документів щодо функціонування української мови, а також урегулювання питань, пов'язаних з удосконаленням юридичної відповідальності за порушення законів, які регулюють питання використання державної мови. Необхідно щоб кожен громадянин України володів державною мовою.

Всі прийняті норми щодо мови повинні відповідати конституційним нормам та положенням відповідних міжнародно-правових зобов'язань України. Необхідно виробити послідовні та виважені підходи у вирішенні мовних проблем. Дуже важливо при цьому не допустити міжетнічних конфліктів, а також зберегти стабільність в державі, адже мова має бути чинником єднання, а не розбрату.

Список використаних джерел

1. Шевчук С.В. Українське ділове мовлення. Київ, 2008.
2. Постанова Львівського окружного адміністративного суду м. Львів від 14 вересня 2015 р., справа № 813/4324/15 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/50789396>
3. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII. URL: <https://mva.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/zabezpechennya-funktsionuvannya-ukrainskoi-movi-vid-25042019-2704-viii.pdf>
4. Потьомкін А. Українська мова: юридичний статус, проблеми застосування. Київ: «Персонал», 2006. №1.

*Завгородня Юлія Степанівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна*

ПРАВА ДИТИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до ст. 3 Конституції України «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і

забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1]. А. ч. 3 ст. 51 Основного закону України передбачає, що «сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою» [1].

Наголосимо, що однією з важливих проблем сучасного західного світу є забезпечення прав дитини. Актуальною є ця тематика і для вітчизняного правознавства. Протягом останніх десяти років правниками було проведено низку наукових досліджень окремих аспектів забезпечення прав дитини. Водночас, збройна агресія Росії щодо України на початку 2014 року та початок повномасштабної війни з лютого 2014 року актуалізували проблематику забезпечення прав дитини в умовах війни.

Так, вкажемо, що на початок повномасштабної війни в Україні проживало близько 7 млн. дітей. Відзначимо, що за даними Офісу Генерального прокурора станом на 24 вересня 2022 року загинула 391 дитина, поранено 773 дитини (з вказівкою, що ці дані не ураховують інформацію з місць активних бойових дій) [2].

Додамо, що проблема не обмежується означеними даними. Воєнні дії стали причиною масового переміщення дітей, розлучення сімей, залишення місця свого проживання, навчання тощо. Що не може не впливати на становлення та розвиток дитини як особистості, згадаємо і психологічні травми, тривоги, страхи та ін. Як вказував Укрінформ, за даними Міністерства освіти та науки України (станом на середину серпня поточного року) за межами української держави перебуває більше 650 тисяч учнів [3]. І це йдеться про тих дітей, які були перевезені до європейських держав. За даними порталу «Діти війни» 7820 дітей було депортовано до Росії [4].

Вкажемо, що ще попереду дослідження наслідків такого масового переміщення дітей. Не можна не згадати і те, що «під час війни порушуються всі права дитини: право на життя, право бути з сім'єю і громадою, право на здоров'я, право на розвиток особистості, а також право на турботу і захист», – зазначається у звіті ООН 1996 року «Вплив збройного конфлікту на дітей».[5]. При цьому слід наголосити, що діти є найбільш вразливою категорією людей, які страждають від війни.

Зазначимо, що у 2000 році Україною було ратифіковано Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах. Відповідно до ч. 1 ст. 6 цього міжнародно-правового документу «Кожна держава-учасниця в межах своєї юрисдикції вживає всіх необхідних правових, адміністративних та інших заходів для забезпечення ефективного виконання і застосування поло-

жень цього Протоколу» [6]. Водночас, основною проблемою є невиконання Росією взятих на себе зобов'язань і здійснення масових порушень прав дитини.

Щодо дій Української держави у досліджуваній сфері, то варто вказати на певні позитивні дії з виконання зобов'язань у сфері забезпечення прав дитини. У першу чергу згадаємо відновлення можливості усиновлення дітей (яке, цілком очевидно, було призупинено з початку бойових дій). Так, завдяки цій дії органів публічної влади було усиновлено більше 500 дітей. При цьому слід вказати на певний спрощений порядок подачі заявки як кандидата для усиновлення через платформу Дія.

Доцільно згадати і доповнення у 2016 році Закону України «Про охорону дитинства», зокрема, ст. 1 абзацом 9, у якому міститься дефініція поняття дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів «дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні» [7].

Водночас, не можемо не вказати на те, що в Україні діє спеціальний закон – Закон України «Про соціальний захист дітей війни». Цей закон «установлює правовий статус дітей війни і визначає основи їх соціального захисту та гарантує їх соціальну захищеність шляхом надання пільг і державної соціальної підтримки» [8], однак, виходячи з законодавчої дефініції терміну «дитина війна», соціальний захист, передбачений положеннями цього Закону, поширюються тільки на тих громадян України, які не досягли повноліття на час закінчення Другої світової війни.

Вважаємо, що виходячи з принципу рівності, положення цього Закону мають бути поширені і на дітей нинішньої війни, яка розпочата Росією ще у 2014 році.

Отже, на сьогодні важливою проблемою, що потребує вирішення органами публічної влади, є забезпечення прав дитини, що постраждали від війни. Національна влада має вжити всіх належних заходів, щоб мінімізувати негативний вплив війни на дітей.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL <https://www.gp.gov.ua/>

3. МОН і Кембридж підписали угоду, яка спростить оцінювання знань українських дітей за кордоном. URL <https://www.ukrinform.ua/rubric-uarazom/3546367-mon-i-kembridz-pidpisali-ugodu-aka-sprostit-ocinuvanna-znan-ukrainskih-ditej-za-kordonom.html>

4. Офіційний веб сайт «Діти війни». URL <https://childrenofwar.gov.ua/>

5. Діти та збройні конфлікти: нормативно-правова база. URL <https://warchildhood.org/ua/children-and-armed-conflict-legal-framework/>

6. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795#Text

7. Про охорону дитинства. Закон України від 26 квітня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст.142.

8. Про соціальний захист дітей війни. Закон України від 18 листопада 2004 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 4. Ст.94.

Корнієнко Максим Вікторович,
*проректор Одеського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
м. Одеса, Україна*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЕКСТРАОРДИНАРНИХ УМОВАХ: ПРОПЕДЕВТИЧНИЙ АСПЕКТ

У чинному національному законодавстві розмежовано декілька правових режимів, маємо на увазі, воєнний стан та надзвичайний стан. Так, відповідно до приписів Конституції України, зокрема у нормах, що визначають легітимну мету обмеження окремих людських прав, використовується, зокрема, терміносполука «відповідно до законів про воєнний і про надзвичайний стан» [1]. Окрім вказаного, слід згадати і ч. 2 ст. 64 Основного закону, у якій закріплено припис про можливість окремого обмеження низки людських прав і свобод «в умовах воєнного або надзвичайного стану» [1]. До того ж, в Україні є чинними Закони України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року та «Про правовий режим надзвичайного стану» від 16 березня 2000 року.

Водночас, у цьому дослідженні ми не розмежуємо ці поняття, виходячи з мети дослідження та зважаючи на те, що і за воєнного стану, і за надзвичайного стану порушується звичний порядок життя суспільства, на органи публічної влади покладаються додаткові зобов'язання щодо усунення причин такого становища, відновлення правопорядку, що, у свою чергу, визначає і додаткові можливості цих органів обмежу-

вати людські права. На можливість такого ототожнення вказують і наведені вище положення Конституції України, у яких відображається однаковий режим обмеження людських прав і за воєнного стану, і за надзвичайного стану (у відповідних статтях вони вказуються одночасно).

Цілком слушно І. Магновський, досліджуючи розвиток конституціоналізму в аспекті його транснаціоналізації, дійшов думки, що «транснаціоналізація конституціоналізму – один із ключових факторів в утвердженні міжнародного правопорядку, дотриманні та гарантуванні прав людини й основоположних свобод на основі конституційних цінностей» [2, с. 37]. За усталеним розумінням конституціоналізму, ним позначається явище обмеження публічної влади. Складовою конституціоналізму є людські права, які й виступають засобом такого обмеження. Означене вказує первинність прав щодо законодавства, яке не може порушувати людські права. Ті нормативно-правові акти, які порушують людські права не набувають правового характеру.

Загалом завдання сучасної демократичної держави зводиться до забезпечення людських прав. Саме це завдання є головним і для Української держави, на що безпосередньо вказує і конституційно-правова норма, закріплена у ст. 3 Основного закону.

Додамо, що це цілком відповідає і договірній теорії походження держави. «Держава - це результат суспільного договору, що є породженням розумного, свідомого волевиявлення людей для захисту своїх інтересів, суспільного блага, забезпечення природних і невідчужуваних прав людини: власності, свободи, безпеки тощо» [3, с. 32].

Водночас, не можемо не вказати також те, що маючи повноваження обмежувати людські права, органи публічної влади, по-перше, мають дотримуватися низки вимог, щоб таке обмеження було правомірним; по-друге, зважати на наявність абсолютних прав, які не підлягають ніяким обмеженням, незалежно від умов.

Таким чином, сучасний концепт людських прав ґрунтується на наступних положеннях:

- на зобов'язання держави у царині людських прав;
- на первинності людських прав над позитивним правом;
- неможливості держави обмежити окремі людські права ні за яких умов.

Саме через призму цих положень доцільно сприймати проблематику людських прав в надзвичайних умовах.

Отже, надзвичайні умови, як передбачає саме термінологічне позначення цього явища, характеризує специфічний стан життєдіяльності суспільства, який відрізняється від усталеного. Вкажемо, що у згадано-

му вище Законі України «Про правовий режим надзвичайного стану» у ст. 1 наводиться доволі об'ємне визначення поняття надзвичайного стану, однак, для цілей нашого дослідження ми скористаємось загальним тлумаченням терміну «надзвичайний», що наводиться у тлумачних словниках. Доречно наголосити, що таке сприйняття вказаного терміну охоплює і воєнний стан, який є винятковим у порівнянні із загальним станом функціонування суспільства.

Виходячи з наведеного розуміння надзвичайного стану доцільно визначитися з можливістю регулювання за таких обставин суспільних відносин правовими засобами.

Екстраординарні умови функціонування суспільства певною мірою вигідні державі, оскільки обмеження людських прав за таких обставин суттєво спрощує порядок діяльності органів публічної влади, повноваження яких суттєво збільшуються (знову таки у контексті обмеження людських прав).

У цьому ж контексті варто згадати показники індексу демократії протягом останніх п'яти років. Нагадаємо, що цей індекс вираховується щорічно міжнародною організацією Economist Intelligence Unit та включає низку показників (60 факторів, які об'єднані у 5 категорій). «У звіті зазначено, що частка країн, які отримали статус «Невільні», досягла найвищого рівня з моменту початку спаду демократії у 2006 році. Крім того, кількість країн, в яких спостерігається погіршення політичних прав і громадянських свобод, перевищує кількість країн, де зафіксовано покращення, з найбільшим розривом за 15-літній період. ... До цього переліку відносяться не лише авторитарні держави, такі як Китай, Білорусь і Венесуела, а й проблемні демократії, такі як США та Індія» [4].

Надзвичайні умови функціонування суспільства є фактором наділення органів публічної влади надзвичайними повноваженнями щодо обмеження людських прав, однак, не є умовою для відмови від забезпечення низки таких прав. При цьому ніяка мета, яку прагне досягти публічна влада, не дозволяє обмежувати людські права свавільно. Навіть в надзвичайних умовах людські права є тим засобом, що обмежує органи публічної влади, запобігаючи свавіллю. Людські права як одна з демократичних цінностей не втрачає своєї якості в надзвичайних умовах.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.
2. Магновський І.Й. Розвиток конституціоналізму як транснаціонального явища. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1-2. С.37-41.

3. Рудик П. А. Теорія держави: основні теорії, концепції, підходи до вивчення: навчальний посібник, 2-ге вид., перероб. та допов. К.: Алерта, 2015. 288 с.

4. Новий звіт: Глобальний спад демократії прискорився. URL <https://freedomhouse.org/uk/article/noviy-zvit-globalniy-spad-demokratii-priskorivsyu>

Мамалига Вікторія Вячеславівна
студентка 3 курсу Сумського
державного педагогічного університету
імені А.С. Макаренка, м. Суми, Україна

ЗАБОРОНА АБОРТІВ vs ЛЮДСЬКІ ПРАВА

24 червня 2022 року Верховний суд Сполучених Штатів Америки скасував рішення у справі «Roe v. Wade», яке закріплювало право на аборт на конституційному рівні. Це, в свою чергу, надало штатам свободу самостійно вирішувати питання щодо штучного переривання вагітності та призначення відповідальності за такі дії. Як наслідок, 13 із 50 штатів повністю заборонили або різко обмежили проведення абортів. Винятками може бути: 1) реальна загроза життю матері; 2) якщо плід має серйозні вади розвитку; 3) якщо вагітність є результатом зґвалтування або інцесту. Та подекуди їхнє законодавство не робить виключень навіть для таких випадків. Ще кілька штатів встановили заборону на аборти після шести тижнів, коли жінка навіть може не знати про вагітність, назвавши це «законом про серцебиття».

«У конституції не йдеться про аборт, і таке право не захищено жодним конституційним положенням» [1], - зазначено у рішенні суду. Тим не менш, їхнє законодавство передбачає право людини на недоторканність особи. Також загальновідомий Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, який підписаний Сполученими Штатами Америки, зобов'язує держави, які беруть участь у ньому, погоджуватися і дотримуватися викладених там статей. Зокрема, нас цікавить ст. 3: «Держави ... зобов'язуються забезпечити рівне для чоловіків і жінок право користування громадянськими і політичними правами...» та ст. 9: «Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність» [2].

Тож логічними є наступні запитання: якою широкою може бути сфера впливу людських прав та як ми повинні їх тлумачити? В. Сьєрґін вважає, що «об'єкт даного права (на недоторканність приватного життя) включає в себе декілька сфер (аспектів), у кожній з яких особа може перебувати в різних станах приватності». Автор наводить низку прав, які включає в себе право на недоторканність, тим самим розтлу-

мачуючи його зміст та обсяг [3].

Можемо дійти висновку, що право розпоряджатися своїм тілом (фізична або ж тілесна приватність) є компонентом права на недоторканність. Чому це право «забирає» (обмежує) Верховний суд і чим він послуговується? Аргументуючи своє рішення, суддя Семюель Аліто згадує 14 поправку, яка стверджує, що «жоден штат (держава) не може ... позбавити когось життя, свободи чи власності і не може позбавити когось, хто підлягає його юрисдикції...» [4]. Безсумнівно під «кимось» мається на увазі повноцінна людина, але чому тоді це поняття ототожнюють з ембріоном?

Ми підібралися до найбільш суперечливої теми у питаннях абортів. Прихильники заборони стверджують, що зигота, яка утворюється кілька годин після зачаття це перша стадія становлення індивіда. Противники ж схиляються до думки, що не можна вважати ненароджену дитину повною сформованою особистістю. Обидві позиції є категоричною крайністю, бо дана проблема не обмежується лише чорним та білим. Адже можна знайти безліч аргументів «за» та стільки ж «проти».

Більш важливими питаннями є наступні: чи має права ембріон? чи може законодавець шляхом знецінення прав матері, наділити ними її «майбутню» дитину? чи можна ставити одне право вище іншого? На жаль, більшість людей намагаючись вирішити ці проблеми в плутує до розв'язання свої погляди на уклад світу та релігію, але відповідь у цьому випадку буде завідомо неправильна. Згадані право на життя і особисту недоторканність є природними людськими правами. Це означає, що вони ні в якому разі не залежать від держави або її ступеня демократичності. Тому щоб відповісти на поставлені вище запитання потрібно лише розібратися чи права надаються людині з народження чи вона з ними народжується?

Говорячи про аборти, не можна не згадати Польщу, чіє законодавство славиться своєю суворістю по відношенню до репродуктивних прав жінок. Якщо раніше переривання вагітності заборонялося за винятком трьох уже відомих нам випадків, то в жовтні 2020 року ситуація змінилася. Конституційний суд Польщі визнав що аборти через дефекти плода є неконституційними і відповідне рішення набуло чинності у січні 2021 року. Воно, як і очікувалося, спричинило хвилю протестів. Жінки вимушені їхати в інші країни, щоб зробити відповідну процедуру, що явно не йде на користь жодній зі сторін. Ті, хто не може собі цього дозволити змушені народжувати і боятися за життя майбутньої дитини, яка буде «приречена на страждання» (до прикладу: безкінечне відвідування лікарів, придбання дорогих ліків, булінг, психологічні травми) та

за своє життя (вже зафіксовано декілька випадків смерті матерів через несвоєчасне переривання вагітності).

Особливого загострення проблема абортів набула після відкритого воєнного нападу росії на територію України. Тисячі зґвалтованих жінок, дівчат та дітей, які змогли виїхати за кордон не можуть перервати небажану вагітність через польське законодавство. Без сумнівів існують певні «обхідні шляхи», але дістатися до них не так вже й легко. До того ж в період війни на офіційному сайті Президента України 23 травня було розміщено чотири петиції з пропозицією заборонити штучне переривання вагітності в нашій країні. Дві авторки у своїх текстах звертаються до релігії, інша авторка пропонує запровадити кримінальну відповідальність за проведення абортів й останній автор у своєму зверненні пропонує заборонити аборти «зادля відновлення та приросту українського народу», не згадуючи при цьому про те, що окупанти гвалтують і знущаються над українками. На щастя, жодна з петицій не була підтримана, але це вже не перше намагання прибічників заборони абортів обмежити законні права жінок в Україні.

Не буде великою таємницею сказати, що заборона абортів не зменшить їх кількість. Насправді ж такі рішення розділяють і без того розділені країни, такі рішення призводять до зростання смертності жіночого населення, до появи травмованих дітей та матерів, до збільшення кількості покинутих дітей, до незадоволення владою й в кінці кінців до порушення основоположних прав людини. В цьому, на мою думку, і є найбільша проблема законодавців – наділяти людей, які мають рівні права і свободи, певними ролями. Згадані репродуктивні права, за даними Управління Верховного комісара ООН з прав людини: «пов'язані з безліччю прав людини, включаючи право на життя, право на свободу, право на здоров'я, право на приватне життя, заборону дискримінації та ін.» [5].

Замість того щоб піклуватися про людей, які живуть сьогодні, й покращувати рівень їхнього життя – обирається шлях порушення прав й переймання питаннями моралі та філософії, роздуми в яких виходять за межі здорового глузду. Заходи, які дійсно можуть зменшити кількість абортів це:

- Доступ до засобів контрацепції (безкоштовної, платної);
- Статеве виховання;
- Відкритий доступ до медичних послуг;
- Соціальне забезпечення населення;
- Фінансування освіти та підтримка дітей з вадами розвитку.

Названі лише декілька з безлічі, які створюють сприятливі умови

для народження дітей в країні. Така політика є складною в проведенні, але можливою. А обрання простого рішення призведе до руйнівних наслідків, які вже частково ігноруються. Та просте не завжди означає ефективне.

Список використаних джерел:

1. Dobbs, state health officer of the mississippi department of health, et al. V. Jackson women's health organization et al. URL: https://www.supremecourt.gov/opinions/21pdf/19-1392_6j37.pdf
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
3. Серьогін В. Зміст і обсяг права на недоторканність приватного життя (прайвесі). *Вісник Академії правових наук України*. 2010. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/varny_2010_4_9.
4. CONSTITUTION OF THE UNITED STATES. URL: https://www.senate.gov/civics/constitution_item/constitution.htm
5. Sexual and reproductive health and rights. URL: <https://www.ohchr.org/en/node/3447/sexual-and-reproductive-health-and-rights>

Олійник Владислав Станіславович

*кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри теорії та історії
держави і права, конституційного права,
Академія Державної пенітенціарної
служби, м. Чернігів, Україна*

Ребкало Микола Миколайович

*кандидат наук з державного управління,
доцент, доцент кафедри теорії та історії
держави і права, конституційного права,
Академія Державної пенітенціарної
служби, м. Чернігів, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ФОРМИ ПРАВЛІННЯ

Поняття «форма державного правління» є одним із найсуперечливіших елементів форми держави, оскільки існує надто багато різних підходів до визначення сутності цього терміну, дослідження його природи та соціального призначення. Так, на думку С. К. Бостана, форму правління слід вивчати, спираючись на аналіз минулого (передумов вибору тієї чи іншої форми правління у кожній конкретній державі), сьогодення (через врахування її особливостей у тій чи іншій державі на визначеному етапі її функціонування) та майбутнього (через прогнозування можливостей посилення або послаблення окремих державних інститутів) [1, с. 4]. Крім цього, всебічний

науковий розгляд форми держави передбачає вивчення базових факторів, які обумовлюють вибір певної форми правління у певній державі. С. К. Бостан називає такі провідні фактори:

- розстановка соціально-політичних сил та результат боротьби між ними (дія цього фактору особливо яскраво виявляється у революційні періоди, коли одні форми правління - монархії- змінюються іншими - республіками);
- історичні особливості країни (поза історичним контекстом неможливо, наприклад, пояснити існування у сучасній Великій Британії монархії);
- особливості культури народу, яка акумулює історичний та політичний досвід, звичаї і навички життя в умовах конкретної держави; вплив неполітичних процесів [1, с. 4].

Також існує група дослідників, які при з'ясуванні сутності форми державного правління, її природи і специфіки прояву наголошують на особливому значенні суб'єктивного чинника при формуванні та реалізації конкретної форми правління у певній державі на визначеному етапі її розвитку. Такий підхід підтримують чимало вітчизняних політологів та юристів. Наприклад, один з найавторитетніших фахівців у царині політологічної теорії держави, український дослідник С. Рябов зазначив, що форма державного правління безпосередньо залежить від того, «хто здійснює реальну владу, скільки осіб бере участь у прийнятті рішень і в який спосіб ці особи отримують такий статус» [2, с. 696]. За цією логікою запропоновано розрізняти монархичні (абсолютна монархія, президентська республіка) та колегіально-представницькі (конституційна монархія, парламентська республіка) форми державного правління. Тобто базовим критерієм для типологізації форм державного правління стає персональний (суб'єктивний) чинник — визначення того, хто і в який спосіб формує уряд та керує його роботою. Як пише вітчизняний науковець Р. Мартинюк, цей підхід заснований не на формальних, а на реальних повноваженнях суб'єктів здійснення державної влади; його перевагою є вдосконалення традиційного розуміння форм правління завдяки з'ясуванню особливостей структури та відносин органів державної влади [3, с. 696].

Український дослідник з питань теорії держави і права В. Шаповал наголошує, що форма державного правління «відображає інституційні особливості організації державного владування...» та «...особливості статусу глави держави» [4, с. 295]. На думку вченого, трансформація розуміння сутності форми державного правління та її конкретно-політичного втілення у функціонуванні певної держави обумовлюється передусім еволюцією конституціоналізму як загального явища, що конкретизується за умов різних країн [4, с. 296]. Перевагами такого трактування сутності форми державного правління, на наш погляд, є відмова

від суто формальних, нормативно-правових визначень цього інституту держави та концентрація дослідницької уваги на з'ясуванні особливостей функціональних відносин ключових суб'єктів державної влади у певній державі, що дає змогу виокремити особливості проявів форми державного правління на інституційно-функціональному та особистісно-персональному рівнях здійснення державного управління.

Важливою характеристикою поняття «форма державного правління», яка теж може бути основою визначення його сутності та соціального призначення, є ознака соціального керування. Адже термін «правління» можна розглядати як певний динамічний процес — «вид соціального керівництва (керування), котрий цілеспрямовано впливає на певну сферу соціальних відносин». С. К. Бостан при визначенні сутності форми державного правління вживає як синоніми терміни «правління» та «управління», оскільки обидва позначають певні види соціального керування [1, с. 79]. Соціальне керування, у свою чергу, є результатом діяльності різних органів влади, причому неавтономних, а об'єднаних у систему. Тому С. К. Бостан пропонує таке визначення поняття «форма державного правління»: «державне правління — це спосіб володарювання вищого рівня, за якого керівництво соціальними процесами в державі здійснюється верховними органами» [1, с. 79].

Отже, однією з провідних, визначальних ознак форми державного правління є системність, яка виявляється через:

- 1) мету діяльності та/або функціонування;
- 2) взаємозв'язок елементів (елементи форми державного правління — це органи державної влади);
- 3) структурно функціональну єдність вищих органів держави (кожен з них має чітко визначений статус, найважливішими його структурними компонентами є компетенція державного органу, порядок його формування та відповідальність).

З огляду на це при дослідженні форми державного правління особливу увагу слід зосередити на з'ясуванні відносин вищих органів держави, які утворюють зміст функціонування державного правління.

Список використаних джерел

1. Бостан С. К. Форма правління сучасної держави: проблеми історії, теорії, практики : монографія. Запоріжжя : Юридичний інститут, 2005. 540 с
2. Рябов С. Г. Політологічна теорія держави: Навч. посібник для студентів гуманіт. фак. вищ. навч. закладів. Київ: ТАНДЕМ, 1996. 591 с.
3. Мартинюк Р. Класифікація форми правління: проблема вибору критеріїв. *Право України*. 2018. № 12. С. 207-219.
4. Шаповал В. М. Президент у механізмі здійснення державної влади. Київ: Нац. ін.-т стратегічних досліджень, 1995. 30 с.

Шапошник Анжеліка Русланівна
*студентка 3 курсу Херсонського
факультету Одеського державного
університету внутрішніх справ,
м.Одеса, Україна*

Науковий керівник: Корунчак Л.А.,
*к.ю.н., доцент, доцент кафедри
загальноправових та соціально-
гуманітарних дисциплін ХФ ОДУВС,
м.Одеса, Україна*

РОЗВИТОК ІДЕЙ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ: ІСТОРИЧНИЙ НАРИС

Конституція - продукт національної культури. У ній закладено модель поведінки органів державної влади, посадових осіб, громадян. Становлення конституційного права як галузі національного права - це порівняно тривалий процес складання окремих норм інститутів у систему, що регулює конституційно-правові відносини.

Термін «конституція» є одним із найдавніших юридичних термінів, якому вже понад дві тисячі років. Окремі елементи конституції були сформульовані в працях давньогрецьких філософів, зокрема, Платона і Аристотеля [1, с. 26].

Якщо говорити про витoki ідей конституціоналізму, не можна лишити поза увагою один з найвідоміших документів доби Середньовіччя - англійську Magna Carta 1215 року, яку почали використовувати в багатьох країнах світу, зокрема, й в Україні під назвою Велика хартія вольностей. Хартія містить низку (63 - в редакції 1215 року, 61 - у текстах пізніших років) юридичних формул, які, з одного боку, суттєво обмежили свободу дій короля, а з другого - розширили права й свободи підданих (freeman - вільних людей).

В епоху Середньовіччя ідеї майбутнього конституціоналізму розвивали у своїх працях різні філософи: Іоан Солсберійський обґрунтував потребу в підпорядкуванні влади закону, справедливості й загальному благу; Марсиль Падуанський, орієнтуючись на ідеї народного суверенітету, намагався розкрити кризь його призму поняття закону, його цілі й умови забезпечення; Нікколо Макіавеллі у своїх працях обґрунтував ідеї створення республіканської форми правління, основаної на законності.

Ідеї доктрини природного права, зокрема трьох її складників - свободи, рівності й власності - утворили фундамент, на якому ґрунтується доктрина й практика сучасного конституціоналізму. Ці ідеї відбилися в працях багатьох прогресивних мислителів Нового часу й Просвітництва, а також у перших конституційних актах англійської, американської та французької революцій [3, с.14].

Конституція – це хоч і надзвичайно важливий, необхідний атрибут конституціоналізму, проте лише засіб для його утвердження. Конституціоналізм стає реально функціонуючим, коли цінності і положення Конституції послідовно і неухильно реалізують у практичній діяльності органів публічної влади та їх посадових осіб, громадських об'єднань, підприємств, установ і організацій [4, с. 135].

Видатний англійський філософ і правознавець Джон Локк у своїх працях обґрунтував цілу низку питань, наприклад: поняття «політичної влади» й «політичного суспільства», «народний суверенітет», теорію «суспільного договору», теорію власності й багато інших.

Основою політико-правової концепції одного з найяскравіших представників епохи Просвітництва - французького філософа й письменника Жан-Жака Руссо - стала ідея народного суверенітету. Саме народ як спільність всіх громадян держави, об'єднаних на підставі суспільного договору є сувереном у державі. Тільки суверенові належить право ухвалювати закони, державна ж влада має їх застосовувати й виконувати. Але доречніше говорити про те, що під законом як актом «загальної волі народу» Руссо розумів те, що з часом стали називати «Основним (основоположним) законом», тобто конституцією [3, с.14].

У сучасному розумінні термін «конституція» вперше почав вживати Ш.Монтеск'є у середині XVIII ст. Як вважає Г.Д. Берман, термін «конституціоналізм» введений в науковий обіг на межі XVIII-XIX ст. для позначення американської доктрини верховенства конституції над іншими законами [2, с. 4].

Крізь всі міркування Монтеск'є проходить ідея людської свободи, під якою мислитель розумів як право людини робити все, що не заборонено законом, та не робити того, до чого її закон не зобов'язує, так і побудову державної влади на інституційній основі. Відповідно до теорії Монтеск'є, цього досягають за допомогою поділу влади на три гілки: законодавчу, виконавчу й судову. До того ж відповідно до теорії Монтеск'є «поділ влади слід супроводжувати системою стримувань і противаг», що передбачає взаємний контроль між законодавчими, виконавчими й судовими органами. Ці ж теоретичні ідеї Ш. Монтеск'є та ідеї його попередників, про які йшлося вище, уперше знайшли своє відбиття

в конституційних документах США (Декларації незалежності 1776 р., Конституції 1787 р., Біллі про права 1791 р.) та конституційному законодавстві Великої французької революції кінця XVIII століття.

Ці ідеї лягли в основу нового розуміння конституції спочатку в Європі, а згодом і в багатьох інших країнах світу [3, с.18].

У сьогоденнішньому глобалізованому суспільстві конституціоналізм є багатогранною категорією з безліччю обов'язкових елементів, що повинні якісно взаємодіяти із різними галузями права для можливості створення сучасної правової держави із високим дотриманням прав людини та закріпленням реальної демократії [5, с. 67].

Конституція як основний державний документ (закон) спрямована на обмеження владного самоправства, захист прав і свобод людини й фактичне звершення розподілу державної влади за певною направленістю її діяльності, щоб не допустити її узурпації однією особою (монархом) чи певною групою осіб. Конституція визначає напрямок розвитку держави, втілює загальнолюдські цінності, закріплює права і свободи, характерні для цивілізованого суспільства, оголошує складовою правової системи держави загальновизнані принципи і норми міжнародного права. Цей документ потрібен населенню країни, щоб знати свої права, обов'язки та мати змогу за необхідності їх захистити. Конституція охороняє і дорослих, і дітей від несправедливості. Завдання цього документа - зробити життя громадян держави безпечним.

Список використаних джерел

1. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчук. Конституційне право. Харків: Право, 2019. 483 с.
2. М. В. Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан та ін. Конституційне право України: прагматичний курс : навч. посіб. ; за заг. ред. М. В. Афанасьєвої, А. А. Єзерова. Одеса : Юридична література, 2017. 256 с.
3. М.І. Козюбра, Ю.Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, А.А. Мелешевич. Конституційне право: підручник. Київ: Ваїте, 2021. 528 с.
4. Козюбра М. Основні цінності європейського конституціоналізму та їх втілення у Конституції України: досягнення і виклики. *Збірник матеріалів і тез науково-практичних заходів конституційного тижня*. Частина II. Київ: Ваїте, 2021. С.128-137.
4. Турянський Ю.І. Становлення доктрини конституціоналізму. *Конституційно-правові академічні студії*, 2020. С. 64-68.

СЕКЦІЯ 3.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТРУДОВОГО ПРАВА ТА ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Антоненко Олександр Анатолійович
*доцент кафедри трудового, земельного та господарського права
Одеського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук,
м. Одеса, Україна*

ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

З 24 лютого 2022 року звичний перебіг життя в нашій державі зазнав суттєвих змін. Стан війни, значною мірою вплинув на кожен сферу нашої життєдіяльності, особливо гострих змін зазнала сфера трудових правовідносин в Україні. В тезах доповіді робиться спроба узагальнити та надати практичні та теоретичні поради стосовно трудових відносин в умовах воєнних реалій.

Діючий Кодекс законів про працю України, який був прийнятий у 1971 році, це документ, який катастрофічно застарів і не відповідав сучасним реаліям цивільного життя [1].

Тому в сучасних умовах виникла потреба в негайному адаптуванні трудового законодавства до потреб економіки. Так, 15 березня ВРУ прийняла в цілому Закон "Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану" [2] - законопроект №7160, яким визначаються особливості трудових відносин в умовах воєнного стану. Вже 23 березня він був підписаний і опублікований.

Цей Закон визначає особливості проходження державної служби, служби в органах місцевого самоврядування, особливості трудових відносин працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, представництво іноземних суб'єктів господарської діяльності в Україні, а також осіб, які працюють за трудовим договором, укладеним з фізичними особами (працівники), у період дії воєнного стану введеного відповідно до Закону України "Про правовий режим воєнного стану, [3] та буде втрачати чинність з моменту припинення та скасування воєнного стану в Україні.

У Законі зазначено, що на період дії воєнного стану в Україні можна згідно ст. 43 та 44 Конституції України ввести обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина [4], також не застосову-

ються норми законодавства про працю в частині відносин, врегульованих цим законом "Про правовий режим воєнного стану".

Закон "Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану" вказує, в першу чергу, на особливості укладення трудового договору в умовах воєнного стану. Так у період дії воєнного стану сторони за згодою визначають форму трудового договору. Умова про випробування працівника під час прийняття на роботу може встановлюватися для будь-якої категорії працівників. Можуть укладатись з новими працівниками строкові трудові договори у період дії воєнного стану або на період заміщення тимчасово відсутнього працівника. Новим є і те, що роботодавець має право перевести працівника на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, без його згоди (за винятком переведення на роботу в іншу місцевість, де тривають активні бойові дії), якщо вона не протипоказана працівникові за станом здоров'я, тощо. Також, двомісячний строк попередження працівника про зміну істотних умов праці не застосовуються.

Відбулися зміни і в розірванні трудового договору з ініціативи працівника та з ініціативи роботодавця.

На період дії воєнного стану допускається звільнення працівника з ініціативи роботодавця в період його тимчасової непрацездатності, а також у період перебування працівника у відпустці, крім відпустки у зв'язку вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною, із зазначенням дати звільнення.

Стосовно встановлення та обліку часу роботи та часу відпочинку, то вказується, що нормальна тривалість робочого часу працівників у період воєнного стану не може перевищувати 60 годин на тиждень. Для працівників, зайнятих на об'єктах критичної інфраструктури (в оборонній сфері, сфері забезпечення життєдіяльності населення тощо), яким відповідно до законодавства встановлюється скорочена тривалість робочого часу, тривалість робочого часу у період дії воєнного стану не може перевищувати 40 годин на тиждень.

П'ятиденний або шестиденний робочий тиждень встановлюється роботодавцем.

Час початку і закінчення щоденної роботи (зміни) визначається роботодавцем. Тривалість щотижневого безперервного відпочинку може бути скорочена до 24 годин.

Стосовно роботи в ночі, то вагітні жінки і жінки, що мають дітей віком до одного року, особи з інвалідністю, яким за медичними рекомендаціями протипоказана така робота не залучаються без крайньої необхідності до роботи в нічний час. Новим є і те, що можна застосувати ці категорії працівників на важких роботах і на роботах із шкідливи-

ми або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах. Виплата заробітної плати може бути призупинена. Роботодавець може призупинити дію окремих положень колективного договору.

Щорічна основна оплачувана відпустка надається працівникам тривалістю 24 календарних дні. Та і загалом, можна відмовити у відпустці, окрім відпусток у зв'язку вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною [2].

Призупинення дії трудового договору не тягне за собою припинення трудових відносин, але має наступні особливості: згода працівника не потрібна, може оформлюватись на будь який строк, до скасування воєнного стану. Роботодавець зобов'язаний погодити заяву працівника, заробітну плату можна не виплачувати, але її стягнуть з країни-агресора, це саме стосується і допомоги з безробітності. Період увійде у страховий стаж до пенсії, якщо з агресора стягнуть і ЄСВ, та внесуть зміни у законодавство. період не увійде у стаж для щорічної основної відпустки, у обліковому табелі вказується код «І». Працівника не зарахують у середньооблікову кількість працівників підприємства та до нормативу з працевлаштування осіб з інвалідністю.

Список використаних джерел:

1. Кодекс Законів про працю України: Закон України від 10.12.1971р. № 322-08 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 03.10.2022).

2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022р. № 2136-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 03.10.2022).

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 15.05.2015р. № 389-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 03.10.2022).

4. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

*Гриценко Аліса Валеріївна,
студентка I курсу Навчально-наукового
інституту права та міжнародно-
правових відносин Університету митної
справи та фінансів,
м. Дніпро, Україна*

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТРУДОВОГО ПРАВА ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ У РОЗБУДОВІ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ

Визначаючи трудове право, - як систему взаємопов'язаних норм права, які встановлюються державою та забезпечуються нею задля ре-

гулювання суспільно-трудова відносин, реалізації прав, з поєднанням суспільних та особистих інтересів їх суб'єктів, – ми розкриваємо його сутність як соціокультурного явища, що реалізує свою головну потребу, вимагаючи змін своєї структури та деяких юридичних принципів відповідно до етапів еволюції та розвитку як національного, так і світового значення державності. Враховуючи проблеми сучасності, пов'язані з численними порушеннями загальних положень Конституції України, зокрема, ст. 43 щодо першорядного моменту виникнення та існування відносин, пов'язаних з реалізацією права на працю, – доцільно зробити висновок щодо нераціональності деяких частин трудового законодавства України та необхідності їх дослідження.

Як вважає завідувач кафедри цивільного права і процесу Національного авіаційного університету, доктор юридичних наук, доцент Вишновецька С. В., одним із вирішальних напрямів сучасної державної політики є реформування внутрішнього законодавства з метою наближення його до світових стандартів правового законодавства демократичної країни. [Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Харків, 27.11.2015., С. 28]

При поглибленому вивченні трудового законодавства України, дійсно можна зробити висновки, щодо деяких достатньо явних невідповідностей, таких як проблеми послідовності викладу змісту щодо регуляції трудових відносин та особливостей їх різновидів. Так при структуруванні книг з проекту ТК України (доопрацьованому, реєстраційний No 1658) законодавець відносить норми щодо становлення відповідальності сторін трудових взаємовідносин до восьмої книги, при цьому здійснюючи регулювання нагляду та контролю за дотриманням трудового законодавства до книги сьомої.

Крім того однією з прогалин трудового права, звертаючись до дослідження проведеного доктором юридичних наук, професором, директором Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ Лукашем С.С., відсутність нормативно-правового регулювання суспільних трудових відносин унеможливорює або ускладнює застосування норм трудового права на ці суспільні відносини, що потребують правового регулювання, окремо, під час виникнення трудового спору. [Серія ПРАВО, Випуск 53, Том 1., С. 149]

Ознайомившись з основними прогалинами у трудовому законодавстві, ми можемо зробити висновки про необхідність перегляду багатьох нових проектів на наявність в них якомога меншої кількості прогалин та невідповідностей, що може забезпечити удосконалення регулювання правових відносин у трудовій сфері державного життя, гаран-

тувати усунення більшої кількості неузгодженостей норм та принципів законодавчих актів у сфері праці.

Список використаних джерел:

1. Лукаш С.С., Проблеми і прогалини в трудовому законодавстві України., Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2018., Серія ПРАВО, Випуск 53, Том 1., С. 149-151.

2. Вишновецька С. В., Методологічні проблеми кодифікації трудового законодавства України., Сучасні проблеми трудового та пенсійного законодавства, 2015., С. 28-31.

3. Коваленко О.О., Чи є примус у сучасному трудовому праві України, або куди прямує наука трудового права?, Напрями розвитку науки трудового права та права соціального забезпечення, 2017., С. 90-92.

*Леонов Сергій, курсант 3 курсу
Херсонського факультету Одеського
державного університету внутрішніх
справ, м. Одеса, Україна*

*Денисюк Яна, курсант 3 курсу
Херсонського факультету Одеського
державного університету внутрішніх
справ, м. Одеса, Україна*

Науковий керівник:
*Пренько Яна Олегівна,
викладачка Херсонського факультету
Одеського державного університету
внутрішніх справ*

**ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ**

Відповідно до Конституція України в ст. 3, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Основний Закон містить як загальні гарантії здійснення прав людини, так і безпосередні гарантії здійснення права громадян на соціальний захист [1].

Ставши на шлях реформування Україна взяла на себе зобов'язання побудувати нову систему правоохоронних органів європейського зразка та забезпечити ефективне функціонування інститутів, які гарантуватимуть верховенство права, додержання прав і свобод людини і громадянина, їх ефективний захист. У 2015 році, в рамках масштабної реформи органів виконавчої влади, прийнято нормативно-правові акти з питань соціального страхування було лише першим кроком в напрямку вдосконалення системи соціального забезпечення працівників Національної поліції України.

Соціальний захист співробітників правоохоронних органів звертають особливу увагу, адже їхня професійна діяльність досить часто пов'язана з неабиякою небезпекою та високим рівнем ризику. Звісно ж, що соціальний захист працівників Національної поліції можна розглядати не тільки як забезпечення матеріальними, соціальними, культурними благами, усіма видами постачання та житлом, а й як реальну можливість для самоосвіти, підвищення правового і культурного рівня, дозвілля і використання вільного часу. Бути соціально захищеним значить бути впевненим в дотриманні справедливості, законності в боротьбі зі злочинцями, мати реальну, а не умовну можливість користуватися встановленими правовими і соціальними гарантіями захисту. Таким чином, поняття соціального захисту працівників Національної поліції України можна визначити як систему соціальних гарантій конституційних прав і свобод, що забезпечує задоволеність матеріальними і духовними потребами відповідно до того соціального статусу, який вони займають в суспільстві

Можна визначити, що порівняно із попереднім Законом України «Про міліцію» від 20.12.1990 №565-ХІІ. соціальні гарантії працівників поліції у новому Законі України «Про Національну поліцію» надано розширені можливості соціального захисту ніж минулим працівникам правоохоронних органів.

Аналізуючи Закон України «Про Національну поліцію», відповідно до розділу IX цього закону, визначено такі види соціального захисту працівника поліції:

- Грошове забезпечення поліцейських (ст. 94 ЗУ «Про НПУ»);
- Медичне забезпечення поліцейських (ст. 95 ЗУ «Про НПУ»);
- Житлове забезпечення поліцейських (ст. 96 ЗУ «Про НПУ»);
- Одноразова грошова допомога в разі загибелі (смерті) чи втрати працездатності поліцейського (ст. 97 ЗУ «Про НПУ»);
- Пенсійне забезпечення поліцейських (ст. 102 ЗУ «Про НПУ»);
- Навчання дітей поліцейських (ст. 103 ЗУ «Про НПУ»);
- Захист прав та законних інтересів працівників поліції (ст. 104 ЗУ «Про НПУ»).

Ю.О. Свеженцев акцентує увагу на тому, що сьогодні держава фактично відмовилася від зобов'язання соціального захисту працівників поліції, що проявляється у відмові підвищенні заробітних плат [З.с.55]. Грошове забезпечення співробітників поліції є підкріпленням законності та запорукою дотримання співробітниками службової дисципліни. Однак заробітна плата працівників поліції порівняно із закордонним досвідом говорить нам про те, що плата повинна встановлюватись у таких

розмірах, щоб ця служба вважалася престижною та дозволяла поліцейським вести гідний спосіб життя, не спокушаючись на корупційні дії. Особливу увагу звертають на себе розміри компенсації у випадку втрати повної, часткової працездатності або смерті працівників поліції.

Працівникам поліції надано право на об'єднання у професійні спілки, що є вагомим аспектом у наданні права правоохоронним органам відстоювати власні порушення соціальних та трудових прав. Профспілки мають змогу опрацьовувати правила, що регулюють такі важливі питання, як заробітна плата, пільги, порядок понаднормової роботи, вжиття спеціальних заходів щодо психологічного розвантаження поліцейських, приведення у відповідність до сучасних вимог поліцейського спорядження, надання соціального житла поліцейським, надання можливості отримати профілактичне лікування тощо [4, с.165].

Проводячи аналіз вище сказаного стосовно соціального захисту працівника поліції, вважаю, що доцільно було би розширити зміст соціальних гарантій Варто відзначити, що запровадження нових нормативно-правових актів і дали розширений зміст соціальних актів однак їх гарантії забезпечення не повністю виконуються.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141
2. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. Офіційний вісник України. 2015. № 63. Ст. 2075.
3. Свеженцев Ю.О. Проблема соціальної незахищеності працівників органів внутрішніх справ- №6.-2008.-с.49-58
4. Сфера дії трудового права та права соціального забезпечення : матеріали V Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Харків, 28.10.2016) ; за заг. ред. К. Ю. Мельника / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУ-ВС, 2016. 426 с.

*Пузирний Вячеслав Феодосійович,
професор кафедри правоохоронної
діяльності та загальноправових
дисциплін Національного університету
«Чернігівська політехніка»,
доктор юридичних наук, професор,
м. Чернігів, Україна*

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО СВЯТКОВІ І НЕРОБОЧІ ДНІ

У сфері регулювання часу відпочинку українське законодавство передбачає, крім перерв протягом робочого дня, перерв між робочими

днями, вихідних днів та відпусток, право працівника відпочити у святкові й неробочі дні. Святковими та неробочими днями вважаються календарні дні, передбачені ст. 73 Кодексу законів про працю (далі – КЗпП України).

Слід зазначити, що законодавство України не містить поняття святкових і неробочих днів. У юридичній літературі існує два погляди стосовно розмежування святкових і неробочих днів. Так, відповідно до першого з них, святкові й неробочі дні кожен є окремою категорією з відповідним правовим регулюванням. Інша позиція передбачає, що «неробочий день» є більш широким поняттям щодо святкових днів, а отже, включає їх у себе.

Історія виникнення, перейменування, скасування святкових і неробочих днів у нашій державі (в контексті змін редакцій ст. 73 КЗпП України) є досить цікавою.

Так, відповідно до ст. 73 КЗпП Української РСР (у редакції від 10.12.1971 року) неробочими святковими днями були 1 січня, 8 березня, 1, 2 і 9 травня, 7 і 8 листопада та 5 грудня. У 1981 році свято – День Конституції СРСР було перенесено з 5 грудня на 7 жовтня. Однак кардинальних змін досліджувана стаття зазнала в 1991 році, коли було здійснено розмежування святкових і неробочих днів.

Так, святковими днями стали:

1 січня – Новий рік;

7 січня – Різдво Христове;

8 березня – Міжнародний жіночий день;

1 і 2 травня – День міжнародної солідарності трудящих;

9 травня – День Перемоги;

16 липня – День Незалежності України;

7 і 8 листопада – річниця Великої Жовтневої соціалістичної революції.

Неробочими днями стали дні релігійних свят:

– 7 січня – Різдво Христове;

– один день (неділя) – Пасха (Великдень);

– один день (неділя) – Трійця.

У контексті змін, які стались у 1991 році, цікавим виявився той факт, що святковим днем визнали 7 січня – Різдво Христове, хоча спочатку воно було лише неробочим днем. Отже, склалася ситуація, за якої один день – 7 січня – одночасно є і святковим, і неробочим днем. Проте чи є воно святом, наприклад, для неправославних вірян? Слід зазначити, що, по суті, і святкові, і неробочі дні є тотожними з огляду на те, що в ці дні робота не проводиться, а проведення робіт у святкові й неробочі дні

допускається у виняткових випадках. Тому, на наш погляд, все ж таки доцільніше 7 січня – Різдво Христове вважати неробочим днем.

Ми підтримуємо позицію С. М. Черноус, яка зазначає, що законодавство про працю України повинно зазнати змін у частині встановлення та надання неробочих днів для святкування релігійних свят, а також гарантій для працівників у разі залучення до роботи в такі дні [1, с. 78].

У 1992 році відповідно до змін у ст. 73 КЗпП України, святковий день – День незалежності України переноситься з 16 липня на 24 серпня, оскільки саме в цей день був проголошений Акт незалежності України.

У зв'язку з прийняттям Конституції України в 1996 році вводиться нове свято – День Конституції України (28 червня).

Зміни, внесені до КЗпП України 2000 року, передбачали скасування такого свята, як річниця Великої Жовтневої соціалістичної революції (7 і 8 листопада).

З 2015 року святковим днем стало 14 жовтня – День захисника України (перейменоване у 2021 році на День захисників і захисниць України). Водночас Законом України «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років» свято 9 травня – День перемоги був перейменований на День перемоги над нацизмом у Другій світовій війні (День перемоги) [2].

У листопаді 2017 року із переліку святкових днів було вилучено 2 травня, а святковий день 1 травня отримав назву – День праці. Крім того, було включено до переліку святкових днів і днів релігійних свят календарний день 25 грудня – Різдво Христове. Таким чином, законодавець, на нашу думку, ще більше заплутав ситуацію, подібну з календарним днем 7 січня. Тепер, якщо буквально розуміти ст. 73 КЗпП України в чинній редакції, то в нашій державі є те саме свято – Різдво Христове, яке належить і до святкових днів, і до днів релігійних свят, а відзначається і 7 січня, і 25 грудня. Вважаємо, що в цій частині стаття потребує вдосконалення.

І, нарешті, останні зміни на цей час до ст. 73 КЗпП України датуються 31 травня 2022 року, коли до переліку святкових днів було включено 28 липня – День Української Державності. Таким чином, ст. 73 чинного КЗпП України визначає перелік 10 святкових днів і 4 дні релігійних свят. Проте фактично закріплює 12 неробочих днів.

Треба також зазначити, що відповідно до ч. 6 ст. 6 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» у період дії воєнного стану норми ст. 73 (святкові й неробочі дні) не застосовуються [3].

Міністерство культури та інформаційної політики України у вересні 2021 року запропонувало проєкт Закону України «Про свята, пам'ятні дати і скорботні дні» [4], метою якого є визначення переліку державних та інших свят, пам'ятних дат і скорботних днів в Україні, які мають загальнодержавне значення, визначення їх категорій, порядку встановлення та особливостей відзначення. Проєкт пропонує змінити назву ст. 73 КЗпП України на «Неробочі дні» та розмежувати релігійне свято Різдво Христове шляхом встановлення неробочих днів 7 січня – Різдво Христове за юліанським календарем і 25 грудня – Різдво Христове за григоріанським календарем.

Враховуючи вищевикладене, доходимо висновку, що ст. 73 КЗпП України зазнала достатньо суттєвих змін, особливо за часів незалежності нашої держави. Проте й на сьогоднішній день дана стаття викликає дискусії з приводу чіткого переліку та назв святкових і неробочих днів в Україні, у зв'язку з чим потребує вдосконалення.

Список використаних джерел:

1. Черноус С. Правове регулювання неробочих днів в Україні: проблеми відповідності антидискримінаційному законодавству. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 1. С. 75–79.
2. Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років : Закон України від 9 квітня 2015 року № 315-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 25. Ст. 191.
3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15 березня 2022 року № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#n26> (дата звернення 21.09.2022).
4. Проєкт Закону України «Про свята, пам'ятні дати і скорботні дні». URL: [https://mkip.gov.ua/files/pdf/Законопроект%20про%20свята%20від%2009.09.21%20\(2\).pdf](https://mkip.gov.ua/files/pdf/Законопроект%20про%20свята%20від%2009.09.21%20(2).pdf) (дата звернення 21.09.2022).

СЕКЦІЯ 4.

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ

Ганжа Владислав Вікторович,
аспірант Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка, Україна

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Сучасні інтеграційні та трансформаційні процеси, глобалізація, створення єдиного інформаційного простору спонукають органи державного управління освітою до пошуків універсальної моделі професійної підготовки майбутніх фахівців для всіх галузей економіки й суспільного життя, що гармонійно поєднуватиме знання та високоефективні технології, традиції та новації, національні особливості та глобальні тенденції.

Дедалі більше система управління освітою характеризується багатofакторністю, різноманітною палітрою впливів суб'єктів управління, яких об'єднує спільна мета, децентралізованістю з розгалуженими горизонтальними зв'язками. Ця система управління більш стійка до руйнівних впливів, здатна до самоорганізації і саморегуляції.

Виходячи з цього виникає потреба в державному регулюванні функціонування освітньої сфери, до якого відносяться законодавство, державні програми, позиції держави у розподілі та перерозподілі національного доходу. Підвищується роль управлінського консультування як професійної діяльності. Помітно розвивається інституційний напрямок, в основу якого покладено аналіз комплексу умов і факторів (правових, політичних, соціальних, психологічних), які впливають на освітню діяльність.

Глобалізація формує нові взаємини між націями, економічними системами, засновані на високому професіоналізмі, конкурентоспроможності працівників, зростання значущості як важливої умови економічного розвитку. Тому серед основних напрямків модернізації управління освітою всіх рівнів відзначається необхідність якісної підготовки та перепідготовки управлінців на всіх щаблях.

Оновлення організаційної діяльності адміністрації освітніх закладів різних типів і форм власності, на нашу думку, необхідно здійснювати за наступними напрямками:

- моделювання, якісна розробка і подальше впровадження матрич-

ної рухомої складової структури управління;

- ослаблення існуючих вертикальних і посилення утворених горизонтальних зв'язків;

- децентралізація діючого управління;

- посилення соціальної складової в менеджменті (створення різних умов для розвитку важливої неформальної структури колективу, збільшення уваги і конкретних витрат на колектив, гуманізації управлінського мислення та підбір досвідчених фахівців, перспективної молоді;

- посадове зростання (кар'єрний ліфт), відповідно до виявлених професійних та загальнолюдських якостей;

- орієнтація на постійну і безперервну систему підвищення кваліфікації колективу;

- оволодіння управлінською культурою.

Об'єднана територіальна громада як сучасна форма самоуправління на рівні місцевої громади потребує чітких законодавчих і нормативних орієнтирів для організації та змістового наповнення свого функціонування й розвитку, зокрема, сучасної моделі управління системою освіти, визначення понять і термінів, якими має оперувати влада ОТГ у роботі з закладами освіти. Обґрунтована та апробована модель управління системою освіти ОТГ в умовах децентралізації влади забезпечить: реалізацію наукових підходів до її функціонування та розвитку, адаптацію до діючого законодавства у галузі освіти і місцевого самоврядування, визначення необхідних умов для отримання якісної освіти жителями громади, організацію і зміст професійного розвитку управлінських і педагогічних кадрів відповідно вимог нової української школи, шляхи взаємодії влади, громади і освіти у вирішенні актуальних питань життєдіяльності ОТГ.

У закладах освіти практично ще немає менеджерів. Зміна директорського, командного менталітету в освіті на менеджерський є пріоритетним завданням. Необхідно використовувати досвід зарубіжного менеджменту, вводити його в практику, але при цьому переробляти, адаптувати та впроваджувати з урахуванням специфіки національних традицій, менталітету, законодавчої бази освіти України та інших факторів.

Слід зазначити, що одним із ефективних механізмів удосконалення сфери освіти є інституціоналізація, зворотний зв'язок. Використання незалежного контролю якості системи освіти із застосуванням громадської участі в управлінні може дати можливість поліпшити систему освіти. Спираючись на досвід попередніх реформ у сфері освіти можна говорити про те, що збільшення контролю призводить до перенапруження. Нововведення, які надходять «зверху» не залишають місця для ініціативності «знизу». Це істотний бар'єр для необхідних змін в систе-

мі освіти.

Для реалізації перспективних проектів розвитку освітніх організацій, вони повинні отримувати фінансову підтримку у вигляді бюджетних інвестицій. Модернізація фінансово-економічних механізмів у сфері освіти може відбуватися наступними кроками:

- перехід від управління витратами до управління результатами на основі індикативного планування;
- розширення фінансово-господарської самостійності установ з метою підвищення відповідальності за досягнення запланованих показників якості та результативності;
- перехід від кошторисного фінансування бюджетних і автономних установ до фінансування за державним завданням у формі субсидії на основі угоди;
- збільшення частки програмного та проектного фінансування для забезпечення розвитку та стимулювання якості освіти;
- розширення джерел фінансування освіти на основі принципів соціального та чесно-державного партнерства, впровадження механізмів аутсорсингу, залучення малого та середнього бізнесу до обслуговування освітніх установ;
- перехід до середньострокового фінансового планування та відповідального фінансового менеджменту.

Таким чином, управлінський інструментарій щодо процесу модернізації освіти України має бути спрямованим на вирішення основних завдань, якими, на нашу думку, є: підвищення якості підготовки майбутніх фахівців за рівнями та спеціальностями згідно з потребами економіки та вимогами роботодавців; оптимізація використання ресурсів, що надаються освіті державою; розвиток автономії й ініціативи закладів освіти при посиленні централізованого управління, підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців з проєкцією на сучасний ринок праці, вдосконалення державного регулювання модернізацією освіти.

Лисий Вадим Вікторович,
*аспірант Сумського державного
педагогічного університету
імені А.С.Макаренка, Україна*

МЕДІАЦІЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ У ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ВЛАДИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Суспільство зацікавлене в сталому розвитку, узгодженні інтересів різних категорій громадян. Медіація як соціальний феномен і механізм

регулювання конфліктної взаємодії затребуваний в управлінських процесах. Ефективність медіації знаходиться в прямій залежності від медіативної компетентності представників органів влади, громадських організацій, активності громадян у відстоюванні своїх громадянських прав.

Часто органи влади, наділені адміністративними ресурсами, приймаючи управлінські рішення, мотивують їх, виходячи з власного бачення і власної зацікавленості. І це відбувається поза громадською дискусією та громадським контролем. Громадяни правомірно звертаються з запитом про порушення органами влади нормативно-правових актів, що регламентують їх права на участь в обговоренні проекту, вимагають надання інформації про експертні висновки з нагальних питань, ознайомлення з проектною документацією тощо.

У ситуації конфлікту управління набуває характеру протистояння, відносини переходять у суб'єкт-суб'єктні, зусилля спрямовуються на подолання опору опонента. В обох моделях взаємодії медіативний процес має свої характеристики, що мають соціологічний вимір. Соціальна напруженість проявляється через думки, настрої і відображає поточні емоційні стани, незадоволеність існуючим станом справ, відносинами, ходом розвитку подій у процесі суб'єкт-об'єктних взаємодій в управлінській діяльності. Невдоволення передбачає усвідомлення неможливості вирішити ситуацію, що склалася стандартними способами, а це тягне посилення напруженості. Після чого виникає інцидент, що переводить взаємодію в нову якість. Виникає конфлікт. У конфлікті проявляється несумісність інтересів, протилежність цілей і цінностей і неготовність протидіючих сторін йти на компроміси [1, с. 82].

Тому сьогодні медіація як технологія альтернативного врегулювання спорів може стати ідеалом компромісного вирішення спорів як правовий механізм мирного врегулювання конфлікту, при якому посередник працює не з протилежними позиціями, а з інтересами сторін, які прагнуть до порозуміння. Таким чином, зникає необхідність примусового виконання рішення, оскільки в ході примирних процедур сторони самі виробляють те рішення, яке їх задовольняє, а тому зацікавлені в його виконанні [2].

Сторони медіації самостійно обирають медіатора або суб'єкта, що забезпечує проведення медіації та самостійно визначають перелік питань, які обговорюватимуться, варіанти врегулювання конфлікту (спору), зміст угоди за результатами медіації, строки та способи її виконання, інші питання щодо конфлікту (спору) та проведення медіації.

Медіатором може бути фізична особа, яка пройшла базову підготовку медіатора в Україні або за кордоном. Сторони медіації, органи

державної влади та органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності та підпорядкування, громадські об'єднання можуть встановлювати додаткові вимоги до медіаторів, яких вони залучають або послугами яких користуються, зокрема щодо наявності спеціальної підготовки, віку, освіти, практичного досвіду тощо. Медіація проводиться медіатором з дотриманням вимог закону, договору про проведення медіації, правил проведення медіації та норм професійної етики медіатора.

Медіатор роз'яснює сторонам суть і принципи процедури. Потім вислуховує їх заяви: як кожен з учасників суперечки бачить конфлікт. Формуються питання, які сторони готові спільно обговорювати. Потім медіатор виявляє інтереси сторін. Учасники пропонують можливі рішення, які оцінюються на реалістичність і відповідність інтересам кожного з них. У результаті може бути укладена медіативна угода, яка фіксує досягнуті домовленості.

Інші учасники медіації можуть надавати консультації та рекомендації сторонам медіації, але рішення приймається виключно сторонами медіації [3].

До принципів медіації належать: неупередженість – коли медіатор повинен виконувати свою роботу об'єктивно і чесно; конфіденційність – під якою розуміється, що медіатор повинен забезпечити очікування сторін відносно конфіденційності; добровільність – передбачає, що процедура медіації є виключно добровільною.

Медіація проводиться на засадах рівності сторін. Сторонам медіації має бути надано рівні можливості під час проведення медіації. Зобов'язання медіатора повинні бути однаковими стосовно всіх сторін медіації.

Соціальний феномен медіації та її загальний характер дозволяють розглядати прояви медіативного потенціалу в таких акторах соціального управління, якими є органи державної влади та інститути громадянського суспільства. Медіативний характер комунікацій в конфліктній взаємодії реалізується у результатах, що досягаються.

Важливою умовою ефективності соціального управління є соціальний потенціал державної служби та державних органів, який представляється складною системою відносин і діяльності суб'єкта в управлінському процесі, спрямованими на створення ефективної системи взаємодії акторів соціальних комунікацій. У рамках такої системи конкретні суб'єкти управління здатні реалізувати весь обсяг досвіду, знань, навичок, здібностей, заснованих на суспільно визнаних моральних імперативах. У соціальному потенціалі реалізується модель людини, мотивованої

до дій не тільки раціональними і матеріальними факторами, а й мотивами моральності.

Історичні приклади і сучасний досвід управління свідчить, що соціальний потенціал завжди був конкурентною перевагою. Сьогодні ці переваги розглядаються як стратегічні, розвиток і грамотне управління соціальним потенціалом для сучасного керівника будь-якого рівня повинні сприйматися як важливе завдання управлінського процесу.

Соціальна зрілість органів влади проявляється в рішеннях, заснованих на визнанні цінності інтересів суспільства, громадян, накопиченому і реалізованому досвіді взаємодії органів влади і суспільства, професійних управлінських знаннях і компетенціях. Прийняті рішення диктуються власним досвідом і світоглядними установками, отримані раніше знання та цінності проходять через індивідуальне усвідомлення [4, с. 112].

Таким чином, потенціал медіації полягає у формуванні досвіду і культури конструктивного регулювання спорів на основі співробітництва сторін, здатності та готовності сприяти вдосконаленню суспільних відносин, розвитку форматів співпраці в суспільстві на мікро- і макро-рівнях.

Реальні дії опонентів у загальному інформаційному та професійному просторі формують певну моральну атмосферу, культуру взаємодії, вектор майбутніх відносин. Участь органів влади та їх практичні дії є для всього соціуму знаковими орієнтирами у формуванні власної моделі поведінки всім учасникам соціальної системи. Дії та управлінські рішення конкретних чиновників, що представляють органи публічної влади, громадських діячів, керівників різних рівнів відображають реально існуючі цінності соціуму, відображають сформовану практику управлінської культури показують, межі допустимого і неприпустимого.

Список використаних джерел:

1. Телешун С. О. Конфлікти в публічній політиці та управлінні / С. О. Телешун, С. В. Ситник. Київ : НАДУ, 2012. 112 с.
2. Шинкар Т.І. Застосування медіації в адміністративному судочинстві: вітчизняний та зарубіжний досвід: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2017.
3. Про медіацію: Закон України №1875-ІХ від 16.11.2021. *Відомості Верховної Ради*, 2022, № 7, ст.51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
4. Коврига О. С. Взаємодія органів державної влади з громадськістю в системі державного управління України. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Державне управління*. 2020. Т. 31(70). № 2. С. 109-114.

Єлизавета ЛІСОВА

*курсант навчально наукового
інституту права та підготовки
фахівців для підрозділів Національної
поліції України Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна*

Науковий керівник:

Інна ГУДИМ

*викладач кафедри загально правових
дисциплін юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

СУТНІСТЬ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР

При поглибленому та детальному розгляді адміністративно-процесуальної системи слід насамперед звернутися до походження її назви. Слід зазначити, що слово «procedo» перекладається з латині як «порядок». Як відомо, слово «адміністрація» в будь-якому сполученні слів відразу асоціюється з владою чи управлінською діяльністю. Отже, об'єднуючи семантику цих двох слів у словосполучення, можна побачити, що адміністративна процедура – це порядок здійснення адміністративного судочинства, визначений чинним законодавством України. Адміністративне судочинство слід розглядати лише як форму правосуддя. Цей погляд також відомий як «судовий» у науковому та юридичному контекстах. Водночас дається визначення адміністративної процедури, яка реалізується в адміністративній примусовій заяві.

Для конкретизації та уточнення підсумкового твердження слід зазначити, що під цим визначенням адміністративної процедури правознавці розуміють позовні процедури у справах, пов'язаних із судовими справами, з урахуванням чинних норм. Передбачає адміністративні стягнення або примус. Виходячи із суті цього визначення, ми бачимо, що адміністративні процедури нерозривно пов'язані з управлінською діяльністю та установами, які її здійснюють, через їх функціональне призначення. У більшості випадків програма, яка виконує те чи інше виробництво, підпадає під пряме керівництво адміністративного принципала. Цим власне і пояснюється концентрація та концентрація суб'єктів влади та управління юристами, які досліджують сутність та особливості адміністративних процедур.

Більше, ніж самі органи влади, науковців цікавить їх діяльність щодо належного здійснення судочинства та адміністративних процедур та їх безпосередня роль у дотриманні та захисті основних прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина. В результаті влада має змогу забезпечити підтримання законності та правопорядку в Україні, що, безумовно, підвищить ефективність усієї державної системи в країні. Фахівці у цій галузі особливо наголошують на тому, що норми, які передбачають адміністративні процедури, мають стати надійною основою для активної правової діяльності суб'єктів управління. Зокрема, у разі дотримання представниками влади зазначених вище вимог до змісту та форми адміністративної процедури (її чіткості, чіткості та спрямованості на ефективний захист прав, свобод та інтересів людини і громадянина), така несвавільна система управління та прийняття рішень виникне корупція та неефективність.

Певною мірою ці дії сприятимуть також тіснішій співпраці між державними інституціями, владою та громадянами. Серед найважливіших цілей, які має досягти справді легітимна та ліберальна демократична держава, дослідники виокремили вимоги до судової та виконавчої гілок державної влади. Він включає судові процедури, адміністративні процедури та системи прийняття управлінських рішень, які повністю усувають будь-який суб'єктивізм. Тобто успішна реалізація органами державної влади цього кроку значною мірою збалансує суспільні відносини сучасного управління та права, захистивши їх від різноманітних зловживань з боку державних службовців. Якість і зрозумілість адміністративних процедур безпосередньо залежить від ефективності суб'єкта управління. Здійснення державної влади забезпечуватиме дотримання основних прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина.

Адже адміністративно-правові процедури роблять управлінську діяльність зрозумілою та ефективною, їх реалізація надійно захищає конкретні основні блага, а держава гарантує об'єктивну рівність і справедливість усіх суб'єктів процесу. Заслуговує на увагу також тісний і постійний взаємозв'язок між адміністративними процедурами та управлінням державою, тобто із здійсненням адміністративної влади виконавчою владою. Такий зв'язок встановлюється, наприклад, при регулюванні конкретного порядку виконання органу виконавчої влади та розподілу його безпосередніх функцій через адміністративні процедури. Адже жоден адміністративно-правовий акт чіченківців не може бути реалізований без узгодженого комплексу адміністративних процедур. Загалом адміністративні процедури та юридичні процедури відображають

всю адміністративну процедуру за характером і змістом.

Список використаних джерел:

1. Щерба А.В. Адміністративні процедури в органах місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2011. 20 с.

2. Погорілко В.Ф., Фрицький О.Ф. Муніципальне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 592 с.

3. Бодак Н.В. Адміністративно-правові засади організації місцевої влади: сучасний стан та перспективи розвитку : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. Ужгород, 2017. 18 с.

4. Звіздай О.В. Нормативно-правові засади розвитку місцевого самоврядування в Україні. Актуальні проблеми державного управління. 2015. № 1. С. 242–249.

*Павлов Нікіта Сергійович,
аспірант Сумського державного
педагогічного
університету імені А.С.Макаренка,
м. Суми, Україна*

**НАЛЕЖНЕ ВРЯДУВАННЯ ЯК КОНЦЕПТ ЗАХІДНОЇ ПРАВОВОЇ
КУЛЬТУРИ: НЕОБХІДНІСТЬ ПІЗНАННЯ**

Відповідно до ст. 1 Конституції України, Україна визначається як демократична, соціальна, правова держава [1]. Така держава може бути розбудована за мов ефективної діяльності органів публічної влади, які реалізують у своїй роботі вимоги правовладдя, людських прав. У цьому контексті доцільним є вивчення зарубіжного досвіду з організації належного врядування. Ця проблематика є важливою і у контексті подальшої євроінтеграції Української держави. Додамо, що уряд Сполученого Королівства вказує, що сталий розвиток, демократія, належне урядування та людські права є факторами просування міжнародної системи, заснованої на правовладді [2].

Водночас, варто наголосити, що концепт належного врядування переважно не використовувався вітчизняною доктриною до недавнього часу, хоча є на сьогодні доволі усталеним для західної правової традиції.

Як відзначає Б. Шевчук у міжнародній практиці склалось таке розуміння 1. Участь. Ця характеристика пов'язана з демократією та передбачає участь населення у здійсненні влади (як відомо, влада народу може здійснюватися безпосередньо чи через представницькі органи;

2. Правовладдя. Ця характеристика вимагає, зокрема, справедливого, рівного відношення до людей, забезпечення людських прав;

3. Прозорість. Ця характеристика передбачає свободу інформації, доступ людини до інформації про діяльність органів публічного адміністрування;

4. Відповідальність. Ця характеристика обумовлює служіння усім членам соціуму;

5. Орієнтація на консенсус. Ця характеристика обумовлена необхідністю досягнення консенсусу з процедурних питань і передбачає дотримання балансу інтересів;

6. Справедливість. Ця характеристика передбачає врахування інтересів людини;

7. Ефективність і результативність. Ця характеристика передбачає обов'язок органів публічного адміністрування ефективно використовувати ресурси для досягнення кращого результату – задоволення інтересів людей;

8. Підзвітність. Ця характеристика передбачає наявність громадського контролю за діяльністю органів публічного адміністрування;

9. Стратегічне бачення. Ця характеристика передбачає розуміння громадськістю перспектив розвитку належного урядування [3].

Водночас, слід наголосити, що до явища належного урядування звертався Європейський суд з прав людини. Так, у рішенні у справі Moskal проти Польщі Європейський суд з прав людини, визначаючи чи було порушено державою ст. 1 Протоколу першого до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, що закріплює право власності, наголосив на необхідності зважати на принцип належного урядування, оскільки важливо для органів влади ретельно вивчати питання, які мають важливе значення для людини та діяти при цьому вчасно і послідовно. Страсбурзький суд відзначив наступне: «Крім того, принцип «належного урядування» вимагає, щоб у випадках, коли йдеться про питання загального інтересу, органи державної влади зобов'язані діяти своєчасно, відповідним чином і з максимальною послідовністю.» [4].

Окрім означеної справи, питання належного урядування також поставало у наступних справах: Paplauskienė проти Литви (2014), Pyrantienė проти Литви (2013), Albergas і Arlauskas проти Литви (2014), Rysovskyyu проти України (2011).

У справі Rysovskyyu проти України, наголошується на обов'язку органів публічної влади запровадити процедури, що забезпечуватимуть прозорість і чіткість їхньої діяльності та будуть мінімізувати ризик помилок [5].

У німецькій науковій літературі використовується як термін „good governance“, так і термін „gute Regierungsführung“, „gute Staatsführung“, „verantwortungsvolle Regierungsführung“.

«Належне урядування не може бути забезпечене ззовні та проти волі впливових політичних та соціальних сил. Для забезпечення процесів політичних реформ повинні бути встановлені конструктивні та стійкі відносини між державою та суспільством. Для цього потрібне сильне громадянське суспільство, яке формує свої інтереси та бере участь у процесах прийняття політичних рішень» – відзначає Міністерство економічного співробітництва і розвитку Федеративної Республіки Німеччини [6].

Таким чином, у контексті питання євроінтеграції України існує необхідність комплексного пізнання зарубіжного досвіду впровадження належного урядування.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. The Role of Human Rights, Democracy, and Good Governance in Promoting Sustainable Development. URL <https://gsdrc.org/document-library/the-role-of-human-rights-democracy-and-good-governance-in-promoting-sustainable-development>
3. Шевчук Б. Європейські принципи належного урядування та реформа системи органів виконавчої влади. *Демократичне урядування*. 2012. Вип.9. URL http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2012_9_8
4. Case of Moskal v. Poland. Application no. 10373/05). 15 September 2009. URL <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-94009>
5. Case of Rysovsky v. Ukraine. Application no. 29979/04. 20 October 2011. URL <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-107088>
6. Gute Regierungsführung fördern – Entwicklung voranbringen. URL <https://www.bmz.de/de/entwicklungspolitik/gute-regierungsfuehrung>

*Пузирна Наталія Станіславівна,
доцент кафедри публічного та
приватного права Національного
університету «Чернігівська
політехніка», кандидат юридичних наук,
доцент, м. Чернігів, Україна*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУТУ УПОВНОВАЖЕНОГО З ПИТАНЬ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕ- НИХ ОСІБ

Конституцією України встановлено, що Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою. Соціальною визнається держава, яка бере на себе обов'язок, керуючись принципом справедливості, забезпечувати розвиток громадянського суспільства

загалом за рахунок збереження добробуту та соціальної захищеності кожного громадянина.

Війна росії проти України, розпочата в лютому 2022 року, зумовила необхідність розширення сфери діяльності державних органів з питань внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО). Для формування ефективного механізму забезпечення прав та свобод ВПО через збройну агресію росії проти України необхідним було створення спеціально уповноваженого державного органу з питань ВПО. Таким органом став Уповноважений з питань внутрішньо переміщених осіб (далі – Уповноважений).

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання в результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [1].

Нині переважає думка про те, що внутрішньо переміщені особи – це не частина проблеми, а частина рішення. Таке сприйняття громадян, які були вимушені покинути власні домівки внаслідок російської агресії, цілком відповідає стратегії розбудови України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави, де людину – її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку визнають найвищою соціальною цінністю, а права та свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [2].

Систему органів публічної адміністрації, які забезпечують реалізацію прав і обов'язків ВПО в Україні складають: Кабінет Міністрів України, Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та ВПО, Державна служба зайнятості, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини тощо. Серед усіх перелічених органів ми особливо виділяємо Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та новостворену інституцію - Уповноваженого з питань внутрішньо переміщених осіб. Зауважимо також, що створення інституту Уповноваженого з питань внутрішньо переміщених осіб покликано посилити ефективність діяльності держави в цій сфері.

Основним завданням Уповноваженого є участь у формуванні та реалізації державної політики з питань внутрішньо переміщених осіб та

громадян України, які покинули своє місце проживання на тимчасово окупованій російською федерацією території України (далі - тимчасово окупована територія) внаслідок збройного конфлікту або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту та/або тимчасової окупації частини території України та виїхали за кордон, сприяння реалізації їхніх прав і свобод та створення умов для добровільного повернення таких осіб до покинутого місця проживання або інтеграції за новим місцем проживання.

Відповідно до Положення про Уповноваженого з питань внутрішньо переміщених осіб Уповноважений:

1) здійснює заходи щодо сприяння в установленому законодавством порядку соціальному забезпеченні внутрішньо переміщених осіб та громадян України, які покинули своє місце проживання на тимчасово окупованій території внаслідок збройного конфлікту або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту та/або тимчасової окупації частини території України та виїхали за кордон (далі - особи, які виїхали за кордон), соціальній реабілітації осіб, які позбавлені особистої свободи внаслідок дій збройних формувань російської федерації, окупаційної адміністрації та/або державних органів російської федерації на тимчасово окупованій території;

2) організовує взаємодію з Міністерства соціальної політики України для сприяння забезпеченню надання внутрішньо переміщеним особам гуманітарної допомоги;

3) організовує розроблення державних програм з питань, що стосуються внутрішньо переміщених осіб та осіб, які виїхали за кордон;

4) готує для віцепрем'єр-міністра України – Міністра з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій пропозиції щодо здійснення заходів із забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб та осіб, які виїхали за кордон;

5) сприяє інформуванню внутрішньо переміщених осіб про можливості працевлаштування у відповідних населених пунктах, а також сприяє їх працевлаштуванню;

6) бере участь у створенні умов для добровільного повернення до покинутого місця проживання або інтеграції за новим місцем проживання громадян України, іноземців та осіб без громадянства з тимчасово окупованої території, внутрішньо переміщених осіб та осіб, які виїхали за кордон, їх професійної та соціальної адаптації;

7) аналізує інформацію про необхідність забезпечення житлом та вирішення інших питань соціального захисту внутрішньо переміщених осіб та осіб, які виїхали за кордон;

8) здійснює заходи щодо сприяння здобуттю освіти внутрішньо переміщеними особами та громадянами України, які проживають на тимчасово окупованій території;

9) сприяє здійсненню заходів, спрямованих на виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, захист конституційних прав і законних інтересів внутрішньо переміщених осіб;

10) взаємодіє з державними органами, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, іншими суб'єктами владних повноважень, суб'єктами господарювання, громадськими об'єднаннями та благодійними організаціями, фізичними особами з метою здійснення своїх повноважень;

11) отримує необхідну інформацію від органів державної влади, зокрема з публічних електронних реєстрів;

12) забезпечує підготовку рекомендацій суб'єктам владних повноважень з питань внутрішньо переміщених осіб;

13) бере участь у розробленні проєктів нормативно-правових актів з питань внутрішньо переміщених осіб;

14) сприяє здійсненню методичного забезпечення центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, у тому числі центрів надання адміністративних послуг, з питань внутрішньо переміщених осіб;

15) виконує за дорученням віцепрем'єр-міністра України - Міністра з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій інші функції відповідно до закону [3].

Враховуючи вищевикладене доходимо висновку, що правове регулювання діяльності інституту Уповноваженого з питань внутрішньо переміщених осіб здійснюється на підставі, як правило, підзаконних нормативно-правових актів, спрямованих на втілення в життя законів України та правових актів Президента України. Переконані, що Уповноважений з питань внутрішньо переміщених осіб повинен стати одним із важливих інституцій держави, який буде здійснювати координацію правового захисту цієї категорії осіб.

Список використаних джерел:

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 року № 1706-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 1. Ст. 1.

2. Захист прав внутрішньо переміщених осіб: Аналіз та рекомендації щодо вдосконалення нормативно-правової бази. Київ, 2018. 85 с. URL: https://www.vplyv.org.ua/wp-content/uploads/2018/06/Group-of-Influence_analyses.pdf (дата звернення 21.09.2022).

3. Про Уповноваженого з питань внутрішньо переміщених осіб : Положення затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 28 червня 2022 р. № 740. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/740-2022-p#n12> (дата звернення 21.09.2022).

Троїцький Андрій Миколайович,
*аспірант Сумського державного
педагогічного університету
імені А. С. Макаренка, м. Суми, Україна*

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ» ТА «ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ»

Рівень розвитку сучасного українського суспільства висуває вимоги до зміни системи місцевого самоврядування, яка передбачає налагодження взаємовідносин між органами місцевого самоврядування на місцях та органами державної влади, розширення сфери діяльності органів місцевого самоврядування, здатної активізувати політичний, економічний, соціальний, культурний розвиток територіальних громад, забезпечити підвищення рівня життя та якості адміністративних послуг населенню. Цього вимагають і такі явища як становлення інститутів громадянського суспільства, оптимізація системи місцевого самоврядування, зміни на регіональному рівні управління тощо.

У дослідженні поняття «місцеве самоврядування» можна виділити два основні підходи. У першому підході категорію «місцеве самоврядування» визначають як місцеву публічну владу в різних формах її організації (державна, муніципальна). В другому підході категорія «місцеве самоврядування» відображає організовану діяльність населення щодо вирішення питань місцевого значення. Причому ця діяльність може виступати у вигляді самоорганізації, самодіяльності, тобто діяльності як виду внутрішньої самореалізації місцевим співтовариством своїх можливостей і свого потенціалу. Кожен з вищеназваних підходів у теорії і практиці місцевого самоврядування об'єктивно відображає одну зі сторін досліджуваного соціального явища. Перша пов'язана з реалізацією місцевими громадами (в межах поселень і навколо них) свого права на самоврядування в формі організації місцевої влади. При цьому міські спільноти користувалися підтримкою центральної влади в обмін на лояльність до неї та захист її інтересів в разі потреби.

Другий напрямок пов'язується зі становленням інституту місцевої публічної влади «зверху», тобто з ініціативи центральної влади, яка

визначає основну конструкцію організації місцевого самоврядування і не дозволяє місцевим громадам виходити за межі визначених правил при її формуванні. В даному випадку центральній владі вигідно трактувати поняття «місцеве самоврядування» як «громадське управління» або як «господарську діяльність населення щодо вирішення питань місцевого значення».

Від місцевих громад (місцевого населення) в обмін на декларацію про самоврядування (громадське управління) вимагають повного підпорядкування органам місцевого самоврядування, які, в свою чергу, перебувають під контролем держави і повинні впроваджувати в життя його політику, яка інколи шкодить інтересам місцевих громад.

І перший і другий підходи у визначенні категорії «місцеве самоврядування» мають право на існування, тому що відображають історично сформовані напрямки становлення та розвитку даного явища в суспільному житті і в конституційному устрої країни. Тому цілком логічно розглядати «місцеве самоврядування» як вид місцевої публічної влади в різних формах її організації та одночасно як невід'ємний елемент громадянського суспільства, за допомогою якого забезпечується реалізація прав і свобод людини і громадянина.

У самому узагальненому вигляді місцеве самоврядування як правова категорія розглядається в якості однієї з основ конституційного устрою країни, права населення на самостійне вирішення питань місцевого значення та форми народовладдя. В даний час поняття місцевого самоврядування можна розкривати в двох аспектах: місцеве самоврядування - це право громадян, місцевого співтовариства на самостійне завідування місцевими справами; місцеве самоврядування - одна з основ конституційного устрою, основний принцип організації влади, який поряд з принципом поділу влади (розподіл влади по горизонталі) визначає систему управління (поділ влади по вертикалі).

У статті 140 Конституції України місцеве самоврядування визначається як право територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання в сільську громаду жителів кількох сіл, селищ чи міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [1].

Місцеве самоуправління здійснює свою діяльність самостійно щодо вирішення питань місцевого значення, які мають важливе для кожного громадянина значення. Але, як бачимо, реальна політична практика ще не дає підстав говорити, що місцеве самоуправління в Україні є дійсно ефективним працюючим інститутом народовладдя, яке реалізує соціальні, політичні та громадянські ініціативи. Їй до сьогодні триває

процес реформування системи місцевої влади в Україні» [2].

Поняття “ публічне управління”, як вбачається з викладеного вище є напрямком подальшого дослідження у його співвідношенні як із поняттям “місцеве самоврядування” та поняттям “державне управління”, що матиме практичне значення як для вдосконалення правового регулювання дифініційних складових так і безпосередньо суспільних відносин які об’єктивно формуються в умовах сучасного реформування цієї сфери.

Таким чином, можна сказати, що сучасні умови, в яких відбуваються державні та суспільні перетворення в Україні потребують виваженого та ґрунтовного аналізу, подальшого осмислення всіх джерел створення результативної системи місцевого самоврядування, особливо в траєкторії демократичних змін та трансформацій.

Список використаних джерел

1. Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-вр. Конституція України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> 203

2. Мішин С. Методологія дослідження місцевого самоврядування. III Міжнародна науково-практична конференція Modern directions of scientific research development. Proceedings of the 3rd International scientific and practical conference. BoScience Publisher. Chicago, USA. 2021. Pp. 348-353. URL: <https://sci-conf.com.ua/iii-mezhdunarodnayanauchno-prakticheskaya-konferentsiyamodern-directions-of-scientific-researchdevelopment-1-3-sentyabrya-2021-godachikago-ssha-arhiv/>.

*Турецький Вячеслав Вікторович,
аспірант Академії Державної
пенітенціарної служби України,
м. Чернігів, Україна*

МЕТОДОЛОГІЯ ПІЗНАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДЖЕРЕЛА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА: ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Зі здобуттям незалежності Україна обрала європейський вектор розвитку, що не могло не позначитись на її правовій системі. В низці нормативно-правових актів було закріплено засадничі для західної культури цінності, зокрема, визнання людської гідності й людських прав, а також верховенство права. А це, у свою чергу, стало фактором необхідності кардинальної зміни суспільних відносин у контексті «людина – органи публічної влади» щодо забезпечення реалізації основного завдання держави відносно забезпечення прав людини, інтерпретації органів державної влади та місцево-

го самоврядування як сервісних. При цьому значна роль у процесі удосконалення національного права належить Європейському суду з прав людини, що є органом контролю дотримання державами-членами Ради Європи Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Виходячи з необхідності імплементації європейських цінностей у вітчизняну систему права, суб'єкт правотворчості законодавчо закріпив положення про практику Європейському суду з прав людини як джерела національного права. До цього часу основною засадою права був принцип законності, а обґрунтування прийнятого в адміністративному процесі рішення зводилась до посилення на припис нормативно-правового акту. Правоположення, що викладені у рішеннях Європейського суду з прав людини, ґрунтуючись на інших правових постулатах, обумовлюють необхідність керуватися іншими правовими засобами, що впливає на систему джерел адміністративного права.

Окремі аспекти діяльності Європейського суду з прав людини, його вплив на окремі галузі системи національного права, роль його практики досліджували у своїх працях такі вітчизняні науковці, як: Андріанов К.В., Андрієнко О.В., Базов О.В., Бутенко С.Ю., Войченко С.В., Головатий С.П., Головенко О. Д., Гончаренко О.А., Дір І. Ю., Дудаш Т.І., Іванець І.П., Кайдаш О.Ю., Капліна О.В., Капустинський В.А., Клименко К.О., Кононенко В. П., Коруц У.З., Кочура О.О., Кретова І. Ю., Кухнюк Д. В., Липачова Л.М., Матвеева С. П., Палешник С.І., Пастухова Л.В., Попко С.В., Присяжнюк І.І., Рабінович П.М., Севастьянова Н. І., Соловійов О.В., Тітко Е.В., Уваров В.Г., Федик С.С., Хім'як Ю.Б., Шишкіна Е.В., Юдківська Г.Ю., Яковлев А.А. та інші.

Однак, на сьогодні в Україні не проводилось комплексне дослідження практики Європейського суду з прав людини в системі джерел адміністративного права, яке б ґрунтувалося саме на західній правовій культурі, що і визначає актуальність теми.

За наявності методологічного плюралізму, а також, зважаючи на відсутність єдиного підходу до розуміння структури і розуміння методології правознавства, слід вказати наступне.

На нашу думку, аргументованою є позиція щодо інтерпретації методології як «наукової категорії, якою позначається іманентне науці рефлексивне явище, що являє собою інструментарій, а також систему узагальненого знання про цей інструментарій та можливості його застосування для пізнання права і правових явищ» [1, с. 268]. При цьому, А. Кучук включає до структури методології наукового пізнання такі елементи:

- принципи пізнання права та інших правових явищ;
- підходи пізнання права та інших правових явищ;

- методи пізнання права та інших правових явищ [1, с. 268].

Однією з вимог до наукового пізнання є використання науково обґрунтованої методології, яка забезпечує об'єктивність отриманих знань про предмет гносеології.

Дослідження практики Європейського суду з прав людини як джерела адміністративного права повинне здійснюватися, виходячи з необхідності використання таких методологічних засобів:

- принципів наукового пізнання (об'єктивність, повнота та всебічність; дослідження правових явищ у сучасних умовах має ґрунтуватися на принципах природного розуміння права);

- методологічних підходів (аксіологічного, герменевтичного, діяльнісного, системного та структурно-функціонального підходів, які необхідно застосовувати комплексно, що є фактором повноти наукового пізнання предмету дослідження);

- методів наукового пізнання (логічних методів аналізу та синтезу).

Список використаних джерел:

1. Кучук А.М. Теоретичні основи правового поліцентризму: монограф. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 312 с.

*Черненко Богдана Юрївна,
студентка 4 курсу Сумського
державного педагогічного університету
імені А.С.Макаренка, м. Суми, Україна*

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ У КУЛЬТУРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

В умовах сьогодення гендерна політика не тільки може а й повинна становити підґрунтя для низки вирішальних факторів щодо розбудови громадянського суспільства успішної реалізації демократичних реформ як необхідної умови для входження України як повноправного партнера до світового співтовариства.

За останні роки в усьому світі зросла обізнаність про проблеми, пов'язані з гендерною рівністю. Гендерна рівність передбачає такий стан речей, коли і чоловіки, і жінки можуть повністю реалізувати свій потенціал.

Гендер – це складна соціокультурна конструкція, яка відображає відмінності в ролях, поведінці, психічних та емоційних характеристик між чоловіком і жінкою [1].

До принципів гендерної політики в системі державного управління на сучасному етапі розвитку Української держави віднесено такі принципи: інтеграція гендерної рівності; наукова обґрунтованість; законність; егалітарна демократія; ініціативність; продуктивне партнерство; оптимальність; узгодженість моральних цінностей; гуманізм.

У вересні 2005 року Верховна Рада прийняла Закон України «Про забезпечення рівних прав, свобод і можливостей жінок і чоловіків» [2], який розглядає впровадження гендерних підходів як цілісний процес і стратегічний орієнтир.

Закон відіграє важливу роль у перебудові способу життя українського суспільства та державного будівництва, діяльності державних і громадських установ. Він є спрямованим на моделювання рівних прав і можливостей для чоловіків і жінок відповідно до історичних потреб і процесів.

Гендерна політика видається важливим напрямком демократичного розвитку Української держави, про що свідчать деякі правові документи. Варто зазначити, що останнім часом Україна значно просунулася у вивченні та розумінні гендерних питань.

Важливі зміни відбулися в законодавчій сфері: створено правові механізми, прийнято ряд важливих рішень, спрямованих на реалізацію гендерної рівності. Україна одна з перших країн світу включила до основного закону окрему статтю, яка проголосила рівні права та рівні можливості жінок і чоловіків.

Основною метою впровадження гендерного законодавства є приведення нормативно-правової бази у відповідність до Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та міжнародних зобов'язань у сфері забезпечення гендерної рівності шляхом підтримки процесу аналізу та створення змін у законодавстві [3].

Сьогодні найпопулярнішою глобальною стратегією є *Mainstreaming*. Термін «*Mainstreaming*» означає інтеграцію аспекту гендерної рівності в діяльність органів державного управління на всіх рівнях. Досягнення гендерної рівності розглядається не як вирішення ізольованої самотійної проблеми, а як багатогранний довготривалий процес.

Серед основних світових проблем, вирішення яких є важливим і для України, найважливішими є такі:

- нерівність у рамках економічних структур і політики, у всіх формах виробництва і доступ до ресурсів;
- нерівність між чоловіками та жінками у сфері розподілу влади та прийняття рішень на всіх рівнях;

- недосконалість механізмів, покликаних сприяти покращенню становища жінки, на всіх рівнях;
- недостатня повага та неадекватне заохочення та захист прав жінки.

Отже, гендерна політика є значним аспектом у культурі державного управління. Вона є важливою у формуванні демократичного суспільства, але наразі має низку проблематик, аналіз та вирішення яких призведе до значного розвитку суспільства та держави в цілому.

Список використаних джерел:

1. https://pidru4niki.com/18210712/sotsiologiya/problemi_gendernoyi_rivnosti_suchasnomu_etapi
2. Про забезпечення рівних прав, свобод і можливостей жінок і чоловіків : Закон України.
3. Тамара Огородова, Світлана Ходакова. Впровадження гендерно орієнтованого підходу в бюджетний процес органів місцевого самоврядування : навч. посіб. Київ, 2021. 61 с.

СЕКЦІЯ 5.
ЮРИДИЧНІ ІННОВАЦІЇ В ПРАВНИЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.
ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Дмитренко Тетяна Олегівна
здобувач вищої освіти 2 року навчання
ННЦ "ІСЕ
ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса"

КОНЦЕПЦІЯ ВІДКРИТОГО БАНКІНГУ В УКРАЇНІ:
ПРАВОВА ПРИРОДА ТА РЕГУЛЯТИВНІ ПЕРЕДУМОВИ
ВПРОВАДЖЕННЯ

Поява стандарту публічного API в банківському секторі (так званий "відкритий банкінг") є безпосереднім наслідком глобальної цифровізації усіх сфер суспільного життя, ключова ідея якої в цілому зводиться до перетворення даних на актив, що може функціонувати, а не просто накопичуватися і зберігатися.

Цінність такої стратегії полягає передусім в тому, що для споживачів створюється можливість здійснювати платежі онлайн в режимі реального часу без додаткових бюрократичних процедур; користуватися сторонніми (небанківськими) сервісами, не вводячи свої банківські дані безпосередньо; не залежати від місця свого перебування при користуванні послугами сторонніх сервісів, тощо. Банк фактично перетворюється на хаб, платформу, що забезпечує швидкий і безпечний обмін інформацією про клієнта з сервісами, що інтегрувалися з відповідним банківським публічним API, без необхідності для клієнта залишати і накопичувати свої дані повторно, у таких сервісів.

Щодо природи публічного API, варто зазначити, що API є фактично інструментом, що дозволяє поєднуватися двом частинам абсолютно різного програмного забезпечення і безпосередньо обмінюватися інформацією безпечним способом.

Таким чином, API як інтерфейс прикладного програмування забезпечує, з одного боку, можливість "клієнтам мати більший контроль над своїми даними та полегшити фінансовим технологічним фірмам (fintechs) або іншим підприємствам використання банківських даних від імені клієнтів різними корисними та інноваційними способами" [1], а з іншого — зробити це максимально безпечним способом.

На сьогоднішній день відкритий банкінг як стандарт є обов'язковою регулятивною вимогою в європейському контексті. Мета запровадження такого стандарту - налаштувати банківську інфраструктуру таким чином,

щоб доступ до інформації про банківські рахунки клієнтів отримували сторонні учасники фінансового ринку. Тобто власне – забезпечити функціонування даних клієнтів, створення для них додаткових можливостей, і, відповідно, отримання ними більш швидкого, кастомізованого, в режимі реального часу та різного типу фінансових послуг.

Ключовими нормативними актами, що безпосередньо пов'язані з впровадженням стандарту "відкритого" банкінгу в рамках Європейського Союзу є:

- Загальний Регламент Захисту Даних (General Data Protection Regulation (EU) 2016/679). Оскільки ключова засада відкритого банку – перетворення даних на актив, що функціонує - принципи портативності даних, визначеності, достовірності та прозорості процесу обробки даних, вичерпної згоди споживача як єдиної належної юридичної основи для обробки даних, передбачені цим регламентом, притаманні саме концепції публічного API - є важливим підґрунтям для його імплементації [2];

- Друга Директива "Про платіжні послуги на внутрішніх ринках" (EU) 2015/2366 (так звана PSD2), що впроваджує принцип "доступ до рахунку" ("access to account", XS2A) – обов'язок банків налаштувати свою інфраструктуру таким чином, щоб полегшити доступ до клієнтських рахунків через публічний API та надавати інформацію по рахунку додаткам третіх осіб за умови отримання вичерпної згоди споживача [3].

Для наближення до європейських стандартів в Україні також створено регулятивне підґрунтя для впровадження стандарту "відкритого банкінгу", зокрема:

- прийнято Закон України "Про платіжні послуги" №1591-ХІ від 30.06.2021 року, в ч.1 ст. 51 якого визначається, що "надавачі платіжних послуг з обслуговування рахунку зобов'язані у порядку, встановленому Національним банком України, забезпечувати можливість постійного доступу в режимі реального часу до рахунків (крім кореспондентських рахунків банку та розрахункового рахунку надавача платіжних послуг) своїх користувачів банкам та іншим надавачам платіжних послуг, що отримали право на надання нефінансових платіжних послуг" [4];

- Національним банком України розроблена та прийнята Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року, яка передбачає "запровадження стандартів open banking на ринку України, [з тим, щоб на 01.01.2025] не менше 80% надавачів платіжних послуг забезпечували можливість роботи у форматі Open Banking" [5, с.31].

Звичайно, що в цьому випадку потребують тотального переосмислення правовідносини між банком і клієнтом, до яких долучається третя

сторона – сторонній сервіс; правове підґрунтя та модель взаємодії між банками і такими сторонніми сервісами, а особливо - розподіл між ними тягара відповідальності за безпеку клієнтських даних, а також спектр ризиків та методики їх оцінювання, які має застосовувати регулятор до відносин з гравцями банківського ринку, що впроваджують "відкритий" стандарт.

Список використаних джерел:

1. Practical Law Financial Services, Open Banking Working Group Sets Out Open Banking Standard Framework. Дата оновлення: 09.02.2016 URL: <http://uk.practicallaw.com/0-622-9275?q=open+API+banking#null> (дата звернення: 29.09.2022)

2. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council on Protection of Natural Persons With Regard to The Processing of Personal Data and On Free Movement of Such Data, and Repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation) [2016] OJ L119, paras 6, 7, 59 URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj> (дата звернення: 29.09.2022)

3. Directive (EU) 2015/2366 of the European Parliament and of the Council on payment services in the internal market, amending Directives 2002/65/EC, 2009/110/EC and 2013/36/EU and Regulation (EU) No1093/2010, and repealing Directive 2007/64/EC [2015] OJ L337, p. 35-127 URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32015L2366> (дата звернення: 29.09.2022)

4. Закон України "Про платіжні послуги" від 30.06.2021 №1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> (дата звернення: 29.09.2022)

5. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року, прийнята Національним банком України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_FS_2025.pdf?v=4 (дата звернення: 29.09.2022)

*Захарчин Надія Романівна,
студентка 4 курсу Навчально-наукового
інституту прикладного системного
аналізу Національного технічного
університету України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»,
м. Київ, Україна*

ПРАВОВІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЦИФРОВОГО ПАСПОРТА (Е-ПАСПОРТА) У МОБІЛЬНОМУ ЗАСТОСУНКУ «ДІЯ»

Як зазначається на офіційному сайті Міністерства та Комітета цифрової інформації, «варіантів «не прийняти Дію» більше не буде – з

23 серпня (2021 р. – Н. 3.) кожна організація прийматиме цифрові паспорти в Дії. Відтепер вони на рівні закону мають таку ж юридичну силу, як і їхні пластикові чи паперові аналоги». Відзначається, що це важливий крок у побудові цифрової держави та входження в режим без паперів [1].

Закон України «Про інформацію» термінологічно визначає документ як матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі [2]. Водночас Закон не містить положень щодо будь-яких, на сьогодні існуючих електронних документів.

Вперше змістовно сформульовано поняття електронного документа (е-документа – Н. 3.) у Законі України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 2003 р. Так, електронний документ – це «документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа» (ст. 5) [3]. Водночас, нормативно-правовий акт не визначає термінологічно поняття е-паспорта (цифрового паспорта). Також у Законі перелічуються нормативно-правові акти, які регулюють відносини, пов'язані з електронним документообігом та використанням електронних документів. Це Конституція України, Цивільний кодекс України, закони України «Про інформацію», «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах», «Про державну таємницю», «Про електронні комунікації», «Про обов'язковий примірник документів», «Про Національний архівний фонд та архівні установи та інші нормативно-правові акти (ст. 3) [Там само].

Один з визначальних нормативних документів, який визначає правові та організаційні засади створення та функціонування цифрового паспорта (е-паспорта), зокрема і у мобільному застосунку «Дія», є Закон України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» [4]. У Законі визначаються документи, оформлення яких здійснюється із застосуванням засобів Реєстру, відповідно до їх функціонального призначення, у тому числі виокремлюються паспорт громадянина України та паспорт громадянина України для виїзду за кордон. Зазначені документи «можуть відображатись у формі е-паспорта, е-паспорта для виїзду за кордон» (ст. 14) [Там само]. Вони також формуються засобами Єдиного державного веб-порталу електронних послуг. У березні 2021 р. було прийнято Закон «Про внесення змін до Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують осо-

бу чи її спеціальний статус». У ньому вносились зміни, які стосувались електронних документів – доповнено ст. 3 (додано визначення термінів е-паспорт та е-паспорт для виїзду за кордон) та додано Статтю 14⁻¹. Е-паспорт і е-паспорт для виїзду за кордон [5]. У цілому, Закон вважається одним із найважливіших кроків до запровадження режиму paperless («без паперів») в Україні – будь-які державні органи влади не мають права вимагати паперові документи (паспорт зразка 1994 р., або ID-картку), якщо необхідна інформація існує у реєстрах.

Список використаних джерел

1. Як користуватися цифровими паспортами в Дії? Міністерство та Комітет цифрової трансформації України. Офіційний веб-сайт. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/yak-koristuvatisya-cifrovimi-pasportami-u-diyi> (дата звернення: 30.09.2022).
2. Про інформацію. Закон України від 2.10.1992 р. 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 30.09.2022).
3. Про електронні документи та електронний документообіг. Закон України від 22.05.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 30.09.2022).
4. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус. Закон України від 20.11.2012 р. 5492-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5492-17#Text> (дата звернення: 30.09.2022).
5. Про внесення змін до Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус». Закон України від 30.02.2021 р. 1368-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1368-20#n15> (дата звернення: 30.09.2022).

*Корякін Олексій Олексійович,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри хорового диригування,
вокалу та методики музичного навчання
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С.Макаренка,
м. Суми, Україна*

АСПЕКТИ МОНЕТИЗАЦІЇ ОПРИЛЮДНЕНИХ НА СТРИМІНГОВИХ СЕРВІСАХ АУДІОВІЗУАЛЬНИХ ТВОРІВ В КОНТЕКСТІ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

В умовах діджиталізації та інформатизації змінюються способи використання різноманітних художніх творів з метою отримання прибутку, відповідно, виникають нові сфери економічної діяльності, які пот-

ребують правового регулювання. Наразі обіг художніх творів, переважно, відбувається у віртуальному середовищі, відповідно значна кількість видів економічної діяльності з такими творами регулюється правилами використання стримінгових інтернет-сервісів (наприклад, YouTube, Twitch, Instagram тощо), на яких такі твори оприлюднені. В таких умовах власники аудіовізуальних творів мають дотримуватися не лише вимог чинного законодавства України про авторське право, але і правил та вимог стримінгових інтернет-сервісів, причому трактування аудіовізуальних творів, об'єктів авторського права суттєво різняться у різних стримінгових інтернет-сервісів та наявній законодавчій базі в Україні. Відповідно до чинного законодавства (Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 року, ст. 1) аудіовізуальний твір – це твір, який фіксується на певному матеріальному носії (кіноплівці, магнітній плівці, магнітному або компакт диску тощо) у вигляді серії послідовних кадрів (зображень), аналогових або дискретних сигналів, що відображають рухомі зображення (як із звуковим супроводом, так і без нього), сприйняття котрого можливе виключно за допомогою того чи іншого виду екрану [1]. Таким чином, аудіовізуальним твором є послідовність кадрів (але не окремі кадри).

Видами аудіовізуального твору є кінофільми, телефільми, відеофільми, діафільми, слайдфільми та інші, котрі можуть бути ігровими, анімаційними (мультиплікаційними) тощо.

Телевізійний твір є різновидом аудіовізуального твору тільки у тому випадку, якщо він спеціально створений для показу телебаченням. Таким чином, театральна вистава, що передана телебаченням, не стає аудіовізуальним твором.

Аудіовізуальний твір є продуктом колективної творчості. У створенні такого твору беруть участь режисер, сценарист, кінооператор, звукооператор, композитор, художники, актори, виконавці та інші творчі робітники. Кожний з них створює свій твір, на котрий він має авторське (виконавче) право, але усі разом вони утворюють об'єкт авторського права аудіовізуальний твір. Відповідно до вітчизняного законодавства авторами аудіовізуального твору є:

- режисер-постановник;
- автор сценарію та/або текстів, діалогів;
- автор музичного твору, що спеціально створений для даного аудіовізуального твору;
- художник-постановник;
- оператор-постановник.

На відміну від авторства на інші твори, індивідуальне авторство будь-

кого з авторів аудіовізуального твору (фільму) встановити неможливо. Але оскільки фільм є цілісним твором, то розпоряджатися усіма вхідними до нього результатами творчої діяльності повинна одна особа. Зазвичай такою особою є продюсер фільму, або організація, що здійснювала виробництво фільму (така організація називається продюсерською компанією).

Для правомірною використання частини аудіовізуального твору необхідно мати відповідний дозвіл від правовласника авторських прав на цей аудіовізуальний твір. Але це є вірним тільки у випадку, коли такою частиною є послідовність кадрів, а не окремий кадр.

Отримати дозвіл на використання окремого кадру аудіовізуального твору можна в особи, що здійснювала зйомку фільму, тобто у кінооператора, тому що окремий кадр не є частиною аудіовізуального твору. Якщо у кадрі міститься зображення актора, то його дозвіл на використання його власного зображення є також необхідним. Слід зазначити, що права на використання окремого кадру та зображення актора можуть бути передані продюсеру (продюсерській компанії) за договором про створення аудіовізуального твору.

Аудіовізуальний твір слід відрізнити від відеограми, яка відповідно до статті 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» означає відеозапис на відповідному матеріальному носії (магнітній стрічці, магнітному диску, компакт-диску тощо) виконання або будь-яких рухомих зображень (із звуковим супроводом чи без нього), крім зображень у вигляді запису, що входить до аудіовізуального твору. Відеограма є вихідним матеріалом для виготовлення її копій.

Таким чином, українське законодавство у сфері авторського права на аудіовізуальні твори недосконалим, оскільки аудіовізуальних творів стосуються лише дві статті Закону України «Про авторське право і суміжні права».

Виходячи з означеного усі відео-ролики, які розміщено на стримінгових сервісах (наприклад, YouTube) є, відповідно до чинного вітчизняного законодавства, аудіовізуальними творами, а тому їх автори потребують захисту своїх авторських прав. Стримінгові сервіси дозволяють монетизувати аудіовізуальні твори, якщо вони не порушують авторські права, на що звертається особлива увага. Разом з тим правила і політика сервісу трактує авторське право та об'єкти авторського права не так, як вітчизняне законодавство.

Об'єктом авторського права є твір науки, літератури чи мистецтва, виражений у будь-якій об'єктивній формі. Твір – це результат творчої праці автора, комплекс ідей, образів, поглядів тощо. Твори є об'єктами авторського права як оприлюднені, так і не оприлюднені, виражені у

будь які об'єктивній формі незалежно від призначення і обсягу твору [2, с. 3]. Закон України «Про авторське право і суміжні права» (ст. 5) [1] містить перелік об'єктів авторського права та загальні ознаки їх. Це можуть бути усні твори (промови, лекції, доповіді, виступи, проповіді тощо), письмові (літературні, наукові, технічні), музичні твори, переклади, сценарії, твори образотворчого мистецтва тощо. Вітчизняне законодавство передбачає можливість реєстрації авторського права після проходження якої, автор або правовласник отримує охоронний документ, який фіксує дату створення твору (продукту, контенту), його авторські права (або набуті за договором із правовласником), на який буде діяти охорона від неправомірного використання. Україна є учасницею Бернської конвенції, яка вимагає, щоб усі сторони, що її підписали, враховували авторські права на твори авторів з інших країн-учасниць конвенції. Авторське право на твори, створені на території України, діє як на її території, так і в країнах-учасницях конвенції.

Водночас документ державного зразка з реєстрації авторського права не є підставою для монетизації твору на стримінговому сервісі (наприклад, YouTube) відповідно до правил цього інтернет-ресурсу навіть за дотримання всіх інших умов, хоча США приєдналися до Бернської конвенції ще у 1989 р. Таким чином, інші користувачі YouTube можуть висунути скаргу автору аудіовізуального твору і зробити неможливим його монетизацію навіть попри наявність документів, які підтверджують авторське право на нього та виконання його автором інших умов. Цілком очевидно, що отриману скаргу про порушення авторських прав можна оскаржити, однак на підставі правил YouTube навіть після довготривалого розгляду вірогідність монетизації такого аудіовізуального твору дуже мала. Таким чином складається ситуація, в якій власних аудіовізуального твору, який має відповідно до чинного законодавства усі права на цей твір не має можливості його монетизувати, тобто порушуються його законні права. Означена невідповідність може бути усунена виключно у судовому порядку, однак враховуючи процесуальні аспекти і швидку втрату актуальності багатьох аудіовізуальних творів протягом часу судового провадження цей шлях є цілком безперспективним для більшості аудіовізуальних творів та їх авторів.

Окреслене спричиняє процес продажу авторських прав вітчизняними композиторами, звукорежисерами та іншими виробниками контенту закордонним компаніям по цінам значно нижче ринкових, оскільки вітчизняні автори різних аудіовізуальних творів з різних причин не спроможні захистити свої авторські права і, відповідно, здійснювати будь які дії з такими творами з метою отримання прибутку, тому отри-

мання фінансової винагороди за продаж авторських прав (хоча така винагорода на порядок нижча, ніж можливий прибуток від монетизації на стримінгових платформах) є фактично єдиною можливістю для середньостатистичного автора контенту реально отримати від нього якусь фінансову вигоду.

Список використаних джерел

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-ХІІ. Дата оновлення: 05.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 28.09.2022).

2. Штефан О. Поняття об'єкту авторського права та критеріїв його охороноздатності. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2006. № 6. С. 3–8.

Легка Оксана Володимирівна

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного права
Університету митної справи та фінансів*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЯ РЕЄСТРАЦІЇ ГЕНОМНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Внаслідок воєнної агресії і проведення активних бойових дій на території України на сьогодні досить актуальним залишається питання щодо правового регулювання державної реєстрації геномної інформації людини з метою швидкої ідентифікації осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, та невпізнаних тіл (останків). Активні бойові дії змусили переглянути певні правові норми щодо військовослужбовців та інших категорій з метою їх подальшої ідентифікації у разі загибелі.

Постановою Кабінету Міністрів України № 511 від 29.04.2022 було ліквідовано Комісії з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин і створено пошукові групи з пошуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Що стосується правового регламентування функціонування бази даних геномної інформації людини в Україні, то до липня 2022 року воно було врегульовано Інструкцією з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС, затвердженою наказом МВС України від 10.09.2009 № 390. Разом з тим, визначені даною Інструкцією джерела формування обліку генетичних ознак не давали змоги ефективно використовувати інструмент бази даних для ідентифікації безвісти зниклих осіб тощо, так як забезпечити ефективність методу молекулярно-генетичних досліджень можливо лише у поєднанні з веденням автоматизованої бази даних ДНК.

09.07.2022 Верховною Радою України прийнято Закон України

«Про державну реєстрацію геномної інформації людини» (11.07.2022 направлено на підпис Президенту України), який було зареєстровано ще у жовтні 2020 року (реєстр № 4265).

Проект Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» визначає правові засади оброблення і державної реєстрації геномної інформації людини та поширюється на всі випадки її оброблення в Україні. Відповідно до проекту Закону «державна реєстрація геномної інформації проводиться з метою ідентифікації осіб, які вчинили кримінальні правопорушення; розшуку осіб, зниклих безвісти; ідентифікації невпізнаних трупів людей, їх останків та частин тіла; ідентифікації осіб, які через стан здоров'я, вік або інші обставини не здатні повідомити інформацію про себе» [1]. Даним документом визначено: види реєстрації – обов'язкова (за рахунок коштів державного бюджету) та добровільна (на платній основі); перелік осіб, геномна інформація яких підлягає обов'язковій державній реєстрації; підстави добровільної державної реєстрації геномної інформації; порядок відбору біологічного матеріалу; алгоритм державної реєстрації геномної інформації військовополонених; відомості, що підлягають внесенню до Електронного реєстру; порядок, строки зберігання, вилучення та знищення геномної інформації.

Разом з тим, незважаючи на суттєві зрушення у правовому регулюванні питання щодо державної реєстрації геномної інформації людини, існує певна правова невизначеність щодо відповідності її міжнародним стандартам дотримання прав людини.

Зокрема, п. 6 ст. 4 проекту Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» визначено, що «електронний реєстр є функціональною підсистемою єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України. Адміністратором є уповноважена Міністерством внутрішніх справ України юридична особа, що належить до сфери його управління або перебуває у його підпорядкуванні» [1]. Також слід акцентувати увагу на тому, що адміністратор бази, згідно з компетенцією, здійснює «технічне, технологічне та програмне забезпечення АПС, обробку, збереження, захист та надання інформації, що міститься в Електронному реєстрі (п.7 ст. 4)» [1], тобто оброблення та управління доступом до ДНК інформації забезпечується одним органом, що може викликати корупційні ризики.

Крім того, геномна інформація відноситься до категорії так званих «чутливих» персональних даних, обробка яких забороняється. Відповідно до п. 5 ст. 4 проекту Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» «відомості, що містяться в Електронному реєстрі, є інформацією з обмеженим доступом та не підлягають оприлюдненню», п. 2 ст. 11 «орган ... перед надсиланням заповнює реєстра-

ційну картку, в якій знеособлює інформацію про особу шляхом присвоєння їй індивідуального абетково-цифрового коду», п. 4 ст. 16 «персональні дані, що зберігаються в Електронному реєстрі, не можуть бути розкриті або передані особам та органам, не визначеним статтею 16 цього Закону, крім випадків, установлених законом» [1]. Як бачимо, норми Закону відповідають переліку підстав обробки «чутливих» категорій персональних даних особи, визначених пп. 1, 7 ч. 2 ст. 7 Закону України «Про захист персональних даних». Однак цілі обробки геномної інформації, визначені цим Законом, не відповідають цілям, встановленим Законом України «Про захист персональних даних», що, як наслідок, дозволить МВС збирати суттєво більший масив інформації.

Крім того, виникає безліч питань щодо технічного захисту Електронного реєстру відомостей про генетичні ознаки людини, який є функціональною підсистемою єдиної інформаційної системи МВС. Ключовим при захисті інформації є адміністрування інформаційних систем, яке, відповідно до наказу МВС України від 31.01.2018 р. № 70 «Про затвердження Положення про Департамент інформатизації Міністерства внутрішніх справ України», контролюється Департаментом інформатизації МВС України. Однак, незважаючи на значні позитивні зрушення у напрямі запровадження новітніх інформаційних технологій у даному напрямі діяльності, ефективність забезпечення інформаційної безпеки бажає чекати кращого. Адже сучасні системи безпеки мають високі характеристики тільки в окремих напрямках забезпечення безпеки. Крім того, варто наголосити, що вирішення даної проблеми шляхом створення на кожен інформаційну систему власної системи безпеки не є ефективним та не забезпечує можливості практичної реалізації на всіх рівнях. Ми притримуємося думки правознавців та практиків щодо необхідності інтеграції окремих інформаційних систем та систем безпеки.

Також варто звернути увагу і на той факт, що у зв'язку із військовою агресією Російської Федерації мільйони громадян України переміщені, органам влади необхідно буде звертатись до сімей зниклих безвісти осіб в Україні та за її межами. Пунктом 2 ст. 17 проекту Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» визначено, що надання органам іноземних держав геномної інформації, отриманої згідно із цим Законом, можливе лише у разі, якщо ці органи та відповідний компетентний орган України можуть установити такий режим доступу до інформації, який унеможливило розкриття інформації для інших цілей чи її розголошення в будь-який спосіб, у тому числі шляхом несанкціонованого доступу [1].

Підсумовуючи, зазначимо, що актуальність законодавчих новацій такого спрямування є безсумнівною, особливо наразі, в умовах воєнного стану. Адже створення державного повноцінного банку даних генетичних ознак людини сприятиме оперативному вирішенню важливих завдань (ідентифікація осіб, які вчинили кримінальні правопорушення; розшук осіб, зниклих безвісти; ідентифікація невпізнаних трупів, їх останків та частин тіла; ідентифікація осіб, які через стан здоров'я, вік або

інші обставини не здатні повідомити інформацію про себе).

Разом з тим, потребує удосконалення правове забезпечення технічного захисту єдиної інформаційної системи МВС України (систематизація відомчих законодавчих актів, посилення відповідальності). Технічний захист інформаційних систем МВС повинен ґрунтуватись з урахуванням комплексного підходу до побудови системи захисту, що передбачає об'єднання в єдиний комплекс необхідних заходів та засобів захисту інформації на всіх рівнях системи інформаційного забезпечення. Зазначені питання на сьогодні є доволі актуальними і потребують подальших наукових розвідок.

Список використаних джерел:

1. Про державну реєстрацію геномної інформації людини: проєкт Закону України від 20.10.2020 № 4265.
URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70249.
2. Понад сім тисяч українських військових наразі перебувають в полоні, але дані не є вичерпними.
URL: https://ptv.ua/v2/news/znikli_bezvisti_abo_potrapivdhi_v_polon.
3. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: Закон України від 12.07.2018 № 2505-VIII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text>.
4. Програма Міжнародної комісії з питань зниклих безвісти в Україні. *Інформаційний бюлетень*. URL: <https://www.icmp.int/wp-content/uploads/2022/05/icmp-dg-1722-3-W-ukr-doc-icmp-ukraine-program-factsheet.pdf>
<https://www.icmp.int/wp-content/uploads/2022/05>.
5. Парламент прийняв Закон «Про державну реєстрацію геномної інформації людини». URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/parlament-pryiniav-zakon-pro-derzhavnu-reiestratsiiu-henomnoi-informatsii-liudyny>.

*Озерський Ігор Володимирович,
професор кафедри цивільного та
кримінального права і процесу
Чорноморського національного
університету імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна*

ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТІ МЕДІАТОРА (у розумінні п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про медіацію» від 16.11.2022)

Не дивлячись на велику кількість досліджень з проблем медіації в правничій сфері як в Україні, так і за кордоном, в юридичній та науковій літературі лишаються фрагментарно дослідженими питання реалізації альтернативних методів вирішення спору за участі професійного медіатора на ґрунті оновлення Цивільно-процесуального та Господарсько-процесуального кодексів України, а також прийняття Закону

України «Про медіацію» (2021 р.). Зрештою, про підвищення ефективності правосуддя шляхом «розширення способів альтернативного (позасудового) врегулювання спорів, зокрема, шляхом практичного впровадження інституту медіації і посередництва» наголошено у «Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства в Україні на 2021-2023 роки», затвердженій Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021.

Зважаючи на означене, пропонуємо наступні алгоритми врегулювання спору за участі професійного медіатора (у розумінні п. 2 ч. 1 ст. 1 та ст. 9 Закону України «Про медіацію» (2021 р.):

➤ проводиться медіатором, якого сторони обирають за згодою між собою з числа сертифікованих медіаторів розміщених у відповідному реєстрі медіаторів;

➤ до участі у справі можуть залучатися треті особи, які суттєво впливають на перебіг конфлікту та виконання домовленостей, з обов'язкової (добровільної) згоди сторін;

➤ процедура медіації може бути поновлена при наявності обопільного бажання сторін у випадку наявності такої необхідності в майбутньому;

➤ можлива до подачі позову до суду, під час розгляду справи в суді, на стадії виконання рішення суду (є не медіабельні спори), у тому числі як соціальна послуга;

➤ до початку медіаційного процесу, медіатор чи орган, установа, що забезпечує проведення медіації, інформують сторони конфлікту (спору) про витрати (включаючи компенсації, збори тощо) пов'язані з проведенням медіації, аби останні отримали достатньо інформації про витрати та збори, а також про наявні або потенційні грошові витрати;

➤ проводиться у формі: попередніх зустрічей з кожною із сторін окремо (адвокати, родичі, з батьками, або дорослими дітьми, сімейними, соціальними, юридичними психологами, тоді більше говорять не сторони, а група підтримки та залучені чи запрошені фахівці);

➤ спільні зустрічі (бажано тільки сторони конфлікту);

➤ індивідуальні зустрічі із стороною (за ініціативою сторони, психолога або медіатора);

➤ кокуси (спілкування медіатора з кожною стороною індивідуально за принципом рівноцінного часу та кількості кокусів для обох сторін спору);

➤ переговори, перемовини (виявлення інтересів кожного учасника конфлікту та з'ясування потреб, що приховані за виявленими інтереса-

ми). Кожній стороні мають бути забезпечені достатні можливості брати участь в дискусії;

➤ рішення приймають лише учасники конфлікту, що сприяє виконанню домовленостей (при оформленні домовленостей можемо рекомендувати звернутись до юриста для оформлення письмової угоди або нотаріуса);

➤ конфіденційність процесу – один з основних принципів медіації, розповсюджується на всі її етапи, межі конфіденційності визначають сторони, окрім інформації, що свідчить про загрозу психологічному, фізичному стану дитині або учасникам медіації;

➤ зі згоди обох сторін можливо використовувати аудіотехнічні пристрої, а також здійснювати фото-, відеозйомку, звукозапис медіаційного перебігу процесу примирення;

➤ зрозумілість угоди для сторін спору (у процесі підготовки письмового варіанту медіаційної угоди, медіатор не може умисно перекручувати будь-які факти чи умови наперед визначені сторонами в тексті угоди);

➤ утримання медіатора чи суб'єкта, що забезпечує (пропонує послугу медіації) медіацію від обіцянок і гарантій щодо результатів медіації;

➤ проводиться протягом розумного строку але не існує обмежень у часі, окрім чітко визначених строків у самій медіаційній угоді чи договорі.

Підстави припинення медіації за участі (ініціативою) професійного медіатора:

➤ добровільна відмова однієї чи обох сторін конфлікту/спору від отримання такої послуги;

➤ добровільна відмова медіатора від надання медіаційної послуги;

➤ закінчення строку дії медіаційного договору чи медіаційної соціальної послуги у цілому;

➤ виконання / невиконання умов медіаційного договору чи угоди;

➤ недосягнення отримувачами послуги згоди щодо розв'язання конфлікту/спору або неявка одного з отримувачів послуги на зустріч для врегулювання конфлікту/спору більше ніж два рази поспіль;

➤ відсутність добровільної згоди сторін;

➤ домашнє насильство стороною конфлікту;

➤ обман, шахрайство, маніпулювання сторонами чи стороною конфлікту медіатора;

- тиск та погрози сторонами одне одній чи медіатору;
- зловживання алкогольними та наркотичними засобами під час медіаційного процесу;
- психічні розлади, психологічні діагнози чи розумова відсталість будь-кого з учасників спору;
- відмови від прийняття принципів чи методів медіації;
- конфлікти (спори), що впливають чи можуть вплинути на права і законні інтереси третіх осіб, які не є учасниками цієї медіації;
- особисті відносини і емоції мають сильний емоційний, травмівний вплив на ситуацію (наприклад, при сімейних, спадкових відносинах);
- коли потрібно вирішити не лише юридичні питання, а соціальне, медичне чи психологічне тощо;
- коли складно зберегти взаємини та/або можливість спілкуватися (наприклад, спілкування з дітьми після розлучення, усиновлення, визначення місця проживання, вчинення булінгу, жорсткого поводження з дітьми тощо);
- торгівлі людьми;
- між потерпілою особою та особою, яка вчинила правопорушення або насильницький (статевий) злочин;
- у разі визнання сторони медіації або медіатора (медіаторів) недієздатною особою або особою, цивільна дієздатність якої обмежена;
- самостійного виходу медіатора з медіаційного процесу, якщо за його думкою, сторони не прикладають достатніх зусиль для вирішення спору (конфлікту);
- у разі смерті фізичної особи, яка є стороною медіації, або ліквідації юридичної особи, яка є стороною медіації;
- у разі смерті медіатора, або ліквідації органу чи установи, що забезпечувала медіаційну процедуру;
- порушення медіатором правил на норм закладених в «Етичному кодексі медіатора», «Кодексі етики медіатора», «Кодексі професійної етики медіатора», Європейському кодексі етики медіаторів»;
- настання форс-мажорних обставини, якщо такі передбачені договором, угодою чи правилами проведення медіації.

Врахування наведеного порядку організації діяльності медіатора в судовому чи поза судовому процесі, дозволить скоротити строки розгляду спору сторін як у судовому так і поза судовому порядку; захистити медіатора та сторін спору від різного роду правових та соціальних ризиків; розширити умови та правила в тексті мирової угоди заради її неухильного виконання; знизити негативне емоційне тло складової су-

дового процесу; забезпечити сторони конфлікту від обману, шахрайства, погроз тощо; збільшити вірогідність виконання домовленостей сторін конфлікту (спору); укласти сторонам взаємовигідну мирову угоду; збільшити кількість клієнтів з вирішеним правовим конфліктом; підвищення ролі медіаторів у вирішенні правових спорів та розширити межі договірних зобов'язань сторін спору.

Пастух Ілона Валеріївна

курсантка 3 курсу

Одеського державного університету

внутрішніх справ, м.Одеса, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКОГО ПРАВА НА NFT ОБ'ЄКТИ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Блокчейн зазвичай асоціюється із криптовалютами. Однак все більше дослідників вважають, що система блокчейн універсальна - її можна використовувати практично у всіх сферах. Останнім часом блокчейн дозволяє змінити мистецтво, що дуже змінюють технології [1]. Ринок мистецтва існував завжди, але лише останні десятиліття з'ясувалися два основних чинника його затребуваності. З одного боку, мистецтво сприймається як вкладення. І тут панує свобода і майже єдиний критерій - якість роботи. З іншого боку, дедалі більше людей бажають побачити предмети мистецтва, створені вже відомими митцями. Число поціновувачів мистецтва постійно зростає, але вартість одного предмета, як і раніше, коливається від кількох сотень до кількох десятків або навіть кількох сотень тисяч доларів, при цьому багато предметів мистецтва є приватною власністю і не можуть бути доступні для більшості глядачів. Сьогодні завдяки цифровому мистецтву ситуація змінилася, і з'явився шанс зробити його по-справжньому демократичним, щоб воно відповідало як реальним економічним потребам, так і було доступним. Незважаючи на загальний соціальний прогрес, саме мистецтво залишається тим самим. Завдяки новій технології у художників з'являється більше шансів заробляти гроші, а глядачі можуть насолоджуватись універсальним твором [2]. Усе почалося наприкінці 2017 року, коли проект CryptoKitties став популярним. CryptoKitties - це гра на блокчейні Ethereum, яка дозволяє учасникам купувати, продавати та розводити кішок або спеціальні токени NFT на блокчейні Ethereum. Кожен токен є унікальним котом, створеним за допомогою смарт-контракту.

NFT - це спеціальний токен, який є унікальним ідентифікатором, пов'язаним з частиною криптомистецтва, який не може бути відтворе-

ний, і використовується для підтвердження права власності на частину. Можна прикріпити його до будь-чого: JPEG, GIF, MP4, навіть до музики. Цей токен, що підтверджує право власності на «вихідний» файл, зберігається в ланцюжку блоків, що є постійним реєстром, до якого можна отримати доступ з будь-якого комп'ютера по всьому світу [3]. NFT призначені для того, щоб дати те, що не можна скопіювати: право власності на роботу (хоча художник, як і раніше, може зберігати авторські права та права на відтворення, як і у випадку з фізичними витворами мистецтва). Але лише одна людина може мати оригінал. Однією з очевидних переваг покупки творів мистецтва є те, що вона дозволяє фінансово підтримувати художників. Крім того, покупка NFT також зазвичай дає деякі основні права використання, такі як можливість опублікувати зображення в Інтернеті або встановити його як зображення профілю. Ті, хто займається цифровим мистецтвом, завжди боролися з авторським правом та плагіатом своїх робіт. З одного боку, більшість платформ соціальних мереж автоматично підтверджують право використання медіафайлів, завантажених ними користувачами. З іншого боку, достатньо лише кількох клацань кнопки миші, щоб зробити копію носія для творця. особистого вжитку, без необхідності компенсації NFT вирішує цю проблему, діючи як віртуальний сертифікат справжності, який по суті пов'язує вихідний цифровий витвір мистецтва з токеном, тим самим забезпечуючи йому той самий статус, що й підпис художника на фізичному творі. Однак є побоювання з приводу того, що вартість NFT, що стрімко зростає, є небезпечно крихкою спекулятивною бульбашкою, яка може обвалитися в будь-який момент, обваливши разом із собою інвесторів. Є також критики штучно створеного цифрового дефіциту, на якому ґрунтується цінність NFT. Крім того, останнім часом популярність технології призвела до того, що платформи були переповнені сотнями тисяч робіт, що не дозволяє потенційним колекціонерам чи покупцям побачити багато з них. Щоб здійснити продаж об'єктів криптомистецтва, необхідно подати заявку на спеціалізованому сайті та отримати згоду на використання платформ, призначених тільки для запрошених. Таким чином, коли якась особа платить за наступну «нудьгуючу мавпу» — ця особа не отримує інтелектуальних прав щодо цього активу. Вона має лише унікальний примірник, але не може ліцензувати права на це або не може відтворювати це зображення на товарі. Більше того, автор NFT має право створити похідну композицію з сильною схожістю або почати виробництво товарів із зображенням NFT — і власник NFT не може змусити автора відмовитися від цих дій. Тому NFT — це лише твір цифрового мистецтва, без жодних прав, і люди платять за можливість

мати унікальний примірник без можливості володіти правами на нього в повному обсязі. Це впливає із загальних положень законодавства . В Україні згідно з ст. 8, 14, 15 «Про авторське право та суміжні права» майнові права інтелектуальної власності на твір може використовувати лише автор. Такі ж положення містяться в законодавстві США, відповідно до статті 106 Кодексу законів Сполучених Штатів Америки . Крім того, згідно зі ст. 31 «Про авторське право та суміжні права» всі майнові права інтелектуальної власності, які переходять від власника до покупця, повинні бути передбачені договором. У зворотному випадку покупець не отримує майнових прав інтелектуальної власності на твір (NFT). Основним законопроектом, що розроблявся Комітетом Верховної Ради України з питань цифрової трансформації, став Закон України «Про віртуальні активи» № 3637 від 11.06.2020 року (далі – закон № 3637), який у грудні 2020 року був прийнятий Верховною Радою України у першому читанні, та підготовлений до другого читання в редакції від 08 червня 2021 року [5].

Закон № 3637 є логічним продовженням роботи, яка проводиться спільно із Комітетом Верховної ради України з питань цифрової трансформації та депутатським об'єднанням Blockchain4Ukraine та покликаний врегулювати правовідносини, що виникають у зв'язку з обігом віртуальних активів в Україні, визначити права та обов'язки учасників ринку віртуальних активів, засади державної політики у сфері обігу віртуальних активів.

Закон «Про віртуальні активи»: формує правове поле для роботи на ринку віртуальних активів; визначає правовий статус, класифікацію, права власності та інші ключові юридичні дефініції; адаптує рекомендації FATF щодо фінансового моніторингу ринку віртуальних активів; визначає перелік професійних постачальників послуг віртуальних активів та їх реєстрацію; визначає регулятора ринку – (в окремих випадках Національний банк України та Національна комісія з цінних паперів та фондових ринків) . Закон № 3637 застосовується до правовідносин, що виникають: 1) у разі постачання послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, якщо суб'єкти таких правовідносин мають зареєстроване місцезнаходження або постійне представництво а території України; 2) у зв'язку зі вчиненням правочину, предметом якого є віртуальний актив, якщо сторони визначили право України як таке, що підлягає застосуванню до правочину загалом або до окремої його частини; 3) у зв'язку зі вчиненням правочину, предметом якого є віртуальний актив, якщо обидві сторони правочину є резидентами України; 4) у зв'язку зі вчиненням правочину, предметом якого є віртуальний актив, якщо особа, яка здій-

снює операції з віртуальними активами у своїх інтересах (набувач віртуального активу), є резидентом України [5].

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону № 3637, віртуальним активом визнається нематеріальне благо, що є об'єктом цивільного обігу, має вартість, виражене сукупністю даних в електронній формі та існує в системі обігу віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові або немайнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав [5].

Відповідно до ч. 1-3,7 статті 4 Закону № 3637, віртуальні активи є нематеріальними благами, особливості обігу яких визначаються Цивільним кодексом України та цим Законом. Віртуальні активи можуть бути незабезпеченими або забезпеченими. Незабезпечені віртуальні активи не посвідчують жодних майнових або немайнових прав, зокрема прав вимоги на інші об'єкти цивільних прав. Забезпечені віртуальні активи посвідчують майнові або немайнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав. Віртуальні активи не є засобом платежу на території України [5].

З вищезазначеного можна зробити такий висновок, що NFT- є справжнім викликом закону, тому що доцільного та чіткого регулювання системи ще немає, а правові системи не мають гнучкості, щоб змінюватися до нових обставин. Відповідно до ст.433 ЦК України комп'ютерні програми є об'єктами авторського права без виконання будь-яких формальностей щодо них та незалежно від їх завершеності, призначення, цінності тощо, а також способу чи форми їх вираження. NFT не зникнуть в майбутньому, тому ми повинні бути винахідливим та захистити законні інтереси власників, що дасть нам у результаті максимальний прибуток.

Список використаних джерел:

1. Полякова А. NFT-хайп, або Як продати JPG-файл за мільйони доларів. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2021/03/23/672213/index.amp#Text>.
2. Морі Є. Як митці, колекціонери та звичайні українці заробляють на NFT-мистецтві. URL: <https://suspilne.media/amp/137785-ak-mitci-kolekcioneri-ta-zvicajni-ukrainci-zaroblaut-na-nft-mistectvi/#Text>
3. Ізбаш О. Інтелектуальна власність у цифровому просторі. Інформація і право. URL: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2021.3\(38\).243810#Text](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2021.3(38).243810#Text).
4. Цьвок Д. Що таке NFT і як продати цифрове мистецтво за мільйони. URL: <https://ain.ua/2021/03/18/nft-renesans-abo-yak-prodati-cifrove-mistectvo-zamiljoni#Text>
5. Про віртуальні активи : Закону України в редакції від 17.02.2022 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/207-4-20#Text>

*Пелих Анна Дмитрівна,
студентка II курсу ОР «Магістр»
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ЗАГРОЗИ ІНФОРМАЦІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ. ПОНЯТТЯ ТА ОСНОВНІ КРИТЕРІЇ КЛАСИФІКАЦІЇ

Інформація - це ресурс, який відіграє надважливе значення для сьогодення, а інформаційна безпека у наш час є одним із найважливіших напрямів інформаційної діяльності. Така значна пріоритетність цього напрямку зумовлена низкою чинників.

Перш за все це ключовий момент в умовах сучасних глобалізаційних тенденцій. Україна має бути спроможною адекватно відповідати на всі виклики, ризики та небезпеки, які пов'язані з розбудовою глобального інформаційного суспільства.

Окрім цього, важливість інформаційної безпеки полягає в тому, що це частина національної безпеки України, а відповідно належний її захист впливає на належне функціонування нашої держави.

Не можливо залишити поза увагою той факт, що пріоритетності даному питанню додає також те, що інформаційна безпека є безумовним об'єктом маніпулювання в умовах гібридної війни. Складна політична ситуація, в якій перебувала Україна з 2014 року, зумовлювала необхідність забезпечення належного стану інформаційної безпеки та високого рівня її захищеності.

24 лютого 2022 року російська федерація розпочала новий етап війни.

Окрім наступальних операцій, застосування термобаричної та гіперзвукової зброї, фосфорних та касетних боєприпасів, російська федерація веде підлу інформаційну війну не лише проти України, але й проти усього цивілізованого світу. Аналізуючи всі три стадії війни, яку розпочала російська федерація, варто відмітити, що з 2014 року ми спостерігаємо численні злочини з боку цієї держави на території України, які полягають не лише в збройній агресії, яка є неприпустимою в наш час, а й в порушенні міжнародних норм в інформаційному просторі.

Всі ці чинники показують, наскільки важливою в наш час є інформаційна безпека.

Аналіз ризиків та загроз даній сфері, на мою думку, варто розпочати із визначення самого поняття інформаційної безпеки.

Поняття інформаційної безпеки міститься в Законі України “Про Концепцію національної програми інформатизації”. Згідно п. 3 розділу VI Концепції, “Інформаційна безпека є невід’ємною частиною політичної, економічної, оборонної та інших складових національної безпеки”[1].

Більш деталізоване визначення інформаційної безпеки зафіксоване в Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015рр.»: «Інформаційна безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, за якого запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність і невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації» [2].

Як слушно зазначає Гаврильців М.Т.: «Основними складовими елементами інформаційної безпеки є як забезпечення якісного інформування громадян і вільного доступу до різних джерел інформації, так і захист від негативних інформаційних впливів, що у сукупності мають сприяти цілісності суспільства» [3].

Що стосується безпосередньо загроз інформаційній безпеці, то законодавчо закріпленого визначення даного поняття немає. Але в доктрині сформувались певні уявлення щодо тлумачення даного терміну. Проаналізувавши численні доктринальні підходи до цього терміну, можна так охарактеризувати загрози інформаційній безпеці – це сукупність умов і факторів, що створюють небезпеку життєвоважливим інтересам особистості, суспільства й держави в інформаційній сфері. Дане визначення є чітким та вичерпним, а також досить простим для розуміння.

Але все ж необхідність у розробленні уніфікованого та законодавчо закріпленого поняття "загроза" є і вона визначається перш за все, недостатньою розробленістю родового поняття "загроза" і питань його відмежування від інших споріднених понять, таких, як "небезпека", "виклик", "ризик", і відповідно видового "інформаційна загроза" і його відмежування від таких понять, як "інформаційна війна", "інформаційне протистояння", "інформаційний тероризм", а також можливістю на підставі теоретичних розробок даного апарату формувати адекватну систему моніторингу та управління загрозами та небезпеками в інформаційній сфері.

Що стосується класифікації загроз інформаційній безпеці, то знову ж таки є досить багато критеріїв для віднесення загроз до тієї чи іншої групи.

Так, наприклад, за рівнем детермінізму виділяють:

А) випадкові (загрози, які можуть трапитися або не трапитися, наприклад загрози хакерів дестабілізувати інформаційні системи органів влади),

Б) закономірні (загрози стійкого, повторюваного характеру, зумовлені об'єктивними умовами існування та розвитку системи інформаційної безпеки, наприклад, численні атаки хакерів на офіційні сайти ФБР, ЦРУ США)

Наступним критерієм для класифікації є - за аспектом інформаційної безпеки, на який спрямовані загрози. За даним критерієм виділяють:

А) Загрози конфіденційності (неправомірний доступ до інформації). Вона має місце, коли отримано доступ до деякої інформації обмеженого доступу, що зберігається в комп'ютерній системі або передається від однієї системи до іншої.

Б) Загрози цілісності (неправомірна зміна даних). Загрози порушення цілісності — це загрози, пов'язані з імовірністю модифікації тієї чи іншої інформації, що зберігається в інформаційній системі.

В) Загрози доступності (здійснення дій, які унеможливають чи ускладнюють доступ до ресурсів інформаційної системи). Порушення доступності являє собою створення таких умов, при яких доступ до послуги або інформації або заблокований, або можливий за час, який не забезпечить виконання тих чи інших цілей.

Отже, аналізуючи зазначену тему, ми можемо зробити такий висновок: не зважаючи на надзвичайну важливість інформаційної безпеки це питання не врегульоване належним чином на законодавчому рівні. Існують численні підходи до визначення загроз інформаційній безпеці, досить велика кількість критеріїв для їх класифікації, але деталізованого і уніфікованого законодавчого закріплення піднятої теми немає. Це є прогалиною, яку необхідно виправити для забезпечення успішного функціонування нашої держави.

Список використаної літератури:

1. Про Концепцію Національної програми інформатизації : Закон України від 04 лютого 1998р. №75/98-ВР. –Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

2. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 –2015 роки [Електронний ресурс] : Закон України № 537-V від 09.01.2007 р. — Режимдоступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/537-16>.

3. Гаврильців М.Т. Інформаційна безпека держави в системі національної безпеки України - Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави. Київ : Національна академія Служби безпеки України, 2018. 408 с.

*Сігалова Юлія Олександрівна,
студентка 3 курсу Сумського
державного педагогічного університету
імені А.С.Макаренка, м. Суми, Україна*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ В УКРАЇНІ.

В ХХІ столітті практично неможливо уявити життя без комп'ютера та Інтернету. Бібліотеки та архіви поступаються місцем електронним версіям. Електронне сховище даних має приголомшливу кількість наукових та літературних видань. Прогрес та розвиток мережі Інтернет впливає на велику кількість сфер життя сучасної людини, в тому числі і на цивільно-правові відносини.

Гострішими стають дискусії щодо національного та міжнародного правового регулювання в Інтернеті. Хотілось зауважити, що Україна є лідером серед європейських країн у сфері порушення авторських прав в мережі Інтернет. Технологічний прогрес покращив охорону та захист авторського права та суміжних прав, але водночас він також породив нові глобальні проблеми, які ще не вирішені. З розвитком та актуалізацією мережі з'явилася проблема піратства в ній. В Україні теж існує ця проблема, адже перевагу надають безкоштовним серверам на яких можна або завантажити, або подивитися, послухати певний продукт, в наслідок цього компанії втрачають свій дохід.

Авторське право — це інструмент, яким володіє кожен, це також важлива галузь права інтелектуальної власності. Авторське право не може використовуватися для захисту абстрактних ідей, концепцій, фактів, стилів і технік, що використовуються в творі. Історичний витік авторського права впливає з необхідності захисту прав авторів літературних і художніх творів. На сьогоднішній день авторське право поширюється на результати майже всіх видів творчої діяльності, включаючи комп'ютерні програми, бази даних, фільми, фотографії тощо. Авторське право — це сукупність суб'єктивних і виключних прав, що дозволяють авторам літературних, художніх і наукових творів отримувати соціальні вигоди від результатів їх творчої діяльності.

Результати інтелектуальної власності поділяються на три галузі: авторські права, торгові марки та патенти. Товарний знак, імена, патенти та ідеї захищає авторське право. Торгові марки захищає торговий знак, саме захист споживача є основною метою торгової марки. Вона дає впевненість споживачу що товар є якісним. Найвідомішим прикла-

дом таких торгових марок є McDonald's та KFC. В яких до речі цікава історія протистояння та позиціонування в сьогоденні. Патент захищає інновації тобто не дає можливість скористатися комусь результатами праці. Основою авторського права є право автора на обнародування твору. Тільки автор і більше ніхто не в праві вирішувати чи побачить твір світ.

В Україні закон який регулює авторське право в Інтернеті знаходиться на низькому рівні, адже в нормативно-правових актах не завжди є дефініція або не розкрито суть та проблему. Прийняті закони не дають чіткої відповіді на питання хто є суб'єктом відповідальності в мережі. Цивільний Кодекс України – це основний закон, що регулює авторське право, але в собі він не вміщає статей, які мали б бути пов'язані з мережею Інтернет. Винятком є стаття 441 цього кодексу, в якій йдеться про відтворення твору. Тобто якщо твір використовується в різних способах або формах то можна віднести її і до використання твору в мережі. Закон України «Про авторське право і суміжні права» містить певні необхідні поняття та положення, які стосуються захисту авторських прав у мережі Інтернет наприклад піратство, опублікування твору, плагіат, спосіб захисту авторського права та суміжних прав тощо. Але положення, які є в цих статтях також не містять тих специфічних твержень, що стосуються мережі Інтернет.

Якщо розглянути законодавчі акти України, ми побачимо, що деякі положення про авторське право в мережі Інтернет існують, але вони не систематизовані в одному законі, це на багато полібило та спростило роботу відповідних органів при порушенні авторських прав у мережі.

Пленум Верховного суду України «Про застосування судами норм законодавства в справах про захист авторського права і суміжних прав» вміщає деякі тверження, які дозволять захист об'єктів авторського права в мережі Інтернет. Цей Пленум роз'яснює розміщення творів у мережі та підкреслює той факт коли порушуються авторські майнові права в мережі та дає право в судовому порядку їх захистити. [4]

Регулювання захисту авторського права в інтернеті повинно вдосконалюватися завжди, наслідком усунення цих питань було б відсутність плагіату, копіювання творів, піратства та інше. Захист цих прав здійснюється адміністративним, цивільним та кримінальним кодексами.

Розглянемо декілька думок науковців з цього приводу.

М. Мельников вважає, що законодавець повинен підвищити покарання за порушення авторських прав у кожній сфері використання. Уряд своїми діями повинен донести суспільству, що він не буде допускати порушення авторських прав у сфері інформаційних технологій. [2,

с 3]

На думку Галінської С. електронні бібліотеки можуть та мають право на своє існування. Діяння цих бібліотек необхідно законодавчо врегулювати та підкреслити збереження авторських прав (майнових та немайнових). Як приклад цього може бути платна реєстрація в створених електронних кабінетах, або ж повинна стягуватися плата за завантаження книги. [1, с3]

Розглянемо приклад з судової практики, де показано на прикладі судових інстанцій неправильно винесений вирок. Суди міста Києва Дарницький районний суд та Київській апеляційний суд не правильно винесли вирок тому позивач звернувся до ВСУ. Суди не зовсім ідеальні, тому можуть помилитися. Справа Верховного Суду України № 753/7666/19-ц від 25 листопада 2020 року м. Київ, рішення визнано помилковим. Бо висновки судів попередніх інстанцій стосовно справи, були такі: що неможливо вважати реєстранта доменного імені власником веб-сайту. Відповідач доводив те, що він є реєстрантом доменного імені, але не має відношення до веб-сайта, на якому розміщений непристойний контент. Та акцентував на тому, що дифеніція “доменне ім’я” та “веб-сайт” не є рівнозначні за своїм змістом. В наслідок чого вважає безпідставним звернення до нього як до належного відповідача. ВСУ зазначив, що відповідач, який вказував, що він є реєстрантом доменного імені, а не є власником веб-сайту, не зазначив хто ж є власником цього веб-сайту доступ до якого здійснюється через мережу Інтернет. Тому касаційну скаргу задовольнили частково, бо доводів, що позивач є власником сайту не має тому справу направили на новий розгляд до суду першої інстанції. [3]

Одже висунутий в законі механізм захисту прав порушених в мережі Інтернеті, потребує доопрацювання та логічного підведення.

На мою думку, пришвидшення розвитку Інтернет-права в Україні, яке спрямовано на реалізацію відповідальності за онлайн-правопорушення в усіх сферах права, позначиться на стан правопорядку в країні. Але проблема в тому, що суб’єкт порушення авторського права, в більшості випадків залишається анонімним. Тому притягнення цього суб’єкта до відповідальності не можливе. Потрібно не забувати, що при посиленні захисту авторських прав треба пам’ятати про права людей.

Список використаних джерел:

1. Галінська С. Існування електронних бібліотек в Україні: сучасність та перспективи. *Інтелектуальна власність*. 2009. № 11. С. 17-22.

2. Мельников М. Піратство як злочин у галузі авторського права і суміжних прав: погляд на проблему. *Право України*. 2003. № 4. С. 72-75.

3. Постанова Верховного Суду України Справа 25 листопада 2020 року м. Київ, справа № 753/7666/19-ц URL <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93373639>

4. Пленум Верховного суду України «Про застосування судами норм законодавства в справах про захист авторського права і суміжних прав» від 04.06.2010 URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-10#Text>

***Фоломєєва Наталія Аркадіївна,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри хорового диригування,
вокалу та методики музичного навчання
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С.Макаренка,
м. Суми, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ ФОНОГРАМ ТИПУ «МІНУС ОДИН» ВІДПОВІДНО ДО НОРМ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Професійна підготовка естрадного співака в закладах вищої освіти тісно пов'язана з використанням різноманітних фонограм. Цілком очевидно, що у процесі виробництва фонограм вокальних творів беруть участь різноманітні фахівці: композитор, аранжувальник, звукорежисер зведення, мастерингу, продюсер, а у виготовленій фонограмі як об'єкту авторського права є власник. Відповідно використання фонограм регулюється вітчизняним законодавством про авторське право. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 року, ст. 1) дає визначення фонограми – звукозапис на відповідному носії (магнітній стрічці чи магнітному диску, грамофонній платівці, компакт-диску тощо) виконання або будь-яких звуків, крім звуків у формі запису, що входить до аудіовізуального твору. Фонограма є вихідним матеріалом для виготовлення її примірників (копій) [1]. Розглянемо основні категорії, які використовуються у законодавстві про авторське право стосовно фонограм.

Суб'єктами фонограм є: виробники фонограм, спадкоємець (правонаступники) та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо фонограм.

Виробник фонограми – фізична або юридична особа, яка взяла на себе ініціативу й несе відповідальність за перший звукозапис виконання або будь-яких звуків.

Суміжне право виникає внаслідок факту виробництва фонограми,

а для виникнення й здійснення суміжних прав на фонограму не вимагається виконання будь-яких формальностей.

Виробник фонограми для сповіщення про свої суміжні права на фонограмах і всіх їх примірниках, що розповсюджуються серед публіки на законних підставах, або їх упаковках може використовувати знак охорони суміжних прав – ©, імена (назви) осіб, які мають щодо цих фонограм суміжні права; рік першої публікації фонограми.

Виробник фонограми має право зазначати своє ім'я (назву) на кожному носії запису або його упаковці поряд із зазначенням авторів, виконавців і назв творів та вимагати його згадування у процесі використання фонограми.

До майнових прав виробників фонограм належить їх виключне право на використання фонограм і виключне право дозволяти чи забороняти іншим особам: 1) відтворення у будь-якій формі і будь-яким способом; 2) розповсюдження серед публіки шляхом першого продажу або іншої передачі права власності; 3) комерційний прокат; 4) публічне сповіщення фонограм через будь-які засоби зв'язку таким чином, що будь-яка особа може отримати до них доступ з будь-якого місця і в будь-який час за їх власним вибором; 5) будь-яку видозміну фонограм; 6) ввезення на митну територію України з метою їх поширення серед публіки.

Майнові права виробників фонограм можуть передаватися іншим особам на підставі відповідного договору. Права виробників фонограм охороняються протягом 50 років від дати першого опублікування фонограми або її першого звукозапису, якщо фонограма не була опублікована протягом зазначеного часу. Закінчення строків захисту настає 1 січня року, наступного за роком, у якому закінчився 50 річний строк захисту.

Допускаються використання фонограм, їх фіксація, відтворення і доведення до загального відома без згоди виробників фонограм у випадках, передбачених статтями 21-25 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [1], а саме: 1) використання коротких уривків в обсязі, виправданому поставленою метою, якщо воно зумовлено критичним, полемічним, науковим або інформаційним характером; 2) використання як ілюстрацій; 3) відтворення у пресі; 4) відтворення з метою висвітлення поточних подій; 5) відтворення для судового й адміністративного провадження в обсязі, виправданому цією метою; 6) публічне виконання під час офіційних і релігійних церемоній, а також похоронів в обсязі, виправданому характером таких церемоній; 7) відтворення з інформаційною метою в ефірі або інше публічне сповіщення публічно виголошених промов, звернень, доповідей та інших подібних творів у обсязі, виправданому поставленою метою;

8) використання для створення пародії, попури або карикатури; 9) вільне відтворення фонограми в особистих цілях; 10) вільне відтворення фонограми для навчання.

У разі використання виконання при вищезазначених випадках повинні дотримуватися такі умови: 1) відтворення фонограми здійснюється виключно з метою навчання чи наукових досліджень; 2) за виробниками фонограм зберігається право на справедливую винагороду; 3) дотримання прав на ім'я (найменування) виробника фонограми; 4) використання фонограми без згоди суб'єкта суміжних прав не повинно завдавати шкоди нормальній експлуатації фонограми і зачіпати законні інтереси виробника фонограми.

Відповідно до ст.43 Закону України «Про авторське право і суміжні права» допускається без згоди виробника використання фонограми, що опублікована для використання з комерційною метою, але з виплатою винагороди, наступними способами: 1) публічного виконання, демонстрації фонограми; 2) публічного сповіщення виконання, зафіксованого у фонограмі; 3) публічного сповіщення виконання, зафіксованого у фонограмі.

Можливість державної реєстрації авторських прав і авторських договорів в Україні, що визначена частиною 5 статті 11 Закону «Про авторське право і суміжні права» і Постановою Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 року №1756 «Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір» слід визнати безумовно позитивною рисою законодавства України про авторське право і суміжні права [2, с. 22].

Разом з тим фонограми, які є у вільному доступі у мережі Інтернет суттєво відрізняються за ступенем змінюваності авторського матеріалу. Передусім фонограми відрізняються за типом. Фонограми типу «плюс» – це звукозаписи, які містять усі складові музичного твору (пісні), тобто усі партії музичних інструментів та усіх голосів, зокрема, голосу, що солює. Фонограми типу «мінус один» – це звукозаписи, які містять усі партії музичних інструментів, бек вокалу, але не містять голосу, що солює. Також існують фонограми, які не містять двох або більше голосів, що солюють («мінус два», «мінус три» тощо). Технологічні етапи sound production передбачають, що усі фонограми естрадних вокальних творів «плюс» спочатку є фонограмами «мінус один», на які записується голос, що солює. Цілком очевидно, що основа музичної тканини фонограми «мінус один» та фонограми «плюс» одного і того ж твору є спільною, відповідно є підстави поширювати норми законодавства про охорону авторського права з фонограми «плюс» на фонограму «мінус один». Водночас талановиті композитори, аранжувальники та виконавці під враженням від музичного твору

створюють його варіанти з різним ступенем зміни початкової музичної тканини. Очевидно, міру авторства у таких творах встановити достатньо складно, відповідно, питання захисту авторських прав таких фонограм вирішується в судовому порядку. Аналізуючи питання авторства музичних творів (і, відповідно, фонограм, у формі яких ці твори оприлюднені), у яких у порівнянні з оригінальними музичними творами змінено тональність, темп, рух мелодії та супроводу, аранжування можна припускати, що це все ж авторський твір, написаний під впливом іншого твору.

Також ускладнене визначення авторства фонограм, які створюють під враженням від оригінального твору музичні колективи іншого складу з відповідною зміною партій, обробкою, варіюванням темпу та аранжування («кавер-версії»).

В освітньому процесі використовуються, зазвичай, фонограми типу «мінус один», які є супроводом для виконання естрадних пісень майбутніми естрадними співаками. Цілком очевидно що використання таких фонограм на навчальних заняттях не спрямоване на отримання прибутку шляхом публічного виконання, а спрямоване виключно на досягнення визначених освітньо-професійною програмою результатів навчання та опанування компетенцій. Якщо таке виконання буде записане та оприлюднене самими ж здобувачами вищої освіти у соціальних мережах чи на стримінгових відео-сервісах, відповідно до правил цих інтернет-ресурсів його неможливо буде монетизувати так само, як і виконання у супроводі концертмейстера, який створює звукову версію перекладення конкретного вокального твору для фортепіано, хоча такий варіант суттєво відрізняється від початкової фонограми музичного твору.

Ще більше питань в частині авторського права виникає, коли виконавець використовує фонограму під час виступі на мистецькому конкурсі, що є публічною демонстрацією фонограми.

Таким чином, в умовах освітнього процесу доцільно використовувати авторські вокальні твори, використання усі складових музичної тканини яких дозволено конкретному виконавцю їх авторами. Разом з тим це потребує додаткових витрат на аранжування, запис фонограми і далеко не кожен здобувач вищої освіти є матеріально спроможним для цього.

Список використаних джерел

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-ХІІ. Дата оновлення: 05.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 28.09.2022).

2. Янкова С. Державна реєстрація договорів, які стосуються права автора на твір. *Інтелектуальна власність*. 2010. №10 С.21–24

СЕКЦІЯ 6.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ. МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Касич Єлизавета Юріївна

здобувач вищої освіти 3 курсу

Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців

для підрозділів Національної поліції

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,

м.Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Логінова Марина Вікторівна,

викладач кафедри цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,

м.Дніпро, Україна

ІННОВАЦІЇ В СИСТЕМІ ПРАВОСУДДЯ, ШЛЯХ ДО ЗБІЛЬШЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СУДУ

На сьогодні розвиток технологій, електронних систем все більше набирає обертів. Тому, на сьогодні важливою метою є вміння реалізувати та пристосовувати дані технології і електронні системи до сучасного правосуддя.

Так, як зазначив Бринцев О.В., що розвиток та поступове запровадження інформаційно-комунікаційних технологій є важливим та необхідним фактором для формування сучасного суспільства, а також впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в Україні відбувається на тлі кампанії із реформування судової гілки влади та внесення змін до процесуального законодавства [1,с.20]. З даною думкою ми не можемо не погодитись.

Від так, із вже відомих новел існує така система, як «Електронний суд». Про аналізувавши інформаційні джерела, а також Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи" від 26.05.2021 головним завданням цього нововведення є спрощення доступу до правосуддя, забезпечення прозорості правосуддя та прискорення розгляду справ [2].

Також, згідно ст. 6 Закону України «Про внесення змін до Госпо-

дарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства та інших законодавчих актів» передбачено функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, яка забезпечить обмін документами в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, між учасниками судового процесу. У ч. 6 ст. 6 Закону зазначається, що адвокати, нотаріуси, приватні виконавці, арбітражні керуючі, судові експерти, державні органи, органи місцевого самоврядування та суб'єкти господарювання державного та комунального секторів економіки обов'язково повинні зареєструвати у цій системі офіційні електронні адреси. Також задля спрощення правосуддя вказані особи можуть подавати процесуальні та інші документи, вчиняти процесуальні дії в електронній формі виключно за допомогою Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи з використання власного електронного цифрового підпису. Представник, який подає документи у справі в електронній формі, додає до них довіреність або ордер в електронній формі, підписані електронним цифровим підписом [3].

Також, у зв'язку із появою системи "Електронний суд" з'являються нові можливості спрощеного порядку співпраці учасників, збільшилась швидкість роботи, а також запроваджено поняття електронних доказів. Згідно ст. 100 ЦПК зазначено, що електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет) [3].

Дані зміни прямо пов'язані із розвитком технологій, електронних систем та появою системи "Електронний суд". Тому, і поняття електронних доказів має об'ємний опис та велике значення у доказуванні.

Отже, у зв'язку із воєнним станом та небезпекою ракетних обстрілів дана система в Цивільному процесуальному порядку та судовому порядку позитивно та ефективно вплине на розгляд справ та підкреслить реалізацію існуючого принципу доступності правосуддя, зробить його більш прозорим, завдяки переходу від застарілого та паперового судочинства до сучасного електронного. Також, варто не забувати про можливість дистанційного судового провадження, адже це також актуа-

льно у наш час і потребує більш детального вивчення та вміння реалізувати під наше законодавство.

Список використаних джерел:

1. Бринцев О.В. Електронний суд в Україні. Харків. Право, 2017.
2. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи" від 26.05.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text> [дата звернення 27.09.2022]
3. Цивільний процесуальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> [дата звернення 27.09.2022]

*Кісіляк Діана Вікторівна,
студентка I курсу магістратури
юридичного факультету
Чорноморський національний
університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна*

**ПРОБЛЕМИ ДОСТУПНОСТІ ТА ЦІНОУТВОРЕННЯ
МЕДІАЦІЙНИХ ПОСЛУГ З ВРЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНО-
ПРАВОВИХ СПОРІВ**

Наприкінці 2021 року в Україні нарешті з'явився закон, який визначає правові засади, порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання спору та інші питання, пов'язані з цією процедурою. Закон України «Про медіацію» був прийнятий Верховною Радою України 16 листопада 2021 року, а набрав чинності 15 грудня того ж року.

Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 1 цього закону медіацією вважають позасудову добровільну, конфіденційну, структуровану процедуру, під час якої сторони за допомогою медіатора або медіаторів шляхом переговорів намагаються запобігти виникненню або врегулювати наявний конфлікт (спір). Медіатором може бути спеціально підготовлена нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію [1].

Інститут медіації широко застосовується у світовій та європейській практиці та дає змогу сторонам конфлікту мирно врегулювати спір, при цьому не позбавляючи їх можливості звертатися до суду для реалізації гарантованого законом права на правосуддя. За медіацією бачать майбутнє у вирішенні конфліктних ситуацій між сторонами. Переваги медіації над традиційним судовим розглядом спору очевидні: враховуються реальні інтереси і потреби сторін, повна конфіденційність, коротка тривалість (він кількох годин до пари місяців, залежно від

предмета спору), збереження стосунків між конфліктуючими особами; низька емоційність, рішення приймається обоюдно, яке задовольняє інтереси обох сторін. Але чи так само вигідно звертатись до медіатора, а не до суду, в частині вартості послуг, наприклад, для вирішення цивільного спору.

Згідно зі статтею 11 Закону України «Про медіацію» медіатор може надавати послуги з медіації на платній чи безоплатній основі, за наймом, через суб'єкта, що забезпечує проведення медіації, через об'єднання медіаторів або індивідуально. Безкоштовно отримати послуги з медіації можна в центрі безоплатної правової допомоги. Так, однією із правових послуг, які надає система безоплатної правової допомоги, є надання допомоги в забезпеченні доступу до медіації (п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про безоплатну правову допомогу»). Право на такий вид допомоги має будь яка особа: громадянин України, іноземець чи особи без громадянства, які перебувають в Україні [2].

У свою чергу на платній основі послуги з медіації можна отримати в приватних компаніях, працівники яких пройшли базову підготовку медіатора. Пропонуємо розглянути вартість послуг медіаторів на основі аналізу компаній, що спеціалізуються на медіації, та вигідність користування їх послугами з економічної точки зору. З етичних міркувань назви цих суб'єктів вказувати не будемо.

Згідно з проведеного нами моніторингу оплата послуг медіатора в основному нараховується погодинно. Для прикладу, спочатку потенційному клієнту пропонують безкоштовну попередню телефонну консультацію тривалістю 30-45 хвилин для ознайомлення із конфліктною ситуацією та визначення можливості проведення медіації в конкретному випадку. Далі з кожною стороною окремо проводиться базова платна консультація тривалістю 1-2 години. Для спорів між фізичними особами вартість такої консультації складає 1000 грн./год. Для спорів між фізичними особами, пов'язаних з підприємницькою діяльністю або юридичними особами вартість складає від 100 дол./год. Вартість послуг з підготовки та безпосередньо проведення медіації також залежить від статусу сторін та категорії конфлікту (спору). Сімейна медіація буде коштувати 1000 грн./год.; з 4ої години - 1500 грн./год. (за одну зустріч). Спори між фізичними особами, не пов'язані з підприємницькою діяльністю - від 1000 грн./год.

Якщо сторони у спорі мають різний юридичний статус, оплата послуг здійснюється за ставками, що застосовується до юридичних осіб. Так, для вирішення внутрішньо-організаційних спорів юридична особа (в тому числі громадські організації) має сплатити 1000 євро/день (еквівалент в національній валюті) – 7 годин робочого часу або 150 євро/год.

(еквівалент в національній валюті) за перші 1-6 год. та 170 євро/год. – з 7ої години медіаційного процесу. Комерційні спори обійдуться в 250 євро за годину (еквівалент в Національній валюті). Крім цього додатково оплачується вартість роботи (2 години) медіатора з підготовки до розгляду комерційного спору загальною вартістю 7000 грн.

Наведені вище розцінки вартості послуг розраховані за умови участі одного медіатора у справі. За необхідності залучення більшої кількості медіаторів за домовленістю зі сторонами вартість послуг може збільшуватися. Також прайсом передбачений гонорар успіху у разі досягнення результату, який задовольняє клієнта. Його розмір визначається за домовленістю.

Крім вартості послуг медіатора оплаті підлягають витрати, понесені в справі, які включають: ксерокопіювання й зв'язок, транспортні витрати, переклад, поштові відправлення, послуги нотаріуса, кур'єрської служби, тощо. Якщо клієнти знаходяться в іншому місті, то додатково оплачуються витрати медіатора на проїзд до погодженого місця проведення, оренда приміщення, якщо сторони не запропонують прийнятне для всіх сторін і умов процесу медіації місце зустрічі, а також компенсується проживання та харчування медіатора.

Як ми знаємо ставка судового збору розраховується в залежності від прожиткового мінімуму для працездатних осіб, який встановлений законом на 1 січня календарного року, в якому подається до суду заява або скарга у відсотковому співвідношенні до ціни позову та у фіксованому розмірі (стаття 4 Закону України «Про судовий збір») [3]. А розмір судового збору залежить від характеру позову, виду спору, статусу позивача, спеціалізації суду та інстанції звернення. З 1 січня 2022 року розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб становить 2481 грн (ст. 7 Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік») [4].

Так, звертаючись до суду з позовною заявою майнового характеру, позивач-юридична особа має сплатити 1,5 відсотка ціни позову (але не менше 2481 грн та не більше 868 350 грн.); позивач-фізична особа чи фізична особа-підприємець - 1 відсоток ціни позову (але не менше 992,40 грн та не більше 12 405 грн.). При поданні позовної заяви немайнового характеру, юридична особа або фізична особа – підприємець має сплатити 1 розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, тобто 2600 грн, а фізична особа – 0,4 розміру – 1040 грн. Окрім судового збору сторона може нести додатково витрати: на професійну правничу допомогу; пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертизи; пов'язані з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів тощо.

Звичайно однозначно не можна сказати, яка процедура вирішення

спору економічно вигідніша – медіація чи судовий розгляд. Для кожної конкретної ситуації очевидною буде перевага того чи іншого варіанту. Проте якщо поррахувати вартість послуг з медіації в приватних компаніях, які ми аналізували, з середньою тривалістю та без додаткових послуг, для фізичних осіб це буде коштувати від 4000 грн., в той час як судовий збір за позовну вимогу немайнового характеру фіксовано становить 1040 грн., а майнового характеру - від 992,40 грн.

Список використаних джерел:

1. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20/conv#Text> (дата звернення: 28.09.2022р.).
2. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. Дата оновлення: 20.05.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (дата звернення: 28.09.2022р.).
3. Про судовий збір: Закон України від 08.07.2011 р. № 3674-VI. Дата оновлення: 10.09.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text> (дата звернення: 28.09.2022р.).
4. Про Державний бюджет України на 2022 рік: Закон України від 02.12.2021 р. № 1928-IX. Дата оновлення: 14.09.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text> (дата звернення: 28.09.2022р.).

Єлизавета ЛІСОВА,

*курсант навчально наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції України
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Марина ЛОГІНОВА,

*викладач кафедри цивільного права та
процесу Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

**ПРЕДМЕТ ТА СИСТЕМА СУЧАСНОГО ЦИВІЛЬНОГО
ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ**

Безперечно, настав час розглянути предмет цивільного процесу та його методологічну основу в цих принципово нових підходах до регулювання цивільно-правових відносин з точки зору нашого громадянського суспільства та ринкової економіки. Методологія цивільного права та процесу є основою, на якій формується та підтримується все приват-

не право[1]. Дискусії з цього приводу не вщухають досі. Особливо серйозні вони під час кодифікаційних робіт. Водночас ухвалення Цивільного кодексу та процесуального не ліквідувало, а інколи лише змінило напрямок дискусій та загострило їх. Необхідно якомога точніше усвідомити зміст конструкції сучасного цивільного права, глибше зрозуміти його правову природу, цілісніше та всебічніше побачити його регулятивний потенціал[2].

Загалом юристи зараз з'ясовують, що є предметом цивільного процесу, тобто основна частина або метод правового регулювання формується переважно в процесі правового регулювання та виховання. Наразі не знайдено жодних пунктів для з'ясування та вирішення цього питання. Наразі ми не змогли знайти остаточну відповідь. Можливо, тому, що постановка питання: що важливіше - предмет чи метод - в корені неправильна. Безсумнівно, дуже важливим для нас є визначення критеріїв поділу нормативно-правових форм системи, яку ми традиційно називаємо галуззю права, сферою суспільних відносин, що регулюються відповідним правопорядком (правовими нормами)[1]. Право більше не є предметом правових норм. У цьому сенсі методом правового регулювання також є право. Проте виділити окремі правові масиви можна лише крізь призму предмета та методу правового регулювання. жодним чином не зменшуючи важливості предмета (тобто суспільних відносин у межах закону), однак ми повинні завжди пам'ятати, що методи є засобами (механізмами), за допомогою яких ми шукаємо соціальні відносини. належать до предмета цивільного права. У цьому сенсі метод виступає своєрідним «індикатором ввічливості». Однак цим не вичерпується його роль у процесі правового регулювання. Воно «розкривається» у цивільно-правових відносинах, виявляючи в них приватноправовий зміст. При цьому суспільні відносини набувають цивільно-правової форми з ознаками цивільно-правового підходу: юридична рівність учасників, вирішальна юридична обов'язковість, самостійність організації та власності тощо[2]. Отже, чи є ознака юридичної рівності суб'єкта лише ознакою способу цивільно-правового регулювання чи є невід'ємною ознакою суб'єкта? Очевидно, що це питання потребує детального аналізу не лише з доктрини цивільного права, а й з практики застосування цивільного законодавства.

Аналізуючи склад основного корпусу сучасного цивільного процесу, можна констатувати, що його динаміка має тенденцію до безумовного розширення. По-перше, це можна проілюструвати на прикладі корпоративних відносин. Приватне право, але також регулюється публічним правом. Це пов'язано з необхідністю гарантувати та забезпе-

чити належний захист для міноритарних акціонерів. З цієї причини при оформленні відносин встановлюються різні обмеження та спеціальні положення. Проте обмеження та особливості цих правових норм не змінили приватноправову природу самих корпоративних відносин. Викладене дає загальний висновок, тобто з відновленням і поглибленням принципу приватного права в регулюванні суспільних відносин на сучасному етапі цивільний суб'єкт розширюється за рахунок охоплення приватним правом нових суспільних відносин, які призводить до відповідних змін у системі цивільного права. характерний для цього процесу, її подальша інституціоналізація[3].

На закінчення хочу сказати, що ми маємо рухатися вперед і максимально зберегти наші давні цивілізаційні традиції. Ми не можемо залишатися в цьому постійному русі і не можемо «прилипати» до старих догм, які сьогодні прямо суперечать новим реальним суспільним відносинам. Ми не повинні втрачати можливість відчувати нове цивільне право – сильніше і динамічніше. Ми можемо втратити цю можливість, якщо залишимося в'язнями старої конституції, яка довго обмежувала цю реальну енергію цивільного процесу.

Список використаних джерел:

1. Безлюдько І.О., Бичкова С.С. Бобрик В.І. та ін. Цивільне процесуальне право України: Навч. посібник. Київ: Атіка. 2014.
2. Кравчук В.М., Угриновська О.І. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України. 2-ге вид., перероб. і доп. Харків: Фактор. 2010. 800 с. (станом на 1 жовтня 2013 р.).
3. Луспенік Д.Д. Настільна книга професійного судді при розгляді цивільних справ (складання судових процесуальних документів за новим ЦПК України). Харків: Харків юридичний. 2015.

*Мох Тетяна,
викладач кафедри ТСВФП
Ком'яга Анатолій,
старший викладач кафедри ТСВФП
Одеський державний університет
внутрішніх справ*

ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність даної теми полягає в тому, що у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації на територію України були порушені, численні норми міжнародного права та статуту ООН. На жаль, цивільні права та свободи українців порушують ледь не щодня. Проте, ніхто не має права порушувати чи якимось чином обмежувати наші конституційні права, крім випадків уставлених законодавством, навіть через во-

енний стан. Так як, у даний період часу, кількість правопорушень, лише збільшилася. Тому органи державної влади, через співпрацю з місцевим самоврядуванням, зобов'язані забезпечити захист прав та законних інтересів громадян. Таким чином, відповідно до ЗУ « Про правовий режим воєнного стану» , а саме ст.10: «Неприпустимість припинення повноважень органів державної влади, інших державних органів в умовах воєнного стану». Зазначено наступне: «повноваження судів не можуть бути припинені, а скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється». Це означає, що навіть у період воєнного стану в якому ми проживаємо на даний момент, цивільне судочинство не може бути припинено. Проте, виникає ряд запитань, зокрема як діяти, якщо особа не з'явилась в зал судового засідання в умовах воєнного стану. Отже, виникає нагальна потреба внесення змін та доповнень до цивільного законодавства, оскільки залишається багато не розглянутих питань, а змін до ЦПК внесено не було.

Проблематика стосується того аспекту, що ЗУ « Про правовий режим воєнного стану», був опублікований ще у 2015 році під час анти терористичної операції, ніяких змін чи доповнень до нього, які стосувалися б цивільного судочинства у зв'язку з подіями, що відбуваються на даний момент не було.

Дійсно в ст.10 даного закону вказано про неприпустимість припинення повноважень органів державної влади, зокрема і суду, проте самого процесуального порядку дій не має. Останні зміни та доповнення були внесені до ЦПК, ще у 2021 році. Також, був поданий законопроект № 7316, з приводу внесення змін до ЦПК, проте ніяких змін знову внесено не було. Ще одним не розглянутим питанням є дистанційне здійснення правосуддя в умовах воєнного стану, яке на даний момент є відхиленням.

Таким чином, виникає необхідність у внесенні змін та наступних доповнень до Цивільного Процесуального Кодексу:

1. У зв'язку з тим, що на сьогодні діє режим воєнного стану, необхідність у здійсненні цивільного судочинства, лише збільшується, тому варто додати ще один окремих розділ, який мав би назву: « Цивільне судочинство в умовах воєнного стану», в даному розділі доцільним було б розглянути наступні питання:

1.1 ведення дистанційного правосуддя, так як на сьогодні діє дистанційне залучення учасників справи до судового розгляду, чому б не здійснювати правосуддя в цивільних справах дистанційно. Наприклад, якщо особа знаходиться в одному регіоні України, а оскільки територіальну підсудність її справи було змінено, то чому потрібно обов'язково

їхати в інший регіон, коли це небезпечно та незручно. Дана процедура, є зручною та доцільною у даний період часу, так як є такі випадки, коли позивач, відповідач і адвокат знаходяться за кордоном, через військові дії. Тому в таких випадках суддя, міг би проводити розгляд справи дистанційно, а документи подані до суду, обов'язково повинні бути скріплені електронним підписом учасника справи;

1.2 як діяти судді, якщо позивач, відповідач чи свідок не з'являються до судового засідання, під час воєнного стану? Зрозуміло, що необхідно відкласти судові засідання та перенести його, проте якщо особа не з'являється вже тричі. Скільки разів потрібно відкладати судовий розгляд справи, та чи є в цьому необхідність? Виникає потреба регулювання даного питання. Наприклад, якщо особам було повідомлено про дату судового засідання, та у них не має поважних причин не прийти і вони не повідомили про це суду, то необхідності відкладати розгляд справи не має. Виходить, що особа, сама за власним бажанням не бажає щоб її позов було розглянуто, а права захищено.

1.3 У діючому ЦПК, а саме ст.274, зазначено випадки, коли розгляд справи здійснюється в порядку спрощеного позивного провадження там визначено лише три випадки. Виникає, питання чому у період воєнного стану, не можливий спрощений порядок розгляду цивільної справи, так як справ багато, звісно кожна ситуація є важливою, оскільки були порушені права людини, а людина це найвища соціальна цінність. Проте, така процедура значно полегшила б та пришвидшила розгляд цивільних справ на сьогодні;

1.4 Ще одним важливим питанням, є те, що суддям також потрібен час, аби адаптуватися до сучасних умов. Як діяти, відповідно норм чинного ЦПК, коли на вулиці війна, а відповідно до діючого законодавства під час воєнного стану повноваження судів не можуть бути припинені, а скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється? В даному випадку, варто розробити перелік тих справ скорочення чи прискорення розгляду яких все ж буде можливим. Зокрема це може стосуватися випадків, коли позивач є не проти прискореного варіанту розгляду справ, або якщо дане порушення є малозначним.

1.5 Розглянути можливість звільнення від доказування та пред'явлення доказів у справах, відносно яких було змінено територіальну підсудність, чи у випадках, коли особа не може пред'явити докази через їх знищення агресором.

1.6 Збільшити термін подання позовної заяви, у цивільних справах, у випадках коли особа не могла подати її у зв'язку з тим, що не мала можливість виїхати зі свого місцезнаходження, через обмеження ру-

ху та небезпеку; відсутність мобільного зв'язку та інтернету; коли місцева пошта не працювала через воєнні дії, або ж її взагалі було знищено.

Отже, не зважаючи на те, що зараз діє режим воєнного стану права та свободи наших громадян мають бути захищені. Судовий розгляд справ, обов'язково повинен продовжуватися. Судді мають навчитися діяти відповідно до сучасних умов. Для того, аби розгляд цивільних справ відбувався швидче та ефективніше варто додати новий розділ до ЦПК під назвою: « Цивільний процес в умовах воєнного стану»

Список використаних джерел:

1. ЗУ «Про правовий режим воєнного стану»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
2. Цивільно процесуальний кодекс
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
3. Дмитро Луспенник: « Цивільний процес в умовах воєнного стану»
<https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1286728/>

Рукіна Діана Олексіївна,

студентка 2 курсу

ННІ права та інноваційної освіти

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Нестерцова-Собакаръ

Олександра Володимирівна

к.ю.н, доцент, доцент кафедри

цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

САНКЦІЇ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ У МЕХАНІЗМІ РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Сьогодні цивільні правовідносини становлять понад половину всіх правовідносин, що формуються в суспільстві, а динаміка їх виникнення є досить високою. Тому дуже важливо забезпечити їх належне правове урегулювання. Цього можна досягти лише шляхом створення дієвого, повноцінно збалансованого, цивільно-правового механізму регулювання, що відповідає потребам сучасного цивільного обігу. У зв'язку з цим почалися застосовуватись санкції.

Дослідженням поняття «санкція» та її особливостей займалась досить значна кількість радянських вчених, а саме: О.О. Красавчиков, В.П. Грибанов, М.В. Соколов та інші. Щодо сучасних дослідників, то вони здебільшого розглядають поняття «санкція» у контексті цивільно-

правової відповідальності за порушення відповідних норм права. Серед таких слід виокремити: С.С. Алексєєва, О.Е. Лейста, О.В. Дзеру, Д.М. Кархальова та ін.

У цивільному праві поняття «санкція» слід тлумачити, як певний негативний наслідок, що встановлений законодавчо чи відповідним договором, застосування якої вчиняється при порушенні певних обмежень, заборон та в інших випадках, які встановлені законом.

Саме проблематика дослідження санкцій у цивільному праві, щодо цивільно-правової відповідальності, є важливим для правозастосовної практики, згідно з п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України від 28 червня 1996 р., у якому визначені засади цивільно-правової відповідальності [1]. Однак, слід зауважити, що виокремлення санкцій, які тягнуть за собою саме цивільно-правову відповідальність є важливим аспектом, й визначаються за допомогою власних суттєвих ознак у цивільному праві, що надає можливість розмежувати їх поміж інших правових категорій. Це є вкрай важливо для розв'язання питань щодо застосування кількох суміжних правових конструкцій до цивільних правовідносин (майнових та особистих, абсолютних та відносних, речових та зобов'язальних).

Доречно твердження висловив Красавчиков О.О., він переконаний що санкції є найбільш багатозначною категорією у правознавстві. Наприклад, перше, санкція – це один із різновидів негативного майнового наслідку, яке покладене на боржника за умови невиконання чи неналежного виконання відповідних зобов'язань. Друге, під санкцію слід розуміти визначену правову норму, яка передбачається певними приписами, які стосуються наслідків недотримання правил, викладених в диспозитивній частині норми. Третє, під санкцією розуміється діяльність компетентного на те державного органу, якому дозволяється (санкціонується) можливість вчинення певною особою відомої дії. Четверте, санкція – це негативні майнові наслідки, що настають за умови вчинення особою протиправних дій. П'яте, санкція – це заохочення [2, с. 11–12].

Попри значну кількість наукових підходів щодо визначення сутності санкцій, необхідно аналізувати санкції як правову конструкцію норми права стосовно правових засобів, за допомогою яких законодавець забезпечує ефективність правового механізму регулювання цивільних відносин.

Слушною є думка О. В. Малькова, згідно якого санкція для правових явищ виявляється у засобах (інструментах) та діяльності (технологіях), шляхом реалізуються інтереси юридичних та фізичних осіб для досягнення суспільних цілей [3, с. 722]. Зважаючи на той факт, що такі цілі можуть бути різними, проте, все одно їх мета це унормований поряд-

ку суспільних відносин. До таких засобів правового захисту належать: правові норми, виконавчі акти, договори, юридичні факти, суб'єктивні права, юридичні обов'язки, заборони, заохочення, штрафи та ін. [3, с. 723]. З цього випливає, що санкції у цивільному праві можна відносити до правових засобів, мета яких є упорядкування цивільних відносин, що визначають негативні наслідки, які настануть для суб'єкта правовідносин у випадку порушення цивільних обов'язків, тому санкції можуть бути правовим засобом забезпечення цивільно-правових інтересів. Наприклад, ч. 7 ст. 376 ЦК [4] України передбачено, що у разі істотного відхилення від проєкту, що суперечить суспільним інтересам або порушує права інших осіб, істотного порушення будівельних норм і правил, суд за позовом відповідного органу державної влади або органу місцевого самоврядування може постановити рішення, яким може зобов'язати особу, яка здійснила (здійснює) будівництво, провести відповідну перебудову.

Слід зауважити, що так звана «рятувальна операція» рф на території України 2022 року, доцільно продемонструвала дієвість використання санкційних методів на країну агресорку саме, як методу захисту та забезпечення цивільно правових інтересів громадян України і якщо країни ЄС будуть застосовувати їх із більшою кількістю та частіше, то ця ситуація зможе закінчитись демократичним вирішенням конфлікту й припиненням вогню.

Також О.В. Мальковим було визначено ознаки правових засобів, за допомогою яких можна легко визначити ознаки санкції у механізмі правового регулювання цивільних відносин. З його точки зору, ознаками правових засобів є: 1) вони виражають весь спектр узагальнюючих юридичних способів забезпечення інтересів суб'єктів права, досягаючи поставлених цілей; 2) гарантуються державою; 3) забезпечують ефективність правового регулювання за допомогою юридичних наслідків у разі їх порушення; 4) є функціональною частиною права, тобто є основною у механізмі правового регулювання; 5) їх порушення призводить до юридичних наслідків [3, с. 723].

Проте виникають певні ускладнення під час розуміння санкції, як правової категорії, а саме: 1) полісемізм поняття, адже санкцію можна трактувати, як вид відповідальності чи її міру, дозвіл уповноваженого органу тощо, що призводить до її розмитості як правової категорії; 2) не всі спроби захисту цивільних прав є санкціями. Так, до способів захисту цивільних прав та інтересів відноситься примусове виконання обов'язку в натурі (п. 5 ч. 2 ст. 16 ЦК України) [4], воно не належить до санкцій, хоча є заходом захисту цивільних прав та інтересів, оскільки не несе за

собою жодних негативних наслідків, лише вимогу виконати зобов'язання в натурі.

На основі вище зазначеного можна зробити висновок, що в цивільному праві санкції спрямовуються на забезпечення інтересів суб'єктів різних цивільних правовідносин, захисту їх цивільних прав та інтересів, маючи при чому особливу юридичну силу, спрямовуючи її на усунення перешкод, щодо задоволення інтересів учасників цивільних правовідносин. Вона виступає складовою правової норми, як елемента механізму ефективного правового регулювання, при цьому застосування якої призведе до негативних наслідків для особи за невиконання цивільного обов'язку, встановленого законодавчо.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zacon2.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 02.09.2022).

2. Красавчиков О.А. Ответственность, меры защиты и санкции в советском гражданском праве. Проблемы гражданско-правовой ответственности и защиты гражданских прав : сб. ученых тр. Свердловск : Типография Управления издательств, полиграфии и книжного дела, 1973. Вып. 27. С. 5–16.

3. Матузова Н.И., Малько А.В. Теория государства и права : курс лекций. под ред. и 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Юристъ, 2007. 768 с.

4. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 23 трав. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 02.09.2022).

Шеїн Дмитрій Сергійович,

студент 3 курсу

Навчально-наукового інституту права

Сумського державного університету

Дегтяр Руслана Олександрівна,

викладач-стажист кафедри

кримінально-правових дисциплін та

судочинства

Навчально-наукового інституту права

Сумського державного університету

**ІНСТИТУТ МЕДІАЦІЇ ТА ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС:
СУЧАСНІ РЕАЛІЇ**

Завантаженість судової гілки влади та проблематичність реалізації завдань судочинства стабільно залишається викликом для нашої держави. За даними Державної судової адміністрації України протягом 2020 року ефективність роботи судів місцевих та апеляційних судів загальної

юрисдикції суттєво скоротилася одразу у кількох показниках (відсоток вирішених справ, ефективність витрат, час очікування розгляду справи) [1], що дозволяє стверджувати про необхідність форсування судової реформи, котра триває ще з 2016 року, а також здійснення упровадження альтернативних варіантів вирішення окреслених складностей. Однією із реакцій держави та способом поліпшення ситуації, що склалася, стала легалізація процедури медіації через прийняття профільного нормативно-правового акту – Закону України від 16.11.2021 № 1875-IX «Про медіацію» [2].

Зазначений вище Закон став першим кроком до імплементації інституту медіації до процесуального права і української правової системи в цілому. Разом з цим слід зауважити, що до прийняття даного нормативно-правового акту медіація в Україні жодним чином не регламентувалася та розвивалася виключно через діяльність інститутів громадянського суспільства, у тому числі через організаційно-правові форми громадських об'єднань, котрі саморегуляторно, на неприбутковій основі об'єднували фахівців, що працювали у сфері медіації.

Наразі чинний закон пропонує наступне тлумачення терміну «медіація», який визначається як «позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів» [2]. Інакше кажучи, це альтернативний спосіб урегулювання сторонами спору поза судом за участі третьої сторони-медіатора.

У контексті цивільного процесу, впровадження медіації було відображено відповідними змінами й доповненнями до положень Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) [3]. Так, у ч. 7 ст. 49 («Процесуальні права та обов'язки сторін») кодифікації було закріплено, що сторони можуть примиритися, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу. Відповідаючи законодавець вбачає медіацію у цивільному процесі не лише як досудову альтернативу, а й як інструмент, дещо подібний мировій угоді (адже юридична природа акту відмінна), котрий можна реалізувати під час судового розгляду чи апеляційного провадження, наприклад.

Ст. 61 ЦПК України вказує, що медіатор не може бути представником сторони у справі, якщо медіація та справа у суді стосуються однієї і тої ж справи [3]. Також за медіатором в аспекті його правового статусу врегульовано заборону допиту в якості свідка як особи, котра за законом зобов'язана зберігати в таємниці відомості, що були довірені їй у зв'язку з наданням професійної правничої допомоги або послуг

медіації.

За п. 2 ч. 2 ст. 197 ЦПК України суд у рамках підготовчого засідання повинен з'ясувати, чи бажають сторони провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації. Водночас суд в ході проведення підготовчого засідання може оголосити перерву у випадках, коли сторони домовилися провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації.

Крім цього, постулатами п. 4-1 ч. 1 ст. 251 ЦПК України передбачено, що звернення обох сторін з клопотанням про проведення медіації є підставою для обов'язкової зупинки провадження у справі судом.

Наведені норми є вичерпним переліком змін, які було внесено у зв'язку зі створенням правових засад та регламентації порядку проведення процедури медіації. У цей же час профільний закон не містить конкретизації або деталізації взаємовідношення інституту медіації і власне цивільного процесу. Звідси логічно зауважити, що законодавцем було закладено лише загальну концепцію медіації, певні положення про принципи, статус медіатора, термінологічний апарат у цій галузі, проте фактично не було здійснено достатнього узагальнення положень, що особливо проявляється у цивілістичній царині, хоча об'єктивно узагальнення та зміст формулювань для примирення мають як мінімум забезпечувати чіткість положень і пояснювати алгоритм дій для сторін і медіатора відносно суду.

Норми чинного Закону України «Про медіацію» не встановлюють віку для осіб, які бажають стати медіатором, натомість надають право встановлювати додаткові вимоги до медіаторів, зокрема щодо наявності спеціальної підготовки, віку, освіти, практичного досвіду сторонам медіації, органам державної влади та органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам, організаціям, а також об'єднанням медіаторів та суб'єктам, що забезпечують проведення медіації [4, с. 109]. Загалом базовими критеріями, які наразі існують для особи медіатора, є дотримання принципів медіації під час її проведення, наявність базової підготовки медіатора, володіння повним обсягом цивільної дієздатності та відсутність судимості.

Прерогативою реалізовувати процедуру медіації у законом встановленому порядку володіють нотаріуси. Еквівалентні зміни до предметного Закону України «Про нотаріат» внесено згідно з підпунктом б пункту 3 Розділу IV Прикінцеві та перехідні положення Закону України «Про медіацію».

Вказані зміни визначають, що нотаріуси можуть проводити медіацію у порядку, визначеному законом, за умови проходження ними

базової підготовки медіатора. Базову підготовку нотаріусів у сфері медіації здійснює, зокрема, Нотаріальна палата України, при якій у листопаді 2020 року було створено Центр медіації. Центр було створено з метою об'єднання нотаріусів, які практикують у сфері медіації, створенні єдиної практики медіації в нотаріаті, а також додатково закріпити за нотаріатом України статусу інституту попереджувального правосуддя. Також Нотаріальна палата України веде та оприлюднює реєстри нотаріусів, які пройшли підготовку у сфері медіації.

02.09.2022 Кабінетом Міністрів України шляхом прийняття постанови № 990 було внесено зміни до Положення про Координаційний центр з надання правової допомоги, затверджений постановою Уряду від 6 червня 2012 р. №504. Основою цих змін стало розширення завдань Координаційного центру з надання правової допомоги, а саме до компетенції цього органу було додано наступні функції й повноваження: 1) розроблення та затвердження правил проведення медіації відповідно до вимог Закону України «Про медіацію»; 2) формування і ведення у встановленому порядку Реєстру медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги; 3) забезпечення проведення моніторингу якості надання медіаторами послуг з медіації [5].

Крім цього, вказаний підзаконний нормативний акт вказує, що надання послуг посередництва (медіації) адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, відтепер вимагатиме закріплення за такими адвокатами відповідного статусу: «посередника із числа адвокатів, включених до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, що пройшли навчання», визначено «медіатора, включеного до Реєстру медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги» [5].

Таким чином, на основі висвітлених позицій та аналізу регламентації медіації у цивільному процесу слід констатувати, що рівень правового забезпечення безпосередньо здійснення медіації у цивільних спорах, які становлять найбільший кластер процесуальних правовідносин, залишається низьким. Більшість положень мають надто абстрактний, неточний зміст, питання проведення медіації та статус медіатора характеризуються рядом прогалин та неточностей. Водночас спостерігається стійка тенденція до вирішення завдань з реалізації закону про медіацію, прикладом чого у тому числі слугує нещодавнє призначення органу, який вестиме Реєстр медіаторів. Тому представлена проблематика вимагає глибокого й всебічного опрацювання, оптимізації з огляду на загальні виклики правового розвитку та існуючі напрацювання з практики медіації.

Список використаних джерел:

1. Ефективність роботи місцевих та апеляційних судів загальної юрисдикції за I півріччя 2020 року. *Офіційний сайт Державної судової адміністрації України*. URL: https://dsa.court.gov.ua/dsa/pokazniki-diynalnosti/efekt_roboti_sudiv1/efekt_2020. Дата звернення: 25.09.2022.
2. Про медіацію: Закон України № 1875-IX від 16.11.2021. *Відомості Верховної Ради України*. 2022, № 7, ст.51.
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України № 1618-IV від 18.03.2004. *Відомості Верховної Ради України*, 2004, № 40-41, 42, ст. 492.
4. Факас І. Б. Правовий статус медіатора та здійснення медіації в цивільному судочинстві. *Право і суспільство*. № 4. 2022. С. 107-112.
5. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо деяких питань забезпечення надання послуг з медіації системою безоплатної правової допомоги: постанова Кабінету Міністрів України № 990 від 02.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990-2022-%D0%BF#Text>. Дата звернення: 25.09.2022.

Штефан Анна Сергіївна

*доктор юридичних наук,
старший дослідник, завідувач відділу
авторського права і суміжних прав
НДІ інтелектуальної власності
НАПрН України, м. Київ, Україна*

ЧИННІСТЬ ПРАВ НА ТВІР, ЩОДО ЯКОГО УКЛАДАЄТЬСЯ ЛІЦЕНЗІЙНИЙ ДОГОВІР

За ліцензійним договором одна сторона (ліцензіар) надає другій стороні (ліцензіату) дозвіл на використання об'єкта права інтелектуальної власності певними способами на певній території протягом певного строку на умовах, визначених за взаємною згодою сторін з урахуванням вимог закону (ч. 1 ст. 1109 Цивільного кодексу України [1], у подальшому – ЦК). Неодмінною передумовою укладення ліцензійного договору є чинність майнових авторських прав твір, дозвіл на використання якого надається: предметом договору не можуть бути права, які не існували на момент укладення договору, не були чинними на цей момент (ч. 5 ст. 1109 ЦК, ч. 3 ст. 33 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [2]). Це означає, що укладенню ліцензійного договору повинно передувати:

- 1) якщо ліцензіаром є автор – створення твору чи його частини,

яка має самостійне значення і розглядається як твір. За логікою авторського-правової охорони використання твору може розпочатися лише після того, як задуми автора будуть втілені у певній об'єктивній формі, що увінчує створення твору. З цього моменту твір починає охоронятися, а у автора виникає право дозволяти використання твору іншими особами. Поки твір не створено, відсутні як об'єкт використання, так і право дозволяти його використання. З цих міркувань ліцензійний договір прив'язаний до моменту виникнення авторського права і не може укладатися заздалегідь стосовно потенційного майбутнього твору;

2) якщо ліцензіаром є інша особа – набуття майнових авторських прав на твір на підставі договору або закону; одержання дозволу на використання твору з правом укладення субліцензійного договору. Фізична чи юридична особа може набути майнові авторські права на твір у порядку спадкування чи правонаступництва або у зв'язку з відчуженням на її користь прав на твір, в силу чого така особа стає суб'єктом авторського права. Також фізична чи юридична особа може стати ліцензіатом на умовах виключної ліцензії з правом видачі субліцензії, що утворить для неї можливість надати дозвіл на використання цього твору третій особі. До моменту набуття майнових авторських прав на твір чи отримання дозволу на використання твору не існуватиме правової підстави для укладення ліцензійного (субліцензійного) договору, оскільки відповідна особа не матиме права дозволяти іншим особам використання цього твору [3, с. 468].

Відтак вітчизняне законодавство не дозволяє укладати ліцензійні договори щодо ще не створених творів або творів, майнові авторські права на які ще не набуті потенційним ліцензіаром; те ж саме стосується й інших об'єктів права інтелектуальної власності. У зв'язку з цим А. Кодинець зазначив, що «особа позбавлена можливості укласти ліцензійний договір із відкладальною умовою (наприклад, з умовою про набрання ним чинності з дати видачі правоохоронного документа)», провів паралель із договорами купівлі-продажу та застави, об'єктом яких може виступати майно, набуто у майбутньому, і дійшов висновку про необхідність відповідного коригування ст. 1109 ЦК, оскільки зазначене положення «перешкоджає нормальному цивільному обороту об'єктів інтелектуальної власності» [4, с. 25-26].

Однак у цьому висновку не враховано, що заінтересовані особи можуть укласти непойменованій договір, за яким одна сторона надає другій дозвіл на використання об'єкта права інтелектуальної власності, права на який ще не є чинними для сторони, що надає дозвіл. Можливість укладення такого договору впливає з норми ст. 6 ЦК, яка надає

сторонам право укласти договір, який не передбачений актами цивільного законодавства, але відповідає його загальним засадам. Учасники суспільних відносин можуть самостійно визначити будь-який предмет та будь-які умови договору, і він створить відповідні права та обов'язки для його сторін за єдиної умови, що договір не суперечить загальним засадам цивільного законодавства. Правило про чинність прав на об'єкт права інтелектуальної власності, дозвіл на використання якого надається, не належить до засад цивільного законодавства, а є вузькоспеціалізованою нормою, яка застосовується тільки до відносин за ліцензійним договором. Однак сторони можуть відступити від цієї вимоги та врегулювати правовідносини щодо використання об'єкта права інтелектуальної власності, права на який ще не є чинними. З цього приводу існує правові позиція Верховного Суду у справі про невиконання ліцензійного договору, укладеного стосовно декількох об'єктів, щодо яких на момент укладення договору було лише подано заявку на видачу патенту України на винахід, заявку на видачу патенту України на корисну модель, заявку на знак для товарів і послуг, в той час як права на відповідні об'єкти випливають не з заявки, а з патенту (свідоцтва), тобто, відповідні права не були чинними для ліцензіара. Суд здійснив тлумачення цього договору, зробив висновок, що сторонами укладено непойменованій договір щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності, та зазначив, що вимоги ч. 5, 9 ст. 1109 ЦК розраховані на їх застосування до тих ситуацій, якщо між сторонами вчинено ліцензійний договір; якщо вчинено непойменованій договір, ці норми не підлягають застосуванню [5].

В цілому підтримуючи цю позицію, не можу не звернути увагу на негативні аспекти укладення непойменованого договору про використання твору. Якщо дозвіл надаватиметься на використання ще не створеного твору, завжди існуватиме ризик відмови автора від створення твору, при цьому які-небудь заходи відповідальності не зможуть бути застосовані до автора в силу принципу свободи творчості. На відміну від договору замовлення, за яким автор приймає на себе зобов'язання створити певний твір, правовідносини щодо використання твору такий обов'язок автора не охоплюють. Також слід враховувати, що інший потенційний ліцензіар може не набути права на твір в силу будь-яких обставин (наявність заповіту, за яким права на твір успадковує інша особа; відмова суб'єкта авторського права здійснити відчуження прав на користь потенційного ліцензіара тощо), а тому заздалегідь укладений договір про використання цього твору ніколи не буде виконано. Такі випадки можуть породжувати значні бізнес-ризики для ліцензіата, адже не

існуватиме жодної гарантії, що він одержить реальну можливість використувати твір. З іншої сторони, непойменованій договір може містити дозвіл на використання усіх майбутніх творів автора, що навряд чи відповідатиме інтересам автора. Тому загалом видається, що законодавець вірно обумовив можливість укладення ліцензійного договору використанням лише того твору, майнові авторські права на який є чинними. Однак враховуючи, що сторони не можуть бути обмежені у праві укласти непойменованій договір з відступленням від цієї вимоги, у сфері авторського права доцільно встановити правило, згідно з яким автор може заздалегідь надати дозвіл на використання майбутнього твору або певної кількості творів, що будуть створені автором у чітко визначеному договором жанрі протягом 5 років з моменту укладення договору, а умова будь-якого договору про розпорядження майновими авторськими правами, якою передбачається надання автором дозволу на використання усіх майбутніх творів, які будуть створені ним за життя, є нікчемною. Схожі норми містяться у законодавстві деяких інших держав, зокрема, у ст. 31 Федерального закону Австрії про авторське право на літературні і художні твори та суміжні права, ст. XI.167 Кодексу економічних прав Бельгії, ст. 13 Закону Греції про авторське право, суміжні права і питання культури, ст. 43 Закону Іспанії про інтелектуальну власність, ст. 40 Закону Німеччини про авторське право і суміжні права, ст. L132-4 Кодексу інтелектуальної власності Франції. Таке застереження дозволить запобігти зловживанням, до яких можуть вдаватися недобросовісні сторони непойменованого договору, користуючись тим, що вони не зобов'язані керуватися вимогами, встановленими для ліцензійного договору.

Чинність майнових прав означає також те, що строк дії авторського права на твір ще не сплинув. Із закінченням строку дії авторського права твір переходить у суспільне надбання, внаслідок чого будь-яка особа може вільно використувати цей твір (ст. 30 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). Відтак використання твору, який вже не охороняється, взагалі не може бути предметом договірної регуляції.

Отже, умова щодо чинності права інтелектуальної власності на момент укладення ліцензійного договору означає, що майнові права на твір повинні бути чинними як такі та одночасно чинними для особи, котра укладає ліцензійний (субліцензійний) договір. Ліцензійний договір, укладений щодо вже не охоронюваного твору, може бути визнаний недійсним, оскільки його укладення суперечить закону та, окрім того, може бути результатом цілеспрямованого введення в оману. Договір про

використання твору, права на який ще не є чинними, кваліфікується як непойменованій і може укладатися на інших умовах, ніж встановлені законом для ліцензійного договору. Однак у таких випадках обом сторонам слід дуже ретельно проаналізувати усі умови договору, щоб уникнути можливого заподіяння шкоди своїм правам та інтересам.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. ВВР. 2003. № 40-44. С. 356.
2. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-XII. ВВР. 1994. № 13. Ст. 64.
3. Правове регулювання економічної системи: інституції, правила, процедури: монографія / за ред. проф. М. В. Савчина. Одеса: Гельветика, 2021. 830 с.
4. Кодинець А. Проблеми нормативного регулювання ліцензійного договору. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 1. С. 22-26.
5. Постанова Верховного Суду від 13 квітня 2022 р. Справа № 366/599/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103986053> (дата звернення: 22.09.2022 р.).

Діана ШТОДА

курсант 3 – го курсу

Навчально-наукового інституту

права та підготовки фахівців

для підрозділів Національної поліції

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Марина ЛОГІНОВА

викладач кафедри

цивільного права та процесу

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

**ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ У РАЗІ ЙОГО ОБМЕЖЕННЯ
З МЕТОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ**

Захист цивільних прав є однією з найактуальніших проблем, оскільки ускладнення суспільних відносин і зміцнення їх матеріальної основи сприяє збільшенню кількості спорів про порушення прав одних шляхом здійснення прав іншими. Усе це породжує спір і, як наслідок, звернення до суду для його вирішення компетентним органом, однак, незважаючи на це, особа, права якої порушено, не може бути повністю впевненою у поновленні своїх прав, і не тому, що рішення було винесено не на її користь, а через те, що його виконання виявилось практично

неможливим. Особливістю сучасного суспільства є те, що власність у ньому є наріжним каменем громадянського правопорядку.

Зрозуміло, що особливе місце серед інститутів цивільного права посідає інститут власності. Його суттєва роль не випадкова, адже право власності є найбільш повним суб'єктивним майновим правом, що визначається цивільним законодавством як можливість власника на власний розсуд здійснювати будь-які правомірні дії щодо належного йому майна. Слід зазначити, що правові норми, які охороняють відносини власності, передбачені багатьма галузями права.

На всіх етапах розвитку людського суспільства з метою забезпечення належного та безперешкодного здійснення права власності існувала система охорони та охорони права власності. Це насамперед категорії науки цивільного права, з'ясування теоретичного змісту якої має особливе методологічне значення. З викладеного логічно випливає, що захист права власності є складовою частиною захисту цивільних прав взагалі. Це питання детально врегульоване законодавством багатьох країн, у тому числі й України.

Способи захисту права власності надані власнику законом. Проблемою, яка постає перед кожним учасником цивільного процесу, є, перш за все, правильний вибір, а згодом ефективне використання та реалізація передбачених законом способів захисту. Вирішити цю проблему може забезпечити широке знання положень законодавства, що регулює різні способи захисту цивільних прав, і вміння правильно їх застосовувати в процесі [2, с. 81].

Традиційні способи захисту прав, такі як віндикаційний та негативний позови, не є новими для українського законодавства, тому розглядати кожен із них окремо, вважаємо, немає потреби. Для забезпечення достатньої свободи для створення певних умов для виникнення права власності, а також для забезпечення володіння, користування та розпорядження майном необхідною умовою є постійне посилення механізмів захисту цього права. Як зазначив О.Б. Ігнатова: «Суб'єктивне право, надане особі, але не забезпечене від його порушення необхідними засобами захисту, є лише декларативним правом» [3, с. 41].

За словами К. Головка, захист права власності має бути вдосконалений на законодавчому рівні з ефективним використанням правозастосовчої практики. Згодом цю тезу вчений розвинув у своїх подальших працях, пояснюючи, що «зазначену довіру йому викликає діяльність Європейського суду з прав людини та правові позиції таких понять, як власність, власність, право спільної власності та судовий захист прав громадянина і людини» [4, С. 27].

Судовий захист права власності пов'язаний із вжиттям заходів уповноваженим суб'єктом шляхом звернення до суду. Ці заходи спрямовані на запобігання порушенню права власності або припинення його порушення чи поновлення порушеного права власності у підприємницькій діяльності. У загальному вигляді під судовим захистом права власності пропонується розуміти заходи, вжиті уповноваженою особою шляхом звернення до суду, спрямовані на запобігання порушенню права власності, припинення його порушення або поновлення порушеного права власності на об'єкт цивільні права, що підлягають захисту в установленому законом порядку. Можна сказати, що судовий захист права власності поширюється також на осіб, які, хоча і не є власниками, володіють майном на інших правах або на інших підставах, встановлених законом чи договором.

Сучасна теорія цивільного права та судова практика визнає також такі позови про захист права власності, як позов про скасування адміністративного неправомірного акта, що порушує право власності, або позов про визнання права власності на речі у випадках, коли це помилково потрапив під арешт або конфіскацію майна. та виключити його з опису майна. Слід зазначити, що судовий захист може бути здійснений ефективно лише за умови пред'явлення позивачем позову, позовної заяви, задоволення якої відновить його порушені права. Між способом захисту та порушенням права має бути зв'язок. Разом вони повинні створити систему, один елемент якої узгоджується з іншим, але найчастіше на практиці виникають труднощі у визначенні способу захисту права. При виборі неправильного способу захисту суди повинні відмовити у позові. Враховуючи викладене, інститут забезпечення позову як спосіб захисту прав не втрачає свого значення, а від реалізації особою права на забезпечення своїх вимог значною мірою залежить ефективність правосуддя у цивільних справах.

Способи забезпечення позову перелічені у ст. 150 ЦПК України. До них відноситься накладення арешту на майно, що належить відповідачу і знаходиться у нього або інших осіб; заборона відповідачу вчиняти певні дії; заборона іншим особам вчиняти певні дії щодо предмета спору, у тому числі передавати майно відповідачу чи виконувати перед ним інші зобов'язання; зупинення реалізації майна у разі пред'явлення позову про зняття майна з-під арешту (виключення з опису); зупинення стягнення за виконавчим документом, пред'явленим боржником у судовому порядку [1].

З метою уникнення буквального підходу до питань забезпечення позову законодавство не дає конкретних вказівок щодо того, які саме

способи забезпечення повинен застосувати суд. Це питання повинен вирішити сам суд виходячи з особливостей обставин справи. Ефективність застосованих заходів безпеки також залежить від їх пропорційності вимогам, які вони забезпечуватимуть.

Важливо також відзначити, що ефективність судочинства в цивільних справах залежить не тільки від того, наскільки глибоко розроблені в науці, наскільки чітко закріплені в законі і наскільки точно реалізуються в правозастосуванні положення про порядок судочинства, а й від процесуальні умови розгляду та прийняття рішення. приватні питання, які також потребують серйозного теоретичного осмислення, детального правового оформлення та реальної практичної реалізації.

На нашу думку, поряд із закріпленими способами захисту права власності, самостійною групою цивільно-правових способів захисту мають бути позови до органів державної влади, оскільки в цьому випадку виключається рівність сторін, а традиційні способи захисту права власності – це не настільки ефективний. можна зробити висновок, що забезпечення позову є реальним способом досягнення реальної реалізації мети забезпечення виконання майбутнього рішення в рамках цивільного процесу, однак важливо також розуміти, що все це вимагає ретельної правової аналіз, розгляд з різних сторін, порівняння з чинним законодавством, вивчення судової практики у сфері захисту права власності. Тільки тоді ми зможемо створити дійсно ефективний цивільно-правовий інститут захисту права власності.

Список використаних джерел

1. Цивільний процесуальний кодекс України / Верховна Рада України. Харків: Одіссей, 2012. 184 с.
2. Алексеева Н.С. Підстави забезпечення позову у цивільному процесі. Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні: матеріали «круглого столу» (м. Одеса, 16 трав. 2015 р.). Одеса: Фенікс, 2015. С. 80–83.
3. Гнатів О.Б. Захист права власності в цивільному праві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2015. 202 с.
4. Головка К. Спірні питання порядку розгляду заяв про забезпечення позову в цивільному судочинстві. Підприємництво, господарство і право. № 12. 2016. С. 24–31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2016_12_5

СЕКЦІЯ 7.

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ В СВІТЛІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТИВ

Булачек Володимир Романович,

доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки Львівського державного інституту внутрішніх справ, кандидат історичних наук

Романцова Світлана Василівна,

доцентка кафедри кримінально-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидатка юридичних наук, доцентка

ТЕРМІНОВИЙ ЗАБОРОННИЙ ПРИПИС ЯК ОСОБЛИВИЙ ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ ПОСТРАЖДАЛОЇ ОСОБИ

Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 року передбачено спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству, особливим «інструментом» є *терміновий заборонний припис* стосовно кривдника, що вживається уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України як реагування на факт домашнього насильства та спрямований на негайне припинення домашнього насильства, усунення небезпеки для життя і здоров'я постраждалих осіб та недопущення продовження чи повторного вчинення такого насильства.

Кількість термінових заборонних приписів за даними Національної поліції України зростає, для прикладу, 7000 протягом 2019 року, 42000 протягом 2020 року, близько 45000 протягом 2021 року. Водночас, якщо проаналізувати кількість заяв та повідомлень про випадки домашнього насильства, а саме: 2019 р. – 102700, 2020р. – 209000, 2021р. – 326000, кількість термінових заборонних приписів видається дещо не зовсім пропорційною.

Порядок винесення термінового заборонного припису регламентований Порядком винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника: наказ МВС України від 01.08.2018 № 654, передумовою його застосування є вчинення адміністративного правопорушення, тобто суспільно шкідливого протиправного винного діяння, що передба-

чене ст. 173-2 КУпАП, яке полягає в умисному вчиненні будь-яких діянь фізичного, психологічного або економічного характеру (застосування погроз, образ чи переслідувань, насильства, що не супроводжується заподіянням тілесних ушкоджень, позбавлення їжі, житла, одягу чи будь-якого іншого майна тощо), що призвело(або могло призвести) до заподіяння шкоди фізичному чи психічному здоров'ю потерпілої особи, вноситься уповноваженим підрозділом Національної поліції України, строком – до 10 діб, підставою застосування термінового заборонного припису є заява потерпілої особи або власна ініціатива працівника уповноваженого підрозділу Національної поліції України.

Терміновий заборонний припис є наслідком проведення оцінки ризиків наявності безпосередньої загрози для життя та здоров'я постраждалого заради негайного припинення насильства в сім'ї, недопущення його продовження чи вчинення повторно[1].

Порядок проведення *оцінки ризиків* учинення домашнього насильства визначає процедуру проведення оцінки вірогідності продовження чи повторного вчинення домашнього насильства, настання тяжких або особливо тяжких наслідків його вчинення, а також смерті постраждалої особи, з метою визначення ефективних заходів реагування, спрямованих на припинення такого насильства та попередження його повторного вчинення.

Оцінка ризиків проводиться уповноваженим підрозділом Національної поліції України за факторами небезпеки/ризиків щодо вчинення домашнього насильства, передбачених у формі оцінки ризиків вчинення домашнього насильства згідно з додатком до Порядку винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника, шляхом спілкування/бесіди з постраждалою або її представником, з'ясування обставин конфлікту та виявлення чинників і умов, які створюють небезпеку для цієї особи[2].

Терміновий заборонний припис може містити: зобов'язання залишити місце проживання (перебування) постраждалої особи; заборону на вхід та перебування в місці проживання (перебування) постраждалої особи; заборону в будь-який спосіб контактувати з постраждалою особою.

У судовій практиці спостерігається активне подання позовів про визнання протиправним та скасування термінових заборонних приписів, для прикладу, «*ОСОБА_1 звернувся в суд з позовом до Головного управління Національної поліції України в Хмельницькій області, інспектора сектору протидії домашньому насильству Хмельницького районного*

управління поліції ГУНП в Хмельницькій області Мельника Олександра Васильовича, в якому просить:

- визнати протиправним та скасувати винесений відносно ОСОБА_1 тимчасовий заборонний припис стосовно кривдника серії АА № 125642 від 13 червня 2021 року інспектором сектору протидії домашньому насильству Хмельницького районного управління поліції ГУНП в Хмельницькій області молодшим лейтенантом поліції Мельником Олександром Васильовичем;

- визнати протиправним та скасувати винесений відносно ОСОБА_1 тимчасовий заборонний припис стосовно кривдника серії АА №125641 від 13 червня 2021 року інспектором сектору протидії домашньому насильству Хмельницького районного управління поліції ГУНП в Хмельницькій області молодшим лейтенантом поліції Мельником Олександром Васильовичем;

- стягнути із відповідачів на користь ОСОБА_1 витрати на правову допомогу у розмірі 2130 грн.

В обґрунтування позовних вимог позивач зазначив, що працівники поліції упереджено прийняли терміновий заборонний припис серії АА № 125642 від 13 червня 2021 року, покладаючись лише на пояснення ОСОБА_2 (тещі позивача), не маючи доказів на підтвердження факту насилля 12 червня 2021 року. При цьому на дату винесення припису не існувало безпосередньої загрози життю чи здоров'ю постраждалій особі, оскільки ні протокол, ні припис не були складені на дату 13 червня 2021 року. Окрім того, ОСОБА_2 не зверталася до лікаря чи судово-медичного експерта, щоб зафіксувати тілесні ушкодження і визначити ступінь їх тяжкості. Зазначив, що працівники поліції не перевірили інформацію про місце проживання ОСОБА_2 та не вказали у приписі у чому полягало вчинене ним фізичне насильство. Погодився, що між ним та ОСОБА_3 (дружиною позивача) була конфліктна ситуація, ініціатором якої себе не вважає.

Водночас суд, ВИРІШИВ: у задоволенні адміністративного позову ОСОБА_1 до Головного управління Національної поліції України в Хмельницькій області, інспектора сектору протидії домашньому насильству Хмельницького районного управління поліції ГУНП в Хмельницькій області Мельника Олександра Васильовича про визнання протиправними та скасування приписів відмовити[3]».

При винесенні термінового заборонного припису працівник уповноваженого підрозділу поліції отримує пояснення від кривдника, постраждалої особичи її представника, свідків. Терміновий заборонний припис стосовно кривдника складається на спеціальному бланку з про-

ставленою серією та номером, державною мовою, у разі якщо особа, щодо якої вноситься припис, не володіє українською мовою, припис складається за участю перекладача, виправлення не допускаються, обов'язково підписується працівником уповноваженого підрозділу поліції, який його виніс, постраждалою особою (її представником) і кривдником власноруч на оригіналі та кожній з копій. Якщо домашнє насильство вчинено кількома особами, працівник уповноваженого підрозділу поліції вносить припис стосовно кожного кривдника окремо, водночас, якщо від домашнього насильства постраждало декілька осіб, працівник уповноваженого підрозділу поліції вносить припис кривднику щодо кожної постраждалої особи. Припис складається в одному примірнику з утворенням двох копій через самокопіювальний папір. Оригінал припису вручається кривднику під підпис, перша копія - постраждалій особі або її представнику, друга копія залишається у працівника уповноваженого підрозділу поліції. Дія термінового заборонного припису припиняється в разі застосування до кривдника судом адміністративного стягнення у вигляді адміністративного арешту або обрання щодо нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у кримінальному провадженні. Кривдник, стосовно якого винесено припис, згідно з яким він повинен залишити місце спільного проживання (перебування) з постраждалою особою, зобов'язаний повідомити про місце свого тимчасового перебування уповноважений підрозділ поліції за місцем учинення домашнього насильства, яке фіксується в журналі реєстрації повідомлень про місце тимчасового перебування кривдника. Працівники уповноваженого підрозділу поліції можуть в установленому чинним законодавством України порядку застосовувати поліцейські заходи примусу для виселення з житлового приміщення кривдника, якщо припис передбачає зобов'язання залишити місце проживання (перебування) постраждалої особи, а кривдник відмовляється добровільно його залишити[4]. Винесення термінового заборонного припису працівником уповноваженого підрозділу Національної поліції України дає можливість постраждалій особі звернутися до суду із заявою про видачу обмежувального припису.

Водночас, Україні варто стати на шлях апробації довготермінових й навіть постійних захисних приписів на основі фактичної загрози постраждалій особі, а також встановлення захисних заходів, які триватимуть стільки, скільки це потрібно за для безпеки постраждалої особи.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Порядку винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного

припису стосовно кривдника : наказ МВС від 01.08.2018 р. № 654. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0965-18#Text>

2. Науково-практичний коментар Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» / кол. авт. ; за заг. ред. К. Б. Левченко, К. В. Павліченко, В. В. Чернея. Київ : МВС України ; Нац. акад. внутр. справ, 2020. С.298

3. Рішення Хмельницького окружного адміністративного суду № 560/8899/21 URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/100073236/>

4. Про запобігання та протидію домашньому насильству. Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>

*Дьяков Максим Вячеславович,
курсант 2 курсу Навчально наукового
інституту права та підготовки
фахівців для підрозділів
Національної Поліції
Дніпропетровського державного
Університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник:
Чорна Аліна Генадіївна,
старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології.*

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА СКЛАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Одним з основних завдань держави як регулятора суспільних відносин формування в системі права юридичної відповідальності, що відображає характер та ступінь суспільної небезпеки діяння, що сприяє відновленню справедливості та виправленню осіб із найменшою силою державного примусу.

У зв'язку з цим у науці права існує інститут диференціації відповідальності, яка є різноманітністю правових регуляторів суспільних відносин і виявляється у різних видах, розмірах, межах та наслідки застосування заходів державного примусу до порушників.

Встановлення співвідношення кримінальних та адміністративних правопорушень (злочинів та провин) вимагає залучення трьох видів прогнозування: кримінально-правового, адміністративно-правового та кримінологічного.

До предмета кримінально-правового прогнозування належить, зо-

крема, передбачення наслідків змін кримінального законодавства.

У структуру таких наслідків входять тісно взаємопов'язані явища різного характеру, що вимагають відповідного вивчення та оцінки: збільшаться або зменшаться показники судимості; зросте або знизиться запобіжна роль кримінального закону; якою мірою і яким чином буде проявлятися регулятивна функція кримінально-правової норми, що вводить або коригується; які гадані зміни у навантаженні на дізнавачів, слідчих, працівників прокуратури, суддів; чи не потрібні додаткові роз'яснення, кадрові зміни та організація перепідготовки; можливі матеріальні витрати, можливості відшкодування заподіяної шкоди та ін [1].

Сфера адміністративно-правового прогнозування має охоплювати аналіз питань передбачення розвитку адміністративно-правових відносин, встановлення адміністративної відповідальності за певні дії, оцінку різних моделей адміністративного регулювання конфліктних ситуацій та ін. Зауважимо принагідно, що адміністративно-правове прогнозування в даний час багато в чому обмежується адміністративно-деліктологічним прогнозуванням, яке, незважаючи на спроби обґрунтувати його самостійність [2], значною мірою є компіляцією кримінологічного прогнозування.

Наприклад, Л. П. Брич пише, що «в усіх випадках, коли, перебуваючи у ситуації правомірної необхідної оборони, особа, яка захищалась, заподіювала смерть нападнику, вчинене нею діяння було кваліфіковане судами України, в кращому випадку, як «Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця»... або, що ще гірше, як «Умисне вбивство» за ч. 1 ст. 115 КК України, незалежно від цінності блага, на яке було вчинено суспільно небезпечне посягання і щодо якого застосовувалась необхідна оборона» [2, с. 577].

Думаємо, що така кримінально-правова оцінка правозастосовними органами зумовлена їх помилковими уявленнями про право на необхідну оборону. Зокрема того, що воно впливає із природнього права людини на захист від посягання як себе, так і інших осіб, свої або чужих свобод чи інтересів, незалежно від можливості втекти чи звернутися по допомогу до органів держави.

До об'єктивних відносяться ознаки, що характеризують об'єкт та об'єктивну сторону злочину, тобто реальні події, явища об'єктивної реальності. До обов'язкових відносяться ознаки, притаманні всім конкретним складам злочинів [3, с. 23-28].

Набір таких ознак представляється вичерпним. Факультативними є

ознаки, властиві лише окремим складам злочинів. Вони використовуються як доповнення до основних, обов'язкових ознак складу злочину. Такі ознаки є обов'язковими для кожного конкретного складу злочину, якому вони знайшли законодавче закріплення [3].

Факультативними вони є стосовно загального поняттю складу якихось злочинів. До обов'язкових ознак складу злочину відносяться: відносини, на які посягає злочин; суспільно небезпечне діяння; фізична особа, осудність та вік, настання кримінальної відповідальності; вина. До факультативних ознак належать: додатковий об'єкт, предмет злочину, потерпілий; суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діянням та наслідками, час, місце, метод, обстановка, знаряддя та засоби скоєння злочину; спеціальний суб'єкт; мотив, ціль, емоції [4].

П.В. Коробів дотримується подібної позиції, згідно з якою у кримінальній провині «переважніше бачити незлочинне правопорушення»²⁴. Він визначає, що кримінальна провина – це дія або бездіяльність, передбачена кримінальним законом і що володіє невеликою суспільною небезпекою. Кримінальна провина, на його думці, – це не злочинне правопорушення, на що вказує сам термін «провина», застосовується у праві для позначення діянь, відмінних від злочинів.

В.П. Махоткін в одному з положень, що виносяться на захист, зазначав, що кримінальні провини - це та частина злочинів, що не становлять великої суспільної небезпеки, за якими допускається застосування заходів, що замінюють карне покарання. На його думку, злочини, що не становлять великої суспільної небезпеки (кримінальні провини), – це сукупність конкретних злочинів з властивим їм єдиним соціально-правовим змістом та порівняно невисоким ступенем тяжкості кримінально-правових наслідків.

Цікава думка Н.В. Щедріна, що пропонує в КК закріпити поняття кримінального діяння, до видів якого віднести кримінальне посягання, кримінальний злочин та кримінальну провину. Під останнім автор розуміє винно вчинене кримінальне діяння, за вчинення якого передбачено кримінальну санкцію покарання у вигляді позбавлення волі менш ніж на один рік або кримінальна санкція покарання, не пов'язана з позбавленням волі.

Список використаних джерел:

1. Корж В. Справедливість – поняття організаційне / В. Корж // Віче. – 2007. № 9/10. С.15-19.
2. Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні: Монографія / Кол. авт.; За ред. Н. М. Оніщенко, О. В. Зайчука. К. : ТОВ Видво "Юридична думка", 2007. 424 с.
3. Кельман, Л. М. До питання про співвідношення понять правозасто-

совної діяльності та реалізації права: теорети-ко-правовий аспект. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична, 4, 2017 р. 31–41.

4. Татарин, ІГОР ІВАНОВИЧ. Забезпечення відшкодування шкоди, за подіяної кримінальним правопорушенням, на досудовому розслідуванні. Diss. Львів, 2015, 2016.

Іваненко Григорій Віталійович,

провідний фахівець з організації

наукової роботи Сумського

науково-дослідного

експертно-криміналістичного

центру МВС

Столяр Юрій Миколайович,

провідний фахівець відділу забезпечення

діяльності Сумського науково-дослідного

експертно-криміналістичного

центру МВС,

ivanenko299@gmail.com

КОНЦЕПТУАЛЬНІСТЬ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ.

Інститут кримінальної відповідальності є одним із важливих у кримінальному праві, з його допомогою реалізуються охоронні правові відносини, що виникають в результаті вчинення злочину. Сучасний стан кримінальної ситуації в Україні, особливості пенітенціарної системи, дія нового кримінального законодавства, а також подальші його зміни і доповнення, вимагають переосмислення поняття кримінальної відповідальності, законодавчого його закріплення, чіткого розмежування підстав і порядку виникнення, звільнення, реалізації в різних формах і видах.

Багаторічний світовий і вітчизняний досвід формування і розвитку інституту кримінальної відповідальності увібрав у себе багато позитивних положень, закріплених до КК України, який, зокрема, містить десятий розділ, присвячений покаранню та його видам, одинадцятий розділ, присвячений правилам призначення покарання, дванадцятий розділ, присвячений звільненню від покарання та його відбування.

Разом з тим, до теперішнього часу немає законодавчого закріплення самого поняття кримінальної відповідальності, діють спірні і суперечливі підходи, що визначають різні форми її реалізації, підстави звільнення від покарання та його відбування.

Концептуально в юридичній науці інститут кримінальної відповідальності, на якому базується все кримінальне право, комплексно і повно до теперішнього часу не досліджений, в учбовій літературі всесторонньо не освітлюється, понятійно-категоріальний апарат кримінальної відповідальності всебічно і системно не розроблений. Деякі принципові питання інституту кримінальної відповідальності не знаходять єдиного тлумачення. Інші залишаються нерозробленими або дискусійними. У розумінні третіх (особливо це стосується понятійно-категоріального апарату кримінальної відповідальності) панує таке різноманіття поглядів, що їх наукова цінність і практична значимість зводиться до нуля. Юридична наука у вирішенні проблеми кримінальної відповідальності, - як зазначає Р.І. Міхеєв, - знаходиться в хвості законодавця, замість того, щоб випереджати його рішення своїми конструктивними науково-практичними розробками на перспективу законотворчої діяльності [1, с. 44].

Дійсно, кримінальна відповідальність - центральна категорія кримінального права, яка має не тільки важливе методологічне, але й велике наукове і практичне значення. По суті кримінальне право - є право застосування і реалізації кримінальної відповідальності в порядку, формах і за правовими підставами, що передбачені в кримінальному законодавстві.

Кримінальна відповідальність стала предметом дискусій в спеціальній літературі з середини 50-х років минулого століття. Початок обговорення проблеми відповідальності в кримінальному праві був покладений Б.С. Утевським в рамках дискусії про підстави кримінальної відповідальності. З цього ж часу в учбовій юридичній літературі також стали розглядати питання про кримінальну відповідальність. Лише після ухвалення в 1958 р. Основ кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік кримінальна відповідальність стає самостійним предметом вивчення в курсі кримінального права, тоді як раніше підручники з кримінального права питання кримінальної відповідальності не зачіпали, обмежувалися в основному аналізом суті, юридичної природи і політичного значення кримінального покарання [2;3; **Ошибка! Источник ссылки не найден.; Ошибка! Источник ссылки не найден.**].

Серед величезної кількості існуючих поглядів на розуміння сутності й змісту кримінальної відповідальності можна виділити декілька основних. Кримінальну відповідальність розуміють як обов'язок особи, яка вчинила злочин, понести покарання, яке пов'язане з обмеженнями особистого або майнового характеру. У 60-ті роки ХХ сторіччя ця точка зору була переважною. Не втратила вона свого значення і сьогодні, оскільки її прихильниками залишається ряд сучасних дослідників.

Кримінальну відповідальність розглядають і як реальне застосування кримінально-правових санкцій. Існує група науковців, які під кримінальною відповідальністю розуміють зазначену у вироку суду негативну оцінку суспільно небезпечного діяння і осуд особи, яка його вчинила.

На думку Н.О. Лопашенко, кримінальна відповідальність являє собою, по-перше, реакцію держави на вчинення особою злочину, яка виражається у негативній оцінці подібної поведінки, по-друге, у покладанні на особу обов'язку підлягти кримінально-правового впливу у встановлених законом формах, і, по-третє, у зазнаванні особою вказаного впливу. При цьому негативна оцінка вчинення особою злочину є завжди; покладання обов'язку підлягти кримінально-правовому впливу – у більшості випадків; реальне зазнавання такого впливу – у більшості випадків. Кількісне неспівпадіння різних елементів кримінальної відповідальності пояснюється тим, що законом передбачена можливість осуду особи без призначення покарання. Таким чином, у кримінальній відповідальності мають місце зовнішні щодо ставлення до особи (негативна державна оцінка і примус) і вимушені особистісні (зазнавання особою, яка вчинила злочин, кримінально-правового впливу, забезпеченого силою державного примусу) наслідки факту вчинення конкретною особою суспільно небезпечного діяння, що є злочинним [4, с. 82].

Більшість думок заслуговують на увагу, але вони підкреслюють лише основні риси кримінальної відповідальності. Ми розділяємо думки тих науковців, які критикують позицію, згідно з якою кримінальна відповідальність визначається через категорію «обов'язок». Особа може бути довгий час зобов'язаною, але не зазнати в кінцевому результаті відповідальності. Обов'язок особи відповідати за вчинене суспільно небезпечне діяння – це ще не відповідальність. Надто вузьким є визначення кримінальної відповідальності лише як санкції за вчинення злочину тому, що зводить відповідальність до однієї із форм її реалізації – покарання. Безумовно, кримінальна відповідальність і покарання мають спільні риси, але вони не тотожні, кримінальна відповідальність – категорія більш широка, аніж покарання. Кримінальна відповідальність, як правило, реалізується в покаранні особи, яка вчинила злочинне діяння, але вона може бути реалізована і без покарання, в самому акті винесення обвинувального вироку. Про це свідчить зокрема, положення ч. 4 і 5 ст. 74 КК України.

Важко погодитися і з думкою представників позиції ототожнення кримінальної відповідальності з кримінально-правовими відносинами, оскільки останні є значно ширшими від відповідальності за своїм зміс-

том. А.І. Рарог з цього приводу зазначає, що кримінальна відповідальність може існувати і реалізуватися тільки в рамках кримінально-правового відношення. Це визнається практично всіма науковцями. Проте співвідношення між кримінальною відповідальністю та кримінально-правовим відношенням розуміється по-різному [5, с. 39].

У теорії кримінального права також існує думка, що кримінальну відповідальність доцільно розглядати в двох аспектах: 1) “перспективному” (позитивному), під яким розуміється усвідомлене дотримання вимог кримінального закону; та 2) “ретроспективному” (негативному), що означає державну репресію стосовно особи, яка вчинила злочин.

Далі, кримінальна відповідальність, індивідуалізована судом, здійснюється в межах кримінально-правових відносин. Ці відносини виникають з моменту вчинення особою злочину. На цьому етапі виконавча влада здійснює кримінальне переслідування цієї особи в рамках кримінально-процесуальних відносин. Суд в обвинувальному вирокі констатує, що дана особа дійсно вчинила певний злочин, і індивідуалізує їй кримінальну відповідальність у порядку, визначеному вище. Така індивідуалізація здійснюється в рамках кримінального правовідношення в порядку, встановленому нормами кримінально-процесуального права. Індивідуалізація визнається завершеною з дня набрання законної сили обвинувальним вироком суду. У визначеному вигляді вона існує до дня звернення цього вироку до виконання.

Відзначимо, що вказані погляди, без сумніву, є актуальними і з позицій їх майбутньої правової регламентації у вітчизняному кримінальному законодавстві. Відтак, враховуючи доктринальний досвід у цьому аспекті російських науковців, а так само сучасні вітчизняні наукові розробки з цієї проблематики, візьмемо на себе сміливість *de lege ferenda* сформулювати наступний варіант теоретичної моделі кримінально-правової норми, що закріплює поняття та цілі кримінальної відповідальності.

«Стаття ... Поняття кримінальної відповідальності та її мета

1. Кримінальна відповідальність – це вимушене зазнавання особою, яка вчинила злочин, державного осуду, а також передбачених кримінальним законом обмежень особистого, майнового чи іншого характеру, які визначаються обвинувальним вироком суду і покладаються на винного спеціальними органами держави.

2. Метою кримінальної відповідальності є захист прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України, забезпечення миру і безпеки людства від злочинних посягань».

Список використаних джерел:

1. Михеев Р.И. Дискуссия о понятии, принципах, целях и видах юридической ответственности и наказания еще не окончена и в законе не решена [Текст]: мат. XXXVIII научн. конф. ДВГУ // Актуальные проблемы юридической науки и практики в условиях становления в России правового государства. Владивосток, 1997. - С. 43-47.
2. Соловій Я.І. Межі кримінальної відповідальності [Текст]: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Я.І. Соловій, Національна академія внутрішніх справ України. – Київ, 2004. – 16 с.
3. Уголовное право СССР. Общая часть [Текст]: учебник / Под ред. В.В. Сташиса, А.Ш. Якупова. – К.: «Вища школа», 1984. – 384 с.
4. Лопашенко Н.А. Введение в уголовное право [Текст]: учеб. пособ. / Н.А. Лопашенко. – М.: «Волтерс Клувер», 2009. – 224 с.
5. Уголовное право Российской Федерации. Общая часть [Текст]: учебник для юрид. вузов / С.В. Афиногенов, Л.Д. Ермакова, Б.В. Здравомыслов и др.; отв. ред. Б.В. Здравомыслов. – М.: «Юрист», 1996. – 509 с.

Іваній Олена Миколаївна,
*завідувач кафедри права та методики
викладання правознавства
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С.Макаренка, Україна*

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ БУЛІНГУ В УКРАЇНІ

Сьогодні психологічні проблеми все більше виходять із тіні, де благополуччя та стабільність особистості займає особливе місце в суспільстві, як у державній політиці України, так і в забезпеченні психологічної безпеки окремих груп та осіб. У нашому суспільстві з'являються нові терміни, такі як: булінг, моббінг, газлайтінг, маніпуляція, знущання та інші види домагань, які зустрічаються в соціальних групах та серед окремих осіб.

Як відомо дитинство є фундаментом подальшого становлення особистості людини. Діти та підлітки є найбільш вразливою категорією, оскільки вони соціалізуються, формують власну систему сприйняття світу, систему цінностей та пріоритетів, навчаються різним моделям поведінки і нажалі булінг дедалі частіше стає однією з таких моделей. Вченими доведено, що існує тісний зв'язок між потрясіннями, пережитими в дитинстві і подальшою злочинною поведінкою. Насильство над дитиною в родині може спровокувати в неї бажання домінувати над іншими поза власним домом. Прагнення принизити або покалічити інших

виростає з почуття власної неповноцінності. Тобто, вдома дитина не може протистояти батькам, які її б'ють чи сваряться. Натомість у школі, серед однолітків, їй це під силу. Дитина відчуває, що має владу над іншими. В дорослому віці такі діти реалізують себе через кримінальні елементи, підпорядковуючи собі волю іншої людини тощо. На підтвердження цього факту наведемо таких «відомих» серійних вбивць, як: Андрій Чикатило, Анатолій Онопрієнко, Володимир Кондратенко, Микола Дудін, дитинство яких стало передумовою для їх подальшої кримінальної діяльності.

Законодавче визначення поняття «булінг (цькування)» надається в диспозиції ч. 1 ст. 173-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення, відповідно до якого ним є діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, в тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

Особливістю булінгу є систематичність (повторюваність) діяння та наявність наслідків – заподіяння шкоди (фізичному чи психічному здоров'ю), у тому числі приниження, страх, підпорядкування жертви булеру та (або) спричинення соціальної ізоляції жертви. Проте встановити ступінь заподіяної шкоди психічному здоров'ю неповнолітнього досить складно.

Слід розрізняти булінг:

- 1) прямий, коли підлітка б'ють, ображають, дражнять, глузують тощо, таке знушання характерне для маленьких дітей;
- 2) непрямий – поширення чуток, пліток, бойкот, уникнення, маніпуляція дружбою, характерний для середньої та старшої школи;
- 3) кібербулінг – залякування за допомогою сучасних технологій, електронної пошти, соціальних мереж тощо, що є наслідком науково-технічного прогресу та поширення Інтернет.

Причиною булінгу можуть стати соціальні чинники – стереотипи, культурні норми, соціальна та економічна нерівність, вплив інформаційних технологій (ЗМІ, Інтернет, ігри, фільми тощо). Наприклад, гендерні стереотипи, тобто домінування чоловіків над жінками. Учні з незабезпечених сімей або з сімей із високим соціальним статусом можуть зневажливо ставитися до учнів з малозабезпечених сімей. Представники етнічних меншин, вимушено переміщені особи, мігранти частіше за інших підпадають під булінг в закладі освіти навіть з боку вчителів. Роз-

повсюдженими чинниками, які провокують появу булінгу в закладі освіти є: авторитарний стиль навчання; виокремлення вчителем будь-якого учня або учениці як позитивного або негативного прикладу для інших; ігнорування проблеми на рівні закладу освіти; відсутність контролю з боку педагогічного персоналу за поведінкою дітей під час перерв.

Виходячи з суб'єктивного складу, слід визначити: булера (особу, яка переслідує), жертву (потерпілого) і свідків (спостерігачів).

Булери мають певні індивідуальні психологічні особливості: їм властива імпульсивність, вони легко засмучуються, зазнають труднощів з дотриманням правил, демонструють грубість і відсутність співчуття до жертви, їм властива агресивність. Такі підлітки добре розбираються в емоціях і психічному стані та успішно маніпулюють дітьми. Для булера основним мотивом знущань є влада, отримання задоволення від заподіяної шкоди, страждання інших, включаючи матеріальні блага (гроші, сигарети, інші цінні речі, які відбираються у жертв) або психологічні вигоди (престиж, соціальний статус тощо).

Жертви (потерпілі) – це особи, які є об'єктами знущань. Жертвами булінгу стають особи, які страждають від самотності; мають негативний досвід життя; з соціально неблагополучних сімей; діти та молоді люди, до яких застосовується фізичне насилля вдома; особи, які мають комплекс неповноцінності; особи, які воліють замовчувати про насилля та знущання; діти та молоді люди, які не вірять у захист з боку педагогів; не вважають себе значимою частиною свого колективу; вірять, що заслуговують бути жертвою та пасивно очікують насилля з боку переслідувачів; діти, які змирилися з насиллям, як зі своєю долею.

Також значну роль у процесі булінгу відіграють свідки (спостерігачі), яких за дослідженнями 88% від усіх дітей. Їх реакція є дуже важливим елементом і навіть найменше схвалення (посмішка тощо) є винагородою за булінг. Соціальна дилема свідків булінгу полягає в тому, чи спробувати припинити знущання, чи наражати себе на небезпеку, тим самим втрачаючи статус у дитячому колективі. Цей страх є перешкодою для захисту жертви булінгу або для повідомлення про інцидент батькам. За даними Злоказова К.В., Ільянкової Є.І., Рожкова А.А., встановлено, що уявлення правопорушників про наслідки злочину залежить від сприйняття ними підтримки, співучасті та допомоги з боку соціального оточення.

З кримінологічної точки зору небезпека булінгу проявляється не в самому факті прояву агресії, а в зневажливому ставленні булера до потерпілого, адже саме таке ставлення виключає будь-яке співчуття чи ві-

дчуття провини та посилює відчуття домінування.

Наслідком булінгу є низка непоправних наслідків, що позначаються практично на всіх життєво важливих сферах людського буття, а саме: формування негативних психологічних властивостей особистості; загальне погіршення психічного й фізичного здоров'я; комунікативні проблеми або їх подальше поглиблення; криміналізація поведінки.

Таким чином, булінг (цькування) відноситься до фонових явищ злочинності та вимагає окремого дослідження й застосування системних профілактичних заходів та ефективного реагування на його прояви.

Ефективне запобігання булінгу як суспільно небезпечному, протиправному діянню можливе за умови: утвердження в державній освітній політиці заходів виховного та психологічного впливу у форматі тренінгів і бесід, наприклад, із роз'ясненнями щодо методу ненасильницького спілкування; пропаганди в ЗМІ заходів запобігання та протидії булінгу, правопросвітницької роботи серед населення, передусім молоді.

На державному та регіональному рівнях необхідно створити соціальні центри для неповнолітніх, які постраждали від психічного насильства та потребують захисту. Метою таких соціальних центрів має бути проведення психолого-психіатричної корекції поведінки, проведення правової та виховної роботи, а також заходів, спрямованих на підвищення рівня знань та соціалізацію неповнолітніх.

Список використаних джерел:

1. Крусір Н.В. Булінг: поняття, види та основні прояви. XIV Міжнародна наукова конференція Ольвійський форум – 2020: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі (м. Миколаїв, 4-7 червня 2020 року). Миколаїв. 2020. С. 18-20.
2. Головкін Б.М. Злочинність неповнолітніх як суспільна проблема. Проблеми законності. 2016. № 133. С. 204-217.
3. Таволжанський О. В Деякі аспекти кримінологічної характеристики булінгу (цькування). Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 9. С. 308–311.
4. Olweus, D., Solberg, M.E., & Breivik, K. (2020). Long-term school-level effects of the Olweus Bullying Prevention Program (OBPP). *Scandinavian Journal of Psychology*, 61(1), 108116.

Івашева Тетяна Василівна,
старша викладачка кафедри підготовки
персоналу пробації, Інституту
підвищення кваліфікації персоналу
ДКВС України, Академія Державної
пенітенціарної служби, Чернігів, Україна

ПРАВА ПРЕДСТАВНИКА НЕПОВНОЛІТНЬОЇ ОСОБИ ПРИ СКЛАДАННІ ДОСУДОВОЇ ДОПОВІДІ

Події на Україні, глибока економічна криза, міграційні процеси, негативним чином позначаються на всіх сторонах життя наших громадян і, у першу чергу, дітей та підлітків. Об'єктивні труднощі, викликані сьогоденними реаліями, соціальна нестабільність, збільшення кількості неблагополучних родин зумовлюють зростання протиправних діянь, які скоюють (чи до яких залучаються) неповнолітні. Протиправна поведінка неповнолітніх характеризується неповнотою усвідомлення скоюваних ними протиправних дій, їх мотивів і цілей, негативним впливом найближчого оточення, а також неправильним вихованням, відсутністю належного догляду за дітьми батьків (осіб, що їх замінюють) тощо.

Під час здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх суди зобов'язані забезпечувати точне й неухильне застосування чинного законодавства, своєчасний та якісний їх розгляд, керуватися Конституцією України, Кримінальним кодексом України (КК), Кримінальним процесуальним кодексом України (далі - КПК), положеннями інших нормативно-правових актів України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, зокрема, Конвенцією ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року, Мінімальними стандартними правилами ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх від 29 листопада 1985 року («Пекінські правила»), а також враховувати практику Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) [1].

Важливою процесуальною гарантією забезпечення інтересів неповнолітнього у кримінальному процесі є участь батьків або осіб, що їх замінюють. За українським законодавством вказані особи є «законними представниками». Представництво - це правовідношення, відповідно до якого одна особа (представник) на підставі набутих нею повноважень виступає і діє від імені іншої особи, яку представляє. Якщо відносини представництва виникають за прямою вказівкою закону, цей вид представництва називають законним. Так, законними представниками неповнолітніх дітей виступають батьки, усиновителі та опікуни. Особливістю цього виду представництва є те, що особа, яку представляють, не бере участі у призначенні представника, а повноваження представника безпосередньо визначаються законом. Законодавчо визначена назва «законний представник», не відображає належним чином його функції,

обов'язки та права у кримінальному процесі. Він не здійснює юридичних дій від імені іншої неповнолітньої особи (як представник юридичної особи у кримінальному процесі, або законний представник у цивільно-процесуальних, або представник за законом у цивільних відносинах), а має самостійний статус та права. Відповідно, «законні представники» не представляють неповнолітнього обвинуваченого, а сприяють його участі у кримінальному процесі та беруть участь у його захисті [2,с.468].

Відповідно до частини 2 статті 44 КПК на роль законних представників неповнолітнього обвинуваченого можуть бути запрошені батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності – опікуни, піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній [3].

Відповідно до ч.1 ст. 242 Цивільного кодексу України батьки (усиновлювачі) є законними представниками своїх малолітніх та неповнолітніх дітей [4]. При цьому, згідно п.2 ч.1 ст.166 Сімейного кодексу України особа, позбавлена батьківських прав перестає бути законним представником дитини. Згідно ст. 245 Сімейного кодексу України якщо дитина постійно проживає у закладі охорони здоров'я, навчальному або іншому дитячому закладі, функції опікуна та піклувальника щодо неї покладаються на адміністрацію цих закладів [5].

Виявлено випадки, коли органи досудового слідства призначали неповнолітнім обвинуваченим законних представників, які не є такими, а суди на ці порушення не реагувати. Наприклад, розглядаючи кримінальну справу за обвинуваченням неповнолітнього С. за ч. 3 ст. 185 КК, Хотинський районний суд Чернівецької області не звернув уваги на ту обставину, що на порушення зазначеного закону досудове слідство визнало законним представником брата підсудного, який не є ні опікуном, ні піклувальником неповнолітнього [6].

Відповідно до пункту 4 постанови Пленуму №5 суд має право допустити до участі в судовому засіданні у якості законних представників як одного, так і обох батьків неповнолітнього обвинуваченого (підсудного). Якщо у підсудного немає батьків, опікунів і піклувальників, суд повинен викликати як законного представника неповнолітнього представника органу опіки і піклування. Ці особи можуть залучатись як законні представники неповнолітнього й у випадках, коли участь батьків неповнолітнього у провадженні може завдати шкоди його інтересам [6].

Відповідно до частини 3 статті 44 КПК про залучення законного представника, суд постановляє ухвалу, копія якої вручається законному представнику. Участь законного представника у кримінальному про-

вадженні є його правом, а не обов'язком. Разом з тим, під час допиту неповнолітнього, який не досяг 16 років або визнаний розумово відсталим за рішенням суду, участь законного представника у допиті є обов'язковою (частина 1 статті 491 КПК). Вказане положення КПК не містить вказівки на те, чи є прийняття рішення про обов'язкову участь законного представника правом або ж обов'язком суду [3].

Законний представник неповнолітнього користується правами неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо неповнолітнім підозрюваним (обвинуваченим) і не може бути доручена представнику (частина 5 статті 44 КПК) [3].

Відповідно до частини 3 статті 488 КПК у виняткових випадках, коли участь законного представника може завдати шкоди інтересам неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого, суд за його клопотанням, клопотанням прокурора чи за власною ініціативою має право своєю ухвалою обмежити участь законного представника у виконанні окремих процесуальних чи судових дій, або усунути його від участі у кримінальному провадженні і залучити замість нього іншого законного представника [3].

Відповідно до пункту 4 листа ВССУ неприбуття батьків або інших законних представників неповнолітнього в судові засідання не зупиняє судові провадження, крім випадків, коли суд визнає їх участь необхідною, зокрема під час допиту неповнолітнього, який не досяг шістнадцятирічного віку, або якщо неповнолітнього, незалежно від віку, визнано розумово відсталим. Відповідно до частини 2 статті 488 КПК законні представники можуть бути допитані як свідки [6].

Відповідно до п.п. 2-3 Розділу IV Порядку складення досудової доповіді, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 27 січня 2017 р. за №121/29989, неповнолітній обвинувачений викликається до органу пробації разом з його батьками або іншими законними представниками. Бесіда з неповнолітнім обвинуваченим проводиться у присутності хоча б одного з його батьків або інших законних представників. Неповнолітній обвинувачений, його батьки або інші законні представники ознайомлюються зі змістом інформації, зазначеної в описі бесіди, під підпис[7].

Проаналізувавши положення КПК, що участі законного представника в кримінальному процесі та законодавство, щодо реалізації пробації в Україні, можна дійти висновку, що при складанні досудової доповіді у законного представника неповнолітньої особи є такі права:

1. Ознайомитися з метою, порядком підготовки та використання досудової доповіді.
2. Знати права та обов'язки неповнолітнього при підготовці досудової доповіді.
3. Давати пояснення, показання з приводу обвинувачення чи в будь-який момент відмовитися їх давати.
4. Ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення при складанні досудової доповіді.
5. Заявляти відводи.
6. Користуватися рідною мовою, отримувати копії документів рідною або іншою мовою, якою він володіє, та в разі необхідності користуватися послугами перекладача за рахунок держави.
7. Відмовлятися від участі у підготовці досудової доповіді .

Список використаних джерел:

1. Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ Про практику здійснення судами кримінального провадження щодо неповнолітніх № 223-66/0/4-17 від 16.01.2017 р. URL:http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VRR00215.html.
2. Цивільне право України: навчальний посібник/ кол. Авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера.- Львів львівський державний університет внутрішніх справ, 2011.- 468 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Дата оновлення: 10.09.2022 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 22.09.2022).
4. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435 Дата оновлення:01.08.2022 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>(дата звернення: 22.09.2022).
5. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 р № 2947-III Дата оновлення: 19.02.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 22.09.2022).
6. Судова практика у справах про злочини неповнолітніх і втягнення їх у злочинну діяльність.URL: <http://www.scourt.gov.ua>.
7. Про затвердження Порядку складення досудової доповіді: наказ Міністерства юстиції України від 27 січня 2017 р. за № 121/29989 Дата оновлення: 21.09.2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0121-17#Text>(дата звернення: 22.09.2022).

*Красун Анастасія Юрївна,
прокурор відділу нагляду за додержанням
законів органами СБУ та Державної
прикордонної служби
Дніпропетровської обласної прокуратури*

РИЗИКИ НОРМИ ПУНКТУ 9¹ ЧАСТИНИ ПЕРШОЇ СТАТТІ 284 КПК УКРАЇНИ

Законом України № 2213-VIII від 16.11.2017 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування» частину першу статті 284 КПК України було доповнено новим пунктом, згідно якого, кримінальне провадження закривається в разі, якщо існує нескасована постанова слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4, 9 цієї частини, у кримінальному провадженні щодо того самого діяння, що розслідувалося із дотриманням вимог щодо підслідності [1].

На перший погляд вказана норма має на меті забезпечення законних прав та інтересів осіб, стосовно яких були закриті кримінальні провадження, шляхом запобігання зловживанню правами третіми особами, які мають можливість подавати нові заяви про вчинення такими особами того ж самого кримінального правопорушення, а також має на меті розвантаження органів досудового розслідування, які повинні проводити розслідування за фактами таких заяв та здійснювати одні і ті ж самі слідчі (розшукові), негласні слідчі (розшукові) та процесуальні дії, направлені на розкриття відповідних кримінальних правопорушень.

Проте, запобігаючи зловживанню з боку одних осіб, законодавець вказаною нормою дає широке поле для його здійснення в кримінальному провадженні з боку інших.

Так, на сьогодні в структурі слідчих підрозділів Національної поліції діє, крім слідчих відділів (відділень) територіальних (відокремлених) підрозділів поліції, ще слідчі управління головних управлінь Національної поліції в областях, а також Головне слідче управління Національної поліції.

Багаторівнева структура притаманна не тільки органам поліції, а й іншим органам досудового розслідування.

У зв'язку з чим на практиці трапляються ситуації, коли одне й те саме кримінальне правопорушення має право розслідувати слідчий підрозділ територіального підрозділу органу досудового розслідування, підрозділ в області, а також слідчий підрозділ в центральному органі управління.

Так, для прикладу, розглянемо ситуацію коли кримінальне правопорушення вчинене на території Шевченківського району м. Дніпра та підслідне, відповідно до ст.216 КПК України, слідчим органам Національної поліції. В такому випадку вказане кримінальне правопорушення має право розслідувати слідчий відділ відділення поліції № 7 Дніпровського районного управління поліції ГУНП в Дніпропетровській області, юрисдикція якого поширюється на Шевченківський район міста Дніпра. В свою чергу, оскільки, кримінальне правопорушення вчинене на території міста Дніпра, досудове розслідування має право також здійснювати слідчий відділ Дніпровського районного управління поліції ГУНП в Дніпропетровській області, юрисдикція якого поширюється на все місто Дніпро. Крім того, вказане кримінальне правопорушення має право також розслідувати слідче управління ГУНП в Дніпропетровській області, юрисдикція якого поширюється на всю Дніпропетровську область, а також Головне слідче управління Національної поліції, юрисдикція якого поширюється на всю Україну.

У зв'язку з вищевикладеним виникає питання: у випадку якщо існує нескасована постанова слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4, 9 частини 1 статті 284 КПК України, у кримінальному провадженні щодо того самого діяння, який зі вищезазначених органів досудового розслідування вважається таким, який проводив розслідування із дотриманням вимог щодо підслідності?

Якщо вважати, що досудове розслідування кримінального провадження здійснюється із дотриманням вимог щодо підслідності всіма вищезазначеними органами поліції, то, в свою чергу, закриття кримінального провадження з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4, 9 частини 1 статті 284 КПК України, наприклад, слідчим відділом відділення поліції № 7 Дніпровського районного управління поліції ГУНП в Дніпропетровській області, не тягне за собою прийняття рішення про закриття кримінального провадження на підставі п. 9¹ ч.1 ст. 284 КПК України у кримінальному провадженні щодо того самого діяння слідчим відділом Дніпровського районного управління поліції ГУНП в Дніпропетровській області чи слідчим управлінням ГУНП в Дніпропетровській області, що зводить нанівець мету прийняття норми п. 9¹ ч.1 ст. 284 КПК України.

Якщо вважати, що досудове розслідування вищевказаного кримінального провадження здійснюється із дотриманням вимог щодо підслідності тільки слідчим відділом відділення поліції № 7 Дніпровського районного управління поліції ГУНП в Дніпропетровській області, то виникає питання не тільки доцільності

функціонування слідчих підрозділів Національної поліції вищого рівня, а й питання як діяти в ситуації, коли слідчий підрозділ вищого рівня здійснюючи досудове розслідування кримінального провадження виявив наявність явно незаконної не скасованої постанови про закриття кримінального провадження слідчим підрозділом органу досудового розслідування нижчого рівня поза межами строку скасування такої постанови.

На практиці також трапляються випадки реєстрації одного і того ж кримінального правопорушення на підставі заяви особи, яка була внесена до Єдиного реєстру досудових розслідувань несвоєчасно, одним органом досудового розслідування, а також на підставі ухвали слідчого судді, яким зобов'язано інший орган досудового розслідування внести відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань за фактом того ж самого кримінального правопорушення. В такому випадку прийняття рішення про закриття кримінального провадження одним із органів досудового розслідування, про яке може й не знати потерпілий чи заявник, породжує негативні наслідки у вигляді закриття кримінального провадження по тому ж факту – іншим.

З огляду на особливості доступу реєстраторів та користувачів до відомостей, що містяться в Єдиному реєстрі досудових розслідувань та специфіку внесення відомостей до нього, перевірка кримінальних правопорушень за аналогічними фактами службовою особою органу досудового розслідування чи прокуратури суттєво обмежена. Так, відомості у фабулі кримінального правопорушення можуть бути зафіксовані дуже стисло, що не дасть ідентифікувати ні особу відносно якої надійшла заява чи повідомлення про вчинення кримінального правопорушення, ні сам факт вчинення кримінального правопорушення, особливо, якщо заявниками одного і того ж кримінального правопорушення виступають різні особи.

Інший механізм здобуття оперативної інформації про наявність постанов про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4, 9 частини 1 статті 284 КПК України, наразі у органів досудового розслідування відсутній.

Вказана недосконалість законодавства може активно використовуватись стороною захисту з метою створення умов для закриття кримінального провадження прокурором чи судом на підставі п. 9¹ ч.1 ст. 284 КПК України. Так, як приклад, для вказаної мети стороною захисту може бути знайдений «обурений» кримінальним правопорушенням заявник: громадський активіст чи «небайдужий» пересічний громадянин, який подає заяву про вчинення кримінального правопорушення про яке йому нещодавно стало відомо до слідчого підрозділу територіального підрозділу органу досудового розслідування. В той же час, кримінальне правопорушення за аналогічним фактом розслідується слідчим підрозділом органу досудового розслідування вищого рівня. Внаслідок наявності різних

заявників, стислого викладу відомостей про кримінальне правопорушення у фабулі кримінального правопорушення в Єдиному реєстрі досудових розслідувань та особливостей доступу реєстраторів та користувачів до інформації, що містяться у останньому, органом досудового розслідування, прокурором може залишитись невиявленим факт розслідування за тими самими обставинами кримінального провадження іншим органом досудового розслідування. Через певний, можливо і дуже короткий, проміжок часу у кримінальному провадженні, яке зареєстроване на підставі заяви «небайдужого» громадянина приймається рішення слідчим про закриття кримінального провадження. Кримінальне провадження, що розслідувалось слідчим підрозділом органу досудового розслідування вищого рівня направляється до суду з обвинувальним актом. Під час судового розгляду стороною захисту заявляється клопотання про закриття судом даного кримінального провадження на підставі п. 9¹ ч.1 ст. 284 КПК України у зв'язку з наявністю нескасованої постанови слідчого підрозділу територіального підрозділу органу досудового розслідування про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4, 9 ч. 1 ст. 284 КПК України. Через те що, чинний КПК України встановлює обмежені строки прокурору для скасування незаконної постанови слідчого, а саме «протягом 20 днів з моменту отримання копії постанови», а для прокурора вищого рівня – «у межах строків досудового розслідування, передбачених ст. 219 КПК України», на момент судового розгляду такий строк може сплинути, у суду не буде іншого вибору, окрім як постановити ухвалу про закриття кримінального провадження, керуючись абз.2 ч.7 ст. 284 КПК України.

Таким чином, норма п. 9¹ ч.1 ст. 284 КПК України у чинній редакції, без чіткого визначення, який з органів досудового розслідування у разі їх багаторівневої структури вважається таким, який проводив розслідування із дотриманням вимог щодо підслідності, при існуючих технічних аспектах дії Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо обмеженого пошуку інформації про кримінальні правопорушення, містить у собі великі ризики для її зловживання. Так, враховуючи обмежений строк для скасування незаконної постанови про закриття, в практиці можуть виникати ситуації, коли кримінальні провадження доведеться закрити на підставі «наявності нескасованої постанови слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4, 9 частини 1 статті 284 КПК України» навіть, коли зібрані докази в кримінальному провадженні буду свідчити про наявність складу кримінального правопорушення та причетність до нього конкретної особи.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб

правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування:
Закон України від 16.11.2017 № 2213-VIII URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2213-19#Text>

Крисько Вікторія Андріївна
здобувач вищої освіти I курсу
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Чорна Аліна Геннадіївна
капітан поліції
старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології

СПІВУЧАСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОПОРУШЕННІ

Класифікація співучасті за формами та видами є однією із найскладніших проблем вчення про співучасть. У спеціальній літературі висвітлення форм та видів співучасті носить украй заплутаний і суперечливий характер, часом практична застосовність теоретичних положень приноситься в жертву їхньої наукової оригінальності.

Різноголосиця в науці негативно впливає на судову практику, нерідко допускає неточності щодо форми співучасті. Наприклад, співучасть з розподілом ролей часом помилково розцінюється як група осіб за попередньою змовою.

Проблеми виникають у процесі викладання курсу кримінального права, більшість студентів при вивченні питання форм та видів співучасті зіштовхуються зі значною складністю. Як нам здається, одна з причин полягає в тому, що вчення про співучасть не повною мірою вдається виконувати пояснювальну функцію - інтерпретувати норми про співучасть з урахуванням їх суттєвих особливостей та у спосіб, доступний розумінню суспільства. Існує необхідність розробки простої і водночас зручної класифікації співучасті [1].

Через численність класифікацій співучасті, розроблених у доктрині кримінального права, їх аналіз не є можливим без об'єднання подібних точок зору груп. Як правило, класифікація співучасті проводиться фахівцями з опорою на категорії «форма співучасті» та «вид співучасті».

Під формою традиційно розуміється зовнішній вираз діяльності співучасників, під виглядом – внутрішній. Однак деякі вчені не використовують поняття «види співучасті», виділяючи лише форми, на підставі відразу

двох критеріїв - об'єктивного (спосіб взаємодії співучасників) та суб'єктивного (ступінь узгодженості їх дій), тобто зміст категорії «вид співучасті» включаються зміст категорії «форма співучасті» [2].

В останньому випадку зазвичай виділяється чотири форми співучасті, закріплені у ст. 28 Кримінального кодексу України (ККУ). група осіб, група осіб за попередньою змовою, організована група та злочинна спільнота (злочинна організація).

Сам факт скоєння злочинних дій декількома особами в тому самому місці, в один і той же час, і навіть при обізнаності їх один про одного (так би мовити, механічний «збіг» злочинців), не утворює співучасті, якщо дії зазначених осіб не взаємопов'язані по одному із зазначених вище принципів (наприклад, вчинення окремими учасниками масових заворушень розкрадань чужого майна) [3].

По-друге, дія кожного з учасників перебуває у причинно-наслідковому зв'язку із суспільно небезпечним наслідком злочину. У доктрині кримінального права та судової практики прийнято вважати, що вчення про співучасть не створює у кримінальному праві особливої теорії причинного зв'язку, а ґрунтується на загальних критеріях причинного зв'язку як ознакою складу злочину.

Разом з тим причинний зв'язок при співучасті у злочині, завдяки складній правовій природі цієї форми злочинної діяльності характеризується рядом особливостей, які мають велике практичне значення.

Перша така особливість полягає в тому, що безпосередньою (прямою) причиною настання суспільно-небезпечного наслідку злочину є дія або бездіяльність його виконавця. Дії інших співучасників (організатора, підбурювача, посібника) створюють умови для настання суспільно небезпечного наслідку і, таким чином, пов'язані з наслідком не безпосередньо, а за допомогою злочинної діяльності виконавця злочину [4].

Форми співучасті зазначені у ст. 28 ККУ. Це група осіб без попередньої змови (ч. 1 ст. 28 ККУ), група осіб за попередньою змовою (ч. 2 ст. 28 ККУ), організована група (ч. 3 ст. 28 ККУ), злочинна організація (ч. 4 ст. 28 ККУ). Так, група осіб без попередньої змови в якості кваліфікуючої ознаки передбачено у 12 статтях Особливої частини Кримінального кодексу України, групу осіб по попередньої змови – у 96, організована група – у 47. Злочинна організація не передбачена у якості кваліфікуючої ознаки, але в Особливій частині ККУ міститься норма, яка передбачає відповідальність за її створення.

Саму статтю 28 Кримінального кодексу України законодавець не назвав «Форми співучасті», ймовірно через відсутність єдності думок у науці кримінального права.

Список використаних джерел:

1. Туровська Світлана "Співучасть у кримінальному правопорушенні" (протокол № 3 від 26 березня 2021 р.) 2021 р. с. 252
2. Абакумова Юлія Вікторівна. Теорія співучасті в кримінальному праві України - Запоріжжя, 2013 р. с. 40
3. Граб М.І. Донцов. Н.М. "Збільшення переліку видів співучасників в кримінальному законодавстві" 2018 р. с. 14.
4. Вечерова Є. "Співучасть як один із базових інститутів сучасного кримінального права" 2016 р. с. 62

Мельничук Богдан Денисович
курсант 2 курсу Навчально наукового
інституту права та підготовки
фахівців для підрозділів Національної
Поліції Дніпропетровського державного
університету
внутрішніх справ м. Дніпро, Україна
Науковий керівник:
Чорна Аліна Генадіївна,
старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології.

ПОКАРАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Інститут покарання був, є і залишатиметься одним із ключових інститутів кримінального права, незважаючи на включення його в проєкті нового Кримінального кодексу України в систему кримінально-правових засобів.

Тлумачення покарання як специфічного виду реакції держави на кримінальне правопорушення, як заходу державного примусу, як однієї з форм реалізації кримінальної відповідальності, як одного із засобів запобігання злочинності тощо наведеними дефініціями не вичерпується [1].

Отже, деякі автори зазначають, що законодавець цілком справедливо та обґрунтовано відмовився від мети перевиховання, оскільки неможливо перевиховати рецидивіста, і взагалі мета перевиховання в даний час є явно завищеною для покарання .

Відмова законодавця від зазначеної мети є для Р.М. Файзутдінова серйозним аргументом проти тих, хто намагається «реанімувати перевиховання як ціль покарання » [2]. Він пише, що законодавець вчинив мудро, оскільки «навіть чи можна серйозно розглядати питання про глибоку моральну зміну особи засудженого в умовах штучно створюваного антигромадського середовища, концентрації в цих установах злочинних елементів»

Не слід односторонньо підходити до цього питання, адже великому рахунку в умовах «антигромадського середовища» та виправити деяких засуджених неможливо, однак мета виправлення ставиться законодавцем. Більше того, не лише на таких засуджених має орієнтуватися законодавець, є інші категорії злочинців, серед яких – неповнолітні; особи, які вперше оступилися; вагітні жінки і жінки мають малолітніх дітей [3]. Якщо навіть кілька осіб з перелічених вище категорій можливо перевиховатиме – це вже велика удача.

З філософських позицій воно містить у собі вимогу відповідності між практичною роллю окремих індивідів у житті суспільства та їх соціальним становищем, між правами та обов'язками, між діянням та відплатою за нього, злочином та покаранням.

Виходячи з цього, можна припустити, що поняття «соціальна справедливість» не рівнозначно поняттю «принцип справедливості». Перше явище значно більше і знаходиться на вищому рівні в ієрархії правових понять.

Хоча деякі автори практично ототожнюють дані поняття, обмежуючи категорію справедливості лише межами призначення винній особі покарання, відповідного тяжкості скоєного злочину, особи винного, - тобто законного, справедливого покарання. Відновлення соціальної справедливості - поняття багатогранне [3].

Результати кримінологічних досліджень містять досить суперечливі відомості про ефективність досягнення цілей покарання внаслідок його призначення та виконання. У деяких роботах присвячених даній проблематиці, дані, отримані в результаті анкетування та опитувань засуджених, можуть свідчити про позитивний вплив кримінального покарання на процес виправлення.

Однак ці відомості далеко не завжди відрізняються достовірністю. Часто інформація, одержана таким шляхом, не відповідає насправді. Засуджені, які погодилися поділитися інформацією, що цікавить дослідника, нерідко розглядають подібне спілкування виключно як можливість урізноманітнити своє повсякденне життя у місцях позбавлення свободи, а тому не надто замислюються про відповіді на поставлені питання, особливо при анонімному анкетуванні.

Так, у США відокремленого інституту громадського контролю за дотриманням прав ув'язнених немає. Однак усі програми реабілітації засуджених у місцях позбавлення свободи багато в чому спираються на безперервну участь громадськості у процесі виправлення, відновлення соціальних зв'язків ув'язнених [4, с. 84].

Найактивнішу участь у ресоціалізації ув'язнених беруть представ-

ники релігійних конфесій. Разом з тим, застосувати термін «суспільний контроль» у цьому випадку буде помилковим, враховуючи, що організація заходів, пов'язаних з участю громадськості у роботі з ув'язненими, входить до обов'язків персоналу в'язниць.

Тому для США характерно саме участь громадськості у виправленні ув'язнених у місцях позбавлення волі, ніж громадський контроль за дотриманням прав останніх.

Один із найцікавіших прикладів громадського контролю за дотриманням прав засуджених у місцях позбавлення волі є досвідом Японії.

Інтерес представляє дуже розвинена система взаємодії громадськості з пенітенціарними установами. Концепція взаємодії громадськості з виправною системою в Японії обумовлена ментальністю та культурою японців.

Багато засуджених можуть побоюватися негативних для себе наслідків, якщо висловлені судження щодо предмета дослідження не відповідають офіційним уявленням та вимогам, та їх відповіді на поставлені питання стануть відомими третім особам. Деякі засуджені, давши згоду на участь у співбесіді, прагнуть таким чином довести свою лояльність до адміністрації органів та установ кримінально-виконавчої системи в надії отримати будь-які пільги та переваги щодо порівняно з іншими засудженими.

Спеціальне попередження, на відміну від загального, має більш вузьку спрямованість, оскільки передбачає попередження скоєння злочинів усіма особами, а лише особами, які вже вчинили злочини.

Наприклад, застосовуючи до злочинця такі види покарань, як арешт, позбавлення волі, держава цим захищає інших членів суспільства від небезпечних діянь злочинних елементів. Тобто, відбуваючи позбавлення волі чи арешт, злочинець часто позбавляється фізичної можливості вчиняти новий злочин.

Порушення безпеки людини, на обґрунтоване переконання В.П. Тихого, є етапом (стадією) вчинення відповідного злочину проти життя, свободи, власності тощо, тому якщо злочин закінчений, він поглинає попередні етапи (стадії), вони не мають самостійного значення і не впливають на його кваліфікацію. Якщо життю, здоров'ю, свободі, майну людини заподіяна шкода, то тим самим заподіяна шкода і її безпеці [1, с. 24].

Вищезазначене свідчить про те, що безпекові елементи є характерними для всіх без винятку функцій кримінального покарання, а в цілому безпекова функція є визначальною у змісті будь-якого покарання.

Список використаних джерел

1. Сторчак, Н. А. "Науково-теоретичні погляди на виправлення як мету покарання у виді позбавлення волі на певний строк." Форум права 4 (2017): 247-253.
2. Мина, В. В. "Мета покарання у доктринах наукових шкіл кримінального права: філософсько-правовий аспект." Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія: Юридична 2 (2015): 75-83.
3. Павлов, В. Г. "Виправлення та ресоціалізація засуджених: мета чи засіб досягнення цілей кримінального покарання." Протидія злочинності в Україні: кримінально-правові та кримінологічні аспекти (2016): 158-160.
4. Посудевський, І. В. "Поняття та мета покарання." (2019).

*Сівачинський Ілля Сергійович,
курсант 2 курсу Навчально наукового
інституту права та підготовки
фахівців для підрозділів
Національної Поліції Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ м. Дніпро, Україна
Науковий керівник:
Чорна Аліна Генадіївна,
старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології.*

ДЕЗЕРТИРСТВО

У ст. 408 Кримінального кодексу України (ККУ) передбачено кримінальну відповідальність за дезертирство. Цей злочин посягає на внутрішню стійкість Збройних Сил України і становить небезпеку для суверенітету та цілісності нашої держави. Важливу роль при кваліфікації дезертирства має, зокрема, його суб'єктивна сторона, що позначається на суспільній небезпечності діяння, ступені його тяжкості, призначуваному покаранні та має значення при розмежуванні цього злочину із суміжними складами.

Як зазначають Д.В. Кацук та Є.А. Шищенко, особливості складу дезертирства тісно взаємопов'язані з проблемними аспектами кваліфікації, які будуть розглянуті далі. Родовий об'єкт суспільні відносини, які охороняють інтереси військової служби. Видовий об'єкт збігається з видовим об'єктом.

Безпосередній об'єкт - коло суспільних відносин, які посягають на порядок діяльності ЗСУ, а також інших військових формувань та видів військ, а також порядок перебування на військовій службі як складову частину порядку проходження військової служби. Цей злочин відбува-

ється у вигляді дії, тобто. самовільного залишення частини або місця служби з метою ухилення від проходження військової служби, а також неявка в тих же цілей на службу [2].

Об'єктивна сторона виражена способами: залишення військової частини або місця служби і неявка в частину або до місця служби при призначення, переведення, проходження з відрядження, відпустки або певної лікувальної установи, застосування зброї (довіреної у зв'язку зі службою), групою осіб за попередньою змовою, організованою групою [3].

Дезертирство вважається закінченим з моменту залишення військової частини. Суб'єктивна сторона аналізованого складу кримінально-караного діяння виражена у формі прямого наміру. Однак деякі дослідники переконані, що з скоєнні дезертирства допустимо і непрямий умисел. На нашу думку, у цьому складі можна говорити виключно про прямий намір [4]. Дуже примітно, що склад дезертирства із суб'єктивної сторони характеризується і конкретною метою. ухиленням від проходження військової служби.

Кваліфікація будь-якого виду злочину є досить складним та різноманітним процесом. За твердженням В.М. Лащенко, найбільш проблемною є кваліфікація дезертирства, вчиненого із застосуванням зброї, довіреної по службі [1].

Причини дезертирства різноманітні, але загалом їх можна розділити на дві групи. Перша група має суб'єктивний характер, де відбиваються психологія та асоціальна спрямованість особистості, зобов'язаною нести службу (наприклад, нехтування конституційним обов'язком). Дезертуючи, військовослужбовець демонструє зневагу щодо держави, суспільства та закону, у зв'язку з цим потрібна не тільки безумовна відповідальність за дезертирство, але й активна профілактична робота з боку керівництва військових частин [2, 3].

Друга група причин об'єктивного характеру полягає в скоєнні акта дезертирства через обставини, що склалися (наприклад, смерть близького родича, нестатутні відносини між військовослужбовцями тощо).

Варто зазначити, що у судовій практиці США поняття дезертирства трактується досить широко, таким визнається і залишення місця служби та припинення виконання своїх обов'язків офіцером, який подав рапорт про звільнення, але не дочекався його схвалення, чим поставив під загрозу боєздатність довіреного підрозділу [3].

Через велику суспільну небезпеку дезертирства можна перейняти деяку частину американського досвіду у цьому питанні. У США дезертирством також вважається перехід до іншої військової частини, інший вид збройних сил, таким чином, американські законотворці не завжди вбачають

намір військовослужбовця і враховують його як основу кваліфікації, адже при переході в іншу військову частину, яка проходить військову службу, що мало бажання зовсім ухилитися від несення обов'язку [4].

Хоча, з іншого боку, така різноманітність норм права властиве англо-саксонській системі, при їх введенні у вітчизняну правову систему може зашкодити правозастосовнику.

Наприклад, у США як дезертирство зазначений перехід на службу до іншої держави без відповідної вказівки уряду США [3].

Однак важко визначити намір і всі подробиці події в частині без участі суб'єкта злочину, який у даному випадку знаходиться поза юрисдикцією. Відповідно до стандартів Ради Європи:

«Організація та діяльність військових судів, де вони існують, мають повністю забезпечувати право кожного на компетентний, незалежний та неупереджений суд на кожній стадії судового провадження». Військове законодавство зазвичай містить положення щодо розкриття, розслідування та переслідування військових злочинів. Воно також має визначати компетенцію різних органів влади, які беруть участь у цьому процесі.

Від командира або військової (цивільної) поліції можуть вимагати первинного розслідування правопорушень та передачі справи прокурору. Однак існують також інші моделі розслідування, за яких слідча функція делегується слідчому відомству (наприклад, у Вірменії, де ця функція здійснюється Головним слідчим управлінням).

Закон має містити положення про компетенцію (права та обов'язки) прокурора; збирання доказів; наявність захисника та висновок слідства. Закон має визначити однакові строки для кримінального (або дисциплінарного) провадження та строк тримання під вартою. Важливо, щоб інші процесуальні гарантії також були передбачені законодавством.

Наприклад, сторони, які беруть участь у суперечці, мають залишатись поінформованими щодо поточного провадження та наявності правових засобів.

У багатьох системах військової юстиції військові командири мають повноваження проводити первинні розслідування та збирати докази. Важливо забезпечити незалежність та ефективність таких розслідувань.

Відповідно до примітки до ККУ військовослужбовець, вперше вчинив дезертирство, відповідальність за яке передбачено ККУ, може бути звільнений від кримінальної відповідальності, якщо дезертирство стало наслідком збігу важких обставин.

Таким чином, розвиток кримінального законодавства щодо встановлення відповідальності за здійснення дезертирства пройшло тривалу

еволюцію. Значимість кримінально-правової норми, що регламентує відповідальність за дезертирство безперечна.

Список використаних джерел:

1. Цветкова-Шашко, Карина Олександрівна. "ДО ПИТАННЯ ПРО СУБ'ЄКТИВНУ СТОРОНУ ДЕЗЕРТИРСТВА." ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ: 302.
2. Медведєва, Ірина. "Відповідальність за ухилення від військової служби." Підприємництво, господарство і право 6 (2018): 269-275.
3. Кваша, О., and А. Ониськів. "Кримінальна відповідальність за злочини проти порядку проходження військової служби: порівняльно-правове дослідження." Вісник Національної академії прокуратури України 2 (2017): 64-70.
4. Татаринів, Іван. "Дезертирство та боротьба з ним в роки Першої світової війни (на матеріалах Бессарабської губернії)." (2021).

Шестопалов Роман Миколайович,
*кандидат юридичних наук,
прокурор відділу нагляду за додержанням
законів органами Служби безпеки
України та Державної прикордонної
служби Дніпропетровської обласної
прокуратури, м. Дніпро, Україна*

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДСЛІДНОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 332 КК УКРАЇНИ

В залежності від об'єкту злочинного посягання розділ XIV КК України складається з трьох блоків: 1) злочини у сфері охорони державної таємниці: розголошення державної таємниці (ст. 328 КК України); втрата документів, що містять державну таємницю (ст. 329 КК України); передача або збирання відомостей, що становлять службову інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни (ст. 330 КК України); незаконне переправлення осіб через державний кордон України (ст. 332 КК України); 2) злочини у сфері недоторканності державних кордонів: порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї (ст. 332-1 КК України); незаконне перетинання державного кордону України (ст. 332-2 КК України); порушення порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю (ст. 333 КК України); порушення правил міжнародних польотів (ст. 334

КК України); 3) злочини у сфері забезпечення призову та мобілізації: ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу (ст. 335 КК України); ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період (ст. 336 КК України); ухилення від проходження служби цивільного захисту в особливий період чи у разі проведення цільової мобілізації (ст. 336-1 КК України); ухилення від військового обліку або навчальних (спеціальних) зборів (ст. 337 КК України).

В свою чергу ч. 2 ст. 216 КПК України визначає, що слідчі органи безпеки здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 109, 110, 110-2, 111, 111-1, 111-2, 112, 113, 114, 114-1, 114-2, 201, 201-1, 258-258-5, 265-1, 305, 328, 329, 330, 332-1, 332-2, 333, 334, 359, 422, 435-1, 436, 436-2, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 446, 447 Кримінального кодексу України.

Віднесення законодавцем підслідності злочинів у сфері охорони державної таємниці (ст.ст. 328, 329, 330 КК України) та недоторканності державних кордонів (ст.ст. 332-1, 332-2, 333, 334 КК України) за слідчими Служби безпеки України є логічним з огляду на завдання даного державного органу спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України, закріплену в ст. 2 Закону України «Про Службу безпеки України» № 2229-XII від 25.03.1992 – захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці.

Утім незрозумілою є логіка законодавця щодо віднесення підслідності кримінально-караного діяння, передбаченого ст. 332 КК України (незаконне переправлення осіб через державний кордон України), як злочину у сфері недоторканності державних кордонів, за слідчими Національної поліції, при одночасному законодавчому закріпленні підслідності інших кримінальних правопорушень даної категорії за слідчими безпеки.

Отже, риторичним є запитання: хіба не відноситься протидія цим злочинам до забезпечення державної безпеки України, що є прямим завданням саме Служби безпеки України?!

Законодавець, розподіливши кримінальні правопорушення в межах підслідності різних органів досудового розслідування, виходив із

презумпції, що саме цей орган здатний здійснити належне досудове розслідування кримінальних проваджень щодо зазначеного переліку кримінальних правопорушень: у силу характеристик кримінального правопорушення, організаційних можливостей органу, звичаїв, потреб у спеціалізації тощо.

Аналіз судової практики про злочини у сфері охорони державного кордону (у т.ч. за ст. 332 КК України) вказує на те, що їх викриття, документування і розслідування, в переважній більшості, здійснювалися не органами МВС, а, як правило, саме підрозділами Служби безпеки України. В окремих випадках використовувався оперативний супровід і технічне забезпечення підрозділів Державної прикордонної служби України, що є доцільним з огляду на те, що завданнями цього державного органу є забезпечення недоторканності державного кордону.

За таких обставин головний ризик підслідності ст. 332 КК України за слідчими Національної поліції полягає в тому, що, оскільки, як правило, такі злочини розслідуються слідчими органів безпеки, то зібрані ними докази судом можуть бути визнані недопустимими, так як зібрані неуповноваженим кримінальним процесуальним законом на їх збір і фіксацію органом.

Як зазначив Верховний Суд у своїй Постанові від 28.10.2021 (справа № 725/5014/18, провадження № 51-3231 км 21) згідно приписів ст. 87 КПК України недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, в тому числі, внаслідок порушення права особи на захист та шляхом реалізації органами досудового розслідування чи прокуратури своїх повноважень, не передбачених КПК України, для забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень. Тобто здійснення досудового розслідування неуповноваженими на те особами (органами) визнається істотним порушенням прав людини і основоположних свобод та має наслідком визнання отриманих доказів недопустимими. Про те, що докази мають бути отримані тільки уповноваженими на це особами (органами); способами і засобами, які призначені для одержання певних доказів; у процесі отримання доказів мають бути дотримані вимоги закону, що визначають порядок проведення конкретних дій, їхню послідовність, склад учасників; докази мають бути закріплені належним чином, зазначала й об'єднана палата Касаційного кримінального суду Верховного Суду в постанові від 24.05.2021 (провадження № 51-2917кмо20, справа № 640/5023/19). У цій справі колегія суддів дійшла висновку, що наслідком недотримання належної правової процедури як

складового елемента принципу верховенства права є визнання доказів, одержаних у ході досудового розслідування, недопустимими на підставі ст. 86, п. 2 ч. 3 ст. 87 КПК України як таких, що зібрані (отримані) неуповноваженими особами (органом) у конкретному кримінальному провадженні, з порушенням встановленого законом порядку.

Як наслідок, даним судовим рішенням відмовлено у задоволенні касаційної скарги прокурора, а вирок Першотравневого районного суду м. Чернівців від 26.01.2021 та ухвалу Чернівецького апеляційного суду від 31.03.2021 (якими двох осіб визнано невинуватими у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 ст. 332 КК України та виправдано на підставі п. 2 ч. 1 ст. 373 КПК України) залишено без змін.

Таким чином, з метою унеможливлення уникнення у такий спосіб кримінальної відповідальності підозрюваними (обвинуваченими), які посягають на державний кордон України шляхом незаконного переправлення осіб через нього, а також логічного упорядкування та нормативного закріплення можливості здійснення досудового розслідування злочину даної категорії виходячи саме з його характеристик (об'єкту і предмету злочинного посягання), криміналістичного забезпечення органу розслідування та спеціалізації слідчих, а також з огляду на завдання, покладені на Службу безпеки України відповідним галузевим Законом, пропонуємо закріпити підслідність кримінального правопорушення, передбаченого ст. 332 КК України за слідчими органів безпеки, та, внести відповідні зміни до ч. 2 ст. 216 КПК України.

СЕКЦІЯ 8.

КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧА СИСТЕМА УКРАЇНИ ТА ЇЇ РОЛЬ У РОЗБУДОВІ ПРАВОВОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

Жулковський Вадим Вікторович,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри кінології
Територіально відокремленого відділення
«Хмельницька філія Академії
Державної пенітенціарної служби»

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ УТРИМАННЯ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

У період дії на території України воєнного стану перед Державною кримінально-виконавчою службою України постало ряд нових викликів і завдань. Зокрема, у зв'язку з неможливістю доставлення військовополонених до тилового табору для утримання військовополонених Міністерства оборони, з метою забезпечення їх життя та здоров'я, такі особи можуть утримуються в установах виконання покарань. На сьогодні, в Україні створено табір та 51 спеціальну дільницю в установах Державної кримінально-виконавчої служби для утримання військовополонених росіян.

В Женевській конвенції докладно розглядаються питання забезпечення прав військовополонених протягом усього періоду їхнього перебування в полоні. Система захисту військовополонених включає положення про порядок інтернування, їхні права на приміщення, одяг і харчування, на виконання гігієнічних вимог і надання медичної допомоги, забезпечення релігійних прав, надання можливості для інтелектуальної та фізичної діяльності.

Захоплення військовослужбовців у полон є його першою стадією. Саме на цій стадії вони вперше переживають вітальну фазу полону. За свідченнями військовослужбовців, більшість із них, могли уникнути цього, при виході з території оточеної супротивником, але саме пряма загроза життю створила умови припинення спроб уникнути захоплення в полон. Серед причин захоплення у полон військовослужбовці, які пережили дану ситуацію відмічали наступні: внаслідок поранення або контузії, як результат майстерності та підготовки супротивника, через відчай та зневіру у свої власні сили у ситуації безвиході.

Другою стадією полону є транспортування військовополоненого від місця захоплення до місця постійного утримання або допиту, яка також характеризується переживанням вітальних реакцій, бо саме в ході конвоювання військовополоненого можуть вбиті з різних причин: спроба втечі, супротив тим хто утримує, небезпека викриття.

Наступною стадією військового полону можна вважати перший допит. Тут, так само як і на стадіях захоплення та транспортування, військовослужбовець переживає вітальну фазу полону розуміючи, що власна поведінка під час допиту може стати «смертним вирокком». Саме під час допитів на полоненого здійснюється максимальний психологічний тиск. Його намагаються психологічно зламати та змусити повідомляти певну інформацію, схилити до співробітництва та подальшої провокаційної діяльності або давати необхідні свідчення проти своїх товаришів та командирів. Допит військовополонених проводиться зрозумілою для них мовою, без застосування катувань та інших примусових заходів. Під час допиту кожний військовополонений зобов'язаний повідомити лише свої прізвище, ім'я та по батькові, військове звання, дату народження і особистий номер або у разі відсутності зазначених відомостей - іншу рівноцінну інформацію. Посвідчення особи пред'являється військовополоненим на вимогу, але в жодному разі воно не може бути вилучено в нього. Військовополонених, які не можуть надати про себе відомості через свій фізичний або психічний стан, передають до медичної частини. Особу таких військовополонених встановлюють усіма можливими засобами без застосування катувань та інших примусових заходів.

Утримання військовополонених пов'язане з наступною, четвертою стадією полону – адаптацією. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 17.06.2022 р. № 721 «Про затвердження Порядку здійснення заходів щодо поводження з військовополоненими в особливий період» з військовополоненими завжди поводяться гуманно, не допускаючи стосовно них насильства, репресій, жорстокого поводження і тортур, образливого та принизливого ставлення, залякування та цікавості публіки, засудження та застосування покарання без попереднього судового рішення, винесеного судом, який створено належним чином. До військовополонених за будь-яких обставин ставляться з повагою до їх особи та честі. З жінками поводяться з усією повагою, зумовленою їх статтю, так само прихильно, як і з чоловіками. До офіцерів та військовополонених, які прирівняні до них, ставляться з повагою, належною їх званню та віку. Військовополонені в повному обсязі зберігають свою цивільну правоздатність, якою вони користувалися до полону. Поране-

ним та хворим з числа військовополонених надається своєчасна медична допомога. Держава відповідає за поведження з військовополоненими. Військовополонені перебувають під владою держави, а не окремих осіб чи військових частин. Військовополонені мають право особисто або через довірену особу звертатися до адміністрації табору, Мін'юсту чи держави-покровительки з клопотанням (заявою, скаргою) щодо умов їх тримання в таборі.

Отже, враховуючи вищезазначене можна зробити висновок, що утримання військовополонених в установах виконання покарань має певні психолого-педагогічні особливості та має ряд відмінностей від роботи із засудженими та ув'язненими.

Список використаних джерел:

1. Гридковець Л. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 3. Київ, 2018. 236 с.

2. Про затвердження Порядку здійснення заходів щодо поведження з військовополоненими в особливий період: постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2022 р. № 721. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/721-2022-%D0%BF> (дата звернення: 25.09.2022).

3. Ширококов Ю.М. Стадії військового полону та особливості їх впливу на психіку військовослужбовців. Проблеми екстремальної та кризової психології. Збірник наукових праць. Вип. 16. Харків: НУЦЗУ, 2014. 260 с. С. 313-322.

4. Ширококов Ю.М. Психологічні аспекти соціальної відповідальності військовополонених. *Psychological Journal: Scientific Review / red. S.Maksymenko. No 12. Vol. 5. Kyiv: H. S. Kostyuk Institute of Psychology of The National Academy of Educational Sciences of Ukraine , 2019. 249-262 pp.*

*Клочко Ірина Миколаївна,
старша викладачка кафедри підвищення
кваліфікації персоналу пробації
Інституту підвищення кваліфікації
персоналу Державної
кримінально-виконавчої служби України
Академії Державної
пенітенціарної служби*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОБАЦІЙНИХ ПРОГРАМ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Неповноліття – це один із найскладніших періодів розвитку особистості, час змін, соціалізації. Незважаючи на відносну короткочасність, цей віковий період розвитку практично визначає подальшу долю кожної людини. У сучасному світі є низка детермінант, що нега-

тивно впливають на розвиток неповнолітньої особи: негативний вплив сім'ї та оточення; відсутність можливості забезпечити мінімальні потреби дітей; бездіяльність, безпритульність, бездоглядність; вживання алкоголю, наркотиків; Інтернет залежність тощо. Тому життя деяких неповнолітніх пов'язане з конфліктами із законом.

Сучасним і новим інструментом впливу на зміну поведінки та способу життя неповнолітніх правопорушників є пробаційні програми. Аспекти застосування пробаційних програм у межах наглядової пробації висвітлено в працях таких дослідників, як: О. В. Бец, О. І. Богатирьова, В. М. Кривцова, Т. В. Кушнірова, І. С. Яковець, Д. В. Ягунова, О. Б. Янчука, О.О. Суботенко та ін.

Пробаційна програма – програма, що призначається за рішенням суду особі, звільненій від відбування покарання з випробуванням, та передбачає комплекс заходів, спрямованих на корекцію соціальної поведінки або її окремих проявів, формування соціально сприятливих змін особистості, які можливо об'єктивно перевірити [1]. По суті – це система спеціальних тренінгових занять інформаційно-мотиваційного, корекційного та розвиваючого характеру, що спрямовані на забезпечення їх фізичного і психічного розвитку, профілактику та зниження рівня агресивної поведінки, мотивацію позитивних змін особистості, поліпшення соціального статусу та повернення до повноцінного правослужняного життя.

У 2018 році в Україні Міністерством юстиції затверджені три пробаційні програми для неповнолітніх: «Зміна прокримінального мислення», «Подолання агресивної поведінки», «Попередження вживання психоактивних речовин» [2]. Четверта пробаційна програма «Формування життєвих навичок», яка складається з чотирьох тематичних модулів: «Успішне спілкування», «Сім'я та цінності», «Освіта і працевлаштування», «Цілепокладання та побудова життєвих планів» була затверджена у 2019 році [3].

Особливостями застосування пробаційних програм для неповнолітніх є те, що вони призначаються судом як обов'язок особі, звільненій від відбування покарання з випробуванням та реалізуються уповноваженим органом з питань пробації разом із суб'єктом, що надає соціальні послуги визначені Законами України «Про соціальні послуги» та «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» [4]. Для координації заходів, передбачених пробаційною програмою, в уповноваженому органі пробації призначається куратор – працівник, який пройшов спеціальне навчання. Разом з засудженим куратор складає графік відвідувань занять. Неповнолітній суб'єкт пробації, його батьки або інші законні представники ознайомлюються з графіком реалізації пробаційної програми та зі змінами до нього підпис. Після виконання заходів, передбачених пробаційною програмою, здійснюється оцінка результатів проходження програми та підготовка висновку про виконання заходів, передбачених пробаційною програмою (надається суду).

Станом на 01.07.2020 р. на обліку уповноважених органів з питань пробації перебувало 193 неповнолітніх суб'єктів пробації, яким вироком суду встановлений обов'язок виконувати заходи передбачені пробаційною програмою. 113 неповнолітніх виконали заходи передбачені пробаційною програмою. Оцінки результатів проходження пробаційних програм, які складаються по закінченню виконання заходів, передбачених пробаційною програмою, вказують на такий ступінь досягнення їх мети, а саме: низький (3 – 3 %); середній (17 – 15 %); високий (93 – 82 %) [5. С.36-41].

Серед переваг реалізації пробаційних програм для неповнолітніх слід відмітити, що вони розроблені з урахуванням вікових, гендерних та психологічних особливостей підліткового віку. Тривалість групових занять 1,5 години, індивідуальних – 45 хв. Заняття проводять у тренінговій формі з використанням ігрових методик, метафор, аналогій із життя підлітків, відеоматеріалів тощо. Ключовим підходом в пробаційних програмах є когнітивно-поведінкове втручання, що сприяє переосмисленню суб'єктом пробації сприйняття ним дійсності та власної поведінки, зміні дисфункційного мислення, деструктивних переконань та неефективних навичок.

Під час реалізації пробаційних програм виникають певні проблеми об'єктивного характеру. Іноді суд призначає пробаційну програму, що не відповідає результатам оцінки ризиків і є не актуальною для даного неповнолітнього, що значно знижує мотивацію щодо її проходження. Низький рівень фінансування органів пробації впливає на матеріально-технічне забезпечення: відсутність або недостатня кількість робочих зошитів, канцелярії, роздаткового матеріалу, непристосованість чи відсутність належних приміщень для проведення групових чи індивідуальних занять. Відсутність фахівців, які пройшли відповідне навчання щодо реалізації пробаційних програм і не можуть бути призначені кураторами пробаційних програм.

В наявності проблеми суб'єктивного характеру, які пов'язані з неповнолітніми суб'єктами пробації та персоналом органу пробації. Деякі працівники мають недостатній рівень професійної компетентності проведення тренінгових занять (відсутність педагогічної, психологічної освіти), що ускладнює встановлення довіри, контакту та ефективної взаємодії. Також на ефективність реалізації пробаційних програм впливають соціально-психологічні чинники неповнолітніх суб'єктів пробації: вид та ступінь тяжкості вчиненого правопорушення, наявність освіти чи роботи, рівень інтелекту, спосіб мислення, наявність мотивації і усвідомлення необхідності змін, наявність різного виду залежностей та інші.

Таким чином, запровадження в пробації новітніх інструментів впливу на неповнолітніх правопорушників, їх ефективність та дієвість залежить від багатьох факторів. Але високий рівень оцінки результатів проходження пробаційних програм та позитивний зворотній зв'язок суб'єктів пробації

дозволяють зробити висновок, що завдяки ефективному функціонуванню системи пробації, зокрема через реалізацію пробаційних програм, нині здійснюється зміна антисуспільних настанов свідомості з метою реабілітації та реінтеграції дітей, які вчинили правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про пробацію» від 05.02.2015 р. №160-VIII. Дата оновлення: 01.01.2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text> (дата звернення: 15.09.2022)
2. Про затвердження пробаційних програм для неповнолітніх суб'єктів пробації: наказ Міністерства юстиції України від 11.06.2018 р. № 1797/5. URL: https://www.probation.gov.ua/?page_id=118
3. Про затвердження пробаційної програми «Формування життєвих навичок» для неповнолітніх суб'єктів пробації: наказ Міністерства юстиції України від 23.10.2019 р. № 3235/5. URL: https://www.probation.gov.ua/?page_id=118
4. Про затвердження Переліку заходів щодо реалізації пробаційних програм: наказ Міністерства юстиції України від 28.03.2018 р. № 926/5 (дата оновлення від 12.07.2019) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0483-18#Text> (дата звернення: 15.09.2022)
5. Огляд результатів діяльності Державної установи «Центр пробації» за I півріччя 2021 року. Київ. 2021. URL: https://docs.google.com/document/d/1JsW_wq6PSLQea_X33R4iur-AeFXU0hP9/edit (дата звернення: 15.09.2022)

*Коваленко Катерина Євгеніївна,
курсантка III курсу юридичного
факультету Академії Державної
пенітенціарної служби,
м. Чернігів, Україна*

*Пузиревський Максим Вячеславович,
старший викладач кафедри
кримінального, кримінально-виконавчого
права та кримінології
Академії Державної пенітенціарної
служби, м. Чернігів, Україна*

**ПОНЯТТЯ «ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ» В КРИМІНАЛЬНО-
ВИКОНАВЧОМУ ПРАВІ ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОМУ
ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ**

Сучасна національна система виконання покарань в Україні знаходиться в стадії реформування, що характеризується суттєвою зміною орієнтирів з прорадянських на проєвропейські. Особлива увага в цьому контексті приділяється зміні змістовного наповнення поняття

«покарання», а також яким повинно бути його безпосереднє виконання. Доцільно наголосити, що система виконання покарань як явище має давню історію, котра бере свій початок ще до нашої ери. Досить тривалий час покарання засуджених мало на меті викликання страждань причому не лише самої винної особи, але й усієї її родини. Така практика була властивою і для радянської системи виконання покарань, що де-факто уникала принципу індивідуалізації покарання. Ще однією характерною рисою кримінального покарання була наявність такого види покарання як позбавлення життя.

Після проголошення Україною незалежності, кримінально-виконавча політика поставила перед собою зовсім інше завдання: не покарати, а виправити. Тепер у політиці виконання покарань важливим є той факт, що засуджені повинні мати всі базові права людини (особливо право на честь, гідність, недоторканність, заборони дискримінації, тортур тощо), але із певними обмеженнями.

Як слушно зазначає з цього приводу Міністр юстиції України Д. Малюська, «Наша основна стратегічна ціль – ефективна система виконання кримінальних покарань, що відповідає міжнародним, у тому числі європейським стандартам прав людини, система запобігання та протидії катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню» [1].

Сучасні українські вчені-пенітенціаристи вказують на те, що *виконання покарань* (від лат. *executio* – виконавчий) – регламентована кримінально-виконавчим законодавством і облаштована до форми кримінально-виконавчих правовідносин екзекутивна (виконавча) діяльність адміністрації органів і установ виконання покарань (далі – ОВП та УВП) за участі їхнього персоналу, а також інших державних органів, громадських організацій, посадових осіб і громадян, змістом якої є реалізація кари. Виконання покарання полягає у застосуванні до засуджених адміністрацією установ виконання покарань і уповноваженими органами з питань пробації державного примусу (процедури обмеження їх прав та свобод, які є змістом покарань, визначених Кримінальним кодексом України) у межах, встановлених у рішенні суду [2, с. 68]. Слід відзначити, що *екзекутивна діяльність органів і установ виконання покарань* – реалізація кари у всіх різноманітні її форм, урегульованих нормами кримінально-виконавчого законодавства. Екзекутивна діяльність являє собою урегульовану законом систему дій адміністрації ОВП та УВП із засудженими, на яких поширюється ця діяльність при реалізації властивих покаранню правообмежень [2, с. 168].

На основі наведеного визначення, ми можемо вивести наступні

ознаки інституту «виконання покарань»: 1) регламентовано кримінально-виконавчим законодавством; 2) здійснюється адміністрацією та персоналом органів й установ виконання покарань; 3) здійснюється шляхом застосування примусу (полягає в обмеженні прав та свобод людини); 4) об'єктом виконання покарань є юридичний процес виконання покарань; 5) встановлюється за рішенням суду.

Надалі вважаємо за необхідне більше детально зупинитися на розгляді *складових елементів виконання покарання*, котрими на нашу думку є: а) об'єкт, б) об'єктивна сторона, в) суб'єкт, г) суб'єктивна сторона, ґ) порядок, д) умови, е) ситуація, є) обставини, ж) обстановка, з) місце, и) час, і) засоби, й) способи, к) мотив, л) обов'язок та м) мета виконання покарання.

Так, під *об'єктом виконання покарання* варто розуміти елементи правового статусу (положення) засуджених, у тому числі права, обов'язки та законні інтереси засудженого, визначені судом для відчуття ним карального впливу з боку адміністрації органів та установ виконання покарань і персоналу органу пробації. *Об'єктивною стороною виконання покарання* є сукупність ознак, що характеризують зовнішню сторону виконання кримінального покарання. *Об'єктивна сторона виконання покарання* містить у собі наступні *ознаки*: 1) каральна діяльність, що зазіхає на той чи інший об'єкт; 2) наслідки, що наступили у вигляді позбавлених, обмежених, заміненних і доповнених прав, обов'язків і законних інтересів засудженого; 3) причинно-наслідковий зв'язок між процесом виконання та наступаючими обмеженнями, заміною та доповненнями прав, обов'язків і законних інтересів засудженого; 4) порядок і умови, а також місце, час, засоби та способи виконання по-карання.

Суб'єктом виконання покарання виступає адміністрація органів та установ виконання покарань і персонал органу пробації. *Суб'єктивною стороною виконання покарання* є характеристика внутрішнього змісту виконання кримінального покарання, тобто, каральне ставлення адміністрації органів та установ виконання покарань, персоналу органу пробації до процесу його виконання, відбування, до наслідків виконання, відбування покарання, а також мотив і мета виконання кримінального покарання.

Під *порядком виконання покарання* слід розуміти встановлений кримінально-виконавчим законодавством в певній послідовності, системний процес виконання покарання адміністрацією органів та установ виконання покарань і персоналом органу пробації. *Умовами виконання покарань* є врегульовані кримінально-виконавчим законодавством правила

поведінки суб'єктів виконання покарання, а також ситуації, обставини та обстановка в процесі виконання покарання.

Ситуація виконання покарання являє собою сукупність обставин, що створюють можливість виконання покарання. *Обставинами виконання покарання* є явища, що супроводжують і пов'язані з процесом виконання покарання. Під *обстановкою виконання покарання* слід розуміти оточуючі за-судженого адміністрацію органів та установ виконання покарань, персонал органу пробачії, предмети, випадковості та ін.

Місце виконання покарання – певна територія, на якій відбувається процес виконання кримінального покарання. *Часом виконання покарання* є певний проміжок часу, протягом якого виконується кримінальне покарання. *Засоби виконання покарання* – ті пристосування, за допомогою яких адміністрацією органів та установ виконання покарань, персоналом органу пробачії виконується кримінальне покарання. Під *способами виконання покарання* слід розуміти прийоми та методи, що використовуються адміністрацією органів та установ виконання покарань, персоналом органу пробачії стосовно засудженого у процесі виконання покарання.

Під *мотивом виконання покарання* можуть виступати обов'язок виконувати або обов'язковість виконання вироку суду, відповідного розпорядження суду з копією вироку, а також виконавчого листа. Під *обов'язком* виконувати вирок суду слід розуміти покладені й без-умовні для виконання дії по виконанню вироку суду. *Обов'язковість виконання вироку суду* означає безумовність роботи і дій по виконанню вироку суду для виконання адміністрацією органів та установ виконання покарань, персоналом органу пробачії. *Мета виконання покарання* є тим фактичним результатом, котрого прагнуть досягти адміністрація органів та установ виконання покарань, персонал органу пробачії, за допомогою реалізації процесу виконання кримінального покарання.

При цьому, проаналізувавши ст. 1 КВК України 2003 р., ми бачимо, що метою виконання покарань є захист інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення та ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами [3].

У свою чергу, відповідно до норми ст. 50 КК України 2001 р., покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, та полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. Покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних

правопорушень як засудженими, так і іншими особами. Покарання не має на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність [4].

Таким чином, виконання покарань – це комплекс правових заходів передбачених кримінально-виконавчим законодавством, котрі застосовуються адміністрацією органів та установ виконання покарань, персоналом органу пробації до засуджених, що полягають у державному примусі з метою їх виправлення та ресоціалізації, та призначаються за вмотивованим рішенням суду.

Список використаних джерел:

1. «Денис Малуська: стратегія реформування пенітенціарної системи – як «дороговказ» до створення ефективної системи виконання покарань»: веб-сайт Кабінету Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/denis-malyuska-strategiya-reformuvannya-penitenciarnoyi-sistemi-yak-dorogovkaz-do-stvorenniya-efektivnoyi-sistemi-vikonannya-kriminalnih-pokaran> (дата звернення: 21.09.2022).

2. Кримінально-виконавче право. Словник-довідник / автори-упорядники: С.Ф. Денисов, Т.А. Денисова, М.В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2020. 712 с.

3. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.

4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

Конопельський Віктор Ярославович,
*д.ю.н., професор, завідувач кафедри
кримінального права та кримінології
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Одеський державний університет
внутрішніх справ
м. Одеса, Україна*

ІНСТИТУТ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ У СПІВВІДНОШЕННІ ДО СВІТОВОЇ ПРАКТИКИ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ

Гуманізація системи покарання та ресоціалізація правопорушників задля забезпечення безпеки людства – важливе завдання сучасної кримінально-правової та кримінально-процесуальної політики. Саме тому у 2015 році в Україні було запроваджено інститут пробації, який регулюється законом України «Про пробацію» [1].

Інститут пробації було запроваджено перш за все з метою зміни правосвідомості суспільства та правопорушників задля можливості повноцінного повернення громадянина до життя в соціумі. На сьогоднішній день система пробації в нашій державі стрімко розвивається, крім цього, зростає її ефективність. Усе це викликає неабиякий інтерес щодо системного аналізу світових практик застосування інституту пробації, з подальшим їх впровадженням у нашу систему з метою вдосконалення.

У п. 6 ст. 2 Закону України «Про пробацію» зазначається, що це система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого» [1].

Проаналізувавши законодавство та міркування науковців, можна дійти висновку, що інститут пробації допомагає забезпечувати безпеку у суспільстві та, відповідно, є засобом, за допомогою якого суд приймає рішення про міру відповідальності людини. У національному законодавстві закріплено три види пробації: досудова, наглядова та пенітенціарна. Кожна з яких відіграє своє особливе значення в системі виконання покарань.

Про позитивні результати діяльності системи пробації зазначається у дослідженнях Р.О. Басенко, Г.М. Аванесян, В.Ф. Коваленко. Серед них, зокрема: розвиток безпечного соціуму; дотримання міжнародних стандартів; створення правового середовища; справедливе здійснення правосуддя тощо [2, ст. 204]. Варто зауважити, що інститут пробації має також й плюс в економічному аспекті країни, адже виправлення особи без ув'язнення допомагає зберегти кошти на утримання засуджених, котрі надходять за рахунок платників податків.

Про успішне функціонування інституту пробації свідчить зменшення кількості вчинення повторних правопорушень серед учасників пробації. Незважаючи на всі позитивні фактори застосування даного інституту в нашій країні, система пробації має й деякі недоліки, які необхідно усунути задля покращення його застосування.

Для прикладу, досудова доповідь містить низку характеристик, для дослідження яких необхідно багато часу, особливо якщо це стосується неповнолітніх, проте в чинному законодавстві не визначена диференціація строків, протягом яких має бути складено досудову доповідь. Це у свою чергу ставить під сумнів ефективність застосування пробації загалом. Як показує практика, існують випадки, коли через неотримання від органу пробації досудової доповіді, відкладається розгляд справи, що, в свою чергу, призводить до затягування судового

процесу та порушення засади розумності строків.

Тому слід розглянути практику застосування інституту пробації у різних країнах світу, адже як пише С.І. Сімакова та О.Г. Мельник для того, щоб створити в Україні нову модель пробації, що буде дієвим механізмом для нашої держави й зможе захистити суспільство від злочинних посягань, слід провести аналогії з міжнародним досвідом. Тому, щоб уникнути помилок, які вже були допущені європейськими країнами, слід розробити власну модель пробації, яка буде підходити нашій країні [3, ст. 236].

Розпочнемо з досвіду Королівства Нідерландів. У ньому інститут пробації існує вже двісті років. На утримання одного засудженого у в'язниці витрачається близько 250 євро, а якщо таку особу залучити до виконання громадських робіт сума витрат зменшується у п'ять разів. Тому пробація має позитивний внесок не лише для порушника, а й для країни загалом [4].

В Республіці Польща система пробації має індивідуалізоване спрямування. Тобто, для кожного правопорушника своє. Вона зорієнтована на контролі за поведінкою особи, котра підозрюється у вчиненні правопорушення для того, щоб запобігти спробам завадити здійсненню кримінального провадження. Крім вказаного, у Кримінально-виконавчому кодексі Республіки Польща, закріплений механізм постпенітенціарного супроводу. Це означає, що контроль за правопорушником здійснюється і після закінчення строку пробації.

У Франції випробування, як відмінна риса пробації, передбачена при відстроченні виконання покарання з режимом випробування та з обов'язком виконувати суспільно корисні роботи, а також при відстроченні призначення покарання з режимом випробування. У всіх названих випадках закон передбачає роботу спеціального агента із пробації.

Режим випробування у Франції включає такі обов'язкові заходи: відповідати на виклики уповноваженого з пробації; надавати йому відомості та документи, необхідні для контролю засобів існування засудженого; попереджати про зміну місця проживання та роботи. Крім цього, у кожному конкретному випадку з урахуванням особи засудженого та обставин скоєного злочину суддя має право покласти на нього інші обов'язки, які є факультативними. До таких обов'язків належать: продовжити освіту чи професійне навчання; пройти медичне обстеження чи лікування; відшкодувати збитки навіть за відсутності цивільного позову; утримуватися від керування деякими транспортними засобами; не відвідувати місця продажу спиртних напоїв; не відвідувати інших засуджених, зокрема учасників злочинного діяння; не зберігати чи не носити зброю тощо.

Заходи допомоги можуть виражатися у формі допомоги суспільного характеру, а у разі потреби - у формі матеріальної допомоги із за-

лученням будь-яких громадських та приватних організацій. Ці заходи мають забезпечити ресоціалізацію засудженого.

Інститут пробації відомий і кримінальному праву Швеції. При цьому він має свої характерні риси і в КК регламентований дуже докладно (гл. 28 КК Швеції). Пробація може бути призначена як самостійний кримінально-правовий захід у тих випадках, коли суд прийде до висновку, що покарання у вигляді штрафу недостатньо (ст. 1 гл. 28 КК Швеції). Разом з тим пробація, як комплекс специфічних заходів, може супроводжувати умовно-достроковим звільненням (ст. 10 гол. 26 КК).

Особливістю шведського варіанта пробації є те, що вона може поєднуватися з цілою низкою кримінально-правових заходів (виплатою штрафу, виконанням безкоштовних суспільно корисних робіт, короткостроковим позбавленням волі тощо), тоді як, наприклад, у США одночасне призначення пробації та будь-якого покарання (позбавлення волі, штрафу тощо), швидше, є винятком, ніж правилом.

Виконання пробації передбачає нагляд, здійснення якого може розпочатися з дня проголошення вироку. Нагляд припиняється без спеціального розпорядження після закінчення, як правило, одного року, якщо не передбачається інше покарання. Повний термін пробації може становити три роки (ст. 4 гл. 28 КК Швеції). У випадках, коли протягом терміну пробації засуджений проходить обстеження або піддається лікуванню та для їх завершення потрібен тривалий час, період нагляду може бути довшим за один рік, але не повинен перевищувати загально-го трирічного терміну пробації.

Керівництво виконанням умов пробації віднесено кримінальним законодавством до ведення місцевої адміністрації тюрем та пробації. Ці органи призначають спостерігача, який безпосередньо здійснює нагляд за засудженим, підданим пробації. Крім того, ці ж органи мають право призначити одного або кількох помічників спостерігачеві.

Зміст пробації визначається низкою обов'язків, покладених на засудженого: повідомляти спостерігачеві про місце проживання, роботи, підтримувати із нею регулярні контакти, відшкодовувати заподіяний збитки й у цілому «вести доброзичливе життя» (ст. 14 гл. 26 КК Швеції).

У разі скасування пробації у зв'язку з невиконанням її умов, суд обирає іншу санкцію, враховуючи при цьому ті примусові заходи, на які був засуджений протягом терміну пробації. Так, суд має взяти до уваги, якщо це мало місце, сплату засудженим штрафу, виконання суспільно корисних робіт тощо. У подібних випадках допускається призначення меншого терміну ув'язнення, ніж той, що передбачений за скоєння конкретного злочину (Ст. 9 гл. 28 КК Швеції).

Особливої уваги заслуговує практика застосування інституту пробації в Латвійській Республіці. Її досвід пов'язаний із забезпеченням якісного виконання рішень. Робота зосереджується на тому, щоб підтвердити що держава бере на себе відповідальність за подальше існування правопорушника в соціумі. На відміну від індивідуалізованої системи Республіки Польщі, ця спрямована на групу осіб, котрі пов'язані між собою певним критерієм. Хоча існують і винятки, адже в деяких випадках потрібен і індивідуальний підхід. Інститут застосовується з дотриманням правил етики та конфіденційності. Врахування даних аспектів для розвитку нашої системи пробації матиме позитивний результат.

Із вищезазначеного можна дійти висновку, що інститут пробації в Україні є дійсно дієвим механізмом застосування. Проте узгодження зі світовими практиками допоможе більш ефективно його використовувати.

Список використаних джерел:

1. Про пробацію: Закон України від 05 лют. 2015 р. №160-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text> (дата звернення 01.09.2022)
2. Басенко Р.О., Аванесян Г.М., Коваленко В.Ф., Інституціонування пробації в контексті гуманістичного та євроінтеграційного потенціалу правової системи України. Підприємництво, господарство і право: Науково-практичний господарсько-правовий журнал, 2021/1, № 5, ст. 203–208
3. Сімакова С.І., Мельник О.Г., Пробація, як механізм міжнародного досвіду роботи із правопорушником. Юридичний науковий електронний журнал, 2019, № 3, ст. 235–237
4. Шляхом покаяння: пробація в Україні перевиховує злочинців. Муніципальне видання «Хрещатик»: вебсайт. URL: <http://kreschatic.kiev.ua/ua/5294/news/1582800510.html> (дата звернення 01.09.2022)

*Петрик Дмитро Петрович,
аспірант кафедри педагогіки, психології і
методики фізичного виховання
Національного університету
«Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка м. Чернігів, Україна*

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Події, що відбувалися в державі останні п'ять років та повномасштабний наступ російської федерації 24 лютого 2022 року вніс свої корективи в сферу виконання кримінальних покарань.

Хоча за даними Департаменту з питань виконання кримінальних покарань Міністерства юстиції України, які були надані проекту «Європейський Союз та Рада Європи працюють разом для підтримки в'язничної реформи в Україні», упродовж 2020 року в Україні, як і в інших європейських державах, спостерігалось зменшення кількості тюремного населення. Станом на 1 січня 2020 року в українських в'язницях перебувало 52863 ув'язнених, а 1 вересня 2020 року – 50890 осіб. За даними опитування SPACE, Україна посідає 9-те місце в Європі за кількістю ув'язнених

На 1 січня 2020 року 18987 осіб перебувало в слідчих ізоляторах, 33788 – в кримінально-виконавчих установах, 88 – у виховних колоніях. Окрім того, 14 дітей віком до трьох років перебувало у виправних установах разом з їхніми матерями. Щодо гендерного розподілу, то 50253 ув'язнених – чоловіки, з них 38 – неповнолітні, і 2610 ув'язнених – жінки, з них 4 – неповнолітні. 1173 ув'язнених – іноземці.

Кількість засуджених осіб в Україні за віковим розподілом станом на січень 2020 року така: 242 особи віком до 20 років, 9649 – 20-30 років, 13311 – 30-40 років, 9313 – 40-55 років, 1520 – 55-60 років, 810 – понад 60 років

За 2019 рік в Україні 13536 осіб вийшло на свободу з виправних колоній. Персонал в'язниць налічує 22402 співробітники, з них 106 – керівники виправних установ [1].

Оприлюднена статистична інформація свідчить про зменшення спецконтингенту в установах виконання покарань, але після того, як російські військові формування перетнули державний кордон 24 лютого 2022 року, а Збройні Сили України почали давати гідну відсіч ворогу та брати в полон російських солдат, кількість спецконтингенту за рахунок військовополонених збільшується.

Відповідно до Закону України від 03 березня 2022 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування питань, пов'язаних із військовополоненими в особливий період» до статті 11 Кримінально-виконавчого кодексу України додали частину 7 яка передбачає, що військовополонені можуть тимчасово перебувати в дільницях утворених у виправних колоніях мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання, середнього та максимального рівнів безпеки [2].

Виходячи з вище наведеного військовополонені можуть перебувати в будь-якій установі виконання покарань до моменту переміщення, а отже і ризик створення конфліктних ситуацій між самими засудженими

і співробітниками збільшується, що в свою чергу може призвести до застосування заходів фізичного впливу з боку адміністрації закладу.

З метою якісної підготовки фахівців Державної кримінальної служби України в контексті таких подій, що відбуваються в державі необхідна не тільки правова підготовка, а спеціальна-фізична, тактична підготовка. Дана підготовка передбачає формування умінь до дії особового складу установи у разі зміни оперативної обстановки, застосування заходів фізичного впливу до правопорушників в умовах і обстановці, що склалася, а також надання першої домедичної допомоги постраждалим. Підходи, за якими на даний момент здійснюється підготовка здобувачів, в даному напрямку потребують удосконалення. Ми вбачаємо, що в освітній процес вивчення заходів фізичного впливу необхідно додати моделювання практичних ситуацій, які дійсно мали місце в установах виконання покарань, а також намагатися створювати відповідні умови (локації, приміщення) та певні обставини. Під час підготовки фахівців необхідно в першу чергу звертати увагу на заходи особистої безпеки.

Отже, події в яких нині перебуває все українське суспільство та правоохоронна система держави, підштовхує нас переформатування процесу підготовки фахівців ДКВС України.

Список використаних джерел:

1. Рівень ув'язнення в ЄС та Україні продовжує знижуватись: оприлюднена щорічна кримінальна статистика Ради Європи. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/europe-s-imprisonment-rate-continues-to-fall-council-of-europe-s-annual-penal-statistics-released> (дата звернення: 10.09.2022).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування питань, пов'язаних із військовополоненими в особливий період : Закон України 2158-IX. Дата оновлення: 24.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2158-20#n6> (дата звернення: 09.09.2022).

*Тришин Костянтин,
викладач кафедри ТСВФП
Коломієць Юрій,
старший викладач кафедри ТСВФП
Одеський державний університет
внутрішніх справ*

**КРИМІНАЛЬНО ВИКОНАВЧА СИСТЕМА ТА ЇЇ РОЛЬ У
РОЗБУДОВІ ПРАВОВОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ**

Постановка проблеми. Метою і завданням є з'ясування поняття, цілей, змісту та розвитку кримінально-правової політики України у сфері виконання покарань і визначення місця цього елемента державної

політики у сфері боротьби зі злочинністю.

Стан дослідження. Перший етап – зародження і формування основ кримінальної політики (друга половина XIX ст. – 1917 р.), коли знамі тогочасні юристи (Е. Феррі, Ф. Лист, М. Полянський, С. Гогель, М. Чубинський та ін.) уперше визначили кримінальну політику як вчення про наявні заходи боротьби зі злочинністю, розкрили її зміст і намітили перспективи розвитку. Другий етап – формування радянської кримінальної політики (20-ті рр. – кінець 80-х рр. XX ст.), коли завдяки працям відомих учених (Н. Кириленко, А. Піонтковський, Н. Скрипник, А. Трайнін, А. Естрін, В. Владимиров, Ю. Ляпунов та ін.) напрями і масштаби кримінальної політики значно розширилися за рахунок більш сучасного кримінального, кримінально-процесуального і виправно-трудоного законодавства. Третій етап – формування кримінальної політики у пострадянській період (початок 90-х рр. XX ст. і дотепер), визначення на державному рівні нового змісту та сутності кримінальної політики, що регулює цінності правової держави: безпеку особи, суспільства і держави, права і свободи людини та громадянина, законність, гуманізм і справедливість [1].

Кримінально-виконавча діяльність – це кінцевий етап правозастосування, який є своєрідним підсумком у функціональній системі кримінальної юстиції. Тому забезпечення правопорядку та законності, прав і свобод людини, задекларовані на конституційному рівні як предмет захисту суспільства і як обов'язок, насамперед, лежить на державі та її органах. Однак сам по собі факти конституційного закріплення обов'язку держави у цій сфері діяльності є певною мірою формальною обставиною. Тому такі гарантії державного захисту повинні бути підкріплені конкретними державними заходами та практичною реалізацією [3].

Розглядаючи питання концептуального визначення кримінально-виконавчої політики у співвідношенні з правом слід з'ясувати цей вид державної діяльності примусового характеру як один із аспектів правоохоронного напрямку політики, спрямований на забезпечення виконання покарань і протидії злочинності, зокрема рецидивній. Кримінальне та кримінально-процесуальне право і правовідносини, що існують їх межах, мають свою природу, соціальну мету, завдання та функції, а кримінально-виконавче право і правовідносини в цій сфері мають своє соціальне призначення і зміст, який впливає із конкретних передбачених законом, норм і приписів суду на стадії виконання кримінального покарання. Тому політику у цій сфері можна вважати як надбудову над вказаним соціально-правовим базисом [4]. Важливим також є те, що

цього виду державна діяльність спрямована не тільки на охорону права в буквальному розумінні її тлумачення з етимологічних позицій.

До предмету кримінально-виконавчої політики можуть бути включені такі її компоненти, як: поняття, цілі та завдання, принципи, стратегічні й тактичні напрями виправлення та ресоціалізації засуджених, суб'єкти формування та реалізації цієї політики, заходи і засоби щодо підвищення ефективності кримінально-виконавчого впливу на злочинність, у тому числі на рецидивну, завдяки розробленню і прийняттю відповідних законодавчих, нормативних, організаційних, виховних та інших конструктивних рішень на ґрунті наукових досліджень – доктринальних положень тощо [3]. До джерел кримінально-виконавчої політики слід віднести: Конституція України саме як джерело усієї внутрішньої правової політики держави і законодавства України; законодавство та наукову базу кримінально-виконавчого права як специфічної галузі права, інших галузей, у тому числі кримінально-правової та кримінально-процесуальної політики і права, кримінологічної політики як інтегруючої ланки системі інституцій, протидії злочинності, а також Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, Рішення Конституційного Суду України, Постанови Пленуму Верховного Суду України, міжнародні договори, які ратифіковані Верховною Радою України [1]. Зміст кримінально-виконавчої політики як складової внутрішньої політики, полягає у визначенні кола проблем, що становлять її предмет, на різних етапах розвитку держави України, шляхів її удосконалення та трансформації в конкретних соціально-економічних умовах. Цілями кримінально-виконавчої політики України є забезпечення ефективної діяльності соціально-правових інститутів щодо: а) захисту інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених; б) запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами; в) запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими [4].

Найактуальнішими завданнями, що стоять сьогодні перед кримінально-виконавчою політикою, є: а) розроблення і доктринальне визначення генеральної стратегічної лінії щодо забезпечення ефективного функціонування нормативно-правової системи та практичної діяльності органів і установ виконання покарань на певний період часу відповідно до курсу внутрішньої політики та чинного законодавства; б) визначення актуальних проблем у сфері правового регулювання стану та процесу виконання покарань щодо ефективності дії конкретних нормативно-правових актів та окремих норм, розроблення законопроектів щодо змін

і доповнень до чинних і видання нових законодавчих і підзаконних актів відповідно до вимог і положень кримінально-правової, кримінально-процесуальної та кримінологічної політики і законодавства України; в) удосконалення кримінально-виконавчої практики, запровадження новітніх форм, методів і засобів виправлення та ресоціалізації засуджених, втілення позитивного вітчизняного і зарубіжного досвіду в практику органів і установ виконання покарань; г) кадрове, матеріально-технічне, фінансово-економічне забезпечення системи органів і установ виконання покарань та ін. [2]. Названі цілі та завдання, кримінально-виконавча політика створює першооснову ефективною практики виконання покарань в Україні. Ця практика повинна базуватися на принципах: а) суверенітету, наукової обґрунтованості та незалежності від ідеологічних установок і рішень будь-яких політичних партій течій; б) пріоритету загальнолюдських цінностей, життя і здоров'я людини; в) пріоритету прав людини над державними і суспільними інтересами з умов і гармонійного поєднання; г) гуманізму та милосердя; д) справедливості та моральності; е) гласності; ж) демократичного характеру кримінально-виконавчої діяльності; з) відповідальності держави перед громадянами і суспільством за результати своєї діяльності та ін. [1]. Окремі напрямки кримінально-виконавчої політики називаються кримінально-виконавчими функціями.

Можна виділити: ініціативну, програмно-координаційну, інформаційну, гарантійну, захисну і регулятивну функції кримінально-виконавчої політики.

Закон України «Про пробацію» прийнято в 2015 році, кримінально-виконавчі інспекції реорганізовано у відділи пробації у 2017 році. На даний час можна підвести підсумки перших кроків пенітенціарної пробації та пробації загалом. Досудова та наглядова пробація почала набирати обертів у своїй роботі під кінець 2017 року, коли були розроблені методичні рекомендації пороботі з даними видами пробації. Щодо пенітенціарної пробації, вона, на жаль, поки що не запрацювала. Задачі, поставлені перед нею в законі, неможливо виконати у зв'язку з повною відсутністю матеріального забезпечення. Немає жодної можливості допомогти такій особі з визначенням місця проживання, якщо за вказаною ним адресою його ніхто не чекає. Немає в регіонах України спеціалізованих установ для звільнених, до яких працівник відділу пробації має влаштувати колишнього засудженого. [5]

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що кримінально-правова політика є системоутворюючим елементом усієї політики у сфері боротьби зі злочинністю, яка розробляє стратегію і тактику, формулює осно-

вні завдання, принципи, напрями і цілі кримінально-правового впливу на злочинність і засоби їх досягнення. Також слід відзначити, що процес становлення і розвитку такого соціального явища, як кримінально – виконавча політика, відбувався в суспільстві в залежності від єдиної правової політики держави на певних історичних етапах. Кримінально-виконавча політика відображає результати еволюції суспільства, держави та їх інститутів і відповідає певним періодам їх функціонування. [3]

Список використаних джерел

1. Джужа О.М., Богатирьов І.Г., Колб О.Г., Василевич В.В. та ін. Кримінально-виконавче право України. 2010. 752 с.
2. Борисов В.І. Сучасна політика держави у сфері боротьби зі злочинністю та її кримінально-правовий напрям. Право України. 2012. № 1–2. С. 232.
3. Фріс П.Л. Кримінально-правова політика України : автореф. дис. докт. юрид. наук. 2005. 39 с.
4. Селіванов А.А. Правова політика – важлива складова внутрішньої політики Української держави. Голос України. 2007. № 43. С. 13–14.
5. Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 р. // Відомості Верховної Ради України. 2015 р. 13 ст. 93

СЕКЦІЯ 9.

КРИМІНАЛІСТИКА. СУДОВО-ЕКСПЕРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ. ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Волик Милана

*курсант 3 курсу ННППФНП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:*

Павлова Наталя Валеріївна

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри
криміналістики та домедичної підготовки
Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ, м.Дніпро, Україна*

ПРИРОДНО-НАУКОВІ ЗАСАДИ ОТОТОВЖЕННЯ ОСОБИ ЗА ОЗНАКАМИ ЗОВНІШНОСТІ

Для розшуку втікачів від правосуддя використовували відтворення рис зовнішності людини та написані портрети. У середньовічній Європі та Центральній Азії відома практика використання для цього творів мистецтва. Зокрема, відомого вченого Авіценну шукали за портретом, написаним художником, який його близько знав. Літературні джерела повідомляють про використання таких портретів у поліцейській практиці європейських держав ще в XIV ст.

Перше задокументоване використання суб'єктивного портрета для розшуку злочинця датується 1908 роком, коли в Лейпцигу на основі трьох фотографій, відібраних із картотеки та свідчень очевидців, був складений і опублікований у газетах портрет злочинця. У період між Першою та Другою світовими війнами такі суб'єктивні портрети використовувалися спорадично. Лише після Другої світової війни вони почали використовуватися ширше, зокрема, в судово-медичній практиці Австрії, США, Німеччини та ряду інших країн. Так, починаючи з 1957 року малюнок для виготовлення суб'єктивних портретів часто використовувався судово-медичними експертами в Польщі, пізніше «ідентифікатор малюнка-композиції» був введений в практику польської поліції. Використання мальованих портретів для впізнання злочинця хоч і досить вдале, але супроводжувалося певними труднощами. Зокрема, очевидець далеко не завжди міг чітко і повно описати ознаки

зовнішності людини, а художник не завжди міг правильно зрозуміти і відтворити такий опис.

Як очевидець і художник, криміналісти почали використовувати допоміжні зображення. Наприклад, в департаменті поліції Сент-Луїса (США) при виготовленні мальованих портретів очевидцю і художнику було запропоновано скористатися таблицею малюнків типів елементів обличчя. У поліції Нижньої Саксонії (Німеччина) при виготовленні мальованих портретів використовували фотографії, які пред'являли очевидцю. Він обирав ті з них, які, на його думку, були найбільш придатними. Елементи зовнішнього вигляду зображених осіб відтворено в мальованому портреті, який виконав художник [1, с. 45].

Слід зазначити, що спосіб виконання мальованих портретів не завжди задовольняв практиків через те, що важко було знайти кваліфікованого художника. Це спонукало криміналістів винайти інші, простіші методи створення суб'єктивних портретів. У 1952 р. начальник реєстраційної служби поліції міста Ліллі (Франція) П. Шабо запропонував виготовляти суб'єктивні портрети з фрагментів фотографічних зображень осіб, причетних до вчинення злочину. Спосіб отримав назву «identikit». Відповідно до цього методу оператор просив очевидця переглянути серію фотографій і вибрати ті з них, на яких зображені обличчя, схожі на людину, яку потрібно впізнати. З відібраних фотографій оператор так чи інакше монтував складений фотокомпозиційний портрет.

Спочатку за методикою П. Шабо створювали суб'єктивний портрет шляхом розрізання вибраних зображень на фрагменти з наступним їх монтуванням, потім було запропоновано спеціальний планшет для полегшення процесу монтування портрета. Техніка набула великої популярності, кожна одиниця зберігала набір фотографій, відпала потреба у великій кількості технічних засобів. Поступово розвивалися різноманітні технічні пристрої, які полегшували та прискорювали виготовлення фотокомпозиційного портрета (планшети, блоки, проектори тощо) [2, с. 38].

У 1956 році комісар судової поліції Франції Ж. М. Шомель запропонував використовувати для монтажу суб'єктивного портрета заздалегідь підготовлені фрагменти фотографій, вирізані у вигляді геометричних фігур, і портрет-рамку, в яку ці фрагменти вставлялися. Трохи пізніше, в 1960 році, інспектор служби ідентифікації в Женеві М. Морель запропонував удосконалити метод «identiform». У 1968 р. британський інженер Дж. Пенрі запропонував нову модель фотографічної роботи, в якій принцип редагування суб'єктивного портрета базувався на типових фрагментах фотографій і портреті-рамці. Ця модель була виго-

товлена в 1970 році і отримала назву «фото-фіт». Перші експертизи ідентифікації за ознаками зовнішності були проведені ще в дореволюційні роки К.Г. Прохорова.

При проведенні експертиз у процесі впізнання використовував ознаки словесного портрета. Таким чином, в основу ідентифікації людини за ознаками зовнішності було покладено вчення про словесний портрет [3, с. 45].

Перша спроба створити систему судово-медичної (криміналістичної) реєстрації злочинців за результатами вимірювань голови, вух, ніг, грудей і довжини тіла ув'язнених була зроблена в 1860 році директором в'язниці в Лувені (Бельгія) Стівенс. У 1881 р. чиновник паризької поліції А. Бертійон розробив власну складну систему результатів вимірювань, яка служила засобом ідентифікації людини. Свою систему А. Бертійон описав у брошурі «Практичне застосування антропометрії». Перший радянський посібник зі створення та використання словесного портрета «Підручний альбом для працівників карного розшуку» був розроблений М.С. Бокаріуса і видано в Харкові. Грант призначався оперативним працівникам. Вона вийшла невеликим тиражем, тобто вийшла з України обмеженою кількістю. У 1925 р. вийшла друком праця Г. Шнайкера «Вчення про ознаки для впізнання», яка також була призначена для працівників карного розшуку [4, с. 20].

Найбільш доступно питання ідентифікації за фотознімками було висвітлено в праці М. Д. Вороновського «Кримінальна техніка», виданій у 1931 р. Автор писав: «Портретна експертиза є одним із найскладніших видів ідентифікаційних досліджень, виробництво таких експертиз може лише доручати фахівцям з достатнім досвідом». Відповідно до методики дослідження вони детально вивчають ознаки зовнішності, що відображені на відповідних фотознімках, та складають їх опис за системою словесного портрета. У 1973 році В.А. Снетков запропонував назвати вчення про зовнішній вигляд людини габітоскопією (від лат. *habitus* — зовнішність і гр. *scoreo* — розглядаю). Через три роки один із розділів криміналістичної техніки – «Криміналістична ідентифікація особи за ознаками зовнішності» А.Ю. Пересункін запропонував назвати її судовою габітологією (лат. *habitus* - зовнішність і гр. *logos* - поняття, думка). Під цим терміном мається на увазі не тільки зорове сприйняття зовнішнього вигляду людини в цілому, а й сприйняття будь-яких інших її зовнішніх ознак, зокрема голосу, мови тощо.

Отже, в історичному розвитку процесу ідентифікації людини за ознаками зовнішності умовно можна виділити наступні етапи: виготовлення мальованих портретів, створення суб'єктивного портрета, розви-

ток основ експертизи ідентифікації особистості. за ознаками зовнішності, криміналістична ідентифікація особи за ознаками зовнішності як розділ криміналістичної техніки, розробка основ ідентифікації особистості за ознаками зовнішності. Розробка наукових основ і методів ідентифікації людини за зовнішніми ознаками базується на кількох природничих науках: анатомії та фізіології людини, судовій медицині та деяких розділах математики.

При встановленні особи велике значення має встановлення загальних ознак її зовнішності, що дає можливість уявити її зовнішність у цілому, виявити найбільш помітні ознаки її зовнішності, швидко виділити розшукувану особу в ній. натовп тощо. Загальне зовнішнє зображення особи використовується при реєстрації живих осіб і трупів, розшуку осіб за зовнішнім виглядом, впізнанні тощо. Аналіз загального зовнішнього образу особи проводить експерт, який досліджує фотографії людей з метою встановлення їх особи. Наразі дослідження ознак зовнішності людини проводяться в рамках фототехнічних, портретних та голографічних знімків експертизи. Науковими основами такої експертизи є криміналістика, наукові концепції, теорія криміналістичної ідентифікації, теорія і практика антропології, анатомії, медицини. Предметом цієї експертизи є фактичні дані, встановлені на основі спеціальних знань у галузі судової портретної медицини та мають відношення до кримінальної справи [5, с. 12].

Експертиза фотографічних, портретних і голографічних зображень вирішує два типи завдань:

- ідентифікація;
- неідентифікаційні.

Ідентифікаційні завдання спрямовані на встановлення індивідуально-визначеної особистості шляхом аналізу, порівняння, оцінки ознак, зафіксованих на матеріально фіксованих відображеннях людини. Неідентифікаційні завдання вирішуються, коли необхідно отримати певну характеристику особи з її фотографічних зображень чи інших об'єктів (наприклад, з черепа), а також при встановленні фактів, пов'язаних із виготовленням фотографії.

Отже, ідентифікація людини за ознаками зовнішності має давнє коріння. Нині цей вид досліджень базується на науково обґрунтованих теоретичних засадах, певному колі завдань, об'єктів, існуючій класифікації ознак, але ці питання потребують певної актуалізації відповідно до умов і вимог сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Степанін В.С. Криміналістическое отождествление при идентифи-

кації. Криміналістика и судебная экспертиза. К., 1982. 180 с.

2. Орлов П.Г. Идентификация личности по фотокарточкам. М.: ВШ КГБ при СМ СССР, 1974. 120 с.

3. Криміналістика / [под ред. Р.С. Белкина]. М., 1987. 350 с.

4. Зинин А.М. Установление преступников и других лиц по признакам внешности / А.М. Зинин, М.Н. Овсянникова. Омск, 1982. 160 с.

5. Алексеев В.П. География человеческих рас. М.: Мысль, 1974. 280 с.

Іваненко Григорій Віталійович,
провідний фахівець з організації
наукової роботи Сумського науково-
дослідного експертно-криміналістичного
центру МВС

Іванова Світлана Богданівна,
заступник завідувача відділу забезпечення
діяльності Сумського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС, ivanenko299@gmail.com

ВІРТУАЛЬНІ ШАХРАЇ. СПЕЦИФІКА РОЗСЛІДУВАННЯ ПОДІБНИХ ЗЛОЧИНІВ

Анотація: Мета цієї доповіді – розкрити проблемні аспекти державного регулювання Інтернет шахрайства, нові шляхи вирішення проблематики паралельно з урахуванням сучасних вимог та використанням актуальних методів. Також висвітлена специфіка розслідування даної категорії злочинів, вплив девіантної поведінки потерпілого як каталізатору негативного прогресу. Не залишена по за увагою і світова практика щодо державного контролю який посилено у частині реєстрації мобільних пристроїв, гаджетів і т. д. У результативній частині співставлено право особи на приватність інформації з одного боку, та необхідність удосконалення системи контролю та захисту такої інформації у відповідність сучасним стандартам – з іншого.

Прогрес діджиталізації щільно увійшов у всі сфери життя кожного громадянина нашої держави. Вже звичною стала реалізація соціальних потреб через мережу Інтернет - спілкування, навчання, купівля-продаж та інше. Саме задоволення людиною своїх базових потреб шляхом використання інтернет ресурсів є «благодатним ґрунтом» для діяльності «віртуальних» злочинців.

На сьогодні інтернет шахрайство займає вагому частку в масиві злочинів загально кримінальної спрямованості. Давайте з'ясуємо, що ж таке шахрайство в інтернеті та які особливості його кваліфікації й розслідування?

Згідно ст. 190 Кримінального процесуального кодексу України шахрайство – це заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою [1]. І, коли ми говоримо про інтернет шахрайство, ми акцентуємо увагу на основному складовому елементі цього злочину – віртуальності. Адже віртуальність, від самого початку розслідування злочинів даної категорії, є перешкодою у формуванні доказової бази, пошуку зачіпок, конкретних відомостей, тощо. Як говорить приказка: «Для того, щоб перемогти ворога, потрібно знати його в обличчя». А у випадку з інтернет шахраями доказова база, якою володіє слідчий, зазвичай зводиться до мінімуму – усного пояснення потерпілої сторони. Все це може додатково обтяжуватися девіантною складовою поведінки потерпілого, зумовленою соціально-економічними факторами ризику - безробіттям, низьким рівнем життя, обмеженістю відповідальної усвідомленості та іншим. Тож, маючи мінімум даних на початковій стадії розслідування, втрачається і оперативність при збиранні вкрай необхідної інформації, зокрема отримання тимчасового доступу до речей та документів інтернет провайдера з метою встановлення облікового запису (записів) злодія або тимчасового доступу до речей та документів оператора мобільного зв'язку з метою отримання роздруківок дзвінків та прив'язок до базових станцій, їх місцезнаходження та інше.

До того ж латентність даного виду злочину також можна віднести до каталізатору негативного прогресу. Досить хитка ймовірність повернути втрачені кошти чи майно, підштовхує потерпілого до так званого «пасивного опору» - замовчування, небажання вчасно звертатися до правоохоронних органів, схильність перекладати відповідальність на органи поліції які, мовляв, «нічого ніколи не знайдуть». У свою чергу, ланцюгова реакція такої бездіяльності виявляється у пропорційному зростанні аналогічних злочинів. Такого роду поведінка допомагає злочинцю уникнути подальшого покарання, провокує його на вчинення нових протиправних діянь, при цьому опираючись лише на примітивний потяг корисливої наживи. Дивно, але ці ж спонукання, корисливість та бажання легкої наживи, знову і знову підштовхують і потенційних жертв на нові «пригоди».

Дослідивши негативну тенденцію зростання кількості інтернет шахрайств і замкнутість цього процесу, можна дійти висновку про відсутність належного регулятора, роль якого має виконувати держава.

На сьогоднішній день, державне втручання у припинення онлайн злочинів невпевнено межує між регулятором і провокатором. З одного боку створено механізм розслідування, встановлення істини, покарання, а з іншого - відсутній елемент відповідності сучасним вимогам. Реалії сьогодення вимагають від органів поліції максимально швидкого та якісного реагування на такого роду злочини, їх профілактику та протидію.

На мою думку, одним із методів подолання проблеми, що склалася, є введення інституту реєстру ІМЕІ-кодів і блокування пристрою, код

якого не внесений до вказаного реєстру та використання паспортних даних при купівлі SIM карти.

Для прикладу, станом на 2013-й рік у близько 80 країнах світу була запроваджена обов'язкова реєстрація абонентів мобільного зв'язку за паспортами. У розвинутому світі контроль за допомогою реєстрації – абсолютно звична практика. Зокрема у Грузії для купівлі SIM-карти слід обов'язково завітати до салону компанії-постачальника мобільного зв'язку, де лише після надання паспортних даних можна придбати картку. Як правило, термін дії такої картки не перевищує півтора року. У Білорусі абоненти-іноземці також можуть купити SIM-картку тільки з пред'явленням паспорта і заповнивши спеціальну анкету. Після цього можна користуватися мережею за допомогою «гостьового» тарифу [2].

Звісно, Конституцією України чітко закріплене право на приватність, на яке і спираються противники впровадження такого досвіду. Проте, я вважаю, що реальний стан контролю у сфері захисту приватної інформації від публічного доступу, не відповідає сучасним стандартам, впровадження яких допомогло б якісно зменшити онлайн злочинність, зокрема кримінал пов'язаний із шахрайством.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України, Документ 2341-III, чинний, поточна редакція — Редакція від 18.10.2019, підстава - 140-IX URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page6>

2. SIM-картка за паспортом. Усі «за» і «проти» URL: <https://glavcom.ua/publications/sim-kartka-za-pasportom-usi-za-i-proti-430454.html>

Касич Єлизавета Юрївна

здобувач вищої освіти 3 курсу

Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців

для підрозділів Національної поліції

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

м.Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Олексенко Володимир Григорович

старший викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності,

підполковник поліції

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Нині у зв'язку із ситуацією в Україні співробітництво між правоохоронними органами різних держав набуває особливої уваги та значення у зв'язку із значним зростом кількості скоєння злочинів інтерна-

ціонального характеру, що становить загрозу не тільки деяким державам, а ще й суспільству та несе за собою неминучу відповідальність. Нагальність проблеми теоретико-правових та організаційних основ досліджують низка науковців з усього світу, що є підтвердженням глобальності даної дилеми, але головною метою міжнародного співробітництва є обмін досвідом та зацікавлення в удосконаленні застосування заходів та методів, задля зменшення кількості даних злочинів такого типу характеру

Згідно статті 5-1 Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» Міжнародне співробітництво у сфері оперативно-розшукової діяльності – це співробітництво у сфері оперативно-розшукової діяльності між міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, державними органами, до складу яких входять оперативні підрозділи, визначені у статті 5 цього Закону, та правоохоронними і спеціальними службами інших держав, які мають у своєму складі відповідні підрозділи, а також з міжнародними правоохоронними організаціями здійснюється відповідно до законодавства України, міжнародних договорів України, а також установчих актів та правил міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна.[1]

Тому, ми можемо прийти до певних висновків, що міжнародне співробітництво у сфері оперативно-розшукової діяльності може призвести до позитивних результатів оперативно-розшукової діяльності, які можуть бути використані як приводи та підстави для відкриття кримінального провадження, тобто внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань або проведення невідкладних слідчих дій вже у відкритому кримінальному провадженні, для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні; для попередження, припинення і розслідування злочинів, розвідувально-підривних посягань проти України, розшуку злочинців та осіб, які безвісти зникли; для забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб; для взаємного інформування підрозділів, уповноважених здійснювати оперативно-розшукову діяльність та інших правоохоронних органів; для інформування державних органів відповідно до їх компетенції [2, с. 250].

Також, варто не забувати про те що боротьба зі різними проявами кримінального характеру належить до пріоритетних напрямів міжнародного співробітництва держав. Тому, нині виділяють такі основні форми співробітництва держав в оперативно-розшуковій діяльності: по-перше, це обмін оперативно-розшуковою, правовою та іншою інформацією; по-друге, профілактика, розкриття та розслідування злочинів, стосовно яких укладені спеціальні угоди між державами; по-третє, це відповідний розшук і затримання злочинців на підставі договірних відносин або разових звернень однієї держави до іншої, а також це екстрадиція – видача осіб державі, компетентними органами якої ця особа розшукується для

притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку; по-четверте, це захист прав і свобод громадян однієї держави при здійсненні правосуддя в іншій країні; спільне вивчення причин та інших проблем злочинності, а також обмін досвідом роботи поліцейських та інших органів; підготовка кадрів, надання експертних послуг, постачання спеціальних науково-технічних засобів і надання матеріально-технічної допомоги іншим державам [3, с. 30-31].

Отже, статистика інтернаціональних злочинів таких як: злочини проти людяності, тероризм, воєнні злочини, наркобізнес, та багато інших в рази зросла та негативно вплинула на міжнародно-правові норми і тому, ми вважаємо за необхідним максимально активізувати міжнародне співробітництво у сфері оперативно-розшукової діяльності, з метою обміну досвідом, методик та засобів, а також удосконалення організації забезпечення міжнародної безпеки.

Список використаних джерел

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 ВВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>
2. Моїсєєв Є.М., Джужа О.М., Никифорчук Д.И., Оперативно-розшукова діяльність. Київ: Правова єдність, 2009. 310с.
3. Правові засади оперативно-розшукової діяльності URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/1130/10.1.pdf>

*Квак Юлія Вікторівна,
судова експертка сектору
товарознавчих та гемологічних
досліджень відділу товарознавчих,
гемологічних, економічних, будівельних,
земельних досліджень та оціночної
діяльності Сумського науково-
дослідного експертно-
криміналістичного центру
МВС України,
м. Суми, Україна*

СУДОВО-ЕКСПЕРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ У ВИКОРИСТАННІ МЕТОДИЧНИХ РЕКОМЕНДАЦІЙ ТА МЕТО- ДИК ПРИ ВИЗНАЧЕНІ ВАРТОСТІ МАЙНА

Під час кримінального процесу виникають проблеми, які потребують використання наукових, технічних чи інших знань і навичок, набутих у процесі цілеспрямованої професійної діяльності, які використовуються для збору даних про злочинне діяння.

Згідно з ч. 1 ст. 69 КПК України [1], «експертом у кримінальному

провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право на проведення експертизи, відповідно до Закону України «Про судову експертизу»[2], і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та надати висновок із питань, які виникають під час кримінального провадження й стосуються сфери її знань».

Стрімке зростання потреб сучасного суспільства в використанні спеціальних знань як у рамках судочинства, так і поза цими рамками дозволяє розглядати судову експертизу як самостійний і найбільш перспективний механізм захисту прав і свобод громадян, а також інтересів держави.

Можливості судової експертизи значні, експертами встановлюються найрізноманітніші факти, що характеризують подію злочину. Перелік експертиз постійно розширюється в міру все більш широкого використання науково-технічних досягнень.

Експертна методика в судовій експертизі займає важливе місце. В судовій експертній практиці під методикою експертного дослідження розуміють «систему методів (прийомів, технічних засобів), що використовуються при дослідженні об'єктів судової експертизи з метою встановлення фактів, пов'язаних з предметом певного роду, виду та підвиду».

Типова експертна методика є вираженням узагальненого досвіду вирішення типових експертних задач. У деяких випадках ця методика може бути використана експертом без будь-якої адаптації чи модифікації. Стандартні методики розробляються в експертних установах, що гарантує однаковість і послідовність у дослідженні всіх об'єктів, незалежно від виду експертизи.

Специфічна методика – це спосіб вирішення конкретної експертної задачі, який є результатом адаптації, модифікації, доповнення стандартної методики завдяки підходу до вирішення експертної задачі (наприклад, удосконалення типового обладнання, приладів тощо).

У сучасному світі складно уявити собі життя без електроприладів, а саме побутової техніки, вони покликані полегшувати домашні турботи, зберігати продукти харчування, служити джерелом інформації і засобом зв'язку. Крім побутової техніки, що вже стали звичними, домашньої аудіо-відео техніки з'являються нові прилади, що дозволяють частину домашньої роботи автоматизувати. Безкорисних електронних помічників не буває – всі вони зроблені, щоб полегшити нам наш побут та зробити перебування в будинку комфортнішим. А без деяких видів побутової техніки взагалі не обійтися – вони обов'язково мають бути у

будинку. Побутова техніка - це і прилади, які допомагають заощадити час на прибиранні в будинку, наприклад, пилосос. Він може бути звичайним, а може виконувати миючі функції, або зовсім працювати без втручання людини (робот-пилосос), чим вища потужність і різноманітність функцій, тим вища ціна моделі.

Складно не погодиться, що пральна машина - це побутова техніка, яка давно перестала бути рідкістю, прання білизни вручну забирає багато часу і сил, раніше пральні машини також використовувались, але виконували набагато менше функцій, а саме лише прання, виполіскування та викручування білизни робилось вручну. На сьогоднішній день все набагато простіше - завантажити в барабан речі, додати в спеціальний відсік порошок і задати потрібний режим роботи, через нетривалий час білизну достатньо досушити.

Також, існують товари побутової техніки, призначені для розваги: домашні кінотеатри, телевізори, ігрові приставки, музичні центри, різноманітність моделей задовольнить навіть найбільш прискіпливого домогача. Телефони, які давно перестали бути розкішшю, скоріше це необхідний засіб зв'язку, що є у кожного перехожого в кишені, він працює від акумулятора і, на відміну від стаціонарного, не потребує розетки.

Є маса кухонних девайсів, які здатні «розв'язати» господині руки: мультиварки, різні подрібнювачі, кухонні комбайни, кавоварки, вафельниці, соковижималки тощо. Хтось з легкістю обходиться без них, хтось же не уявляє життя без тих чи інших пристосувань. А щодо якості водопровідної води, то вона залишає бажати кращого, тому щоб убезпечити себе і членів своєї сім'ї, потрібно подбати про очищення питної води, і асортимент водоочисних приладів також досить широкий – серед них можна підібрати прилад, що підходить за вартістю чи способом очищення.

Останнім часом стала популярна вбудована побутова техніка, призначення її не відрізняється від звичайних приладів - їх просто монтують в нішу стіни або спеціальні шафи, візуально приховуючи від очей, ця техніка відмінно економить простір, але вартість їх на порядок вище звичайної техніки. Говорячи про побутову техніку, також зазвичай мають на увазі такі незамінні агрегати, як бойлер, кондиціонер, опалювальний котел, варильна поверхня.

Перераховані приклади побутової техніки - це далеко не весь список існуючих приладів, сьогодні кожен купує техніку, виходячи зі своїх особистих потреб. З кожним роком асортимент тільки збільшується, існуючі моделі вдосконалюються додатковими функціями, а список виробників розширюється. Сучасну побутову техніку дедалі більше оснащують електронікою і тому вона все більше може працювати без участі

людини. Це створює додатковий комфорт, так як тепер цілком можливо керувати технікою на відстані, сидячи у вітальні біля телевізора.

У 2010-х роках торговельна мережа побутової електроніки доповнилась GPS, автомобільною електронікою (автомобільні стереосистеми), електронні музичні інструменти (синтезаторні клавіатури), караоке-машини, цифрові камери та відеоплеєри (відеомагнітофони у 1980-х та 1990-х роках, потім відеомагнітофони DVD-програвачами та програвачами Blu-ray). Також з'явилась так звана «розумна» побутова техніка: головні окуляри для дисплея з віртуальною реальністю, розумні пристрої, які підключають домашні пристрої до інтернету та новітні технології (модеми, адаптери, ваги тощо). Отже, побутова електроніка стала базуватися на цифрових технологіях і в основному «злилися» з комп'ютерною індустрією, що все частіше називають споживанням інформаційних технологій.

Таким чином, зважаючи на вищевикладене, потрібно ці всі сучасні нововведення брати до уваги (застосовувати) при розробці та розрахунках відсотків зносу при визначенні вартості у методиках для побутової, комп'ютерної техніки, засобів зв'язку тощо.

При проведенні експертних досліджень, експерти користуються методичними рекомендаціями (методиками) такими як: «Розрахунок втрати якості непродовольчих товарів у зв'язку з їх зносом та наявністю дефектів, автор О.О. Желавська» [4], «Методика визначення вартості майна, ФО Данюк Л.І.» [3]. Дані методики (методичні рекомендації) розроблені на основі нормативно-технічної документації, спеціальної літератури, а також загальної експертної практики. Тут надаються практичні рекомендації щодо визначення втрати якості, залишкової вартості та визначення розміру непродовольчого матеріального збитку, дефекту, спричиненого використанням майна.

Отже, у розроблених таблицях показників втрати якості виробів, асортименту товарів, в методичних рекомендаціях та методиках, потрібно розширяти основні товарні групи непродовольчих товарів (побутової та комп'ютерної техніки, засобів зв'язку тощо), доповнювати, коректувати, уточнювати відповідні відсотки зносу втрати якості, в залежності від потреб споживачів в сучасних умовах, появою новітніх технологій, розробок тощо.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України (Закон України), № 4651-VI від 13 квітня 2012 р. Вилучено з <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Про судову експертизу (Закон України), № 4038-ХІІ від 25 лютого 1994 р. Вилучено з <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.

3. Розрахунок втрати якості непродовольчих товарів у зв'язку з їх зносом та наявністю дефектів: метод. рек. / Мініюст України, КНДІСЕ; [О.О. Желавська]. – К., 2011. – 34 с.

4. Методика визначення вартості майна, Харківський НДІСЕ Міністерства юстиції України, 2004 – Х.:СПД ФО Данюк Л.І. 2004р. – 112 с (реєстраційний код 12.1.15 зазначений в реєстрі судових методик Міністерства юстиції України).

Сиводєд Іван Сергійович

*кандидат юридичних наук, докторант,
Офіс Генерального прокурора України,
начальник відділу*

[https:// orcid.org/0000-0002-2057-9609](https://orcid.org/0000-0002-2057-9609)

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ ДІЙ НА РАНІШЕ ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

У вересні цього року український уряд, Європейська комісія та Світовий банк презентували звіт щодо збитків від війни та потреб України на відновлення. Оцінка наслідків охоплює період з 24 лютого до 1 вересня. Згідно з нею, завдана шкода перевищила 97 мільярдів доларів. Найсильніше постраждали житловий і транспортний сектори, а також торгівля та промисловість. Найбільші руйнування - у Донецькій, Запорізькій, Київській, Луганській, Чернігівській та Харківській областях.

Потреби на відбудову та відновлення України оцінюються значно вище - у 349 мільярдів доларів. При цьому зазначається, що найближчими місяцями ця цифра зросте, оскільки війна триває. Напередодні фахівці Київської школи економіки підрахували, що загальна сума прямих збитків інфраструктурі України сягнула 114,5 мільярда доларів. Найбільше постраждали житловий фонд та інфраструктура - 72 відсотки або 82,9 мільярда доларів від загальної суми. Від початку повномасштабної війни росіяни пошкодили 2 532 українських заклади освіти, 287 з яких – знищили. На відновлення шкіл, університетів та дитсадків необхідно 9,2 мільярди доларів. При цьому 2,8 млрд доларів необхідні Україні терміново.

Крім цього, на Київщині на 1 вересня вже виявили 1 356 тіл мирних жителів, які загинули під час окупації частини регіону російськими військовими. Також 207 людей залишаються зниклими безвісти. За останні два місяці правоохоронці змогли впізнати близько 100 осіб та повідомили про це їхнім родичам. Раніше 1 вересня у селі Здвижівка Бучанського району знайшли тіло ще одного цивільного, якого заката-

вали російські окупанти. Тіло чоловіка 40-50 років знайшли на колишніх позиціях російської армії. На шиї та тулубі виявили пошкодження. За попередніми даними, чоловікові зв'язали руки, одягли на голову мішок і стратили, зазначається, що російські окупанти влаштували в Україні 21 фільтраційний табір для затримання, допиту та тортур військовополонених та громадянських українців.

Постає питання у визначенні проблем у проведенні деяких слідчих дій на раніше окупованих територіях. Це і допит, і призначення судових експертиз, і огляд місця події і трупа. У криміналістичній літературі тактиці проведення ОМП приділяється багато уваги, проте не з усіх базових питань у науковців є єдине розуміння (наприклад: поняття місця події, організація проведення слідчої (розшукової) дії, тактика огляду місця події), а це не може сприяти формуванню єдиного підходу до питання проведення ОМП під час навчання слідчих [1, с. 144-146; 2, с.7-11; 3, с. 111-146; 4, с. 12-14].

З урахуванням наукових здобутків криміналістики і враховуючи результати нашого дослідження, спираючись на усталений поділ ОМП на три етапи (підготовчий, робочий, заключний), доцільно визначити алгоритм узагальнених дій щодо проведення огляду місця події під час розслідування в період проведення бойових дій.

1. **Етап підготовки до огляду.** Слідчий має вирішити коло організаційних питань, які надалі забезпечать ефективність слідчої (розшукової) дії. Слідчий, після прибуття на місце події вживає заходи щодо запобігання, ліквідації або зменшення шкідливих наслідків злочину, перевіряє розмінована територія огляду чи ні.

2. На стадії загального або статичного огляду **робочого етапу** слідчий разом зі спеціалістом оглядають місце події з метою: а) оцінити сутність події; б) визначити межі території, яку потрібно оглянути, основні вузли та об'єкти огляду; в) встановити, які об'єкти знаходяться на місці події, визначити, як вони взаємно розташовані та як вони пов'язані з іншими елементами обстановки; г) вжити додаткові заходи для охорони місця події; д) уточнити завдання для осіб, що беруть участь в огляді; е) визначити послідовність огляду та методи огляду.

Застосовують орієнтувачу, оглядову, вузлову і детальну фотозйомку. На схемах і планах позначають місце події, взаємне розташування об'єктів, опускається оформлення спеціальним протоколом вилучення та огляд зброї, який додають до основного процесуального документа, а вибухові пристрої після їх огляду та фіксації ліквідовуються га місті.

Список використаних джерел:

1. Шепітько В.Ю. Криміналістика: енцикл. словник (українсько-російський і російсько-український). Х.: Право, 2001. 560с.

2. Заяць Д.Д. Поняття взаємодії у боротьбі зі злочинністю: криміналістичний підхід. Вісник Харківського нац. ун-ту внутр. справ. 2006. Вип. 32. С.7-11.

3. Одерій О.В. Теорія і практика розслідування умисного вбивства військовослужбовця в період проведення бойових дій: монографія. Харків: Діса плюс, 2015. 528 с.

4. Сиводєд І.С. Розслідування умисних вбивств військовослужбовців, які вчинені в умовах проведення бойових дій. Дис... вчен. ступ. к. ю. н.: 12.00.09. Київ, 2021. 22 с.

Альона ЧЕНЦОВА,

курсант 3 – го курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Діана ШТОДА,

курсант 3 – го курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Володимир ОЛЕКСЕНКО

старший викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

СУЧАСНИЙ СТАН ОПЕРАТИВНОЇ ОБСТАНОВКИ У СФЕРІ РОЗШУКУ БЕЗВІСНО ВІДСУТНІХ ОСІБ

Розшук зниклих безвісти є одним із основних принципів забезпечення безпеки людей правоохоронними органами, серед яких центральне місце відповідно до покладених на неї завдань посідає Національна поліція України, зокрема оперативні підрозділи.

Слід зазначити, що безвісна відсутність особи, коли її місце знаходження та доля невідомі ні в найближчому оточенні, ні іншим особам, є досить поширеним явищем.

Успіх розшуку цих осіб може залежати від належного реагування на кожен заяву й повідомлення про зникнення особи оперативними працівниками та досягається враховуючи рівень поінформованості опе-

руповноваженого з оперативної обстановки по лінії роботи [1, с.88].

Враховуючи складні реалії функціонування життя в Україні вцілому, а саме через повномасштабне вторгнення російських військ на територію нашої держави, питання зниклих безвісти набуло надзвичайної гостроти.

Зважаючи на ситуацію, яка склалася можуть існувати такі категорії безвісно відсутніх осіб:

1) особи, які зникли безвісно без явних причин та відносно яких є підстави вважати про можливість вчинення відносно останніх злочинних дій (вбивство, сексуальне рабство, викрадення тощо);

2) особи, які зникли безвісно через наявність різних хвороб (психіатричний, психічний розлад здоров'я), наявність інших тяжких хвороб або які пов'язані із похилим віком;

3) особи, які зникли безвісно, однак щодо яких не вчинено будь-яких злочинів, проте особа не бажає мати постійного місця мешкання, роботи та повідомляти про себе рідним або друзям;

4) особи, які зникли безвісно в місцях ведення бойових дій або були мешканцями тимчасово окупованих територій (такі особи, які пропали безвісти у зв'язку зі збройним конфліктом, воєнними діями на території держави чи у зв'язку з іншими подіями, які можуть призвести до масової загибелі людей, вважаються зниклими безвісти під час особливих обставин);

5) особи, які на власний розсуд вирішили отримати статус безвісно відсутньої особи через суб'єктивні причини, серед яких: особи, яка ухиляються від органів досудового розслідування та суду; особи, які переховуються від свого оточення (близьких, друзів, родичів тощо) [2, с.23].

Такі особи набувають статусу безвісно зниклої з моменту звернення заявника до органів внутрішніх справ про факт безвісного зникнення особи та її розшук або за рішенням суду (про визнання особи безвісно відсутньою) і вважається безвісти зниклим до припинення його розшуку (до встановлення місцезнаходження, місця поховання чи знаходження останків безвісти зниклого) [3, с.25].

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що своєчасність, оперативність та швидкість розшуку зниклих безвісти можлива лише за умови достатнього знання оперативними працівниками оперативної обстановки у сфері розшуку зниклих безвісти.

Враховуючи воєнний стан, численні вбивства та викрадення громадян України російськими окупантами, встановлення юридичного факту зниклого безвісти та отримання статусу зниклого є важливим та актуальним для рідних такої особи, а також є необхідним для ефектив-

ного захисту її прав і водночас прав та обов'язків її близьких.

Список використаних джерел:

1. Актуальні питання оперативно-розшукової протидії злочинам: матеріали наук.-практ. семінару (Дніпро, 25 травня 2017 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 120 с.

2. Оперативно-розшукова діяльність у виявленні та розслідуванні злочинів: теорія, історія і сучасна практика : навч.-метод. посібник / О. О. Подобний. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 258 с.

3. Процедура визнання особи безвісно відсутньою під час воєнного стану. 2022. URL: <http://jurfem.com.ua/protsedura-vyznannya-osoby-bezvisno-vidsutnyoyu-pid-chas-voennoho-stanu/>

СЕКЦІЯ 10.

**СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ
РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ: ПРІОРИТЕТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Апаров Андрій Миколайович,
*професор кафедри права та методики
викладання правознавства
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С.Макаренка,
доктор юридичних наук, професор,
м. Суми, Україна*

**ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ
ВІДНОСИН, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВИКОРИСТАННЯМ РЕСУРСІВ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАН-
НЯ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА**

Спільними зусиллями різноманітних суб'єктів проблемні й нагальні відповідно до потреб питання, що стосуються використання людиною інтелектуальної власності, знаходять своє вирішення, у тому числі – у сфері правового регулювання та забезпечення відповідних питань. При цьому особливий інтерес в останній час виявляють ті напрямки позначених векторів думки, що стосуються сфери господарювання та підприємництва.

Отже, розпочати варто з того, що правові питання, які стосуються основ теорії правового регулювання майнового та ресурсного економічного оборотів в цілому, та складовими яких відповідно є питання правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних з використанням інтелектуальної власності у сфері господарювання та підприємництва, є досить складними і вагомими у господарському та підприємницькому галузях права. В узагальненому плані за змістом свого предмета досліджувани питання стосуються таких блоків правових питань господарського права як правові аспекти регулювання використання майна, фінансів, ресурсів і нематеріальних цінностей в економіці, сфері господарювання, підприємстві та некомерційному господарюванні.

Так чи інакше, станом на сьогодні є достатньо підстав стверджувати, що рівень суспільного розвитку у галузі економіки дозволив державі та різноманітним правовим інституціям створити й впровадити в ефективну правозастосовну практику цілісний нормативний базис правового регулювання питань, пов'язаних з привласненням та використанням у

господарських цілях того чи іншого майна, нематеріальних цінностей. При цьому відомо, що, крім використання майна та речей, досить поширеним у сфері господарювання є також використання ресурсів, у т.ч. інтелектуальних.

Отже, під ресурсами у сфері господарювання слід розуміти майнові та немайнові об'єкти, наявність, збереження, використання та збільшення яких є необхідною умовою ведення суб'єктом господарювання його ефективної діяльності. Виходячи зі змісту законодавчого визначення майна у Господарському Кодексі України (далі – ГК України) (ст. 139), можна стверджувати, що ресурси є особливою специфічною категорією майна, що характеризується особливим правовим режимом регулювання, основною рисою якого є спеціальна нормативна визначеність, що в свою чергу полягає у нормативному регулюванні питань порядку, підстав та особливостей використання відповідних ресурсів у сфері господарювання; визначенні специфіки правомочностей їх володільців, користувачів чи власників тощо.

Своєю чергою, не викликає сумнівів й те, що в умовах сучасного розвитку економіки та сфери господарювання, інших галузей та сфер суспільної активності, досить поширеним та особливим за своєю природою видом ресурсів для суб'єктів господарювання є інтелектуальний.

Згідно зі ст. 420 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) до об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема, належать: літературні та художні твори, комп'ютерні програми, компіляції даних (бази даних), виконання, фонограми, відеограми, організації мовлення, наукові відкриття, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, компонування (топографії) інтегральних мікросхем, раціоналізаторські пропозиції, сорти рослин, породи тварин, комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення, комерційні таємниці. Зміст права інтелектуальної власності становлять особисті немайнові та/або майнові права інтелектуальної власності.

Беручи до уваги легальне визначення права інтелектуальної власності, наведене у ст. 418 ЦК України, можна спостерігати тісний зв'язок цієї категорії з поняттям творчої діяльності.

В цивілістичній літературі творчість людини визначають як глибоко усвідомлену нею потребу самовираження, самоствердження, привнесення в оточуючий світ глибинних душевних переживань задля пошуку гармонії і самовдосконалення. Здатність до творчої та інтелектуальної діяльності, як зазначається, вирізняє людину серед інших живих істот і не залежить від віку, стану здоров'я, наявності здібностей чи таланту [1; с. 800].

У контексті понять творчості та творчої діяльності хотілося б також згадати про твердження з цього приводу О.А. Підпригори, який справедливо підкреслюючи те, що культура, науково-технічний рівень виробництва, ефективність економіки, соціально-економічний прогрес в цілому і нарешті добробут суспільства значною мірою залежать від рівня й ефективності творчої діяльності в цьому суспільстві, а також те, що творча інтелектуальна власність є однією з рушійних сил розвитку цивілізації, зазначав, що творчість – це цілеспрямована інтелектуальна діяльність людини, результатом якої є щось якісно нове, що відрізняється неповторністю, оригінальністю і суспільно-історичною унікальністю. При цьому, науковець також зазначав, що за своєю цілеспрямованістю творчість умовно можна поділити на два основні види: духовну і науково-технічну. Перший властивим є гуманітарний характер, спрямованість на збагачення внутрішнього світу людини; вона охоплює літературу, науку, мистецтво, виконавську майстерність артистів, звукозапис, радіо, телебачення та інші види творчої діяльності гуманітарного характеру. Щодо науково-технічної творчості, то її результатами є винаходи в усіх галузях людської діяльності, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів та послуг, знаки обслуговування, фірмові знаки і комерційні позначення, інформаційна продукція, селекційні досягнення тощо. Це такі результати науково-технічної творчості, які можна використовувати будь-яким способом, що не суперечать закону, в господарській діяльності – промисловості, сільськогосподарському виробництві тощо [2; с. 539-540].

В рамках цієї роботи особливо цікавим видається також те, що за своїми особливостями та характерними рисами сама по-собі господарська діяльність, як ключова категорія господарського права, є діяльністю творчою, що прямо зазначається в нормах чинного законодавства, а також – визначається й акцентується окремою увагою у правовій доктрині. Відповідно, цікавим видається і зв'язок співпадінь за змістом понять «творчий» у розрізі категорій «господарська творча діяльність» та «творча інтелектуальна діяльність».

Інформативно-доречним буде згадати й те, що інтелектуальну власність традиційно прийнято ділити на промислову власність та авторське право. Так, згідно з Паризькою конвенцією з охорони промислової власності 1883 р. промислова власність – це права, що належать до винаходів, корисних моделей, промислових зразків, знаків для товарів і послуг, фірмових найменувань, зазначень походження товарів, а також захист від недобросовісної конкуренції. Промислова власність поширюється не тільки на промисловість і торгівлю, а й на галузі сільськогосподарського виробництва і видобувної промисловості та на всі продукти промислового чи

природного походження (наприклад, вино, зерно, тютюн, фрукти тощо). Відповідно до Всесвітньої конвенції про авторське право від 6 вересня 1952 р. авторське право – це права авторів на літературні, наукові та художні твори, наприклад, письмові, музичні, драматичні та кінематографічні, твори живопису, графіки та скульптури. Авторське право включає в себе, крім авторських прав, також тз «суміжні права»: права виконавців на виконання, права виробників фонограм на фонограми, права організацій ефірного мовлення на власні програми.

За змістом ст. 433 ЦК України об'єктами авторського права є твори: літературні та художні твори, зокрема: романи, поеми, статті та інші письмові твори; лекції, промови, проповіді та інші усні твори; драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні, інші сценічні твори; музичні твори (з текстом або без тексту); аудіовізуальні твори; твори живопису, архітектури, скульптури та графіки; фотографічні твори; твори ужиткового мистецтва; ілюстрації, карти, плани, ескізи і пластичні твори, що стосуються географії, топографії, архітектури або науки; переклади, адаптації, аранжування та інші переробки літературних або художніх творів; збірники творів; комп'ютерні програми; компіляції даних (бази даних); інші твори. Авторське право не поширюється на ідеї, процеси, методи діяльності або математичні концепції як такі. Щодо комп'ютерних програм, то законодавство ідентифікує їх як літературні твори.

ГК України об'єктами прав інтелектуальної власності у сфері господарювання визнаються: винаходи та корисні моделі: промислові зразки; сорти рослин та породи тварин; торговельні марки (знаки для товарів і послуг); комерційне (фірмове) найменування; зазначення походження товарів; комерційна таємниця (у т.ч. ноу-хау); комп'ютерні програми; інші об'єкти, передбачені законом. У сфері господарювання також можуть використовуватися об'єкти авторських та суміжних прав.

Крім цього, досить поширеним, використовуваним та специфічним видом ресурсів у сфері господарювання є інформація, що в наш час набула у процесі свого генезису товарного й комерційного характеру й форм. Особливими видами інформації при цьому виявляються комерційна інформація, інформація довідково-енциклопедичного характеру; інформація про товар (роботу, послугу); науково-технічна інформація тощо.

Список використаних джерел:

1. Цивільне право України. Загальна частина: Підручник / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, Р.А. Майданика. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Юрінком Інтер, 2010.

2. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн./ О.В. Дзера (кер. авт. кол.), Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін.; за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – Кн. 1. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Юрінком Інтер, 2003.

*Дуброва Анатолій Миколайович,
аспірант Міжрегіональної Академії
управління персоналом,
м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ ЩОДО ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ Й ГРОМАДЯНИНА

Сьогодні перед державою, зокрема органами державної влади, органами правоохоронної системи України в умовах воєнного стану стоять нові і надзвичайно важливі завдання забезпечити не тільки захист прав і свобод громадян, протистояти системі злочинності й іншим негативним соціальним явищам, а насамперед забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності.

В умовах воєнного стану в Україні (який був введений Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб з подальшим продовженням [1]) здійснюється особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

Це передбачає згідно Указу Президента України від 24 лютого 2022 р. №64/2022. «Про введення воєнного стану в Україні» [1] можливість обмеження конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачених статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України. Зокрема обмеження стосується: гарантування недоторканності житла; таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; втручання в особисте і сімейне життя; збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини; свободи пересування, вільного вибору місця проживання; гарантування права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; права вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір; права брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місце-

вих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, тощо; право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування [3, Ст. 30-34, 38, 39].

Щодо права на володіння, користування і розпорядження приватною власністю, результатами інтелектуальної, творчої діяльності - примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану [3, Ст.41,1]. Крім того обмежується права, які також визначаються Конституцією України як права і свободи людини і громадянина, а саме: право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом (Ст. 42); право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку людина вільно обирає або на яку вільно погоджується (Ст. 43); право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів (Ст. 44); право на освіту (Ст. 53).

Варто зазначити, що у період правового режиму воєнного стану в Україні (або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан) вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб, що визначені частиною першою Ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», і передбачають запровадження таких заходів [2].

Таким чином у період особливого правового режиму воєнного стану в Україні, що вводиться по всій території країни або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності передбачено надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. Це означає, що гарантовані статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України права і свободи людини і громадянина не можуть бути реалізовані як в мирний час, що визначено положеннями Закону України «Про правовий режим воєнного стану», а саме в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах

тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, низку заходів правового режиму воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
2. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>
4. Про національну безпеку України. Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

Касяненко Олександр Васильович,
*аспірант Сумського державного
педагогічного університету
імені А.С.Макаренка,
м. Суми, Україна*

**ЮРИДИЧНІ РИЗИКИ В СИСТЕМІ НЕЗАЛЕЖНОГО
ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ**

Благополуччя та процвітання будь-якої держави залежить від розвитку її бізнес-середовища, запровадження та дотримання прозорих та дієвих правил його функціонування та збереження балансу між приватними та державними інтересами.

В сучасному відкритому суспільстві діяльність держави направлена на залучення інвестицій та розвиток виробничого потенціалу, що не можливо без об'єднання капіталів та бізнес-активностей суб'єктів господарювання різних країн. Таке об'єднання призводить до виникнення нових видів діяльності, підвищення складності господарських процесів, використання складних фінансових схем, розвитку техніки та технології, що в свою чергу формує великий масив облікових даних, які є основою формування фінансової, податкової та статистичної звітності. В свою чергу перелічена звітність є частиною системи контролю держави та справляння податків. Одним із видів контролю в розвиненій державі є незалежний аудит.

Будь-яка господарська діяльність піддається впливу ризиків в тій чи іншій мірі. Здатність наважуватися на ризик - один із шляхів вдалої діяльності підприємців. Разом з тим, ризик може виступати і дестабілізуючим чинником. Це можливо у випадках, коли прийняття рішення здійснюється в умовах неповної інформації або без належного врахування законів розвитку явища. Аудит пов'язаний з цілою низкою невизначеностей, які мають вплив на досягнення цілей аудита. Ці невизначеності в практиці аудиту прийнято називати аудиторським ризиком. Цей ризик не можна звести до нуля. Тому основне завдання аудитора полягає в тому, щоб, по можливості, знизити аудиторський ризик до найбільш прийняттого мінімуму, що дозволить отримати відносно достовірні і оптимальні результати. Концепція прийняттого ризику реалізується у вигляді двох стадій комплексу процедур: оцінка ризику і контроль [1].

Відповідно до ч. 1 ст. 3 Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» від 21.12.2017 № 2258-VIII, аудиторська діяльність регулюється цим Законом, іншими нормативно-правовими актами та міжнародними стандартами аудиту. У разі якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що містить цей Закон, застосовуються правила міжнародного договору.

Ч. 1 ст. 13 цього Закону передбачено, що аудитори та суб'єкти аудиторської діяльності провадять аудиторську діяльність відповідно до міжнародних стандартів аудиту [2].

Міжнародні стандарти аудиту (МСА) не містять визначення юридичного ризику, оскільки вони розраховані на розуміння спеціалістами економічного напрямку, проте аналіз змісту окремих стандартів вказує на юридичне походження ризиків, які оцінюються.

Основними МСА, які описують виявлення юридичних ризиків є:

- МСА 240 «Відповідальність аудитора, що стосується шахрайства, при аудиті фінансової звітності»;
- МСА 250 «Розгляд законодавчих та нормативних актів під час аудиту фінансової звітності»;
- МСА 315 «Ідентифікація та оцінювання ризиків суттєвого викривлення через розуміння суб'єкта господарювання і його середовища»;
- МСА 570 «Безперервність діяльності».

МСА побудовані на ризикоорієнтованому підході, при якому в основі дослідження знаходиться ризик, який піддається економічній оцінці з метою визначення його впливу на показники фінансової звітності

суб'єкта господарювання з метою визначення величини викривлення і, як наслідок, визначення впливу на думку аудитора.

Юридичні ризики, які притаманні господарській діяльності суб'єкта господарювання, можуть бути значущими, як, наприклад, подання позову про банкрутство суб'єкта господарювання, недотримання законодавчих та нормативних актів, які мають наслідком позбавлення суб'єкта господарювання права займатися видом діяльності, який генерує основні його грошові потоки, або накладання санкцій, які можуть призвести до ліквідації такого суб'єкта господарювання. Таким ризикам повинна приділятися найбільша увага в процесі їх ідентифікації та оцінки. На важливість таких ризиків вказує також вплив на думку аудитора, який вони спричиняють та важливість інформування про них тих, кого наділено найвищими повноваженням в структурі суб'єкта господарювання. Окремі юридичні ризики можуть не мати впливу на фінансову звітність, проте є суттєвими для користувачів фінансової звітності, як наприклад, подання позову до суб'єкта господарювання після закінчення фінансового року.

Список використаних джерел:

1. Рубитель О., Ризик - це вибір чи жереб? <https://blog.liga.net/user/orubitel/article/37039>.
2. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон від 21.12.2017 № 2258-VIII // База даних «Законодавство України»/ВР України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text>.
3. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг: Видання 2016-2017 років. Частина I. [https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%9CD0%B0%201\(1\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%9CD0%B0%201(1).pdf).

*Куцик Дмитро Володимирович,
здобувач магістерського рівня
факультету історії і права Харківського
національного педагогічного
університету імені Г.С. Сковороди,
м. Харків, Україна*

УЧАСТЬ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ В МІЖНАРОДНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

Конституція України (ст.9) передбачає, що чинні міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [1]. Органи державної влади, у тому числі й органи прокуратури, повинні суворо дотримуватися вимог, що містяться в таких міжнародних договорах. У законодавчому порядку конкретизованого питання, що впливають з міждержав-

них угод і стосуються діяльності прокуратури. Саме Генеральний прокурор України відповідно до міждержавних угод про надання правової допомоги вирішує питання у галузі прокурорсько-слідчої діяльності [2, с.185].

Крім цього, Верховна Рада України ще у 1993 р. своєю постановою надала Генеральному прокуророві України право на підписання від імені України угод про прийняття громадян України, засуджених судами інших держав, для відбування покарання на території України та про передачу громадян іноземних держав, засуджених судами України, для відбування покарання на території цих держав. Крім названих законодавчих актів, які стосуються діяльності Генеральної прокуратури України, міжнародне її співробітництво здійснюється також на підставі міжнародних договорів і угод, учасницею яких є Україна, законів України та нормативних відомчих актів Генеральної прокуратури України [3, с.232].

Україна як член ООН поширює на національне законодавство дію цих міжнародно-правових актів.

Важливу роль у забезпеченні міжнародного співробітництва органів прокуратури відіграють багатосторонні договори, які ратифіковані Україною:

- Європейська конвенція про видачу правопорушників (1957р.);
- Європейська конвенція про взаємну правову допомогу в кримінальних справах (1959 р.);
- Конвенція про передачу засуджених осіб (1983 р.);
- Європейська конвенція про міжнародну діяльність рішень у кримінальних справах (1970 р.);
- Європейська конвенція про передачу провадження в кримінальних справах (1972 р.) тощо.

Поряд із цим, Генеральна прокуратура України уклала ряд угод про правову допомогу і співробітництво з прокуратурами країн ЄС, а також інших країн світу.

Аналізуючи нормативно-правові акти у сфері міжнародного співробітництва, можна визначити основні форми співробітництва органів прокуратури.

Перш за все це заходи щодо організації переговорів, нарад, семінарів, конференцій, навчання та підвищення кваліфікації, розроблення, укладання та реалізації міжнародних угод зі спільної боротьби з організованою злочинністю, обміну досвідом правоохоронної роботи й інше.

Генеральна прокуратура України підтримує також прямі зв'язки з такими суб'єктами міжнародних організацій, як Інтерпол, Європол, та рядом інших організацій.

Виконуючи значний обсяг робіт щодо міжнародного співробітництва, прокуратура здійснює і наглядові функції. Особливо це стосується нагляду за законністю виконання слідчих дій, затримання і взяття під варту особи, видачу якої затребуване, та інших слідчих дій у кримінальних справах.

Заслуговує на особливу увагу додержання Україною порядку видачі осіб для кримінального переслідування або виконання вироку на території іншої держави, а також клопотань про порушення або передачу кримінального переслідування осіб.

Законом України «Про ратифікацію Європейської конвенції про видачу правопорушників» (1957 р.), Додаткового протоколу 1975 р. та Другого додаткового протоколу проколу 1978 р. до Конвенції від 16 січня 1998 р. визначено, що на Генеральну прокуратуру України покладаються повноваження щодо видачі осіб на запити органів досудового слідства іноземних держав. Видачу Україною особи, яка перебуває на її території, може бути здійснено для її кримінального переслідування або виконання вироку суду у випадках, коли:

1) особа вчинила злочин, за який може бути покарана позбавленням волі на строк не менш одного року або більш суворим покаранням;

2) іноземна держава гарантує, що особа буде переслідуватися тільки за злочини, як вказані в запиті, після відбування покарання може покинути територію даної держави, а також не буде видана третій державі без згоди України;

3) особу засуджено до позбавлення волі на строк не менш ніж шість місяців або до більш тяжкого покарання.

Водночас видача особи з території України не допускається, коли:

1. Особа є громадянином України.

2. Є достатні підстави вважати, що запит спрямований на переслідування, засудження чи покарання особи за ознаками її раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними чи іншими ознаками або до особи буде застосовано катування.

3. Злочин, який скоїла особа, є предметом розслідування або суворого розгляду в Україні.

4. Особа за те ж саме діяння вже відбула покарання в Україні за вироком суду або кримінальну справу було закрито.

5. Притягнення особи до відповідальності буде здійснено в надзвичайному суді іноземної держави або з метою виконання вироку цього суду.

Перелічені підстави забороняють Україні видачу особи іноземній

державі. Є також підстави, що дозволяють Україні відмовити іншій державі у видачі особи.

До них відносять такі обставини:

1. Видача особи може завдати шкоди суверенітету України, її безпеці, суспільному порядку й іншими важливим інтересам.

2. Особу, видача якої запитується, буде піддано кримінальному переслідуванню за військовим правом або законом.

3. Діяння, що є підставою для запиту про видачу особи, не є злочином за кримінальним законом України.

4. Особа, видача якої запитується, за станом здоров'я не може бути видана без шкоди її здоров'ю.

5. Діяння, що є підставою для запиту про видачу особи, скоєно на території України або проти інтересів України за межами її території.

При виконанні запитів про видачу правопорушників прокурори повинні детально перевіряти обставини, які перешкоджають видачі, і суворо їх дотримуватися. Матеріали таких перевірок надсилають до Генеральної прокуратури України, яка на підставі цих матеріалів повідомляє про це компетентні органи відповідної держави, зазначивши підстави про видачу особи.

При задоволенні запиту про видачу особи Генеральна прокуратура України повідомляє державу про місце й дату видачі, а також надає доручення Міністерству внутрішніх справ України та Державному департаменту України з питань виконання покарань, якій працює у складі Міністерства юстиції України про організацією передачі цієї особи компетентним органам іноземної держави.

Особлива роль органів прокуратури і її участь у міжнародному співробітництві України під час російсько-української війни 2022 р., яка безсумнівно носить людиноненависницький характер з масовим порушенням норм міжнародного гуманітарного права.

У 2019 р. в структурі органів прокуратури з'явився спеціальний «Департамент війни та миру». Йдеться про Департамент нагляду в кримінальних провадженнях щодо злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту [4].

Україні та, в першу чергу, органам прокуратури потрібна скоординована, системна та прозора співпраця з державами, які в межах універсальної юрисдикції займаються розслідуваннями ймовірних міжнародних злочинів в Україні (а їх уже більше 10); з МКС і міжнародною комісією ООН з розслідування порушень прав людини, скоєних під час військового нападу Росії на Україну.

Відповідно до ст.55 Конституції України права і свободи людини

та громадянина захищаються судом, тому й рішення, прийняті Генеральним прокурором України, заінтересовані особи можуть оскаржити до суду, Аналіз практики застосування Україною чинних міжнародних договорів про надання правової допомоги дозволяє стверджувати, що наша держава виконує в повному обсязі всі міжнародні угоди, що свідчить про позитивну діяльність органів прокуратури з цих питань. Напрямок прокурорської діяльності є співробітництво з правоохоронними органами інших держав у галузі надання правової допомоги, що ґрунтуються на загальновизнаних нормах міжнародного права й укладених Україною міждержавних договорах.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. ВВР. 1996. №30. ст.141.
2. Марочкін І. Організація судових і правоохоронних органів. Харків, 2000. 326с.
3. Юзикова Н.С. Система судебных и правоохранительных органов Украины: Учебное пособие. Днепропетровск: Видавець СПД ФО Маренчук Л.Д., 2000. 346с.
4. Мамедов Г. Новий генпрокурор: як організувати ефективну роботу в умовах збройного конфлікту URL.: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/07/26/7360230/> (дата звернення 28.09.2022).

*Маркович Ірина Богданівна,
доцент кафедри економіки та фінансів
Тернопільського національного
технічного університету
імені Івана Пулюя,
м. Тернопіль, Україна*

АНАЛІЗ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ У 2022 РОЦІ ДО БЮДЖЕТІВ РІЗНИХ РІВНІВ

Держава може опосередковано впливати на бізнес-середовище через податкову систему, адже посилення податкового навантаження або ускладнення податкового законодавства здатне здійснювати стрімкий дестабілізуючий вплив на підприємницьку активність в країні.

Намагання України частково стримати припинення підприємницької діяльності із початком повномасштабної війни сконцентрувалися в податковій площині, зокрема, було дозволено не сплачувати окремі податки та збори фізичним особам підприємцям, спрощено або призупинені процедури податкового адміністрування в частині окремих подат-

ків і т.д.

Ці кроки та відповідні зміни до Податкового кодексу України мають тимчасовий характер і спрямовані на часткову компенсацію руйнівних впливів війни на значну частку бізнесу в Україні.

Згідно ст.1 розділу 1 Податкового кодексу України «Податковий кодекс України регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема визначає вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час адміністрування податків та зборів, а також відповідальність за порушення податкового законодавства» [1].

Розглянемо надходження до бюджетів різних рівнів за період січень-липень 2022 року.

Згідно ст.9 ПКУ, до загальнодержавних податків належать: податок на прибуток підприємств; податок на доходи фізичних осіб; податок на додану вартість; акцизний податок; екологічний податок; рентна плата; мито.

Згідно ст.10 ПКУ, до місцевих податків належать: податок на майно; єдиний податок. До місцевих зборів належать: збір за місця для паркування транспортних засобів; туристичний збір [1].

У січні – липні 2022 року податкові надходження до зведеного бюджету становлять 625,4 млрд. грн. Це на 102,5 млрд. грн., або на 19,6% більше, ніж у січні - липні торік.

За даними ДПС, до державного бюджету надійшло 418,1 млрд. грн., що на 79,1 млрд. грн., або на 23,3% більше, ніж за відповідний період минулого року.

До місцевих бюджетів сплачено 207,3 млрд. грн. Це на 23,4 млрд. грн., або на 12,7% більше січня – липня минулого року.

Єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у січні – липні 2022 року надійшло 224,3 млрд. грн., що на 30,0 млрд. грн., або 15,4% більше, ніж у січні – липні торік [2].

Розглянемо причини такого неочікуваного зростання.

По-перше, зважаючи на те, що загальний рівень цін на імпортні товари в гривневому вимірнику суттєво зріс, пропорційно зростала і база оподаткування. Тобто, коливання вартості української національної грошової одиниці суттєво збільшило величину податкових платежів.

По-друге, зросли ціни не тільки на імпортні товари, але і на товари та послуги вітчизняного походження. Рівень інфляції за січень-червень 2022 року становив 21,5%, що є співставно із зростанням обсягів подат-

кових надходжень за відповідний період.

Отже, розуміючи причини фактичного зростання податкових надходжень за перше півріччя 2022 року, стає цілком очевидно, що воно повністю нівелюється ціновими та інфляційними процесами.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України. 2755-VI. Редакція від 03.09.2022. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

2. Протягом січня – липня 2022 року до державного бюджету надійшло 418,1 млрд гривень. Прес служба Державної податкової служби України, опубліковано 01 серпня 2022 <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/602243.html>

*Мирославський Сергій Володимирович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права та методики
викладання правознавства навчально-
наукового інституту історії, права та
міжнародних відносин Сумського
державного педагогічного
університету імені А.С.Макаренка
Лещенко Андрій Вікторович
аспірант Сумського державного
педагогічного університету
імені А.С.Макаренка, м.Суми, Україна*

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ УКРАЇНИ

В сучасних реаліях та перспективах розбудови правової держави в Україні велике значення має боротьба з корупцією. Протидія корупції є однією з найактуальніших соціальних проблем сучасності, розв'язання якої для багатьох країн є надзвичайно важливою і складною справою. Це повною мірою стосується й України, для якої корупція стала чинником, що реально загрожує національній безпеці і конституційному ладу держави. Корупція негативно впливає на різнобічність суспільного життя: економіку, політику, соціальну і правову сфери, громадську свідомість, міжнародні відносини і безумовно на сферу публічного управління та адміністрування. Актуальність теми дослідження обумовлюється тим, що попри значну кількість наукових праць які присвячувались питанням запобігання корупції в окремих сферах недостатньо уваги при-

ділялось цим питанням у сфері публічного управління та адміністрування.

За останні роки в Україні у сфері протидії корупції зроблено досить багато, а саме прийнято багато антикорупційних законів та ряд інших законодавчих актів антикорупційного спрямування, схвалено та запроваджено систематичне проведення на найвищому рівні заходів за участю керівників правоохоронних та інших державних органів з питань протидії корупції, тощо.

Протидія корупції у сфері публічного управління та адміністрування в Україні ускладнюється тим, що певна частина членів українського суспільства розглядають корупцію як соціальний механізм “прискорення” вирішення власних проблем і вважають корупційну поведінку цілком виправданою. Як правило, громадяни, які стикалися з корупцією, не намагаються відстоювати власні права в законний спосіб через упевненість, що такі спроби будуть марними.

Сьогодні можна стверджувати, що жодна держава в світі не може проголосити повну, остаточну й безперечну перемогу над цим руйнівним явищем. Ефективна протидія корупції у значній мірі буде залежати від того, наскільки глибоко буде зрозуміла сама сутність цього явища.

Проведений аналіз історичного досвіду боротьби з корупцією дозволяє нам констатувати, що корупція – це певна соціальна закономірність, обумовлена державно-владним устроєм суспільства, властива будь-якій державі. Наявні історичні приклади свідчать про намагання унеможливити зловживання владою саме за допомогою правових норм. Зазвичай суб'єктами протиправних зловживань були фізичні особи, наділені певними владними повноваженнями. З цього випливає, що суб'єктам корупційних посягань властива певна аналогічність - вони здебільшого є представниками влади. Крім того, корупційним діям властива також однорідна повторюваність як у часі, так і у просторі. Отже, корупція характеризується корисливою спрямованістю корупційних посягань, аналогічністю суб'єктів корупційних дій, усталеною однорідною повторюваністю корупційних посягань.

Аналіз вживання терміна «корупція» в юридичній літературі засвідчує, що вченими висловлюється надзвичайно широке розмаїття думок щодо розуміння суті цього явища. При цьому інколи висловлюються не тільки надзвичайно загальні, нечіткі формулювання, а й такі, що виключають одне одного.

Найчастіше під корупцією пропонують розуміти підкуп і продажність посадових осіб, що відображається кримінально-правовим понят-

тям «хабарництво». Але й при цьому існують різні підходи. Одні автори вважають, що корупцією охоплюється будь-яке одержання хабаря, інші розглядають корупцію як більш широке поняття яке виходить за межі хабарництва. Ми схилиємось до другого підходу.

На нашу думку корупція стосовно сфери публічного управління та адміністрування являє собою неформальну систему динамічних дій спрямованих на створення умов зацікавленими особами для свідомого організованого отримання неправомірної вигоди, переваг, преференцій чи певних інших спланованих наслідків які у свою чергу можуть прямо чи опосередковано призвести до заздалегідь очікуваного корупційного результату .

Проаналізувавши різноманітні підходи до наукового розуміння корупції, ми вважаємо, що, розглядаючи поняття корупції, слід виходити з наступного:

– корупція - це соціальне явище, а не конкретне суспільно небезпечне діяння; це явище характерне для всіх держав світу, невід’ємний атрибут публічної влади. Державний апарат будь-якої країни, на жаль, не може забезпечити свого функціонування без зловживань представників цього апарату. Відмінність різних держав у цьому плані полягає не в наявності чи відсутності корупції як такої, а в її масштабах, характері корупційних проявів, впливу корупції на соціальні, економічні та політичні процеси;

– у правовому значенні корупція - це комплексне поняття, яке охоплює сукупність (систему) взаємопов’язаних правопорушень, за вчинення яких особи притягаються до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності. Реально ці правопорушення мають різні форми (види). До них, насамперед, належать хабарництво, зловживання владою або посадовим становищем та інші посадові злочини, які вчиняються для задоволення корисливих та інших особистих інтересів чи інтересів третіх осіб.

У країнах із розвинутою економікою антикорупційне законодавство еволюціонує у бік використання розширеного арсеналу правових засобів боротьби (а не тільки кримінально-правових), і з акцентом на попередження.

Аналіз особливостей боротьби з корупційними злочинами в Японії, Сінгапурі, Південній Кореї, Італії, США та інших країнах [1] дозволяє сформулювати уявлення про основи передової національної антикорупційної стратегії, досвід яких необхідно використати у сфері сучасного управління та адміністрування в Україні.

По-перше, необхідна політична воля вищого керівництва держави

до боротьби з корупцією і сформована на її основі єдина державна політика у напрямку боротьби з корупцією у сфері публічного управління та адміністрування, яка б включала комплекс заходів державного, політичного, економічного, соціального і правового характеру. Без цього будь-які заходи спрямовані на боротьбу з корупцією не можуть бути ефективними, якщо немає політичної волі на основних рівнях влади.

По-друге, необхідно створити ефективний контроль з боку громадянського суспільства за системою функціонування управління і адміністрування, що і приводить нас до сутності публічності та прозорості.

По-третє, необхідно завершити процес перезавантаження судової влади, що призведе до її незалежності та ефективності функціонування.

По-четверте, необхідно продовжити дослідження передового досвіду пов'язаного із технологізацією у сфері державного управління та адміністрування, що, на наш погляд, істотно зменшить корупційні ризики у цій сфері та роль людського (посадового) чинника.

В цьому напрямку необхідно врахувати описаний досвід правоохоронної системи Італії, США, Великобританії, Франції та інших країн [1].

Це не виключний перелік напрямків які потребуватимуть додаткового наукового дослідження теми.

Оскільки корупція впливає на всю сферу публічного управління та адміністрування, то ця проблема потребує комплексного її вирішення, що передбачає реалізацію системи заходів, яка ставить на меті не лише покарання цього злочину, але й створення умов для його профілактики та попередження. Зокрема, така система антикорупційних заходів має узгоджувати між собою нормативно-правові акти щодо удосконалення чинного законодавства в Україні.

Аналізуючи сучасний стан протидії корупції в Україні, слід констатувати, що протягом останніх років, особливо на фоні євроінтеграційних процесів України, були зроблені помітні законодавчі зрушення у цій сфері. Найбільш вагомими кроками слід визнати прийняття у червні 2022 р. Закону України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки» та «Антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки» [2]. В цих документах закладені фундаментальні положення щодо запобігання корупції. Для запобігання корупції в Україні, на нашу думку, потрібно також легалізувати тіньові економічні відносини через введення цивілізованого приватного права, відмежувавши від власників тих, хто отримав цю власність через посаду. Найбільш органічними інституційними умовами унеможливлення корупції стає саме правова

держави й правове суспільство, де правові норми стають нормами життєвої необхідності й моралі.

З огляду на це, потребує подальшого наукового дослідження питання визначення та розширення поняття “корупція” з врахуванням специфіки корупційних ризиків у сфері державного управління та адміністрування а також визначення основних правових засад запобігання корупції у цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Мельник М. І. Корупція-корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії): монографія. К: Юридична думка, 2004. 400 с.

2. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки: Закон України від 20.06.2022р. № 2322-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> (дата звернення: 30.09.2022).

*Прібиткова Наталія Олександрівна,
науковий співробітник науково-дослідної
лабораторії з проблем наукового
забезпечення правоохоронної
діяльності та якості підготовки кадрів
Харківського національного
Університету внутрішніх справ*

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Сучасний стан розвитку української державності, соціально–економічні і політичні перетворення, курс на демократизацію суспільства не може бути плідним без кваліфікованих, відданих своїй справі, націлених на майбутнє фахівців. Однак успіху неможливо досягти, якщо співробітники Національної поліції України будуть людьми некомпетентними, які не вміють приймати неординарні рішення, нездатні брати на себе за них відповідальність у складній оперативній обстановці. Є численні і переконливі свідчення тому, що закон нічого не вартий, якщо він знаходиться в руках непрофесіоналів.

Перед Національною поліцією України, яка формується та розвивається у складних умовах соціально й економічно нестабільного суспільства, стоять складні завдання: забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки та порядку. Успішність виконання цих завдань залежить, перш за все, від злагодженої роботи всіх її ланок – від вищого керівництва до кожного патру-

льного й дільничного офіцера. Тільки серйозна професійна та психологічна підготовка кадрів може забезпечити задоволення серйозних запитів суспільства до правоохоронної галузі. Усе вищесказане актуалізує питання професійної підготовки правоохоронців. Сьогодні замало забезпечити поліцейського знанням законів і хорошою фізичною формою. Вирішення проблеми підготовки майбутніх поліцейських до успішного здійснення професійної діяльності вимагає спрямування їх підготовки на розвиток певних індивідуальних якостей особистості, на забезпечення засобами адаптації до швидких змін у соціальному середовищі, на засвоєння технологій і прийомів обробки значних обсягів інформації тощо. Психологічними новоутвореннями в особистості поліцейського мають стати креативність мислення, раціональність поведінки, готовність іти на виважений ризик і почуття особистої відповідальності, вміння адаптуватися до швидких змін, психологічна стійкість, готовність до психічних перевантажень та стресових ситуацій і вміння з них виходити [1, с. 133].

Поліцейському потрібно мати необхідні для службової діяльності професійно важливі індивідуально-психологічні якості, серед яких особливо важливими є: сила і лабільність нервової системи, сміливість, стресостійкість, комунікабельність, лідерські якості, достатньо високий інтелект і креативність тощо. Подібні індивідуальні особливості необхідно враховувати при професійному доборі персоналу поліції, проте не менш важливо постійно розвивати і вдосконалювати різні компоненти психологічної готовності поліцейських до діяльності у процесі здійснення спеціальної психологічної підготовки [2, с. 25].

Так, одним із пріоритетних напрямків професійної підготовки має стати психологічна підготовка співробітників Національної поліції [3], яка має на меті розвиток загальних і спеціальних професійних здібностей, знань і умінь поліцейських і формування системної якості поліцейського – психологічної готовності особистості до професійної діяльності. Для того, щоб бути психологічно і педагогічно підготовленим до діяльності, співробітнику варто постійно вдосконалювати свою професійну майстерність.

Він повинен не тільки тренувати в собі професійно значущі якості, але й уміти виключати негативний вплив первинних установок, під впливом яких він може перебувати, і які можуть заважати деякою мірою своєчасному розв'язанню службових задач. Тому включення в систему формування і підвищення професійної майстерності особового складу Національної поліції психологічної підготовки є науково обґрунтованим і практично виправданим.

Досвід передових зарубіжних країн свідчить про те, що ефективна професійна підготовка правоохоронців обов'язково передбачає психологічну складову. Ефективний поліцейський має не тільки володіти спеціальними професійними знаннями й уміннями, а й бути психологічно готовим до дій в особливих і екстремальних умовах, комунікації з різними категоріями громадян, застосування фізичної сили і спецзасобів, швидкого реагування на події в умовах дефіциту часу й ризику тощо [4, с. 23]. Тому важливим напрямом підвищення ефективності функціонування правоохоронного органу є забезпечення психологічної готовності поліцейських до умов професійної діяльності.

Серед практичних працівників поліції поширена думка, що вони досить добре розбираються в людях і є непоганими психологами. На жаль, це не цілком відповідає дійсності. Спілкування й проведений аналіз рівня психологічної поінформованості різних категорій співробітників свідчать про те, що багато хто з них, часом правильно використовуючи психологічні поняття й терміни, у той же час трактують довільно, перекручуючи іноді сутність.

Отже, необхідне відповідне теоретичне забезпечення психологічної підготовки відповідним матеріалом з найбільш актуальних проблем психології, що, безумовно допоможе працівникам поліції не тільки краще розуміти себе й інших, але й будувати відповідно до цього тактику спілкування і взаємодії з населенням.

Сучасні наукові дані та досвід свідчать про те, що організація психологічної підготовки працівників Національної поліції повинна здійснюватися на більш високому організаційному і методичному рівні. Як і всяка нова справа, упровадження психологічної підготовки наражається часом на нерозуміння, байдужість, пасивність і навіть активну протидію деяких керівників.

Для розв'язання задач професійної психологічної підготовки вирішальне значення мають раціональний добір грамотних і думаючих керівників занять, організація й методика занять. Заняття повинні мати професійно-практичну спрямованість, бути ретельно підготовленими та технічно забезпеченими.

Керівник занять, використовуючи накопичений в правоохоронних органах досвід проведення професійної психологічної підготовки, творчо перетворюючи його у зв'язку зі специфікою складу груп тих, кого навчають, їхньої діяльності, повинен орієнтуватися на повне використання рекомендацій психологічної науки. Психологічна підготовка має реалізуватись шляхом проведення навчальних, практичних занять з використанням інтерактивних технологій та методів навчання (тренінгів,

ділових ігор, психодрами, кейсів, відпрацювання смуг перешкод тощо). Така підготовка передбачає участь психологів у проведенні цільових інструктажів поліцейських, які направляються для несення служби в екстремальних умовах.

Разом з тим варто формувати ті психологічні характеристики, із яких складається психологічна підготовленість, яка відповідає вимогам оперативнослужбової діяльності. Формування загальної психологічної культури повинне проводитися систематично і цілеспрямовано. Слід викорінювати формалізм і організувати психологічну підготовку так, щоб вона викликала в кожного керівника прагнення до дієвого їх проведення та ускладнення умов навчання.

Було б доцільним враховувати рівень психологічної підготовки в атестаціях і відбивати індивідуальні особливості підготовленості співробітників у характеристиках.

З метою поліпшення якості психологічної підготовки персоналу підрозділів Національної поліції України доцільно доповнити перелік видів службової підготовки таким видом, як психологічна підготовка поліцейських.

Досвід діяльності поліції зарубіжних країн свідчить про те, що остання являє собою комплекс організаційних і психологічних заходів, спрямованих на формування і розвиток у поліцейських професійно важливих якостей. Психологічна підготовка має на меті розвиток загальних і спеціальних професійних здібностей, знань і умінь поліцейських і формування системної якості поліцейського – психологічної готовності особистості до професійної діяльності.

Кінцевим результатом психологічної підготовки є психологічна готовність

поліцейського до діяльності, яка являє собою стійкий довготривалий стан особистості, який характеризується мобілізацією усіх психофізіологічних ресурсів організму, наявністю комплексу мотивів, знань, умінь, навичок та індивідуальних якостей, які забезпечують ефективність виконання певної діяльності. Психологічна готовність є передумовою будь-якої цілеспрямованої діяльності, її регуляції, стійкості та ефективності. В структурі психологічної готовності до професійної діяльності традиційно виділяють наступні функціонально взаємозалежні компоненти:

а) мотиваційний – перелік мотивів до вибору і виконання професійних обов'язків та завдань,

б) когнітивний – система знань, необхідних для успішного виконання професійної діяльності,

в) операціональний – наявність вмінь і навичок, відповідних вимогам професійної діяльності,

г) особистісний – комплекс професійно важливих індивідуально-психологічних якостей, необхідних для виконання професійної діяльності.

Достатня розвиненість цих компонентів та їх цілісна єдність забезпечує високий рівень готовності людини до активної, самостійної, творчої професійної діяльності. Недостатня їх розвиненість свідчить про незавершеність процесу формування готовності, про його середній чи низький рівень.

Психологічна підготовка поліцейського – тривалий процес, який починається на етапі первинної професійної підготовки і продовжується у ході всієї професійної діяльності. Програми психологічної підготовки поліцейських, зазвичай, розробляються науковцями, безпосередню психологічну підготовку здійснюють практичні психологи підрозділів поліції та керівники у ході психологічного супроводу навчання та професійної діяльності поліцейських.

У процесі психологічної підготовки важливо забезпечити функціонування психотренінгових комплексів, організацію та проведення тренінгів з актуальної для професійної діяльності поліцейських тематики, спрямованої на формування необхідних професійних, поведінкових та комунікативних навичок, готовності до дій у різноманітних службових ситуаціях, практичне відпрацювання поліцейськими типових професійних завдань [5, с. 116]. Важливим елементом такої роботи є вивчення передового міжнародного досвіду щодо ефективних форм та методів психологічної підготовки, впровадження сучасних новітніх психологічних методів навчання у практичну діяльність системи психологічного забезпечення Національної поліції.

Список використаних джерел:

1. Клименко І. В. Модель службової діяльності як предиктор її психологічного забезпечення. *Право і Безпека*. 2017. № 3 (66). С. 133–139.
2. Барко В.І. Профілактика адиктивної поведінки у працівників ОВС України: Навчаль. Посібник / В.І. Барко, І.В. Клименко, В.О Криволапчук – К., 2009. – 52 с.
3. Наказ МВС України від 06.02.2019 № 88 «Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських».
4. Психологічна та фізична готовність особистості до дій в екстремальних ситуаціях : практичний посібник / В.П. Остапович, В.Г. Бабенко,

Л.А. Кириєнко // за ред. В.О. Криволапчука. – К. : ДНДІ МВС України, 2016. – 84с.

5. Тімченко О.В., Барко В.В. Шляхи формування психологічної готовності до професійної діяльності у персоналі Національної поліції України // Вісник Національного університету оборони України 3 (56) / 2020.

Самодай Валентина Петрівна
доцент кафедри бізнес-економіки та
адміністрування,
Орищенко Єлизавета Миколаївна
студентка 542 групи
фізико-математичний факультет
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С.Макаренка

ПОКАЗНИКИ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇХ КЛАСИФІКАТОР

Стійкість одна із найважливіших показників підприємств, так як вона відображає рівень розвитку не тільки окремого підприємства, але і свідчить про щабель на якому знаходиться загалом вся економіка держави. Від стійкості підприємства залежить можливість подальшого функціонування на ринку особливо з урахуванням існуючої фінансової та економічної кризи. Нині управління економічною стійкістю одна із найважливіших напрямів менеджменту підприємства. У літературі існують різноманітні підходи до визначення сутності економічної стійкості підприємства та її видів [2, с. 48]. У зв'язку з цим доцільно класифікувати економічну стійкість за однорідними ознаками, що забезпечує більш точне визначення сутності та критеріїв оцінки цієї категорії.

Проведений аналіз показав, що найчастіше уявлення про економічну стійкість обмежується фінансовим аспектом визначення показників. Детальне уявлення про економічну стійкість підприємства можливе, якщо класифікація цієї категорії заснована на видовому розрізі класифікації. Класифікація видів стійкості підприємства за однорідними ознаками може включати такі напрями угруповання: за факторами впливу (зовнішня, внутрішня, загальна); за типом (абсолютно стійкий стан, стійкий стан, нестійкий, абсолютний нестійкий стан); за періодом здійснення (короткострокова, середньострокова, довгострокова); по можливості регулювання (регульована, нерегульована); у сфері застосування (фінансова, техніко-технологічна, кадрова, екологічна; ринкова,

управлінська, нормативно-правова).

Запропонована класифікація підтверджує багатоаспектність цієї категорії, але, можливо, всі названі класифікатори не є вичерпними. При вирішенні завдання управління стійкістю підприємства необхідно мати кількісні характеристики показників, що входять до неї. Для цього з усіх видів стійкості ми виділяємо ті, які, на наш погляд, найбільше піддаються управлінським впливам, що оцінюються кількісними показниками.

У структурі економічної стійкості вважаємо за доцільне виділити такі види, що стосуються різних аспектів господарської діяльності: фінансова, управлінська, маркетингова, комерційна, техніко-технологічна, кадрова та нормативно-правова стійкість. Особливо актуальною на даному етапі розвитку нашої держави заслуговує політична стійкість, яка можлива тільки в умовах закінчення воєнних дій та стабілізації зовнішніх аспектів впливу, які мають велике значення для економічної стійкості держави та загалом розвитку економіки держави.

Список використаних джерел:

1. Бурбело О.А., Носкова С.А. Оцінка економічної стійкості підприємства. «Економіка та управління підприємствами». 2019. 23 сер.(№ 15). Мукачєво, с. 284-291.
2. О. С. Наконечна Методичні підходи до оцінювання економічної стійкості промислових підприємств. «Економічна наука». 2022. 23 бер.(№ 4). С. 47-52.
3. Фещур Р. В., Баранівська Х. С. Економічна стійкість підприємства – становлення понятійного базису. URL: ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/18804/1/59-284-290.pdf

*Снагощенко Леся Вікторівна,
інструктор-методист з фізичної
культури і спорту обласного відділення
(філії) Комітету з фізичного виховання і
спорту Міністерства освіти
і науки України м. Суми, Україна*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ В УКРАЇНІ

З набуттям державної незалежності, в українському спортивному русі відбувались зміни, які тісно пов'язані не лише з переходом економіки держави до ринкової, але й значні зміни в галузі фізичного, національно-патріотичного виховання, розвитку спорту тощо. Впродовж

трьох десятиліть формувалась й удосконалювалась нормативно-правова база різних аспектів розвитку фізичної культури та спорту в Україні.

Різноманітні напрямки правового регулювання в галузі фізичного виховання і спорту (як вітчизняного так і зарубіжного) досліджували чимало вітчизняних учених, зокрема: О. Алікова, Б. Бомановський, Г. Бордюгова, А. Домашенко, О. Завальнюк, Є. Імас, В. Капличний, В. Карленко, М. Костенко, С. Ліщук, С. Нікітенко, М. Пешин, І. Рибчич, М. Ткалич, Ю. Шкретій Р. Чередник та ін.

Діяльність у галузі фізичної культури і спорту в Україні, як і будь-яка інша діяльність у межах держави, регулюється відповідними Законами і розробленими на їх підставі підзаконними актами: указами, постановами, рішеннями, програмами, наказами, інструкціями, статутами, положеннями тощо. Одним із основних є Закон України «Про фізичну культуру і спорт» (1994 р., 2002 р.). Крім цього Закону, для галузі фізичної культури і спорту важливими є Укази Президента України «Про розвиток олімпійського руху в Україні» (1992 р.), «Про державну підтримку розвитку фізичної культури і спорту в Україні» (1994 р.), яким була затверджена перша Державна програма розвитку фізичної культури і спорту в Україні (1994 р.), «Про додаткові заходи щодо державної підтримки розвитку фізичної культури і спорту в Україні» (2002 р.) та «Про деякі заходи щодо вдосконалення системи фізичного виховання дітей та молоді у навчальних закладах і розвитку дитячо-юнацького спорту в Україні» (2009 р.); Цільова комплексна програма «Фізичне виховання – здоров'я нації» (1998 р.); Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту (2004 р.); Постанова Кабінету Міністрів України про затвердження Державних тестів і нормативів оцінки фізичної підготовленості населення України (1996 р.); Постанови про підготовку спортсменів України до літніх та зимових Олімпійських ігор тощо.

Важливими документами є Державні програми розвитку фізичної культури і спорту. Вони, насамперед, спрямовані на практичну реалізацію Закону України «Про фізичну культуру і спорт», саме тому вони розкривають основні напрямки державної політики в галузі фізичної культури і спорту, визначають їх роль у житті суспільства, показують тенденції розвитку фізкультурно-спортивного руху та впроваджують практичні заходи щодо впровадження фізичної культури в побут громадян, а також основні засади організаційного, матеріально-технічного, кадрового, інформаційного та інших її забезпечень на певні етапи суспільного розвитку.

На основі Державної програми розвитку фізичної культури і спорту Кабінет Міністрів України передбачає відповідний розділ у програ-

мах економічного і соціального розвитку України. З метою покращення регулювання у цій сфері приймаються Державні вимоги до фізичного виховання, що містять основні концептуальні положення, характеристики рівнів, змісту та форм фізичного виховання, оцінку діяльності тих, хто займається, кадрове забезпечення та керівництво фізичним вихованням. Вони визначають мету фізичного виховання у навчально-виховній сфері та його завдання, принципи побудови педагогічного процесу з фізичної культури в освітніх установах. Державною програмою розвитку фізичної культури і спорту в Україні, Цільовою комплексною програмою «Фізичне виховання – здоров'я нації», які реалізовувались наприкінці минулого і на початку нового століття, визначені організаційно-управлінські, нормативно-правові та інші засади її функціонування у нових соціально-економічних умовах. Це дозволило зберегти діючу в державі систему фізичної культури і спорту, а також вдосконалити окремі її складові.

На регіональному рівні також затверджуються Державні програми розвитку фізичної культури і спорту. Так, зокрема рішенням сесії Сумської обласної ради від 26.02.2021 року було затверджено «Програму розвитку фізичної культури і спорту в Сумській області на 2021-2024 роки». Затвердження Програми зумовлено прийняттям Національної стратегії, яка базується на рекомендаціях Всесвітньої організації охорони здоров'я, Ради Європи, Європейського Союзу, нормах національного законодавства, відповідно до яких держава покликана забезпечити формування та реалізацію комплексної політики заохочення громадян до оздоровчої рухової активності, що сприятиме зменшенню ризику виникнення захворювань – основної причини високих показників передчасної смертності в Україні. Основними завданнями Програми є створення умов для залучення широких верств населення до масового спорту, популяризації здорового способу життя, максимальної реалізації здібностей обдарованої молоді у дитячо-юнацькому, резервному спорті та спорті вищих досягнень [2; 3]. Майже у всіх регіонах України запроваджено реалізацію проєкту «Активні парки – локації здорової України».

Перебудова навчального процесу в закладах освіти потребує пошуку нових форм і методів фізичного виховання здобувачів освіти в інтересах формування знань, навичок і вмінь самостійно організовувати фізкультурно-оздоровчу та рекреаційну діяльність, опікуватися своїм фізичним станом.

Національною доктриною розвитку освіти України у XXI ст. (2002 р.) визначені найважливіші стратегічні завдання, які стосуються всебічного розвитку людини, становленню її духовного, психічного та фізич-

ного здоров'я. Одним із пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку освіти визначено особистісну орієнтацію освіти; формування національних і загальнолюдських цінностей та інше, зокрема пропаганда здорового способу життя. Завдання постійно дбати про фізичне здоров'я, психологічний стан дітей, створювати необхідні умови для розвитку їх природних здібностей окреслені в законах України «Про освіту» (2017 р.), «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), Концепції «Нова українська школа» (2016 р.), Указі Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013 р.). Зміст Концепції неперервної валеологічної освіти в Україні (2005 р.), Концепції Загальнодержавної програми «Здоров'я 2020: український вимір» (2011 р.) спрямовано на удосконалення процесів формування, збереження та зміцнення здоров'я нації.

Варто відмітити, що концептуальні засади визначення змісту фахової підготовки вчителів фізичної культури у ЗВО регламентуються низкою законів України, зокрема «Про вищу освіту», «Про фізичну культуру і спорт», Державної національної програми «Освіта» («Україна ХХІ століття»), Державної програми «Вчитель» (2002), Національної доктрини розвитку фізичної культури і спорту, Цільової комплексної програми «Фізичне виховання – здоров'я нації» та ін.

Значна увага приділяється фізичному вихованню учнівської і студентської молоді. Насамперед це стосується вдосконалення навчальної програми з фізичної культури відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 року.

1 січня 2022 року набрав чинності наказ Міністерства освіти і науки України та Міністерства Молоді та спорту України №1141/4088 від 27.10.2021 року «Про затвердження Концепції розвитку щоденного спорту в закладах освіти». Реалізація Концепції передбачена на період до 2030 року [1].

Крім того розроблено «Рекомендації щодо стратегічного розвитку фізичного виховання та спортивної підготовки учнівської молоді на період до 2025 року», відповідно до Національної стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація», схваленої Указом Президента України від 9 лютого 2016 року № 42/2016, Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 04 листопада 2020 року, постанови Верховної Ради України від 19 жовтня 2016 року «Про забезпечення сталого розвитку сфери фізичної культури і спорту в Україні в умовах децент-

ралізації влади», Указу Президента України від 25 травня 2020 року № 195/2020 «Про національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі», Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2024 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України 2017 року та інших нормативно-правових актів з метою вдосконалення та модернізації форм мотивації і залучення учнів до регулярних занять фізичною культурою і спортом [4].

Таким чином впродовж усіх років незалежності держава удосконалює нормативно-правове забезпечення фізичної культури спорту.

Список використаних джерел:

1. Концепції розвитку щоденного спорту в закладах освіти». URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/85327/ (дата звернення 17.09.2022)
2. Програма розвитку фізичної культури і спорту в місті Суми. URL: <https://smr.gov.ua> > Proekty > 2018/09 > Fizkulytura (дата звернення 17.09.2022)
3. Розпорядження «Про внесення змін до Програми розвитку фізичної культури і спорту в Сумській області на 2021-2024 роки» URL: Untitled - Сумська міська рада <https://smr.gov.ua> > Proekty > 14-ses-24.11.21
4. Про затвердження Рекомендацій щодо стратегічного розвитку фізичного виховання та спортивної підготовки серед учнівської молоді на період до 2025 року. Наказ Міністерства освіти і науки України № 194 від 15.02.2021 року. URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/80880/ (дата звернення 17.09.2022)

Тарандюк Олександра

*здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти, відділення
бакалаврату, кафедри права
Київського фахового коледжу туризму
та готельного господарства*

Науковий керівник:

*Коросташивець Ю.Г. - к.ю.н., доцент
кафедри права Київського фахового
коледжу туризму та готельного
господарства*

ДЕЗІНФОРМАЦІЯ ЯК ВПЛИВ НА СУСПІЛЬСТВО, ПЕРСПЕКТИВИ ПРОТИДІЇ

В XXI ст. важливу роль в життєдіяльності суспільства відіграють сучасні технології та соціальні медіа. Їх розвиток приніс нові можливості та перспективи для комунікації, бізнесу тощо. Проте такий стрімкий розвиток інформаційних технологій несе із собою цілий ряд

загроз, зокрема маніпулювання масовою свідомістю та управління людьми для того, щоб підпорядковувати їх конкретним пропагандистським, військовим та комерційним цілям. Найбільш розповсюдженою такою загрозою на сьогодні є неправдива інформація, яка здатна поширюватись із шаленою швидкістю за короткий період часу [1].

Починаючи з 2014 року наша країна стикнулася з масштабним розповсюдженням неправдивої інформації [1].

З 24 лютого 2022 року потік такої інформації збільшився в рази і дедалі зростає. Ми стикаємося з випадками розповсюдження неправдивої інформації, маніпуляціями інформацією, фактами та сенсом, такі дії вчиняються як умисно, так і неумисно (через незнання, халатність, подекуди навіть «з добрих намірів»), як онлайн, так і офлайн [1].

Зазначимо, що не всяка неправдива інформація є дезінформацією. Так, по-перше, ми можемо стикатися з випадками, коли розповсюджується, так звана, помилкова інформація. Наприклад, користувачі соціальних мереж помилково розповсюджують фото/відео з неправильним підписом, датою, статистикою, постять ролики сатиричного змісту, які споживачі контенту сприймають «за чисту монету», розміщують на своїх сторінках інформацію, яку суб'єктивно вважають правдивою. По-друге, іноді на широкий загальний умисно оприлюднюється інформація, що містить як правдиві відомості, так і неправдиві, при цьому відбувається це з метою завдати шкоди особі, якої стосується ця інформація [1].

Дезінформація повинна мати певні, специфічні ознаки, зокрема, перша – вона чинить вплив на певну аудиторію через оприлюднення; друга – є цілеспрямованою (передбачає організатора та умисел); третя – має негативні (суспільно-небезпечні) наслідки; четверта – має в основі «неправдивість», що піддається перевірці; п'ята – імітаційність, представлений як правдивого матеріалу [3].

Зі збільшенням усвідомлення загроз, пов'язаних з поширенням дезінформації, держави почали шукати шляхи протидії цьому явищу. І традиційно, першим заходом з протидії, який спадає на думку законотворю, є заборона поширення певного типу контенту або ж його блокування [4].

В Україні ще у 2020 році була спроба на рівні проекту закону «Про протидію дезінформації» вивести на новий щабель ідею відповідальності (адміністративної та кримінальної) за дезінформацію [1].

Зокрема, було запропоновано передбачити адміністративну відповідальність за «поширення дезінформації, за умови добровільного

спростування, у порядку визначеному цим Законом, починаючи з третього факту порушення протягом одного року» та «поширення дезінформації, за відсутності добровільного спростування, у порядку визначеному цим Законом» та кримінальну відповідальності за «систематичне умисне масове розповсюдження завідомо недостовірних повідомлень про факти, події або явища, що становить загрозу національній безпеці, громадській безпеці, територіальній цілісності, суверенітету, обороноздатності України, права українського народу на самовизначення, життя та здоров'я громадян, стану довкілля у період відсутності повного контролю України за державним кордоном України» [1].

По-перше, необхідно пам'ятати, що чинне законодавство України вже містить ряд норм, що передбачають реагування на розповсюдження завідомо неправдивої інформації, до того ж на декількох рівнях. Перший рівень – цивільно-правовий. Так, вимога спростування недостовірної інформації або надання права на відповідь являє собою цивільно-правову відповідальність у вигляді компенсації матеріальної чи моральної шкоди, завданої поширенням недостовірної інформації, що застосовується у випадках, коли інформацію поширено стосовно фізичної або юридичної особи. Другий рівень – адміністративно-правовий. Ст. 173-1 КупАП України передбачає відповідальність за поширювання неправдивих чуток, що можуть викликати паніку серед населення або порушення громадського порядку. Третій рівень – кримінально-правовий. Цілий ряд норм Кримінального кодексу України (далі – КК) передбачає відповідальність за правопорушення в інформаційній сфері.

Наприклад, у ч. 2 ст. 109, ст. 110, ст. 111, ст. 258-2, ст. 258-5, ст. 295, ст. 436 та 436-1, ч. 2 ст. 442 КК України. Крім того, після 24 лютого 2022 року вже було внесено ряд змін до чинного КК України щодо протидії розповсюдження завідомо неправдивої чи суспільно шкідливої інформації, зокрема, передбачено кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність, наприклад в одній з форм – «...здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України...» (ч. 6 ст. 111-1 КК України) та несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення ЗСУ чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану (ст. 114-2 КК України). По-друге, слід згадати, що термін «дезінформація» прийшов у сучасне інформаційне суспільство саме

з військової справи, що є неабияким важливим для усвідомлення, особливо в умовах відкритої збройної агресії РФ щодо нашої країни. У військовій справі дезінформація – це спосіб оперативного (тактичного) або стратегічного маскування, суть якого полягає у планомірному навмисному розповсюдженні неправдивих відомостей про власні збройні сили, їх склад, озброєння, боєздатність і плани військових дій [2].

Дезінформацію використовують не лише для досягнення конкретної поточної мети, але й у довгостроковий періоді. Так, за доби радянського тоталітаризму дезінформація стала складовою державно-політичної стратегії СРСР. Десятиліттями радянському суспільству нав'язувались надумані ідеологічні стереотипи «загниваючого капіталізму», «переваг соціалізму», «агресивності НАТО», та ін., що призвело до дезінформованості кількох поколінь радянських громадян і негативно вплинуло на свідомість людей [2].

Цю ж політику дезінформації сьогодні продовжує й РФ, але вже щодо своїх громадян та громадян України, що перебувають на тимчасово окупованих територіях. Тож, ми бачимо, що у воєнний час дезінформація може бути як «зброєю» ворога, так і «зброєю» проти ворога.

А відтак, треба дуже уважно та виважено підходити до питання встановлення відповідальності, особливо кримінальної, за дезінформацію. По-третє, необхідно виходити з того, що інформація як така не має кордонів, її розповсюдження чинить вплив не просто на одну конкретну людину, а на держави, світову спільноту в цілому, а отже є необхідність випрацювати єдиний підхід до розуміння поняття, предмету та змісту дезінформації, що має відбуватися злагоджено на рівні міжнародної спільноти аби на рівні національного законодавства не було спокуси впроваджувати «неоднозначні» норми щодо протидії дезінформації.

Список використаних джерел:

1. Про протидію дезінформації. Презентація закону. URL: <https://mkip.gov.ua/files/InformPolityka.pdf> (дата звернення 03.10.2022).
2. Енциклопедія сучасної України. [Електронний ресурс] // Вікіпедія: вільна енциклопедія: [вебсайт]. – Електрон. дані. – Режим доступу: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=21273 (дата звернення 03.10.2022).
3. Дезінформація. [Електронний ресурс] // Вікіпедія: вільна енциклопедія: [вебсайт]. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://librarychl.kr.ua/kn_in/informatoria/inf-d.php (дата звернення 03.10.2022).
4. Дворовий М., Людва А. Протидія дезінформації в інтернеті. [Електронний ресурс] // Режим доступу: [: https://www.nrada.gov.ua/wp-content/uploads/2022/02/DSL_U_Disinformation_Ukraine_Report.pdf](https://www.nrada.gov.ua/wp-content/uploads/2022/02/DSL_U_Disinformation_Ukraine_Report.pdf).

СЕКЦІЯ 11.
**ЄВРОПЕЙСЬКА ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНА ІНТЕГРАЦІЯ В
ОСВІТІ ТА НАУЦІ**

*Аніщенко Вікторія Олександрівна,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та
гуманітарних дисциплін
Академії Державної пенітенціарної
служби м. Чернігів, Україна*

**АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ
У СВІТЛІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ**

Процес реформування військової освіти, яка є інституційною структурною складовою будь-якої суверенної держави, має відбуватися стрімко й якісно. Особливо це набуло актуальності в теперішній час російської агресії проти нашої української держави та необхідності забезпечувати боєздатність всіх ланок військових частин, формувань, інших сил, які входять до складу сил оборони та безпеки України.

Головні напрями та завдання реформування військової освіти пов'язані зі змінами законодавства України в сфері безпеки і оборони, що в свою чергу викликано все більшим влиттям України в процес євроінтеграції. Можливі шляхи виконання й досягнення поставлених завдань в сфері військової освіти стали предметом дослідження вчених правової, педагогічної, психологічної та інших сфер підготовки офіцерів сектору безпеки та оборони України.

Сучасні тенденції реформування військової освіти, вимагають акцентувати увагу викладачів на практичній підготовці офіцерів, яку змістовно треба наповнити практико-орієнтовними завданнями, кейсами та розвитком міжнародного стажування вітчизняних курсантів у різних підрозділах країн НАТО.

Повністю погоджуємося з думкою багатьох вчених-педагогів, що для досягнення високого рівня сформованості професійної компетентності фахівців військової сфери необхідно поєднувати традиційні та інноваційні педагогічні технології, в арсеналі яких є багато методів для формування необхідних професійних умінь та навичок для виконання різних видів діяльності у військовій сфері. Безумовно, що різні види діяльності у підрозділах, формуваннях сил безпеки та оборони мають свою специфіку, що має бути враховано під час розробки навчальних та

робочих програм відповідних навчальних дисциплін загального та спеціального спрямування, а також їх методичного забезпечення. Дійсно, викладачі мають враховувати вимоги до професійних вмінь офіцерів сектору безпеки та оборони в галузі інформаційної безпеки, тактико-спеціальної (бойової) підготовки, правового та економічного обґрунтування прийняття управлінських рішень тощо і пам'ятати, що головними критеріями вимог до військової освіти є такі, як:

– потреба держави у висококваліфікованих фахівцях військової справи, які здатні застосовувати закони військового менеджменту – керувати військами (силами) під час бойових дій (операцій), створювати стратегічні та тактичні плани дій відповідного підпорядкованого підрозділу (формування) з врахуванням можливостей створення, експлуатації та застосування найскладніших систем сучасного озброєння та військової техніки, контролювати результати їх досягнення, бути спроможними, в тому числі власним прикладом, активізувати та мотивувати підлеглих військовослужбовців до чіткого та грамотного виконання поставлених службових завдань;

– вміло застосовувати правила професійної етики спілкування та комунікативні (мовні й вербальні) навички для побудови комунікативних процесів; ефективно діяти під час виконання завдань, які виикають під час військового стану, воєнного конфлікту, участі у міжнародних антитерористичних та миротворчих операцій тощо.

Обрання інноваційних технологій, форм та методів інформатизації, прийомів передачі інформації від викладача до офіцера має базуватися на принципах практико-орієнтованого навчання, формування навичок самомотивації до самоосвіти протягом життя.

Акцент в освітньому процесі підготовки військових офіцерів сектору безпеки та оборони України має бути зроблений на тому, щоб виробити в них стійку мотивацію до активності, творчого підходу, гнучкості, толерантності, критичного мислення щодо аналізу, синтезу та відпрацювання алгоритму дій, вдосконалення вмінь працювати з інформацією різної складності та здійснювати обін нею, вмінь застосовувати свої психологічні знання для стійкості та обґрунтовності дій в критичних ситуаціях, навичок прийняття управлінських рішень та готовності нести відповідальність за них, вмінь створення безбар'єрного службово-професійного середовища та ін.

Особливої уваги набуває процес застосування міжнародного досвіду практичної підготовки офіцерів сектору безпеки та оборони України, що базується на використанні різних моделей навчання (змішане навчання, мережне співробітництво, підготовка офіцерів на навчально-

військових базах країн НАТО) та застосуванні освітніх інтерактивних і комп'ютерних технологій, які не притаманні традиційній системі підготовки офіцерів. Одним із найефективніших напрямків вдосконалення процесу формування професійної компетентності та готовності до професійної діяльності є гейміфікація навчання, застосування ділових ролевих ігор, що дозволяє врахувати особливості різних видів військово-професійної діяльності, зробити весь освітній процес підготовки офіцерів практико-орієнтованим, закласти основи розвитку їх творчого стилю поведінки. Якщо коротко: офіцери опиняються в ситуаціях, максимально наближених до реальної майбутньої професійної діяльності на конкретних офіцерських посадах. Під час таких занять в аудиторії моделюють бойову обстановку, в «екстремальних умовах» якої у офіцерів, фахівців тактичного рівня, формується готовність виконувати обов'язки з максимальною адаптацією до певних військово-професійних ситуацій. Для цього використовують різноманітні методи і засоби: сучасне програмне забезпечення й навчально-методичні посібники, хмарні технології, технології віртуальної та доповненої реальності тощо.

Виокремлені нами головні завдання тактико-спеціальної підготовки офіцерів під час вивчення спеціальних дисциплін досягається за рахунок застосування таких інтерактивних методів навчання, як: імітаційне моделювання (базується на теорії ігор, smart-технологіях віртуальної та доповненої реальності) – дозволяє створити професійне середовище зі зв'язками елементів певного об'єкту, відтворити характеристику поведінки у просторі та часі; створює додаткові можливості офіцерам відпрацювати певні професійні вміння на спеціальних тренажерах, макетах місцевості, моделювання складних ситуацій щодо створення стратегії та тактики оборони і захисту певних територій тощо; неімітаційні методи – проблемні лекції, бінарні лекції, лекція-візуалізація, евристичні бесіди, дискусії та дебати, міні-конференції та круглі столи; проектні технології – розвивають критичне мислення, формують системні знання та уміння застосовувати їх у різних бойових ситуаціях, проблемах на кордонах держави, загрози цивільному населенню тощо; технології тренінгу та workshop – сприяють відпрацюванню комунікативних, соціальних та управлінських компетенцій; технології індивідуального навчання – гарно працюють при відпрацюванні індивідуальних навичок тактико-спеціальної підготовки офіцерів; коучінг – технології розвитку потенціалу особистості, лідерства, розкриття інтелектуальних, креативних та інших ресурсів офіцерів. Застосування сучасних освітніх технологій надає можливості сформуванню сучасну професійну компетентність, а головне досягти високого рівня готовності офіцерів сектору

безпеки та оборони України до виконання складних військових завдань в умовах надзвичайних ситуацій, військових операцій та бойових дій.

Розуміємо, що ключова роль у можливості забезпечення захисту та оборони держави у мирний та військовий час, збройних конфліктів, іншого характеру надзвичайних ситуацій залежить від професійної компетентності та готовності до професійної діяльності офіцерів сектору безпеки та оборони України. Їх професійна підготовка має відповідати вимогам стандартів підготовки офіцерів країн НАТО, оскільки вітчизняні офіцери згодом можуть бути залучені до вирішення різних конфліктних, бойових та інших операцій з метою підтримки миру на території Європейського союзу. Тому реформування військової освіти, вдосконалення системи ступеневої підготовки офіцерів сектору безпеки та оборони України є дуже важливою на теперішній час.

*Діденко Олексій Вячеславович,
підполковник внутрішньої служби,
викладач кафедри правової та
спеціальної підготовки територіально
відокремленого відділення «Кам'янська
філія Академії Державної
пенітенціарної служби»*

СУЧАСНІ МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОКОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ

Вадим Човган зазначає: «Україна стала першою країною в історії КЗК, яка стала об'єктом процедури публічної заяви Комітету внаслідок поганої співпраці для покращення ситуації у в'язницях. У цьому наша держава стала справді винятком. Зокрема, особливе схвилювання КЗК викликало нахабне залякування засуджених в'язничними адміністраціями (або іншими засудженими з їх спонукання) до, після та навіть під час його візиту. Такі дії здійснювалися з метою перешкоджання спілкуванню засуджених із делегацією не «в тому напрямку» (в Олексіївській колонії №25 та Стрижавській колонії №81)». Аналізуючи зазначене, варто звернути увагу на риторику висловлення та акцентувати на таких вербалізаторах «публічної заяви», «залякування», «перешкоджання спілкуванню». Це ідентифікує приналежність до сформованості професійної комунікативної компетенції фахівців пенітенціарної служби, яка наразі здобула «палітру чорних фарб».

У своїй роботі ми чітко розмежуємо поняття компетентність та компетенція, розуміючи їх підпорядкованість. Компетентність складається з низки компетенцій. Компетенція – це проблематичне коло питань, щодо яких фахівець гарно обізнаний, а також має певний власний досвід та знання.

Комунікативна компетенція – «це ментальні репрезентації мовних правил, що виступають у ролі внутрішньої граматики ідеального мовця-слухача». За Н.Б. Беньковською, комунікативна компетентність вбирає вміння вербальної та невербальної комунікації (говоріння, читання, слухання, письмо, міміка, жести, погляд тощо), вдалий розподіл уваги, перцепція внутрішнього стану співбесідника за зовнішніми характеристиками, передбачення реакції, регулювання власної поведінки.

Професійна комунікативна компетенція – вміння лінгвістично та екстралінгвістично провести бесіду у професійній діяльності з метою досягнення ефективного / позитивного результату за умови збереження адекватності комунікативного процесу.

Професійна комунікативна підготовка майбутніх фахівців пенітенціарної служби уможлиблює активне спілкування в умовах виконання професійної діяльності, а також проводиться не лише протягом мовних / гуманітарних дисциплін, а й дисциплін цільового фахового спрямування.

Задля якісної підготовки майбутнього фахівця пенітенціарної служби ми рекомендуємо на заняттях із гуманітарних та профільних дисциплін використання проєктних методів з подальшим їх захистом. Подібне може реалізуватися у міні-групах та у великих групах з використанням комп'ютерних програм, на кшталт Power Point Presentation, де студенти ретельно добирають серію реальних фото з професійної сфери, логічно їх впорядковують, хронологізують та коментують. Іншим влучним методом є кейс-метод, що дозволяє самостійно глибинно вивчити ту чи іншу професійну ситуацію з подальшим обговоренням у групах під контролем викладача. У цьому випадку ми пропонуємо обговорення практичного досвіду колег або власного досвіду зі стажувань із можливістю пошуку альтернативного вирішення проблеми.

Метод модельних занять якнайкраще допомагає опанувати професійну діяльність та максимально наближує до дійсності, багатоаспектно перевіряє досвідченість майбутнього фахівця.

Таким чином, формування професійнокомунікативної компетенції майбутніх фахівців пенітенціарної служби є достатньо новим викликом для України. Для її ефективного формування результативними є проєктний, кейс та модельний методи навчання.

Список використаних джерел

1. Беньковська Н.Б. Педагогічна інтроспекція категорії «комунікативна компетентність» у ракурсі підготовки майбутніх офіцерів. Академічні студії. Сер.: Педагогіка. Вип.2. 2022. С. 31-35.
2. Печена Л.С. Формування ключових компетентностей майбутніх авіаційних диспетчерів як умова до професійної діяльності. Вісник НАУ. 2011. №2. С. 193-198.
3. Горбач І.О. Структура комунікативної компетентності персоналу державної кримінально-виконавчої служби України. Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. 2018. №3. С.3-12.
4. Курбак Р.М. Сучасні вектори організації професійної підготовки персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України. Територія успіху. Практико орієнтований журнал. Київ, 2016. № 2(3). С.8-10.
5. Човган В. Державна пенітенціарна служба України та рекомендації Європейського комітету з запобігання катуванням (аналіз доповіді про візит 2013 року). 2014. URL: <https://khpg.org/1400424873>
6. Kozinchuk V., Kuzmenko A., Malona S., Matviienko L., Sonechko O. Competitiveness of Ukrainian higher education in the world aspect against the background of Russian armed aggression. Revista EDUWEB. Universidad de Carabobo. Vol. 16. N. 2. 2022. P. 166-179.

*Лисянський Роман Андрійович
випускник Навчально-наукового
інституту історії, права та міжнародних
відносин Сумського державного
педагогічного університету
імені А.С.Макаренка м. Суми, Україна*

ПРАВО НА ОСВІТУ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Сьогодні ми застосовуємо термін «освіта» до різних підходів до навчання, включаючи, формальну, неформальну та інформальну освіту, безперервне або дистанційне навчання, освіту з прав людини, початкову, середню та професійну освіту тощо.

На міжнародному рівні право на освіту заявлено як універсальна можливість, доступна кожному, незалежно від віку, статі, релігії чи мови.

Актуальність. Різні міжнародні організації, такі як, наприклад, Організація Об'єднаних Націй (ООН) або Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), а також деякі регіональні

організації, такі як Рада Європи, намагалися визнати зміст права на освіту. Тим не менш, у дискусіях щодо створення універсального визначення освіти виникає багато проблем. Залежно від обраних критеріїв, науковці, освітяни, правозахисники та політики можуть описувати зміст освіти з різних фонів та точок зору.

Мета дослідження. Метою дослідження є розгляд права на освіту в національному та міжнародному праві в інших державах.

Сутність дослідження. Право на освіту відображено в статті 26 Загальної декларації прав людини, в якій сказано: «Кожен має право на освіту. Освіта має бути безкоштовною, принаймні на початковому та базовому етапах. Початкова освіта має бути обов'язковою. Технічна та професійна освіта має бути загальнодоступною, а вища освіта має бути однаково доступною для всіх на основі здібностей. Освіта має бути спрямована на повний розвиток людської особистості та зміцнення поваги до прав людини та основних свобод. Вона сприятиме порозумінню, толерантності та дружбі між усіма націями, расовими чи релігійними групами, а також сприяє діяльності Організації Об'єднаних Націй для підтримки миру. Батьки мають першочергове право вибрати вид освіти, який мають надаватися їхнім дітям».[1]

У Європі стаття 2 першого Протоколу від 20 березня 1952 р. до Європейської конвенції з прав людини говорить, що право на освіту визнається як право людини і розуміється як встановлення права на освіту. Відповідно до Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права, право на освіту включає право на безкоштовну, обов'язкову початкову освіту для всіх, зобов'язання розвивати середню освіту, доступну для всіх, зокрема шляхом поступового запровадження безкоштовної середньої освіти, а також зобов'язання розвивати справедливий доступ до вищої освіти, зокрема шляхом поступового запровадження безкоштовної вищої освіти. Право на освіту також включає обов'язок надавати базову освіту особам, які не закінчили початкову освіту. На додаток до цих положень щодо доступу до освіти, право на освіту охоплює також обов'язок усувати дискримінацію на всіх рівнях освітньої системи, встановлювати мінімальні стандарти та покращувати якість. Європейський суд з прав людини в Страсбурзі застосував цю норму, наприклад, у бельгійській лінгвістичній справі[2]. Стаття 10 Європейської соціальної хартії гарантує право на професійну освіту.[3]

Стверджується, що «міжнародне право не забезпечує ефективного захисту права на дошкільну освіту».[4] Лише два глобальні договори прямо посилаються на освіту до початкової школи. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок вимагає від держав забезпе-

чити рівність для дівчат «у дошкільному закладі». А в Конвенції про захист прав усіх трудових мігрантів та членів їхніх сімей держави погоджуються, що доступ до «державних дошкільних навчальних закладів» не може бути відмовлений через «нестандартна ситуація щодо перебування у батьків або дитини». Менш чітко Конвенція про права людей з інвалідністю вимагає, що «Держави-учасниці забезпечують інклюзивну систему освіти на всіх рівнях».

Висновки. Визнаючи той факт, що право на освіту є потужним інструментом просвітництва, більшість держав у всьому світі включають у свої конституції положення про право на освіту. Незважаючи на те, що формулювання конституційних положень права на освіту варіюються від кількох речень до кількох статей, визнання цього права державами є важливим. Примітно, що національні положення складені відповідно до історичного розвитку права на освіту за міжнародним правом, і вплив міжнародних договорів на національне право є очевидним.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини, стаття 26:
<https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>
2. «Підхід до освіти для всіх, заснований на правах людини: основа реалізації права дітей на освіту та прав в освіті»:
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000154861>
3. Європейська соціальна хартія, стаття 10:
<https://www.refworld.org/pdfid/3ae6b3678.pdf>
4. Beiter, Klaus Dieter (2006). The protection of the right to education by international law : including a systematic analysis of Article 13 of the International Covenant on Economic, Social, and Cultural Rights. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers. ISBN 978-90-04-14704-1.

*Худавердієва Вікторія Анатоліївна,
к. екон. н., доцент, доцент кафедри
туризму Державного біотехнологічного
університету, м. Харків, Україна*

ІНТЕГРАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В ЄДИНИЙ ОСВІТНИЙ ПРОСТІР ЄВРОПИ В КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

На сьогоднішній день однією з актуальних проблем є реформування в галузі вищої освіти та створення міжнародної привабливості європейської освіти. Цей процес передбачає створення умов для мобільності студентів вишів та викладачів, розвиток партнерських відносин між різними учасниками освітнього процесу, підтримку спільних куль-

турно-освітніх ініціатив та проєктів. Аналіз загальноєвропейської реалізації стратегії європеїзації освітньої сфери, а також процесу інтеграції вищої освіти в єдиний простір дозволяє нам визначити ключові позиції, що характеризують запровадження європейського виміру у вищу освіту, такі як: європейська спрямованість освіти, яка передбачає вихід навчальних планів за національні кордони та відображає концепцію єдності різноманіття; європейське знання, що включає вивчення історії та сучасного становища Європи, її культури, освітніх систем європейських країн, основних напрямів розвитку освіти в Європі; європейський мультикультуралізм, пов'язаний з усвідомленням багатокультурної природи європейської спільноти, вихованням поваги до інших народів, забезпечення рівних можливостей для всіх учнів незалежно від їхньої етнічної чи конфесійної приналежності; європейські лінгвістичні компетенції, що передбачають оволодіння під час навчання як мінімум двома європейськими мовами, підвищувати кваліфікацію за межами своєї країни та спілкуватися цими мовами з колегами за кордоном; європейський професіоналізм, який здобувається в процесі навчання і дає можливість працювати в будь-якій країні Європи; європейська громадянськість, що означає визнання та повагу до таких цінностей, як права людини, демократія та свобода; європейська оцінка якості, що є одним із інструментів досягнення відкритості, достовірності, прозорості досягнутих успіхів та сумісності європейських систем підготовки кадрів вищої школи [1].

Слід зазначити, що практична реалізація болонських рекомендацій в Україні пов'язана з низкою складнощів. Серед них: проблема визнання першого ступеня вищої освіти роботодавцями; відсутність комплексної програми з переходу на два цикли; недостатня розробленість законодавчої бази, що забезпечує процес реформування; відсутність додаткового фінансування для створення нових навчальних планів та програм; реконструкція аспірантури; необхідність зміни умов роботи та найму викладацького складу та ін. Вирішення даних проблем на інституційному рівні, можливо, під силу найбільшим українським вишам, які вже підтвердили свою конкурентоспроможність на міжнародному ринку освіти та мають власні ресурси для реалізації болонських стандартів [2]. Більшість університетів для реальної участі в Болонському процесі потребує послідовної підтримки держави. Реформа вищої освіти, будучи частиною загального процесу модернізації вищої школи країни, вимагає вироблення особливого підходу до запланованих змін. Це пов'язано, перш за все, з тим, що вища освіта є не лише одним з елементів освітньої системи, а й поєднує в собі дві взаємопов'язані іпостасі: інституту збереження ідентичності та відтворення національної освіти, а також сфери

генерування та реалізації інноваційних ідей від розумності та своєчасності яких залежить майбутнє країни. У зв'язку з цим особливу значущість набуває баланс між сформованими традиціями й інноваціями, які вимагають адаптації до українського освітнього контексту. За спостереженнями багатьох досліджень, найбільш актуальною проблемою реформування систем вищої освіти в контексті Болонського процесу є їхнє приведення до загальної структури кваліфікацій, оскільки для встановлення зовнішніх зв'язків координації необхідно забезпечити впізнаваність елементів систем, що інтегруються. Для України проблема реструктуризації виходить на перший план у зв'язку з тим, що вітчизняна система вищої освіти, в рамках якої відбувається підготовка більшої частини кадрів, протягом багатьох десятиліть функціонувала на основі однорівневих програм та була орієнтована на підготовку фахівця з вищою професійною освітою, освітня траєкторія якого було поставлено на вході у систему і було змінено у процесі навчання. Принциповою відмінністю багаторівневої системи, що вводиться, є можливість виходу з системи на різних етапах з освітніми дипломами різних рівнів і отриманими на їх основі різними кваліфікаційними сертифікатами [1].

Сучасна багаторівнева система освіти, згідно з чинним українським законодавством, передбачає підготовку фахівців на кількох рівнях (початкової, середньої та вищої освіти), кожен з яких, у свою чергу, може включати різні ступені. В даний час у рамках вищої освіти підготовка кадрів вищої школи ведеться на двох послідовних щаблях – з присвоєнням ступеня бакалавра та магістра. Крім цього, в умовах початку нової структури було збережено кваліфікацію дипломованого фахівця, який здобуває освіту в режимі традиційної п'ятирічної програми. Одночасно цю ж кваліфікацію може бути присвоєно після завершення однорічного курсу навчання на базі бакалаврату. Передбачається, що поділ підготовки кадрів на два щаблі сприятиме потрібній раціоналізації термінів навчання та дозволить створювати більш гнучкі освітні програми для вирішення специфічних проблем регіонів, пов'язаних із забезпеченістю кадрами, на основі принципу необхідності та достатності. Проте стандартна болонська формула 3+2 не може сприйматися в Україні як оптимальна, оскільки у багатьох західноєвропейських країнах існує практика дванадцятирічної та тринадцятирічної загальної середньої освіти з певною професіоналізацією на останніх роках навчання. У нашій країні профільний підхід до організації освітнього процесу у старшій школі перебуває поки що на стадії реформування та становлення [3]. У зв'язку з цим на перші курси вишів лягає суттєвий освітній та орієнтаційний компонент, не реалізований у середній школі, особливо у

галузі дисциплін спеціалізації.

Основна проблема, яка потребує адекватного вирішення та стримує розвиток загальноєвропейської версії багатоступеневої системи вищої освіти в Україні, більшою мірою полягає не у термінах навчання, а у відсутності реальних замовників бакалаврів на ринку праці. Правова невизначеність цього статусу, відсутність законних рамок працевлаштування випускників бакалаврату на сьогоднішній день робить диплом бакалавра практично непридатним. У зв'язку з цим більшість студентів, які отримали цей ступінь, орієнтовані на продовження освіти як магістра. У цьому випадку Україна зазнає труднощів, характерних для тих європейських країн, які до входження до Болонського процесу мали структуру вищої освіти, яка відрізняється від дворівневої. Якісно новий етап у розвитку української системи вищої освіти розпочався із введенням у дію державних освітніх стандартів другого покоління. Це був значний крок до європейського освітнього простору, оскільки стандарти стали розглядатися як основа для порівняння різних освітніх систем. Важливо, що у даних стандартах закріплено академічну самостійність вишу, як і його відповідальність за зміст та результати навчання. Однак, перший досвід реалізації державних стандартів другого покоління виявив певні особливості актуального етапу формування багатоступеневої системи, що реалізується в Україні. Серед них: підготовка бакалаврів і магістрів не за напрямом, а традиційно – за спеціальністю, відсутність чіткого розуміння кваліфікаційної характеристики бакалавра і магістра внаслідок розмитості визначення «ступінь і кваліфікація», що міститься в державному стандарті, різне тлумачення функціонального призначення магістратури, уніфікація структури основних функцій. Все це сприяє активному розвитку в країні «багаторівневої» системи вищої професійної освіти, в якій об'єднані освітні програми бакалавра та магістра. Тим самим стираються різницю між цільовим призначенням і змістовним наповненням даних програм [4].

Щодо магістратури, то наявний на сьогоднішній день в Україні досвід реалізації магістерських програм вищої школи дозволяє також констатувати відсутність значних розбіжностей із європейськими. Проте специфіка підготовки магістрів в українській вищій школі полягає в тому, що нині поступово складаються три (поки що умовні) моделі магістратури: традиційна, заснована на єдиній освітній програмі (4 роки бакалаврату за напрямом + 2 (1,5) роки магістратури зі спеціальності), яка за змістом може бути і фундаментальною, і прикладною; інноваційна, яка передбачає самостійну магістерську програму з урахуванням основної освітньої програми бакалаврату за напрямом і відмінна міждис-

циплінарністю; вузькопрофесійна, орієнтована на підготовку магістрів у жорстко обмеженій сфері професійної діяльності, для якої недостатньо кваліфікації дипломованого бакалавра [5].

Така різноманітність підходів до організації освіти на магістерській шаблі може розглядатися як підтвердження нового розуміння магистратури як самостійної функціональної ланки в системі вищої освіти. Перехід на двоступінчасту структуру підготовки кадрів потребує вирішення одного з ключових (можливо, найголовнішого) питання Болонського процесу - створення чіткого опису кваліфікацій. У Європі поки що немає спільного роз'яснення кваліфікацій кадрів, що дозволяє виробити єдині критерії оцінки якості підготовки фахівців у закладі вищої освіти. Робота в цьому напрямі здійснюється в рамках європейського проекту «Налаштування освітніх систем у Європі» [6], однак у сфері підготовки кадрів поки що не сформульовані кваліфікаційні рамки, адекватні освітній ситуації у національних системах освіти.

Список використаних джерел:

1. Стефанова Н.Л. Магістратура: слово та справа. К. 2020. 354 с.
2. Сафонова В. Інноваційні підходи до методології прогнозування розвитку вищої освіти. *Вища освіта України*. 2018. №1. С. 106-109.
3. Андрущенко В. Модернізація педагогічної освіти України у контексті Болонського процесу. *Вища освіта України*. 2019. № 1. С. 5-9.
4. Антошкіна Л.І. Економіка вищої освіти: тенденції та перспективи реформування. К.: Корпорація. 2019. 368 с.
5. Шевченко О.В. Майбутнє європейської освіти: Болонський процес. К. 2016. 76 с.

СЕКЦІЯ 12.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВОТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ В КРАЇНАХ СВІТУ

*Карагіоз Руслан Степанович,
кандидат політичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративної
діяльності поліції,
Одеський державний університет
внутрішніх справ, м. Одеса, Україна.*
*Наумкіна Світлана Михайлівна,
доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політичних наук і
права, Державний заклад
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»,
м. Одеса, Україна*

УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНОГО ПОЛІТИКО- ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ЯК УМОВА СУЧАСНОГО СВІТОПОРЯДКУ

Події, пов'язані з виникненням, становленням і розвитком нових держав в кінці ХХ – початку ХХІ ст., виразно вказують на необхідність вироблення загальноприйнятих критеріїв визнання або невизнання нових держав, механізмів надання їм міжнародної правосуб'єктності на період вирішення питання про визнання, особливого порядку включення таких держав у систему регіональної та міжнародної безпеки, що, можливо, дозволить уникнути кровопролитних громадянських воєн і міжнародних локальних конфліктів, свідками яких ми, на превеликий жаль, є зараз, маючи на увазі, перш за все, повномасштабне вторгнення РФ в нашу країну.

Виникнення і розвиток держав у сучасних реаліях відбувається під впливом двох взаємопов'язаних тенденцій – глобалізації та демократизації, яким тією чи іншою мірою піддаються всі політико-правові процеси, які так чи інакше впливають на трансформацію світового простору і формують нову структуру політичного світоустрою.

Питання, пов'язані з процесом державотворення, є першочерговими і не втрачають своєї значущості, незважаючи на те, що історія держави як соціального явища налічує не одне тисячоліття. Це цілком зро-

зуміло, оскільки саме спроможність держави, її стабільний і сталий розвиток є не тільки фактором поступального розвитку і суспільства в цілому, але і визначають формат становлення глобального світопорядку.

Сучасна держава під впливом процесів глобалізації і нової інформаційної реальності демонструє нові форми саморозвитку, що, безумовно, ускладнює аналіз держави і політичних процесів, пов'язаних з її розвитком, і включає їх в предметне поле сучасних політико-правових досліджень.

Традиційно держава розглядається в рамках інституційних основ політики і права, тобто як найбільш важливий політико-правовий інститут, особлива форма організаційної та владно-управлінської основи в суспільстві.

Виникнення такого провідного інституту як держава відображає ускладнення суспільного життя, диференціацію економічних, політичних, соціальних і культурних інтересів і потреб складових суспільства, індивідів і соціальних груп, необхідність їх правового врегулювання.

Утворення держав виникло на певному етапі суспільної еволюції протиріччям між втратою суспільної злагоди і збереженням потреби в узгоджених діях членів соціуму. Переваги держави в питаннях реалізації спільних цілей і інтересів пов'язані з тим, що вона як соціальний інститут володіє достатніми економічними та іншими ресурсами для прийняття політико-правових норм, забезпечення виконання політичних рішень, їх правового забезпечення. Сучасне розуміння розвитку держави і державного будівництва висуває на перший план положення особистості і якості життя, які забезпечує держава. Основними критеріями оцінки держави в сучасному світі стають ступінь реалізації прав і свобод людини, а також наявність сприятливих матеріальних умов її життя.

Політична історія ХХ ст. свідчить про посилення ролі держави в суспільстві. Однак все ще спостерігається певна спрямованість до вузьких прагматичних інтерпретацій держави, в яких вона розглядається як апарат управління, що володіє монополією на застосування насильства, певний набір інструментів для регулювання суспільних змін. Розвитку прагматичних підходів, які ототожнюють державу з апаратною функцією управління, сприяє зростання популярності позитивістської методології з її відкиданням ціннісних суджень і метафізики, а також поширення навіть і у сучасний час марксистських ідей про державу як тимчасовий, перехідний стан суспільства, що пов'язаний з етапом його класового розвитку». Значну роль у пониженні значущості держави і зведення його функції відіграють і радикальні варіанти лібералізму, які протиставляють інтереси держави інтересам громадянського суспільства», що є не логічним ні з яких позицій і підходів.

Однак, незважаючи на різноманіття інтерпретацій поняття «держава» і сутнісні відмінності між ними, їх об'єднує прагнення до раціонально-інструментального сприйняття ролі держави в суспільстві, визначення її як механізму суспільного устрою, інструменту встановлення і підтримання громадського порядку та вирішення соціальних конфліктів [Див. детал.: 1].

Більш неоднозначно, ніж поняття «держава», в політичній і правовій науці інтерпретуються походження і соціальне призначення держави, що є причиною різноманіття теорій про походження і сутність держави. Певний виняток становить, комплексна теорія про походження і сутність держави, основні ідеї якої викладені в кінці ХХ ст. професором Лейденського університету Хенри Дж. М. Класеном – известним голландским политантропологом, создателнм школы «раннего государства». На думку дослідника, держава – це «особлива громадська організація, комплексний багатофункціональний інститут політичного життя людей, тому перехід до держави представляється комплексним багатолінійним процесом» [2, с. 6].

Однак, політико-правових основ процесу державотворення серед нормативних актів, що регулюють сучасне міжнародне публічне право, практично не представлено. Одним з небагатьох міжнародних документів, які розкривають підходи до оцінки виникнення та права на існування нових держав у сучасному світі, є Конвенція Монтевідео про права та обов'язків держав 1933 року та Статут Організації Об'єднаних Націй як універсального міжнародного форуму, що виконує роль гаранта міжнародного миру і безпеки, регулятора міждержавного співробітництва та головного арбітра в міжнародних справах [3, ст. 1, 4]. Однак ні роз'яснень критеріїв прийому держав у члени ООН, ні процедури визнання нових держав Статут не містить. Саме відсутність політико-правової бази, «слабкість» міжнародних нормативно-правових актів, що стосуються тією чи іншою мірою державного будівництва, створює передумови для перетворення еволюційного за суттю процесу державотворення в фактор ризику поступового суспільному розвитку.

Список використаних джерел

1. Осипова С. А. Сучасні практики державотворення в світовому політичному процесі: дис. ... д. політ. н.; спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2016. 411 с.
2. Класен Х. Проблемы, парадоксы и перспективы эволюционизма. *Альтернативные пути к цивилизации: коллективная монография* / под ред. Н. Н. Крадина, А. В. Коротаева, Д. М. Бондаренко. Москва: Логос, 2000. С. 6–23.

3. Конвенція о правах и обязанностях государств (Монтевидео). Официальный сайт Министерства иностранных дел. URL: <http://www.mfaabkhazia.net/ru/node/327>. 24.09.2014 г.

Литовченко Ігор Іванович
аспірант Міжрегіональної Академії
управління персоналом,
Київ, Україна

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛЕННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ФЕДЕРАЛЬНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНИ

Німецька модель системи охорони здоров'я (створена ще канцлером Отто фон Бісмарком у 1881 році, була історично першою державною системою охорони здоров'я через фонди соцстраху, що оплачували витрати на лікування, видавали допомоги з безробіття, пенсії тощо, які поступово виділилися в лікарняні каси) працює в інших розвинутих країнах світу, зокрема у країнах Європи: Австрія, Франція, Бельгія, Нідерланди, Люксембург.

Система охорони здоров'я Федеральної Республіки Німеччини історично склалася як багатofункціональна, що підтримується та керується багатьма установами та суб'єктами, учасниками якою є асоціації та групи інтересів різних постачальників, професійні групи, медичні страхові компанії, установи забезпечення якості, Міністерство охорони здоров'я, організації пацієнтів і групи самопомоги. Це є результатом того, що система охорони здоров'я Німеччини організована через соціальне страхування, мета якої захистити від елементарних життєвих ризиків. Постачальники медичних послуг та постачальники послуг, а також роботодавці та застраховані особи організуються для контролю та формування системи охорони здоров'я, держава лише визначає рамкові умови та здійснює нагляд. Законодавче медичне страхування захищає близько 90 відсотків населення від фінансових ризиків, пов'язаних із витратами на хворобу, і фінансується за рахунок внесків, які сплачують застраховані особи та за рахунок федеральної субсидії (з податків і призначений для покриття нестрахових виплат, таких як, наприклад спільне страхування дітей і подружжя без внесків).

Досліджуючи публічне управління в галузі охорони здоров'я Німеччини за національним законодавством Федеральної Республіки Німеччини, можна визначити умовно три рівня системи функціонування організаційно-правового механізму системи охорони здоров'я:

- перший рівень включає Федеральні землі, які мають власні законодавчі повноваження та відповідають за виконання федерального

законодавства, а також за планування та фінансування стаціонарного лікування, здійснюють технічний та адміністративний нагляд за муніципальною службою охорони здоров'я; муніципальні органи охорони здоров'я, які близькі до місцевих жителів у виконанні своїх повноважень; комуни, які діють до людей і відповідають за місцеву охорону здоров'я;

- другий рівень – самоврядування: (Федеральний об'єднаний комітет (G-BA), Медичні страхові компанії та Центральна асоціація медичних страхових компаній, Центральна асоціація кас медичного страхування (GKV-Spitzenverband), Німецьке товариство лікарень, Національні асоціації лікарів і стоматологів з обов'язкового медичного страхування та інші окремі лікарні, які представляють свої інтереси не окремо, а через свої асоціації. На державному рівні лікарні організовані в асоціації державних лікарень. Регіональні асоціації, у свою чергу, об'єднані в Німецьке товариство лікарень (DKG), який бере на себе юридичні завдання в рамках самоврядування в системі охорони здоров'я;

- третій рівень - окремі актори та їхні представницькі органи, зокрема федеральні та земельні палати різних професій охорони здоров'я, організації пацієнтів, професійні групи та групи інтересів асоціації медичної професії, асоціації немедичних професій охорони здоров'я, асоціація приватного медичного страхування та асоціації виробників фармацевтичних препаратів.

За результатами проведеного аналізу функціонування організаційно-правового механізму системи охорони здоров'я Німеччини, висвітлених у попередніх публікаціях [1, 2], встановлено, що основними принципами системи охорони здоров'я Федеральної Республіки Німеччини є:

- 1) принцип обов'язкового медичного страхування, згідно якого усі громадяни Німеччини зобов'язані застрахуватися в медичній страховій компанії державної або приватної;

- 2) фінансування внесків, який передбачає фінансування охорони здоров'я за рахунок внесків громадян та їхніх роботодавців (на поповнення також використовуються субсидії з податкових надходжень);

- 3) принцип солідарності, згідно якого усі, хто має державне медичне страхування, спільно несуть ризики витрат, пов'язаних із захворюваннями (тобто кожна людина має однакове право на медичну допомогу, незалежно від рівня її доходу та сплачених з нього внесків, проте розмір відповідного внеску залежить від відповідного доходу, що є проблемою державного медичного страхування);

- 4) принцип самоврядування, згідно якого існують рамкові умови

щодо того, як має бути розроблена медична допомога (проте організацією та фінансуванням окремих медичних послуг керують представники лікарів, терапевтів, лікарень та медичних страхових компаній, а вищим органом тут є об'єднаний федеральний комітет).

Список використаних джерел:

1. Литовченко І. І. Аналіз правового механізму забезпечення функціонування сучасної системи охорони здоров'я Німеччини. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України* № 4/2022. С. 46 -50.

2. Литовченко І. І. Аналіз організаційно-правового механізму системи охорони здоров'я Німеччини *Публічне урядування: збірник*. № 2 (30) - серпень 2022. Київ : ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», 2022. С. 55-60.

3. Beate Land. *Das deutsche Gesundheitssystem - Struktur und Finanzierung Wissen für Pflege- und Therapieberufe*. 2018. 264 Seiten

4. Michael Simon. *Das Gesundheitssystem in Deutschland. Eine Einführung in Struktur und Funktionsweise*. 7., überarbeitete und erweiterte Auflage. 2021 Hogrefe Verlag, Bern. P.343

5. Gesundheitspolitische Positionen der Ersatzkassen 2021 für die 20. Legislaturperiode des Deutschen Bundestages. URL: https://www.vdek.com/politik/positionen/wahlperiode_19.html

Овчаренко Валерія Юріївна,
студент 1 курсу факультету ННІ права та міжнародно-правових відносин
Університету митної справи та фінансів,
м. Дніпро, Україна

**ПРОБЛЕМА ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ,
ЯК ВИБОРНІСТЬ ВЛАДИ**

Ні для кого не є секретом, що в Україні єдиною владою є народ, тобто – демократія. Демократія – це політичний режим, стан політичного життя за якого державна влада здійснюється на основі широкої та реальної участі громадян та їх об'єднань у формуванні державної політики, утворення та діяльності органів державної влади.

Кожен має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення, на свободу мирних зборів і асоціацій, право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників. {1, с.4}

У країні, де провідною владою є народ, ніколи не повинно бути такого, щоб закон задовольняв депутатів, президента, королеву тощо. В

усіх цивілізованих країнах світу закони приймаються такі, які задовольняють більшість народу. В Конституції ст.1 говориться, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава, також ст.5, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Але ще з початку проголошення України, як незалежної держави увагу демократії країна приділила тільки в Конституції, тому зараз ми стикаємось з такими труднощами, як розбіжності між народом та владою.

Розвиток демократії порушує такі проблеми, як фактична відсутність механізмів політичної відповідальності депутатів рад різного рівня перед своїми виборцями; непрозорість процесів підготовки та ухвалення рішень виборними органами державної влади; стрімке зниження довіри до органів представницької влади та суспільна апатія. І це ще не всі проблеми, які можуть бути. Через це все, ми бачимо, що в деяких випадках порушується закон про демократичну державу, бо все менше прислухаються до народу.

Демократія потребує збалансованості в багатьох сферах: між виконавчою, законодавчою і судовою гілками влади; між централізованою владою і регіональною відповідальністю; між цивільними й військовими очільниками; між правами особи й групи; між державою та суспільством. У чинних демократіях захистом цієї рівноваги переймаються інститути. Громадяни мають довіряти їм як арбітрам у суперечках і за необхідності – як механізмам змін. {1, с.5}

Основними засадами демократичного державного устрою, який, зокрема, передбачає здійснення влади народом, як через обрання представницьких органів, так і його безпосередню участь.

Політична демократія завжди базується лише на політичній основі. При ній демократичний принцип переважно обмежений лише політичною сферою, а соціально-економічні процеси й структури суспільства не мають ніякої демократичної легітимації.

Соціальна демократія, являючись фундаментом нинішньої суспільно-політичної системи держав Заходу, є дійсною демократією, котра спирається на готовність суспільства слідувати соціально-економічним постулатам політики, що проводять, формуючи через вибори уряд більшості, політичні партії.

Зараз Україна потребує демократичної трансформації та посилення втручання народу до політичних процесів. Відбудувати довіру наро-

ду до власної сили, відтворити його довіру до демократії - це найскладніше, але одночасно і найголовніше завдання політики.

По-перше, політичні партії повинні почати розмовляти з народом, а насамперед народ повинен більше приймати участь у політично-суспільному житті. По-друге, значне місце в кожній державі займає за собою масової інформації, тому не малу роль можуть відіграти ЗМІ.

Держава і народ повинні бути, як одне ціле, але коли один одному не довіряє, стає дуже важко врегулювати політичну систему. Країну чекають важкі часи, але коли народ і влада співпрацюють починаються світлі.

Список використаних джерел:

1. Кондоліза Райс. Демократія. С. 4-5.
2. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 29.09.2022)
3. <https://www.pravda.com.ua/news/2001/07/9/2983104/> (дата звернення: 29.09.2022)

*Орлова Олена Олександрівна,
к.ю.н. доцент, доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Навчально-наукового інституту права
та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
Сафонова Тетяна Русланівна,
студентка магістратури
Навчально-наукового інституту права
та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ЗНАЧЕННЯ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД У СИСТЕМІ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Станом на сьогодні особливо актуальним є питання практичної реалізації Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) у системі законодавства України.

Слід зазначити, що Конвенція не тільки закріплює права людини та основоположні свободи, а являє собою складову механізму гаранту-

вання прав людини. В Україні цей міжнародно-правовий документ було ратифіковано Законом України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Першого протоколу та протоколів 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» від 17 липня 1997 р. [1, с. 60].

Необхідно звернути увагу на те, що відповідно до Конституції України саме Основний Закон має найвищу юридичну силу і співвідношення міжнародних договорів та внутрішньодержавного права має розглядатися саме з урахуванням цього положення [4, с. 37].

Також, Конституція України як основоположне джерело українського права визначила, що міжнародні договори нашої держави є частиною її правової системи й користуються пріоритетом у застосуванні перед законом. У зв'язку із цим необхідно підкреслити ту обставину, що Конвенція не може не впливати на розвиток українського законодавства та правозастосовної практики. Метою цього процесу виступає забезпечення відповідності законодавства України та правозастосовної практики стандартам Конвенції, що у свою чергу необхідно для захисту прав і свобод людини та громадянина на національному рівні. Велике значення цієї групи відносин обумовлено тим, що сама людина, її права та свободи проголошені найвищою цінністю [4, с. 38].

Варто вказати, що одним із найбільш ефективних органів, уповноважених здійснювати контроль за дотриманням основних прав і свобод людини, слід вважати Європейський суд з прав людини (далі – Суд), правовою основою функціонування та діяльності якого є саме Конвенція [1, с. 60].

Тому, що Конвенція відзначається високим рівнем абстрактності її приписів, насиченістю оціночними поняттями («розумний строк», «достатньо часу й можливостей», «інтереси правосуддя» тощо), внаслідок чого її основний зміст розкривається у відповідній прецедентній практиці Європейського суду з прав людини, що сформувалася в ході застосування норм цього міжнародного акта Судом [3, с. 130].

Що стосується відповідності національного права та Конвенції, то можна зазначити наступні різновиди такої «відповідності»:

- залежно від логічного обсягу національного нормативно-правового акта, що порівнюється з Конвенцією, розрізняють загальну (усі приписи нормативно-правового акта відповідають вимогам Конвенції) і часткову (деякі приписи або припис відповідають вимогам Конвенції);

- відповідність методу встановлення відповідності: із залученням додаткових міжнародних або національних джерел (наприклад рішень Суду, національних нормативно-правових актів) і без залучення додат-

кових джерел;

- відповідність обсягу конвенційних приписів: загальна (норма національного права збігається з нормою Конвенції; різновидом є відповідність, коли стаття Конвенції дослівно відтворена в національному нормативно-правовому акті) і конкретизована (норма національного права збігається з нормою конвенції в її інтерпретації в рішенні Суду) [4, с. 40].

Н.М. Раданович в рамках загальнотеоретичного дослідження національної імплементації міжнародних договорів щодо прав людини на матеріалах впровадження Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод визначив наступні напрямки:

- обов'язкове виконання рішення Суду державою, щодо якої це рішення було ухвалено;

- можливість повторного розгляду (перегляду) справи за умов неналежного реагування на рішення;

- приведення національного законодавства у відповідність із Конвенцією;

- застосування норм Конвенції національними правозастосовними органами, зокрема, судами;

- тлумачення Конвенції національними суб'єктами права;

- діяльність органу конституційної юрисдикції, зокрема, Конституційного Суду України;

- вплив рішень Суду на правосвідомість представників органів держави, окремих громадян [3, с. 130-131].

Проте, Європейський суд з прав людини є наддержавним механізмом захисту прав людини: його можливості обмежені його повноваженнями, широта яких викладена із врахуванням поваги до суверенітету держав-членів, які добровільно взяли на себе зобов'язання виконувати рішення Суду, в яких вони є сторонами [2, с. 98].

Виконання рішень Європейського суду з прав людини є необхідною умовою ефективності його діяльності, адже без здійснення державою заходів, спрямованих на виконання рішення Суду, констатоване порушення та заходи щодо його усунення та відшкодування завданої ним шкоди залишаються на папері. З огляду на це, ефективність механізму правового захисту, створеного Європейською конвенцією з прав людини, залежить не лише від ефективності діяльності Суду, але й від того, наскільки сумлінно держави виконують його рішення. І лише сукупність цих двох факторів має своїм наслідком забезпечення прав людини та основоположних свобод, передбачених Конвенцією [2, с. 99].

Отже, враховуючи вищенаведене, можна зробити висновок, що

Конвенція відіграє важливе значення у системі законодавства нашої держави. Тому, що напрямки її впливу у національну правову систему, національне законодавство та правозастосовну практику України, знаходять свій прояв у безпосередньому виконанні рішень, їх забезпеченні шляхом вжиття заходів індивідуального та загального характеру, а також застосуванні практики Суду щодо України та інших держав у сфері законодавства, адміністративній практиці та національними судами під час здійснення правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Бойко І. В. Застосовність статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод при розгляді справ про адміністративні правопорушення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2. С. 59-71.
2. Матяшова М. В. Ефективність механізму захисту прав людини згідно з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2015. Т. 168. С. 98-101.
3. Пташинська В. П. Вплив рішень європейського суду з прав людини на національну імплементацію конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 56. С. 129-137.
4. Полякова В. О. Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод як джерело права в Україні. *Конституційно-правові академічні студії*. 2015. Вип. 2. С. 35-43.

СЕКЦІЯ 13.

**СУЧАСНІ МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ: АКТУАЛЬНІ
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ**

*Polina Dvornikova,
2nd year student of Yaroslav Mudryi
National Law University,
Faculty of International Law
Kharkiv City, Ukraine*

**ENSURING INTERNATIONAL SECURITY AS A STUMBLING
BLOCK IN THE MODERN CONCEPTS OF INTERNATIONAL
RELATIONS**

The realities of the modern world testify that international security is multifaceted and comprehensive, the security of one state is connected with the security of the world community as a whole.

The problem of security is a classic in the Westphalian political system of the world. From the moment of its inception, the state has been concerned about the preservation of sovereignty, its national security, initially understood primarily as the prevention of external aggression. In modern conditions, this concept also includes issues related to the danger of internal destabilization. In connection with the growing interdependence of the world, the problem is further developed within the framework of regional security and international security. [1, p. 109-120]

All three terms characterize state and interstate relations. These terms are most clearly discussed in the works of Thucydides, N. Machiavelli, T. Hobbes, the geopolitical theories of F. Ratzel, H. Mackinder, N. Spykman, and finally took shape in the works of G. Morgenthau and his followers.

At the same time, the starting point was the provision according to which the power of the state, necessary for the realization of national interests and influence on the international situation, was determined, first of all, on the basis of its military strength, and not on the basis of culture or the strength of authority on the world stage. As a result, the issue of military power has been central to international relations both in practice and in research. [2, p. 45-70]

The situation changed at the end of the 20th century. [3, p. 76-90] Some of the first to pay attention to non-military security threats were experts in the field of economics and finance, as well as the environment. The first spoke about the economic component of security, the second - that the viola-

tion of the ecological balance by pollution poses a huge threat to humanity both at the national and global levels.

Another factor that influenced the rethinking of security issues was the revolution in the field of new technologies. This led to the understanding that it is not enough to build security concepts based on the fact that the threat can only come from another state or a group of them. [4, p. 12-14] At the end of the 20th century, many researchers, including those who adhere to realistic views, which are characterized by an emphasis on military aspects and inter-state interaction, began to talk about the growth of such factors in ensuring national security as education, the development of new technologies, the growth of economic power, the struggle with the spread of drugs, AIDS, etc. At present, discussions continue regarding the correlation of military-political factors, on the one hand, and socio-economic, environmental, information and technological factors, on the other. Proponents of a "broad" approach to security issues point to the growing role of economic and other factors. Their opponents object: in this case, the problem of security is "blurred" by many other aspects existing in international relations and world politics.

Another theoretically important issue is the relationship between the problems of regional, international and global security. The latter term is sometimes used to emphasize that the problem of security has not only an intra- and interstate dimension. In this regard, the issues of international and regional security are obviously closely related to the problems of international organizations. [5, p. 201-223] In modern conditions, among the institutions that are engaged in ensuring international security, the UN should be mentioned first of all. Regional structures also play a significant role in security issues, especially in Europe, where they have a fairly clear design. This is primarily the OSCE, NATO. The main issues that are currently being intensively discussed are the reform of the UN in order to make its activities in the field of preserving and maintaining peace more effective, as well as the place and role of NATO in European security structures. The international legal provision of peace and security, which also acts as one of the main instruments, is a set of regulated international legal measures aimed at solving urgent problems of ensuring international security, such as the peaceful resolution of international disputes, the creation of collective security systems, and the prevention of wars, the suppression of acts of aggression, as well as the reduction of armed forces and armaments, the narrowing of the material base and the spatial sphere of warfare, the strengthening of confidence-building measures and the establishment of effective international control over the activities of states in the military field. The main goal of international security is formulated in the UN Charter - "to maintain peace and international securi-

ty" by "taking effective collective measures to prevent and eliminate threats to peace and suppress acts of aggression or other violations".

Traditional ways of ensuring national and international security, no matter how well they have shown their effect in the past, are not able to cope with new threats. The modern concept of security cannot be single, unified, and no one can have a monopoly on its interpretation. In today's world, the discussion of security issues should go beyond the competence of only professional military men and politicians.

References:

1. Baluev D. G. Modern world politics and problems of international and personal security. Kiev, 2002, p. 109-120
2. Brzezinski Z. Great chessboard. M., 2002, p. 45-70.
3. Wallerstein I. Analysis of world systems and the situation in the modern world. SPb., 2001, p. 76-90.
4. Keohane R., Nay J. Power and Interdependence. New York, 1989, p. 12-14.
5. Nelson D. N. Great powers and world peace // World security: Challenges for a new century. New York, 1994, p. 201-223.

Биконя Артур Сергійович

студент 2 курсу Навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання Національної академії внутрішніх справ м. Київ, Україна

Биконя Оксана Павлівна

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри іноземних мов Академії Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Розглянемо поняття та ознаки політики європейської взаємодії.

Перед тим, як вивести поняття *європейської взаємодії*, нам необхідно визначити тлумачення терміну *взаємодія*. Якщо ми надамо переклад цього слова англійською (*interaction* або *cooperation*) або латинською (*commercio* або *integratio*) мовами, то перед нами постане процес, який пов'язує певні диференційовані частини в єдине ціле, здійснює сумісну діяльність спільнот, під час якого результат діяльності одної спільноти впливає на інші, що змінює їхню динамічну поведінку, спрямовує злагодженість дій формувань спільноти (держави) і скоординованих (правоохоронних) органів.

У роботах дослідників зустрічаються різновид понять щодо взаємодії у країнах Європи, у тому числі країнах Європейського Союзу (ЄС):

➤ *тісна* або *посилена взаємодія* (closer or reinforced cooperation): цей термін використовується в установчих договорах ЄС для інституціалізованої форми гнучкої взаємодії та інтеграції, у тому числі Амстердамському договорі [7];

➤ *просунута взаємодія* (enhanced cooperation) – ця взаємодія дозволяє європейським країнам та державам-членам ЄС просувати інтеграцію в інституціональних рамках ЄС під час дотримання ряду умов та використовується в подальших редакціях Амстердамського договору [5];

➤ *застосування дозвільних положень взаємодії* (enabling clauses) [9].

Саме поняття *європейська взаємодія* ми ототожнюємо з *європейською інтеграцією*. За Т.М. Середою, вона передбачає появу нової якості формування європейської соціальної системи, вихід за межі співробітництва з метою утворення єдиної структури, що відрізняється наднаціональними (наддержавними) ознаками [6].

Європейська взаємодія – це сумісне налагодження тісного співробітництва держав, які повністю або частково розташовані в Європі, в політичній, економічній, правовій та соціокультурній сферах [3].

Щодо терміна *політика*, то відповідно до ст. 7 Договору про заснування Європейської Спільноти зафіксовано, що ЄС забезпечує узгодженість між своїми політиками та діями з урахуванням усіх цілей ЄС та відповідно до принципу надання повноважень [2]. *Політика ЄС* – це комплекс заходів, що проводяться ним щодо конкретних сфер суспільного життя, що охоплює різні види політик (спільна торгова політика, спільна політика у сферах сільського господарства та рибальства, спільна політика у сфері транспорту тощо) відповідно до третьої частини Договору про функціонування ЄС (Політики ЄС та внутрішня діяльність)[4]. У деяких випадках установчі документи використовуєть прикметник *спільна* з іменником *політика*, щоб акцентувати на виробленні єдиного політичного курсу в певній сфері діяльності.

Політика європейської взаємодії – це цілісна сфера сумісних суспільних взаємовідносин, які виникають у процесі здобуття, утримання та використання публічної влади з метою управління та упорядкування суспільного життя, узгодження та задоволення інтересів європейських країн та країн-членів ЄС у кожній країні та в цілому, містить систему принципів і норм регулювання діяльності країн-членів ЄС, що врахову-

юють галузі політичних, економічних, соціокультурних та правових знань.

Процес європейської взаємодії має комплексний характер та передбачає декілька стадій і виявляється у різних формах.

Зазначимо, що доцільність та результативність політики залежить від прийняття певних рішень та діяльності членів ЄС. Вона має здійснюватися на принципах *Європейського врядування*, що зазначені у Білій книзі Європейської комісії: *відкритість* (органи ЄС повинні працювати відкрито та активно інформувати населення про свою діяльність; мова спілкування має бути простою і зрозумілою); *активна участь* (необхідно залучати громадськість до вироблення політики європейської взаємодії, а потім до її упровадження на всіх рівнях, оскільки громадська згода підвищує довіру до інституцій, які втілюють політику європейської взаємодії); *підзвітність* (необхідно окреслювати законодавчі та виконавчі повноваження кожного органу ЄС, залучати європейські країни та країни ЄС до вироблення та впровадження політики європейської взаємодії на різних рівнях та у різноманітних галузях); *результативність* (політика європейської взаємодії має здійснюватися своєчасно, а її впровадження повинно мати позитивні результати завдяки чітко визначеним цілям, урахуванню попереднього досвіду, оцінюванню очікуваних результатів, передбачуваних та непередбачуваних наслідків); *узгодженість* (досягається завдяки політичному лідерству та відповідальності європейських інституцій, які мають забезпечити послідовність підходів і дій); *пропорційність* (спрямований для співрозмірного обмеження прав та свобод людини для досягнення публічних цілей); *субсидіарність* (постійне оцінювання обґрунтованості дій європейських країн та держав ЄС з погляду наявних можливостей на різних рівнях) [8].

На цих принципах спирається демократія та верховенство права в ЄС; ними керуються державні службовці місцевого, регіонального та національного управління. Ці принципи мають забезпечити належне управління на наднаціональному та глобальному рівнях [1].

На всіх етапах вироблення та реалізації державних політик і програм рівень, на якому приймаються рішення, розробляються та реалізуються заходи, а також самі заходи повинні відповідати масштабам проблеми, яку намагаються розв'язати, та цілям, яких намагаються досягти.

У результаті дослідження визначаємо поняття *політики європейської взаємодії*. *Політика європейської взаємодії* є цілісною сферою сумісних суспільних взаємовідносин у країнах Європи та ЄС, що виникають у процесі здобуття, утримання та використання публічної влади з метою управління та упорядкування суспільного життя євро-

пейських країн, узгодження та задоволення інтересів європейських країн та країн-членів ЄС, містить систему принципів і норм регулювання діяльності європейських країн та країн-членів ЄС, що враховують галузі політичних, економічних, соціокультурних та правових знань.

Правова система європейських країн та, передусім ЄС має свої специфічні риси. Вона тісно пов'язана з міжнародним та національним правом. Щодо ЄС, то він має певну політику та форму співпраці, базується на принципах свободи, демократії, поваги до прав людини й основних свобод та верховенства права. Завданням *Спільної Зовнішньої Політики* та *Політики Безпеки* ЄС є зміцнення єдності та незалежності Європи.

Політика європейської взаємодії повинна враховувати правові акти ЄС, що мають власну правову основу (*bases juridique*), визначену установчими договорами.

У результаті дослідження виявлено, що необхідно поглиблювати політику взаємодії європейських країн (кола діяльності європейських спільнот та покращення їхньої інституційної структури), та впроваджувати ідеї щодо *утримання громадського спокою та охорони внутрішньої безпеки* у сфері юстиції та внутрішніх справ європейських країн та країн-членів ЄС.

Список використаних джерел:

1. Грицяк І.А., Оржель О.Ю., Чулаєвська М.Є. та ін. Європейський Союз: інституційно-правові основи та функціонування. Київ: НАДУ, 2009. 188с.
2. Договір про заснування Європейської Спільноти (консолідована версія станом на 1 січня 2005 року). Дата оновлення: 01.01.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text. (дата звернення: 27.09.2022).
3. Кононенко Ю.С., Лубко І.М. Європейський Союз: загальна інформація, організаційна структура, правова система: словник-довідник. Черкаси, 2019. 290 с.
4. Перепьолкін С.М., Самотуга А.В., Філянїна Л.А. Конспект лекцій з дисципліни «Право Європейського Союзу». Дніпро: Дніпропетровський Державний Університет Внутрішніх Справ, 2016. 59 с.
5. Савка В.Я. Особливості процесу гнучкої інтеграції в Європейському Союзі (Дис. кандидата політичних наук). ДВНЗ «Ужгородський національний університет» – Львівський національний університет імені Івана Франка, Ужгород–Львів, 2021. 251 с.
6. Середа Т.М. Порядок денний асоціації Україна – Європейський Союз: імплементація основоположних засад в конституційне законодавство України. *Часопис Академії адвокатури України*. 2014. Т. 7. № 3 (24). С. 88–91.

7. Ehlermann C. D. Differentiation, Flexibility, Closer Cooperation: The New Provisions of the Amsterdam Treaty. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/1468-0386.00052> (дата звернення: 23.08.2022).

8. European Governance. White paper // *Commission of the European Communities*. Brussels, 25.7.2001 // COM (2001) 428 final. P. 9–10.

9. Stubb A. *Negotiating Flexibility in the European Union*. Amsterdam, Nice and Beyond. Basingstoke, 2002. 186 p.

Моцак Світлана Іванівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри всесвітньої історії,
міжнародних відносин та методики
навчання історичних дисциплін
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С.Макаренка,
м. Суми, Україна

ПЛАН М. АХТІСААРІ – НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ КОСОВО

Установлюючи міжнародну адміністрацію, резолюція № 1244 РБ ООН не визначила майбутнє територіального статусу Косово, але натомість закликала до політичного процесу, що став би повністю регульованим. Однак, протягом цього періоду невизначеності щодо майбутнього Косово міжнародна адміністрація була створена для вирішення завдань управління, направлених на усунення «виникнення проблем суверенітету». Політичний процес, який був направлений на визначення повного урегулювання, знаходився, таким чином, під впливом деяких факторів: невизначений статус Косово, присутність міжнародної адміністрації і факт того, що Сербія не володіє суверенними повноваженнями над Косово.

В квітні 2002 р. спеціальним представником Генерального секретаря ООН і керівником Місії ООН у справах тимчасової адміністрації Косово (UNMIK) М. Штайнером були введені «стандарти до статусу», спрямовані на посилення ефективності демократичних інститутів, розвиток ринкової економіки, забезпечення свободи пересування, нормалізацію діалогу з Белградом. Переговори відносно статусу стали завершальним етапом Міжнародного переговорного процесу. Рішення РБ ООН від 24 жовтня 2005 р. про початок переговорів щодо статусу Косово, прийняте на основі рекомендацій спеціального представника Генерального секретаріату ООН К. Ейде. В його доповіді від 7 жовтня 2005 р. містилася заява про необхідність переходу на нову стадію політичного процесу, не дивлячись на те, що вимоги «стандартів до статусу» були не повністю реалізовані [3, 63].

Доповідь визначала основні умови переговорів: відсутність нав'язаних часових рамок, неможливість блокування процесу, його завершення прийняттям рішення по статусу краю. Керівним органом переговорів виступала РБ ООН, координуючим елементом була контактна група. Експерти Місії спеціального представника по майбутньому статусу Косово (UNOSEK) здійснювали посередницькі функції на основі прямої та «човникової дипломатії».

Важливим фактором, що справляв вплив на переговорний процес та його результати, було неспівпадіння позицій країн – членів РБ ООН та Контактної групи. Франція, Німеччина, Італія, Великобританія і США підтримували незалежність Косово, в той час як Російська Федерація заявила про неприпустимість створення прецеденту і нав'язування рішення по статусу сербській стороні. Проти надання незалежності Косово виступив також Китай, причиною цього була наявність внутрішніх сепаратистських рухів [1, 252].

До початку Віденського раунду переговорів Контактна група в складі країн коспонсорів переговорного процесу (США, Російська Федерація, Великобританія, Франція, Німеччина, Італія) визначила 10 керівних принципів по врегулюванню статусу краю. Дані принципи наряду з Резолюцією №1244 РБ ООН і умовами проведення переговорів, представленими у доповіді К. Ейде, сформулювали рамки переговорного процесу. Вони стосувалися дотримання демократичних цінностей та прав людини, реалізації стандартів євроатлантичної інтеграції, повернення біженців і переміщення осіб, забезпечення уряду етнічних спільнот в структурі органів управління, захисту об'єктів культурної та релігійної спадщини, підтримки регіональної стабільності, а також збереження міжнародного нагляду за реалізацією рішень щодо питання статусу [3, 64].

Згідно пропозиціям Контактної групи, заключне рішення повинно було сприяти посиленню регіональної стабільності та безпеки, виключаючи повернення до ситуації, що існувала до гуманітарної інтервенції НАТО, прийняття одностороннього рішення чи використання сили, а також здійснення територіальних змін в Косові, тобто розподіл краю або його приєднання.

Віденський раунд, що складався з 15 етапів переговорів, проходив з лютого по вересень 2006 р. Згідно Платформі щодо майбутнього статусу Косово і Метохії від 5 січня 2006 р., позиція сербської сторони ґрунтувалася на визнанні територіальної цілісності і суверенітету Сербії, а також неприйнятті нав'язаного статусу через відсутність стабілізаційного ефекту подібного рішення в довгостроковій перспективі [1, 252]. У відповідності з цим документом Косову як автономному краю надавались значні компетенції в економічній сфері і доступ до міжнародних фінансових інститутів. Однак, враховуючи попередні переговорні процеси, прийняття даної Платформи було маловірогідним.

Позиція косовської сторони з самого початку ґрунтувалась на ідеї

незалежності. Метою Віденського раунду переговорного процесу для сербської сторони було врегулювання так званих технічних питань, тобто тих, які безпосередньо не стосувалися статусу. Технічні питання включали в себе захист об'єктів культурної та релігійної спадщини, фінансового становища, таких як сплата частки сербського боргу Косова та ін. В процесі перемовин Белград обрав тактику затягування часу, сподіваючись на застосування принципів суверенітету, територіальної цілісності і недоторканості кордонів без врахування принципу самоврядування народів [3, 65].

В заяві Контактної групи від 20 вересня 2006 р. було положення про важливість завершення процесу визначення статусу і підготовки пропозицій М. Ахтисарі в цілях залучення сторін до подальших переговорів. В свою чергу російська сторона заявила про свою згоду з пропозицією продовження переговорів щодо визначення статусу Косово [3, 65].

Таким чином, Віденський раунд переговорів зайшов у глухий кут і нічого конкретного щодо статусу Косова на ньому не було вирішено. 30 вересня 2006 р. Скупщина Сербії прийняла нову Конституцію, що ускладнила переговорний процес. Оскільки в статті 8 даного документу зазначалося: «Територія Республіки Сербія єдина і неподільна. Кордони Республіки Сербія недоторканні і можуть бути зміненні відповідно процедури, що застосовується для змін Конституції» [5]. Це говорить про складність змін статусу Косово, оскільки це питання має бути погоджено з сербським урядом шляхом впровадження конституційної реформи. Також 7 розділ Конституції був присвячений територіальній організації і визначався статус Косово, а саме: «Ст.182. Автономна провінція там це автономні територіальні спільноти, встановленні Конституцією, в яких громадяни реалізують своє право на провінційну автономію. В республіці Сербія є Автономна Провінція Восводина і Автономна Провінція Косово та Метохія. Значна автономія Автономної Провінції Косово та Метохії повинна регулюватися спеціальним законом, прийнятим у відповідності з порядком, визначеним для зміни Конституції» [5].

За умови виборчого процесу, що відбувався в Сербії, 10 листопада М. Ахтисарі заявив про рішення відкласти представлення пропозиції по врегулюванню для того, щоб не вплинути на розстановку сил в країні. Однак, за результатами парламентських виборів 21 січня 2007 р. зміни позиції сербської сторони з питань визначення статусу не відбулося [3, 66].

В цих умовах 26 січня 2007 р. спеціальний посланець Генерального секретаря ООН представив план по врегулюванню питання про статус Косово представникам Контактної групи, а 2 лютого – сербській і косовській сторонам. М. Ахтисаар заявив, що запропонована ним пропозиція є «основою демократичного і багатоетнічного Косово, в якому права та інтереси всіх членів етнічних спільнот гарантовані та захищені правовими інститутами» [1, 253].

Основні принципи плану та його дванадцять положень визначили рамки державного управління і структуру уряду. Особливі представницькі повноваження в структурі уряду та асамблеї були гарантовані етнічним меншинам. План М. Ахтісаарі забезпечував захист етнічних меншин через дотримання демократичних прав, децентралізацію на місцевому рівні, а також на основі міжнародного нагляду. Сербським муніципалітетам в Косово були надані розширені компетенції в вирішенні питань на місцевому рівні, а також право прямого співробітництва з Сербією і отримання від неї фінансової підтримки. Пропозиція по врегулюванню включала в себе захист об'єктів релігійної та культурної спадщини і підтверджувала права біженців і переміщених осіб. У плані також пропонувалося посилити сектор безпеки в рамках місцевого управління при збереженні міжнародного контролю [4, 24]. В цілому пропозиція по врегулюванню була спрямована на подолання статус-кво з наданням краю обмеженого суверенітету під контролем міжнародних цивільних і військових структур протягом 120-денного перехідного періоду. Управління при цьому повинно здійснюватися на основі системи спільного прийняття рішень і розподілу владних компетенцій з етнічними меншинами [9, 332].

Косовська делегація прийняла план М. Ахтісаарі з незначними доповненнями, в той час як Скупщина Сербії 14 лютого 2007 р. ухвалила резолюцію, що відкидала план, як такий, що порушує принципи міжнародного права і створює незалежну державу на території Сербії. Резолюція містила в собі положення про поновлення мандата сербської делегації для продовження переговорів і визначала негативний вплив плану на регіональну стабільність і територіальні суперечності в Європі та світі (3, 67).

Пропозиції М. Ахтісаарі щодо визначення майбутнього становища Косово містилися в двох офіційних документах: «Доповідь спеціального посланця Генерального секретаря щодо визначення майбутнього статусу Косово» та «Всеохоплюючій пропозиції щодо врегулювання статусу Косово».

Отже, якщо проаналізувати перший документ, то основною рекомендацією М. Ахтісаарі є: «статус Косово повинен являти собою незалежність під наглядом міжнародного співтовариства» [2, 2].

М. Ахтісаарі представив план по статусу Косово на закритій сесії РБ ООН 3 квітня 2007 р. Сербська сторона вказала на перевищення спеціальним посланцем його повноважень у питанні про зміну кордонів суверенної держави і виступила за звільнення М. Ахтісаарі від обов'язків, які він виконує, і усунення його від переговорного процесу. Косовська сторона формально прийняла план у відповідності з рішенням Асамблеї від 5 березня 2007 р. [9, 332].

На саміті Великої вісімки в Хейлігендамі з 6 по 8 червня 2007 р. президент Франції Н. Саркозі запропонував провести 120-денний переговорний процес. За відсутності досягнення прийняттого рішення у вка-

зані строки РБ ООН повинен був ухвалити план М. Ахтісаарі. Важливо відзначити, що запропонований період переговорів співпав з 120-денним перехідним планом М. Ахтісаарі, протягом якого в Косово повинен був бути здійснений процес переходу до стадії незалежності [8, 46]. В цілях проведення переговорного процесу в рамках пропозиції Н. Саркозі Контактна група призначила трьох посередників під керівництвом В. Ішнера (представник Німеччини) від ЄС, А. Боцана-Харченка від Російської Федерації і В. Вайшнера від США. Переговорний процес за посередництва «трійки» ґрунтувався на резолюції №1244 РБ ООН, 10-ти принципах Контактної групи, а також плані М. Ахтісаарі. По завершенню 120-денного періоду переговорів (10 грудня 2007 р.) «трійка» повинна була підготувати доповідь РБ ООН [7, 226].

Протягом переговорного процесу за посередництва «трійки» (9 серпня - 3 грудня 2007 р.) сторони надали деталізовані пропозиції по врегулюванню статусу краю. Косовська делегація розробила договір про співробітництво між Косовом та Сербією, в той час як сербська сторона надала пакет документів щодо автономії краю по формулі «більше ніж автономія, менше ніж незалежність» [3, 67].

Однак, в указаний період не простежувалося зближення фундаментальних позицій сторін. «Трійка» посередників виробила 14 принципів, що обумовлювали особливі відносини між Белградом та Приштиною, з перспективою європейської інтеграції для Косово і Сербії, а також проект домовленості про «нейтральний статус», що дозволяє налагоджувати двостороннє співробітництво суперечностей щодо статусу краю [6, 119].

Отже, в період після прийняття резолюції №1244 РБ ООН (1999 р.) і до проголошення незалежності Косово 2008 р. відбулося декілька нарад щодо питання майбутнього статусу Косово. Найбільш активно в цей період питанням проблеми вирішення статусу Косово займався М. Ахтісаарі спеціальний посланець, що призначався на цю посаду Генеральним секретарем ООН. Він виробив такий план врегулювання проблеми статусу Косово, який, на нашу думку, в подальшому дозволив Косово проголосити незалежність 17 лютого 2008 р.

Список використаних джерел:

1. Гуськова Е.Ю. Десять лет после агрессии НАТО на Югославию. Что произошло на Балканах. Военно исторический журнал. 2009.№5. С.252-253.
2. Доклад Специального посланника Генерального Секретаря по определению будущего статуса Косово [Електронний ресурс].С.2-5. URL: <http://www.unosek.org/docref/report-russian.pdf>.
3. Жихарева С. Международный переговорный процесс относительно статуса Косова (2005-2008 гг.) . Международные Отношения. 2010. №2. С.63-67.

4. Ильченков П. Раздел Косово: за и против. Перспективы [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://perspektivy.info/print.php?ID=35934>.
5. Конституция республики Сербия (2006) [Электронный ресурс] URL: <http://constitutions.ru/archives/6292/3>.
6. Мартинов А. Еволюція балканської політики Європейського Союзу (1989-2009) Сучасні міжнародні відносини. 2009. №10. С.107-122.
7. Павлюк Т.В. Еволюція політики ЄС щодо країн Західних Балкан Т.В. Павлюк. Зовнішні справи. 2009. №10. С.224-229.
8. Стрельцова Я.Р. Проблема «Косово»: позиція Франції. Мировая экономика и международные отношения. 2009. №3. С.42-48.
9. Тамаш Г.С. Шлях Косово до набуття правосуб'єктності у системі міжнародних відносин. Вісник Донецького університету: Економіка і право. 2008. №1. С.331-337.

Розпутько Оксана Борисівна

*Магістрантка Навчально – наукового
інституту історії,
права та міжнародних відносин
Сумського державного педагогічного
університету ім. А. С. Макаренка*

ЕВОЛЮЦІЯ КУРДСЬКОГО ПИТАННЯ У КІНЦІ ХІХ - ПОЧАТКУ ХХ СТ

На сьогодні курди є найбільшою етнічною групою без державності у світі. Через своє важливе геополітичне положення на Близькому Сході курдське питання є одним із найгостріших у міжнародній політиці.

Історіографія даного питання представлена працями вітчизняних і зарубіжних істориків, міжнародних політологів, які в різних контекстах намагалися розглянути можливі шляхи вирішення курдської проблеми в Туреччині, Ірані, Сирії та Іраку. Великий внесок у вивчення цієї проблеми зробили дослідники з країн Європи та США. Досліджуючи цю тематику, не можна обійти поза увагою роботи вчених Близького та Середнього Сходу, а також українських дослідників. Зокрема, вітчизняна дослідниця О. Борділовська досліджувала курдську проблематику та пов'язану з нею політику країн Близького Сходу (Туреччина, Ірак, Іран, Сирія) [2]. Окремо слід виділити українського дослідника В.Каспрука, який присвятив не одну свою статтю даній проблематиці та шукав шляхи її вирішення [5].

Якщо ми звернемося до історії виникнення курдського питання, то воно безпосередньо пов'язане з розпадом Османської імперії після Першої світової війни, та небажанням Туреччини визнати право народу на незалежність. На початку ХХ століття європейські держави розглядали створення незалежного Курдистану біля колишньої Османської

імперії. Однак ці ідеї було залишено[1].

Вважається, що початок курдської боротьби за незалежність стався в середині XIX століття, коли виникли перші курдські визвольні рухи. Для початку цієї боротьби було готове і саме курдське суспільство і загалом були гарні умови загальної соціально-політичної структури Османської імперії та Ірану.

На рубежі XIX-XX ст., в епоху росту націоналістичних ідей в Азії, з'явилися перші паростки курдського націоналізму як організованої політичної течії. Її представниками стали курдська преса і зачатки курдських політичних партій, коли курдські суспільно-політичні та просвітницькі організації почали все тісніше пов'язувати питання політичної незалежності Курдистану з проблемами вивчення історії і культури курдського народу, його літератури, мови та фольклору. Носіями ідей курдського відродження були представники молоді курдської інтелігенції, вихідці з феодальних шарів, які проживали в Стамбулі або за кордоном (в Єгипті і Європі). У міру посилення і поширення курдського націоналізму сформувалася головна політична мета руху - боротьба за єдину державу - незалежний Курдистан. Важливо також відзначити, що в політичній боротьбі курдського народу за національну незалежність велику роль зіграли партії, підтримувані більшістю курдського населення. В даний час на території Ірану, Іраку, Сирії та Туреччини існують дві партії - Робоча партія Курдистану, яку підтримують 75% курдів і Демократична партія Курдистану - користується підтримкою 23% курдів [4, 18].

Сучасну ситуацію курдів визначили договори Версальської системи та створення нових державних утворень на територіях, що належали Османській імперії. За Севрським мирним договором 1920 року передбачалося створення незалежного Курдистану, але згідно з Лозаннським договором курдські землі були розділені між трьома державами, зокрема, Туреччиною, Іраком і Сирією. Лозаннська конференція 1923 року окреслила несправедливий кордон з курдської точки зору, розділивши курдів на кілька частин.

У результаті навіть після здобуття Сирією незалежності в 1941 році курдам не було надано привілей широкої автономії - курдів вважали арабами або іноземними елементами. Як наслідок, ситуація в Курдистані погіршилася через подальше відокремлення курдів, що ускладнює боротьбу курдів за самовизначення та робить геополітичне положення країни більш крихким через посилення втручання західних колоніальних держав у справи курдів.

Найбільші запаси нафти були вперше виявлені в південному Кур-

дистані, де видобуток почався в 1930-х роках, а пізніше в інших прилеглих районах у східній Аравії, що ще більше ускладнило курдську проблему.

Зокрема, в 1962 році сирійська влада провела перепис населення на північному заході країни, за підсумками якої було прийнято рішення про позбавлення громадянства 120 тис. курдів. [4,20]. В результаті велика кількість сирійських курдів (близько 20%) залишилися без громадянства. Партія «Баас», яка прийшла до влади в 1963 році почала політику асиміляції: почалося переміщення арабського населення в прикордонні з курдами райони, курдські політики піддавалися переслідуванням, курдська освіта була заборонена, а свята і зібрання були обмежені.

Події, що відбувалися в останній чверті ХХ сторіччя на Близькому й Середньому Сході - революція в Ірані в 1979 році, ірано-іракська війна, кувейтська криза і наступні кризові події навколо Іраку - різко вплинули на еволюцію курдської проблеми. Ірано-іракська війна перетворила Курдистан у театр воєнних дій. Правлячі кола обох держав проводили політику геноциду проти курдів. Проведення політики геноциду у відношенні курдського населення в Іраку, заперечення права на самовизначення і саме існування курдського народу в Туреччині й Сирії робить необхідним вирішення курдської проблеми в кожній із зазначених держав, однак у різній формі. Особливо гостре неприйняття курдської проблеми має місце в Туреччині, правлячі кола якої заперечують саме існування курдського народу. За весь період існування республіки в Туреччині не було прийнято жодного закону, що визнав би національні права курдів. Через силову антикурдську політику правлячих кіл Туреччини боротьба курдів за самовизначення може визначатися як антиколоніальна з усіма наслідками, що звідси випливають. [3, 15].

На початку ХХІ ст. етнічні землі курдів поділені між чотирма країнами: Туреччиною, Сирією, Іраном та Іраком. Найбільш сприятливі умови життя курдів в Іраку, де вони мають широку автономію на політичне, культурне життя на півночі країни. Найгірше становище мають курди у Сирії, втягнуті в затяжну війну. У Туреччині влада століттями бореться з курдським національним рухом. Однак, не зважаючи на всі заборони, знущання, геноцид і придушення будь-яких спроб волевиявлення, курдський народ продовжує боротьбу за незалежність своєї країни.

Отже, можна сказати, що історично становлення курдської нації не супроводжувалося становленням державності, як у більшості інших країн, і не було тенденції до об'єднання в централізовану державу. Ос-

новними причинами цього можна вважати надзвичайно складні зовнішні умови, з якими стикалися курди під час і після арабського завоювання, а також політику урядів щодо примусової ісламізації курдів. Перспективи створення незалежного Курдистану невтішні : Іран продовжує чинити тиск, Туреччина робить все можливе, щоб не дати Сирійському Курдистану створити автономію в сусідній Сирії, а сама Туреччина веде системну боротьбу за курдський рух та ідентичність. Але поряд з тим, курди не полишають надії отримати свою повну незалежність від багаторічного гніту.

Список використаних джерел

1. Атанесян Г. Кто такие курды? Феминисты, победители ИГ и разделенный народ. – 2019. – <https://www.bbc.com/russian/features-50101258>
2. Борділовська О. А. Моделі врегулювання курдської проблеми: досвід чотирьох близькосхідних країн / О. А. Борділовська, В. В. Кухта // Гілея: науковий вісник. - 2014. - Вип. 86. - С. 397-403.
3. Бхарі Абдула Хадер Курдська проблема в міжнародних відносинах на Близькому та Середньому Сході в середині 70–90-тих рр. : Автореф. дис... канд. політ. наук. Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2000. – 21 с
4. Гумпер Д. І. Курдський політичний рух в Сирії: сучасний стан та перспективи.: дипломна робота. Національний авіаційний університет. Київ. 2021. – 58с.
5. Каспарук В. Анкара показала пазурі. – 2020. - https://zn.ua/ukr/international/ankara-pokazala-pazuri-351591_.html

Рукіна Діана Олексіївна

студентка 2 курсу ННІ права та інноваційної освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Степаненко Кирило Володимирович

доцент кафедри загальноправових дисциплін, кандидат юридичних наук, доцент Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІЦІЇ ООН

Понад сімдесят років Організацією Об'єднаних Націй почала розгортати миротворчі місії, за умови реалізації яких відбудеться стабілізація миру та тривалого його існування й забезпечення можливостей для надання гуманітарної допомоги. Структурни-

ми підрозділами, які є частиною миротворчого контингенту є: цивільні, поліцейські та військові підрозділи.

Поліція ООН – це провідний суб'єкт правоохоронної діяльності, який є важливим інструментом дієвості проведення миротворчих операцій, притягнення до цього процесу якої почалось у 1960 році [1, с.102]. Досвід діяльності ООН у підтримці відновлення міжнародного миру та безпеки демонструє, що залучення поліцейських ООН є загальною рисою багатьох миротворчих операцій, спрямованих на вирішення та врегулювання міжнародних конфліктів.

Традиційно основним завданням поліції ООН є моніторинг, охорона та звітність поліції за проведену роботу на місцях виконання миротворчих місій. При цьому особлива увага приділяється захисту прав людини [1, с.102]. Проте згідно з реаліями сьогодення функції цього структурного підрозділу розширились це було спричинено тенденціями та вимогами реформування правової системи на підставі світових тенденцій розглядження правової дійсності, яка динамічно змінюється та модернізується, що дало можливість поліції ООН виконувати функції корегувального механізму. Поліцейська місія ООН має на меті посилити та відновити роботу міжнародної поліції. У багатьох країнах поліція Організації Об'єднаних Націй підтримує місцеві відділи поліції та інші правоохоронні органи в боротьбі з серйозною та організованою злочинністю. Принагідно зауважити, що конкретика завдань, що покладатимуться на поліцейські структури ООН залежить від мандату миротворчих операцій [2, с. 102].

Щодо ролей та обов'язків поліції ООН, то саме поліцейські установи багаторазово беруть участь у розбудові потенціалу правоохоронних органів країни, особливо в конфліктних і постконфліктних ситуаціях, забезпечуючи спільні програми навчання, розміщення, технічну допомогу, якщо це передбачається, забезпечують реформування місцевих правоохоронних органів та підготовку персоналу, сприяють проведенню виборчих кампаній, надання гуманітарної допомоги тощо [2, с. 102]. У деяких випадках при виконанні своїх професійних функцій поліція ООН бере відповідальність за підтримання законності й порядку, а також має повноваження арештовувати, затримувати та обшукувати людей відповідно до наказів місії та спеціальних інструкцій, як це сталося в Косово та Східному Тиморі (за порушення прав людини: насильство, гвалтування, торгівля людьми), однак її повноваження є обмеженими та анонімними, а переслідування не відбудеться без компенсації. Вона також відіграє важливу роль у захисті персоналу та об'єктів ООН у країні перебування [4, с. 148].

Принагідно зауважити, що із вище зазначеного випливає, що під час виконання своїх обов'язків поліцейські зобов'язані поважати та захищати права людини, норми, етику і стандарти в запобіганні злочинам, кримінальному судочинстві та права людини за міжнародним гуманітарним правом [3, с. 454]. Саме на це спрямовані миротворчі операції ООН, яка неабияк важлива для України, адже військові дії які тривають вже понад 8 років, а набрали обертів у 2022 році є можливим прецедентом для розгортання Третьої світової війни, що досить вірогідно, якщо світові спільнота припинить допомагати Україні в усіх сферах її розвитку для припинення вогню з боку Російської Федерації, адже зараз РФ відчуває почуття безкарності й продовжує чинити злочини які порушують закони та звичаї ведення війни.

Проте протягом останніх років питання проведення миротворчої операції на території України не ставало на порядок денний як з об'єктивних причин - недостатня увага щодо безпекової ситуації на території України через агресивні дії Російської Федерації, так і з суб'єктивних причин - недостатній рівень уваги до миротворчої діяльності, невідповідність сучасним змінам та пріоритетам миротворчої діяльності. При цьому ми переконані, що розв'язання таких проблем можливе, по-перше, потрібно реформувати механізм державно-владних повноважень Ради Безпеки ООН, по-друге, виключити зі складу ті держави, переконання яких не підлягають демократичним початкам і як результат їх можливість використання права вето може сприяти дестабілізації процесу миротворення, а по-третє, поширення серед світової спільноти правдивої інформації, а отже формування незалежних ЗМІ, яке знизить кількість фейків, що може призвести до суспільного тиску на органи влади і як результат - пришвидшення стабілізації та розв'язання міжнародних конфліктів.

З вище зазначеного можна зробити висновок, що поліція ООН – це важливий елемент для здійснення операцій відновлення миру, а також є гарантом безпеки й політичної підтримки. Миротворці ООН завжди готові запобігти порушенням прав людини та забезпечити захист цивільного населення, тому з вище зазначеного можна зробити висновок, що введення на територію України поліції ООН з метою проведення миротворчої місії є неабияк важливо, оскільки така діяльність може призведе до стабілізації російсько-українського військового конфлікту, проте за умови дотримання покладених на цей підрозділ ООН повноважень у повному обсязі, а також реформування механізму функціонування ООН.

Список використаних джерел:

1. Попович А. А. Роль поліції ООН у миротворчій діяльності. Миро-

творча діяльність поліції (зарубіжний досвід) : матеріали XVIII Міжнар. студент. наук.-практ. конф. іноземними мовами, м. Харків, 20 квіт. 2017 с. 102

2. Хорзун А.А. Поліція ООН та її завдання. Миротворча діяльність поліції (зарубіжний досвід) : матеріали XVIII Міжнар. студент. наук.-практ. конф. іноземними мовами, м. Харків, 20 квіт. 2017 с. 111

3. Мельниченко (Дерунець) Н. О. Міжнародно-правове забезпечення постконфліктного врегулювання (на прикладі практики ООН) : *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право, 2022. №69. С. 451-455

4. Пядишев В.Г. Чинники, що визначають необхідність радикального підвищення ефективності діяльності поліції в країнах, що пережили тривалий збройний конфлікт. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1-2. С. 145 - 151.

Філянiна Людмила Анатолiївна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного права
Університету митної справи та
фiнансiв, м. Днiпро, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ: ВИЗНАЧЕННЯ АГРЕСІЇ

Статут Організації Об'єднаних Націй 1945 р. підписаний у Сан-Франциско, відповідно до принципу мирного врегулювання суперечок, у ч. 4 ст. 2 визначає, що всі держави-учасниці у своїх міжнародних відносинах утримуються від загрози силою або її застосування проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої держави або будь-яким іншим способом несумісним з цілями Організації Об'єднаних Націй. Разом з тим, застосування збройної сили дозволено за двох умов: ст. 42 Статуту ООН у контексті колективних заходів безпеки, прийнятих Радою Безпеки ООН; ст. 51 Статуту ООН у разі самооборони, індивідуальної або колективної. Також необхідно зазначити, що ст. 39 Статуту ООН передбачає, що Рада Безпеки є єдиним органом, уповноваженим визначати наявність будь-якої загрози миру, порушення миру чи акту агресії. Але Статут ООН не містить жодного визначення агресії, а наданий мандат Раді Безпеки щодо права вживати необхідних заходів у випадках передбачених договором, включаючи застосування колективної сили, побудований навколо ширшого поняття загрози міжнародному миру та безпеки.

Робота по досягненню консенсусу щодо визначення агресії із сесій Генеральної Асамблеї було передано на розгляд Комісії міжнародного права, проте і там дійти швидкої згоди так і не змогли.

Тільки у 1974 р. Резолюцією 3314 Генеральної Асамблеї ООН одностайно було прийнято визначення агресії. Так, у даній резолюції ви-

значення агресії базується на дефініції «агресор», запропонованій у 1935 р. під час Конференції зі скорочення та обмеження озброєнь, і визначає агресію як застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної цілісності або політичної незалежності іншої держави або будь-яким іншим способом, несумісним зі Статутом Організації Об'єднаних Націй. Також, Генеральна Асамблея дає роз'яснення, що в даному визначенні термін «держава» використовується без шкоди для питання визнання того, чи є держава членом Організації Об'єднаних Націй, і включає поняття «групи держав», де це доречно.

Отже, відповідно до Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 3314 актами агресії, незалежно від оголошення війни, визначенні наступні дії: вторгнення або напад збройних сил держави на територію іншої держави або будь-яка військова окупація, якою б тимчасовою вона не була, в результаті такого вторгнення або нападу, або будь-яка анексія території іншої держави або її частини із застосуванням сили; бомбардування збройними силами держави території іншої держави або застосування будь-якої зброї державою проти території іншої держави; блокада портів або узбережжя держави збройними силами іншої держави; напад збройних сил держави на сухопутні, морські або повітряні сили, або морський і повітряний флот іншої держави; використання збройних сил однієї держави, що знаходяться на території іншої держави за згодою приймаючої держави, всупереч умовам, передбаченим угодою, або будь-яке продовження їх присутності на такій території після припинення дії цієї угоди; дії держави, що дозволяють використати свою територію та надає її у розпорядження іншої держави для вчинення акту агресії проти третьої держави; надсилання державою або від її імені: збройних банд, груп, нерегулярних формувань або найманців для здійснення актів застосування збройної сили проти іншої держави котрі носять настільки серйозний характер, що можна їх рівноцінно дорівнювати переліченим вище актам, або їх значна участь у таких актах.

Отже, дане визначення базується на трьох кваліфікуючих ознаках: акт агресії має бути здійснений державою чи від її імені та може призвести до відповідальності такої держави; передбачає застосування збройної сили; і вона (сила) повинна досягти рівня достатньої серйозності, щоб Рада Безпеки кваліфікувала її як таку та призвела до застосування самозахисту або санкцій, накладених міжнародним співтовариством. Визначення виключає ідеологічну та економічну агресію та передбачає можливість вчинення цих дій недержавними суб'єктами, збройними групами чи іншими організаціями, але від імені держави-агресора.

Ціватий Вячеслав Григорович

кандидат історичних наук, доцент,
Заслужений працівник освіти України,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,

член правління Наукового товариства
історії дипломатії та міжнародних
відносин (м. Київ, Україна)

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-1505-7483>

ВАКЦИННА ДИПЛОМАТІЯ І ПАНДЕМІЯ COVID-19 В УМОВАХ МОНДІАЛІЗОВАНОГО СВІТОУСТРОЮ ХХІ СТОЛІТ- ТЯ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ, ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ ТА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ ДИСКУРСИ (ДИПЛОМАТИЧНІ ПРАКТИКИ КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ)

Вакцинна дипломатія (ковідна дипломатія або коронавірусна дипломатія) у поліцентричному (багатополярному) світі ХХІ століття є одним із нових напрямів інституціонального розвитку практичної дипломатії держав світу [1, с. 112–114]. Метою статті є репрезентація специфічних галузей дипломатії – вакцинна дипломатія (ковідна дипломатія або коронавірусна дипломатія) у світовому публічному просторі та практичній (публічній) історії.

Сучасне суспільство постійно задіює для свого інституціонального розвитку нові види і форми дипломатії. В умовах сьогодення і поліцентричного світоустрою ХХІ століття, в умовах нових викликів, тенденцій і загроз глобалізації, ефективно використовуються специфічні галузі дипломатії [2; 3, р. 5–8].

Концепція «м'якої сили» (*concept of soft power*) обґрунтовує інституціоналізацію державою іміджевої привабливості з метою впливу та переконання інших акторів міжнародних відносин за допомогою нематеріальних активів так, щоб вони самі зробили вибір на користь пропонованої ідеї чи політики. Термін запропонував Дж. Най на початку 1990-х рр. На думку вченого, що «м'яка» сила формується трьома елементами: привабливістю культури, політичних цінностей і зовнішньої політики держави. Загалом модель «м'якої сили» – це одна з небагатьох ідей західної суспільно-політичної думки, що була імплементована в зовнішній політиці і моделі дипломатії Китайської Народної Республіки (КНР).

Китай перебуває в пошуку інституціональної політико-дипломатично, ідеологічної та культурної моделі, що є привабливою та конкурентоздатною як для власних громадян, так і закордонної громадсь-

кості. Крім того, зростання економічного впливу та військових можливостей Китаю, тобто «жорсткого компоненту сили», сприяють посиленню впливу на міжнародній арені, тому, розуміючи відмінності в політичних режимах та політико-дипломатичних моделях розвитку між КНР та могутніми державами Заходу, Пекін намагається формувати сприятливий імідж «мирного інституціонального розвитку» («м'який» компонент сили) для уникнення прямих конфронтацій із Заходом та для пошуку союзників, що поділяють його цінності або ж не виступають проти китайських. Відтак, актуалізуються дослідження специфіки застосування м'яких інструментів сили Китайською Народною Республікою (КНР), їх характеристик, та оцінки ефективності таких методів посилення впливу цієї держави в міжнародно-правовому, глобальному, політико-дипломатичному, міжнародно-політичному і регіональному вимірах [3, р. 5–8; 4].

Особливості міжнародно-правового статусу і правового регулювання міждержавних відносин у системі політико-дипломатичних координат КНР пов'язані з тим, що ця держава є континентальним гігантом, що впливає на глобальні геополітичні, міжнародно-правові, політико-дипломатичні та економічні процеси. Китай є другою за величиною глобальною економікою, постійним членом РБ ООН, активно розвиває національні космічні програми та інформаційні технології. КНР належить до ядерних держав, займає одні з перших місць за величиною та боєздатністю армій світу, має один із найбільших у світі військових бюджетів. Для підкріплення показників «жорсткої сили» збільшується потреба у «м'якій силі» (*soft power*). Кампанія впливу Комуністичної партії КНР орієнтована на дві основні цілі – розширення впливу держави за кордоном і просування позитивного іміджу Китайської Народної Республіки (КНР) в усьому світі.

На думку експертів, Китай витрачає щорічно близько 10 млрд доларів на втілення політики «м'якої сили», проте активно ведуться дебати щодо її успішності. Китай і Захід по-різному оцінюють стан «м'якої сили» КНР (*soft power*) та її міжнародний вплив і міжнародно-правове регулювання [4].

Уряди, експерти та медіа країн Заходу розглядають відсутність свободи і демократії в Китаї в поєднанні з цензурою на публікації та новини і наголошують на відсутності «м'якої сили» чи її слабкості. З іншого боку, представники КНР упевнені, що зростання її економічної «жорсткої» сили призведе до зміцнення «м'якої», а її культурна «м'яка сила» уже активно просувається за кордоном.

Задля формування необхідного іміджу, що схиляє до співпраці, Пекін застосовує як стандартні інструменти «м'якої сили», так і характерні лише йому (національні особливості публічної дипломатії). Вели-

ка увага в межах культурної «м'якої сили» Китаю звертається на інструменти поширення культурних традицій – Інститути та Класи Конфуція, виступи артистів, кінематографія, іномовлення, освітні обміни, «дипломатія панд», що роблять акцент на історичних традиціях китайської цивілізації. Китайська Народна Республіка (КНР) має надзвичайний культурний потенціал, проте їй важко віднайти оптимальний баланс між традиційністю і сучасністю.

З іншого боку, слід ураховувати і той фактор, що керування застосуванням інструментів «м'якої сили» із центру та цензура сучасної культури всередині держави не дають змогу розвинути культурний експорт, яким володіють інші держави регіону – Японія, Індія, Республіка Корея. Поширення культурної «м'якої сили» Китаю, зокрема на країни Заходу, значно ускладнюється власне самою китайською мовою, адже хоча її популярність у світі повільно зростає, цього недостатньо для конкуренції з англomовним контентом. Тут КНР робить ставку на розширення за кордоном діяльності Інститутів Конфуція [2; 4].

У 2020 р. Китаю випала ще одна можливість виступити в ролі впливового глобального лідера, адже пандемія COVID-19 не лише негативно вплинула на імідж КНР (поширення вірусу з Китаю, замовчування, пропаганда), а й стала шансом зміцнення китайської «м'якої» сили та «Шовкового шляху здоров'я» [1, С. 66-71; 5].

Китай активно ініціював та застосовував превентивну дипломатію в медичній сфері («маскову дипломатію»). Новим етапом стала «вакцинна дипломатія», яка зараз активно застосовується впливовими державами світу для залучення союзників, адже отримання вакцин стало надією для швидшого відновлення «допандемійного» стану економіки держав світу [5].

Стабільна ситуація всередині КНР дала можливість спрямувати вакцину китайського виробництва на потреби зовнішньої політики задля формування іміджу Китайської Народної Республіки (КНР) як глобального лідера у сфері охорони здоров'я. За період епідемічної небезпеки, Китай експортував вакцини до 27-ми країн та надає допомогу вакцинами 53-м країнам, які цього потребували і потребують.

Китайська Народна Республіка (КНР) є однією з таких найбільших держав, що успішно перетворила виробництво та розповсюдження вакцини проти COVID-19 на інструмент власної зовнішньої політики і дипломатії як елемент «м'якої сили». «Вакцинна дипломатія» Пекіна охоплює як кредитування для покупки вакцин, так і її безоплатну доставку в понад 100 країн Латинської Америки, Карибського басейну, Азійсько-Тихоокеанського регіону та Африки. З одного боку, експорт китайської вакцини став актом посилення дружніх відносин КНР з різними держа-

вами, що доти не мали можливості їх отримати від інших країн або в межах ініціативи COVAX. Однак, з іншого боку, такі кроки переважно були політично вмотивованими [5; 6].

Перетворення Пекіном вакцини проти COVID-19 на інструмент геополітичного впливу стало конфліктогенним фактором у відносинах з іншими державами і китайська «вакцинна дипломатія» зустрілась із жорстким опором зі сторони окремих держав. У 2022 року пандемія COVID-19 запустила маховик багатовимірних наслідків: світова економіка навряд чи швидко зростатиме в умовах невизначеності й появи нових штамів, а подекуди невдала «вакцинна дипломатія» «випустила з пляшки джина» національного егоїзму [6, с. 2–4].

Отже, вакцинна дипломатія – це новий перспективний напрям досліджень у сфері історії, політики, міжнародних відносин, дипломатії, зовнішньої політики і міжнародного права. «Вакцинна дипломатія» стала невіддільним елементом зовнішньополітичної стратегії КНР щодо забезпечення свого позитивного іміджу, розширення кола дружніх до себе держав і демонстрації свого науково-технічного лідерства під час пандемії COVID-19. Однак таке збільшення китайського геополітичного впливу, що неодноразово супроводжувалося вимогами до урядів країн-реципієнтів вакцин прийняти вигідні для Пекіна політичні рішення в обмін на їх подальше постачання або для створення основи для своєї економічної, політичної й військової присутності, викликало супротив низки міжнародних акторів, зокрема Австралії, Японії та США, які розглядають постачання вакцин таким державам зі свого боку як елемент стримування Китайської Народної Республіки (КНР) в Азійсько-Тихоокеанському регіоні (АТР).

Усе це є проявами політизації пандемії COVID-19 у міжнародних відносинах і міжнародному праві, оскільки такі міждержавні суперечки навколо першості в постачанні вакцин вказують на перетворення вакцини проти коронавірусу на політичний інструмент вигідної реалізації національних інтересів, що є більш пріоритетним для зазначених вище держав ніж консолідація глобальних зусиль для проведення рівномірної кампанії імунізації населення в різних частинах світу.

Вакцинна дипломатія є безперервним та інституціонально багатовіневим напрямом практичної дипломатії та міжнародного права, який постійно модернізується. Цей інституціонально-дипломатичний процес продовжує набирати свій потенціал і в Україні, і у світі.

Список використаних джерел:

1. Ціватий В. Г. Міжнародне право і концепт «право на здоров'я»: інституціональні та міжкультурно-комунікаційні особливості валеологічної

дипломатії в системі міжнародних відносин мондіалізованого світу XXI століття. *Правовий дискурс*. Черкаси, 2022. С. 66-71.

2. Zhiqun, Z. Vaccine Diplomacy: China and India Push ahead to Supply Vaccines to Developing Countries. Think China. Retrieved from. 2021. URL: <https://www.thinkchina.sg/vaccine-diplomacy-china-and-india-push-ahead-supply-vaccines-developing-countries> (дата звернення: 29.09.2022).

3. Tsivatyi V., Martsyniuk M. Foreign Affairs and Historical Challenges of the Mondialized World of Europe in the Context of the Spread of the COVID-19 Pandemic: Migration and Diasporal Aspects. *Зовнішні справи. Foreign Affairs*. 2021. №3–4. Р. 5–8.

4. Modern Diplomacy in Practice. Written and Edited by Robert Hutchings, Jeremi Suri. Springer Nature Switzerland AG, 2020. 260p.

5. Outhaithip T. Vaccine Diplomacy in the Era of COVID-19. University of Geneva. 2021. URL: <https://www.meig.ch/highlight-6-2021-vaccine-diplomacy-in-the-era-of-covid-19/> (дата звернення: 26.09.2022).

6. Глобальний та регіональний устрій: тренди міжнародного порядку денного у 2022 році: Аналітична доповідь (грудень 2022 року, м. Київ). Під ред.: Г. Шелест та С. Герасимчука. Київ, 2021. 42с.

Наукове видання

РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Матеріали

*V Міжнародної науково-практичної конференції,
присвяченої Дню юриста*

(м. Суми, 7 жовтня 2022 р.)

Відповідальний за випуск *О. М. Іваній*

Комп'ютерний набір *А. М. Кучук*

Підп. до друку 29.09.2022.

Формат 60x84/16. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 17,32.

Ум. фарб.-відб. 17,32. Обл.-вид. арк. 17,17.

Вид. № 29.

Видавець:

СумДПУ імені А. С. Макаренка

40002, м.Суми, вул.Роменська, 87

Свідоцтво ДК № 231 від 02.11.2000 р.